

אלע ווערק פון שלום-עליכם

יוסירע סאלאוויי

א אידישער ראמאן.

שלום-עליכם פאלקספאנד-אויסגאבע — ניו-יארק, 1919

זוסילע סאלאזיי. א אידישער ראמאן.

נעשריבען אין יאָהר 1886

Copyright, 1918, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

1920	יאנואר		ערשטע אויפלאגע
1920	אוגוסט		צווייטע אויפלאגע

Лучшему другу и вѣрнѣйшему товарищу

О. М.

въ знакъ глубочайшей преданности посвящаетъ

Авторъ

I.

יוסף נעהם־אויס זינגען.

אזעלכע אויסברענגער, ווי די בעלי־בתים פון דער קאלטער שוהל אין מאזעפעווקע, איז שווער צו נעפינען אויף דער גאנצער וועלט. „וואָס זיי קאָסט־אָפּ אַ יאָהר חזנים — אזוי זאָגט מען אין שטאָדט — וואָס זיי קאָסט־אָפּ אַ יאָהר חזנים, וואָלט זיך דאָס יעדער נעמענט ווינשען האָבען אויף זיין אייגענס.“ נעמען נעמט זיך דאָס דערפון. וואָס די מאזעפעווקער אידען בכלל זענען, ווי עס איז בעוואוסט אויף דער גאנצער וועלט, פון תמיד אָן שאַרפע מבינים אויף נגינה; נאָר אזעלכע ליכע־האָבער און זינגען, ווי די בעלי־בתים פון דער קאלטער שוהל, קריגט מען נאָר נישט, מע זאָל אויספאָהרען וועלטען. קומט־אַראָפּ קיין מאזעפעווקע דער בע־ריהמטער פֿיצֿי — וואו דאווענט ער? אין דער קאלטער שוהל; וואו הערט מען ירוחמ'ען? אָדער נים־י'ן? אָדער מיצי'ן? — אין דער קאלטער שוהל. עס איז שוין ביי זיי איינגעפיהרט אזוי פון קדמונים, און ס'איז רעכט, קיינעם פרעגט נישט קיין קשיות. עס קומט זיי דאָרט אָן שווערליך, ביז זיי קלויבען זיך צו אַ רעכטען בעל־תפלה, וואָס מע זאָל פון איהם האָבען הנאה און נישט שעמען זיך מיט איהם קעגען לייטען. זיי קאָכען־אויס גענוג דאָס וואַסער, ביז דער חזן געפעלט זיי איטליכען בעזונדער און ביז ער טרעפט זיי צו זייער שנים מיט זייער

ליעבער, טייערער פריינד!

מיין צווייטען אידישען ראמאן „יוסילע סאלאוויי“ ברענג איך
דיר במתנה היינט, צו דעם טאג פון דיין געבוירען ווערען. איך האף,
אז די דאזיגע מתנה וועט ביי דיר אנגעלעגט זיין, נישט דערפאר,
וואס איך זאל מיר אייגרעדען, אז זי איז מיט אלע מעלות; איך
ווייס ביי מיר זעהר גוט, אז איך האב נאך נישט אינגאנצען אויס-
געמאלט דעם זיידען רב מענדעל'ס כלל, אז „א ווערק
דארף מען פילען און פילען“, — מחמת צוויי טעמים:
ראשית, דערלאזט נישט די צייט, מען איז דאך נישט מעהר ווי א
זינדיגער מענטש, משטיינט געזאגט, און בסך הכל נאר א האלבער
שרייבער, ד. ה. האלב סוחר און האלב שרייבער, ווי געוועהנליך
ביי אידען; מע בעדארף אין זינען האבען די וועלט אויך, נישט
נאר עולם הבא אליין... והשנית, איז מען דאך טאקי, צווישען אונז
רעדנדיג, יונגע לייט, מענשען, וואס האבען קיינמאל קיין צייט נישט,
אחשת רנים, אלץ געיאגט, געהאפט, אין איין מורא, מע זאל
חלילה נישט פערשפעטיגען... נאר וואס דען? ווייל איך רעכען
דערויף, וואס דו ווייסט, אז ווי ווייט נאר מיין מעגליכקייט איז
געווען, האב איך געארבייט און מיט מיין יוסילען מיה געהאט,
ביז נאט האט מיר געהאלפען און איך האב איהם דערלעבט צו זעהען,
אז ער האט האטשט עפס א פנים פון א לעבעדיגען פארשוין.

נעם זשע צו, ליעבער פריינד, די דאזיגע מתנה מיינע, אזוי ווי
זי איז, און לאז זי דיר ריעגען צום צייכען, ווי אזוי עס ליעבט דיר
און שעצט דיר

דיין בעסטער, אמת געטרייער פריינד,

דער מחבר.

גאָר נישט אזוי אויפגעלעגט אויפ'ן האַרצען, אז מע זאָל זיך פלוצים
אנידערזעצן זינגען; נאָר יעדער בעזונדער פאַר זיך, ביי זיין
טיש, אָדער אפילו אין גאָס געהענדיג, האָט זיך שטילערהייט
איבערגעזונגען די אַלע "שטיקלעך", וואָס שמואליק האָט בעשאַפֿען.
פון קיין נאָמען, ווי אויבען איז געשטאַנען, האָט שמואליק נישט
געוואוסט, דאָס הייסט, ער האָט געהערט, אז ס'איז דאָ חזנים,
וואָס זינגען פון נאָמען, נאָר געזעהען האָט ער דאָס נאָר איין מאָל
אויף זיין לעבען. דאָס איז געווען דעמאָלט, ווען פֿיצ'י איז
דורכגעפֿאָהרען איבער מאָזעפעווקע מיט זיינע אַכטצעהן משוררים.
שמואליק האָט געהערט אַ סך חזנים אויף זיין לעבען, נאָר אַלע
האָבען זיי געזונגען אויפ'ן אַלטען שטייגער, דאָס הייסט, אָדער
איין "אויסגעשטעלטע" זאך, אָדער נאָר "פונ'ס קאַפּ". מע בעדאַרף
ניט מעהר ווי דער פאַרזעצער חזן איז געווען גרויס, האָט
איהם שמואליק געהערט דאוונען אַ מוספֿ'על ביי'ס רבי'ן, און דוקא
אַהן נאָמען, וועט ער דעם טעם געדענקען ווייל ער וועט לעבען.
נאָר אז פֿיצ'י איז אַראָפֿגעפֿאָהרען מיט זיינע אַכטצעהן משוררים
קיין מאָזעפעווקע, האָט שמואליק דאָס ערשטע מאָל דערהערט, ווי
מע דאווענט מיט נאָמען; ער איז פון פֿיצ'י'ס דאוונען אזוי
אַנטציקט געוואָרען, אז ער איז געבליבען צוגעקאוועט צום אָרט.
"אַט דאָס הייסט נאָמען! נאָטען!!" ... דעם גאנצען
שבת איז ער אַרומגעגאַנגען ווי אַ טוידטער, זיך גאָר נישט געקאָנט
קייז אָרט געפינען. "אַט וואָס הייסט נאָמען!" — ער האָט קוים
דערלעבט דעם שבת-צורנאכטס, ער האָט אָפֿגעמאַכט הבדלה און
האָט געזאָגט צו זעלדען זיין ווייב, אז ער וועט דאָס נאָר ניט
אויסהאַלטען; ער מוז זיך דורכגעהן צו רב שבת'ין אויף דער
אַכסניה זיך זעהען מיט דעם דאָזיגען פֿיצ'י'ן און זיך דורכ-
שמועסען מיט איהם פנים אל פנים. אָפּזאָגענדיג די אליהום,
האָט זיך שמואליק אונטערגעגאַרטעלט, גענומען מיט זיך זיין
יוסילען און איז זיך דורכגעגאַנגען מיט איהם צו רב שבת'ין אויף
דער אַכסניה. שמועסענדיג מיט פֿיצ'י'ן פון ענין החזנות,

כארעקטער; נאך קוים האָט ער זיי שוין צונעטרעפּען, אזוי בלייבט ער שוין ביי זיי אַ שטענדיגער, איין אייביגער, און עס איז שוין פאַר איהם גאָר קיין בעסערס ניטאָ אויף דער גאַנצער וועלט. אָט אזעלכע מינים ברואים זענען זיך די בעלי־בתים פון דער דאָרטיגער קאלטער שוהל, און אָט אזאָ מין בעל־תּפּלה איז ביי זיי געווען שמואל'יק יאָמפּעלער. געהאַט האָט שמואל'יק אַ קול — אַ „שאַנט־אוי“, דאָס הייסט, אַ געמבע פון אַ לייב, מיט זעהר אַ שען „פיסטעל“, דאָס הייסט, אַ מין ביי־קול, אויף וועלכען ער פלעגט זיך בריה'ש פערקאטשען. „מיט זיין ממקומך — אזוי האָט מען אויף איהם געזאָגט — לאָזט זיך אויס די וועלט; דעם ממקומך האָט ער גענאָשט פונ'ם קרוטיער“... אויך האָט שמואל'יק געהאַט אַ רייכען האַלז און איז געווען אַ פיינער בעל־עברי; זיין „זאָגען“ איז געווען גאָלד מיט זילבער... „ווען, אַשטייגער, אונזער שמואל'יק — אזוי האָבען אויף איהם געזאָגט די בעלי־בתים פון דער קאלטער שוהל — ווען, למשל, אונזער שמואל'יק זאָל שטודירען אויף נאָמען, וואָלט ער געוואָלט אַריבער־געפוצעוועט פּיצ'ן און מ'צי'ן און ירוח'מ'ען מיט אַלע היינטיגע וועלט־חזנים! אונזער שמואל'יק, אַבי ער וויל נאָך, קאָן ער נאָך היינט אויך אַוועקלעגען מיט איין כתר'על זינס, מיט איין וואָלעכעל אַ רעכטס, די אַלע היינטיגע נייע בריה'ס מיט זייער גאַנצען כאָהר דאָרטען!“... ימים נוראים פלעגט שמואל'יק דאוונען מיט משוררים; איהם פלעגט אונטערהעלפּען טאַקי זיין זוהנדעל יוסיל'ע, אויף אַ פייפּעדיג קול'כעל, און נאָך צוויי משוררים; איינער אַ פאַס און דער אַנדערער אַ שרייער — און גענוג; דאָס איבעריגע האָט שוין שמואל'יק אַליין אויסגעארבייט מיט זיין אייגענעם „געבענטשטען“ האַלז. די „שטיקלעך“, וואָס שמואל'יק פלעגט אויף יעדען יום־טוב „אויסשטעלען“, האָט מען נאָכדעם אין דער שטאָרט געזונגען אַ גאַנץ יאָהר כסדר; דאָס הייסט, ניט מע האָט זיך צונויפגעקלויבען ערגיץ אין איין אָרט אויף צו זינגען, — דערויף איז קיין צייט ניטאָ און ס'איז עפּים

אזוי פון א יונגעל א שנעק וואכסט נאָכדעם אויס א מענש, וואָס
א מענש הייסט?

— יוסילע, — רופט זיך אַן שמואליק צו זיין זוהנדעל, בשעת
יענער קומט פון חדר פערפלאַמט און דאָס קאַשקעטעל איז איהם
אויף דער זייט, — יוסילע, דו ווילסט זיין א וועלט־חזן, דו שקאַץ
איינער?

יוסילע בלייבט שטעהן פערטראַכט, און די אויגלעך גלאַנצען
איהם. א שאלה, אויב עס ווילט זיך איהם זיין א וועלט־חזן?
נאָך פון קינדווייז אָן איז זיין השגה געווען צו זיין א חזן; קיין
גרעסערס און שענערס דערפון האָט זיך יוסילע גאָר ניט געקאָנט
פאַרשטעלען. און זינט ער האָט געהערט פּי צי'ן דאוונען,
איז אין איהם דער חשק צו זיין א חזן געוואָרען נאָך גרעסער.
דאָס דאוונען אין מאַזעפעווקע פון פּי צי'ן מיט זיינע אַכטצעהן
משוררים האָט אָנגעמאַכט ביי יוסילען אין האַרצען, גלייך ווי ביי
שמואליק'ען, א גאַנץ איבערקעהרעניש. אין דער צייט ווען
שמואליק איז געווען פערנומען מיט פּי צי'ן, האָט זיך דער
ווייל יוסילע צונויפגעסקאָמפּאַניעט מיט פּי צי'ס קליינע
משוררים'לעך, פון וועלכע ער איז געוואָהר געוואָרען א סך זאַכען:
ראשית, האָבען זיי איהם דערצעהלט, אז זיי פאָהרען־אויס די
גאַנצע וועלט, און וואוהין זיי קומען, פאָהרט מען זיי אַרויס
אַקעגען מיט גרויס פאַראַד, עס קעהרט זיך די וועלט; מע טראָגט
זיי אַרום אויף די הענד, מען איז זיי אומעטום מכבד פונ'ם
שענסטען און פונ'ם בעסטען — הכלל, עס איז א לעבען, אויף
אַלע אידען געוואָגט געוואָרען! ... בעטראַכטענדיג די דאָזיגע זינ-
גערלעך מיט זייערע שענע שוואַרצע קאַפּאַטקעלעך און מיט זייערע
קיילעכדיגע סאַמעטענע היטעלעך, האָט זיי יוסילע באַמט מקנא
געווען; יוסילע האָט זיי מקנא געווען נישט אזוי אויף זייערע
קאַפּאַטקעלעך מיט די היטעלעך, ווי אויף זייער זינגען בי'ם עמוד
מיט פּי צי'ן. ער וואָלט זיך געשעצט גליקליך, ווען ער זאָל

האָט איהם שמואל'ליק געבעטען, ער זאָל זיך מטריח זיין „וואָגען“ איהם עפּים אַ שטיקעל פון נאָטען און קלאָר מאַכען דעם ענין אַקוראַט. לכתחילה האָט איהם פּי צי אויסגעלאָכט, געטריבען מיט איהם קאָטאָועס; נאָר בעטראַכטענדיג שמואל'ליק'ס עהרליך נאָאויז פנים און אויספֿרובענדיג די שטימע זיינע, האָט זיך אין פּי צי'ן צעברענט דער חזן, און ער האָט איהם פֿירגעוואָגט עטליכע שטיקלעך פון זולצער'ס סדר מיט אלע זיינע אַכטצעהן משוררים. שמואל'ליק איז אַרויס פון די כלים, און עס האָבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען. „וואָס איז שייך? אָט היינט זעה איך ערשט אַרויס, רב פּי צי, וואָס פֿאַר אַ מין קאַליקע, וואָס פֿאַר אַ דער־רוח־ווייסט־וואָס איך בין!“ — האָט שמואל'ליק געוואָגט בתמימות און האָט איהם אַ ווייז געטהאָן אויף זיין יוסילען. „זעהט איהר, רב פּי צי, אָט דעם קליינעם? ס'איז מיינער, מין זוהן הייסט דאָס; איהר מעגט איהם האַרבען.“ פּי צי האָט אויסגעפֿרובט יוסילען, און זיין שטימע איז איהם זעהר געפֿעלען. שמואל'ליק האָט אַליין פון פּי צי'ס מויל געדערט, „אַז דאָס קינד איז אַ כלי שלמה, אַז ער האָט זעהר אַ שענע „שאַפֿראַנע“, און מיט דער צייט, ער זאָל זיך אויסאַרבייטען, קאָן ער ווערען אַ לייט“... די דאָזיגע ווערטער זענען שמואל'ליק'ען אַריין אין נאָז אַריין, און פון יענער צייט אָן האָט ער ניט אויפֿ־געהערט צו טראַכטען: „וואָס טהוט מען מיט יוסילען? מילא, איך בין שוין אַ פֿאַרפֿאַלענער, וואָס איז שייך, איך וועל שוין שטאַרבען אַ קאַליקע; אָבער מיין יוסילע? לאָז ער מיר נאָר אונטערוואַכסען, אָנהויבען צו לעגען תפילין, אם ירצה השם, וועל איך איהם אַוועקגעבען צו אַ נרויסען חזן, צו פּי צי'ן אָדער צו מיי צי'ן, אָדער גאָר צו ירוח מ'ען, אם ירצה השם, מיט גאָט'ס הילף“... עס האָט זיך איהם פון דעמאָלט אָן כסדר פֿאַרגעשטעלט, אַז יוסילע בעדאַרף זיין אַמאָל אַ בעריהמטער, אַ וועלט־חזן, אַזוי ווי פּי צי, און אפשר טאַקע אַזוי ווי ניסי — פֿאַר וואָס ניט? וואָס איז? מיר האָבען דען. ניט געזעהען, ווי

געלע, וועגען דעם ווילנער בעל-הבית'על, וועגען אַרקע פיערעלע, וכדומה, האָבען איהם נישט געלאָזט צורוה, און ער פלעגט טראַכטען וועגען זיי טאָג און נאַכט. יוסילע פלעגט זיך פאַרשטעלען, אז ער איז אַליין הערשעלע דאָס יונגעלע, וואָס האָט צו ערף יאָהר אָנגעהאַן אַ טלית'על, געדאווענט ביי'ם עמוד און מרעיש עולם געווען. אז ער פלעגט אַמאָל בלייבען איינער אַליין אין שטוב, פלעגט ער זיך אָנטהון אינ'ם טאַטענ'ס טלית, אַוועקשטעלען זיך ביי דער וואַנד און, מאַכענדיג מיט די הענד, פראַווען חזו'ישע שטיק, זיך רייסען אויף קולות, זינגען און „מתפלל זיין“, קאַטשענדיג זיך אויפ'ן האַלז. שמואליק האָט איהם אַמאָל געטראָפּען אין אַזאַ מין אופן, האָט ער איהם גוט מכבד געווען, דעם שקאַץ, און אָפּגעשיקט אין חדר אַריין, ווי געוועהנליך. יוסילע אָבער האָט צום חדר ווינציג-וואָס חשק געהאַט, און דער רבי האָט מיט איהם געהאַט צו זינגען און צו זאָגען. ער האָט ניט פערשטאַנען, וואָס הייסט דאָס: אַ יונגעל זאָל זיין שטענדיג פערטראַכט און דער קאַפּ זאָל איהם ליגען ווייס איך וואו? יוסילע'ס גרעסטער פערגעניגען נאָך אַלס פיצעל-קינד איז געווען, אז עס איז געקומען די צייט פאַר ימים נוראים, ווען שמואליק פלעגט זיך בעדאַרפען פאַרטיג מאַכען צום דאוונען און אַ וואָך זעכס פאַר ראש-השנה איבערוינגען אַלע שטיקלעך מיט זיינע משוררים, — אין יענער צייט פלעגט יוסילע'ס נשמה זיין אויפ'ן הימעל. ער האָט קוים דערלעבט די גליקליכע מינוט, וואָס דער רבי לאָזט די קינדער אַהיים עסען, און פלעגט סוטען צו לויפּען, אָפּהאַפּען דאָרט, ווי עס איז, דעם וואַרמעס, זיך פעררוקען אין אַ ווינקעלע און צוהערען, ווי דער טאַטע צעגעהט זיך אויף אַ זיס קול, צעגעמענדיג מיט ביידע הענד מיט אַ געבעט, און זאָגט: „אוי-וועה — אוי-וועה — אוי-וועה!“... און די משוררים חאַפּען איהם אונטער: „אַטונענעם דעי — עי — עי!“... גליקליך איז יוסילע געווען, אז קיינער האָט איהם ניט בעמערקט און ער האָט געקאָנט אַוועקזיצען אַזוי אין אַ ווינקעלע און אויסהערען

זיין, ווי זיי, א משורר ביי פיצ'ן. "ווי דערלעב איך שוין מיין ברמצוה!" — האָט זיך יוסילע געקלערט, און יענע גליקליכע זינגערלעך זענען איהם ניט אַרויסגעקראָכען פונ'ם קאָפּ אפילו אויף אַ מינוט. זיצענדיג ביי'ם חומש, פלעגט ער ניט איין מאָל האַפען אַ מיאוס'ען פסק פונ'ם רבי'ן פאַר זיין טבע פערטראַכטען זיך בשעת לערנען. "אַ יונגעל זאָל נאָר אין זינען האַבען פויגעלעך, מלאכים, בשעת מע לערענט!" — פלעגט דער רבי אויף איהם זאָגען. דאָס לערנען און דער חדר זענען געווען פאַר יוסילען אַ משא כבדה, און וויבאַלד ער האָט נאָר געהאַט אַ פרייע מינוט, פלעגט ער זיך קאָטשען אויפ'ן העלזעל, נאָכמאַכען פיצ'ס טענאַר, צעברומקען זיך אויף דער גראָבער סטרונע, ווי פיצ'ס באַס, און רייסען זיך אויף די גלייכע ווענד. ביי זיך אין האַלז האָט ער געפיהלט, ווי עס קיצעלט איהם תמיד און עס ווערט איהם עפּים אינוועניג; ער האָט געפיהלט, אז ווען ער זאָל זיך קאָנען גוט אויסשרייען, אויסזינגען, וואָלט איהם צוגעקומען אַ שטיק געזונד.

II.

שמואל'ס דער חזן דערצעהלט מעשיות פון חזנים, און יוסילע לעגט-צו קאָפּ.

די וועלט, וואו יוסילע האָט זיך געפונען קינדווייז, איז געווען פול מיט זינגען און מיט חזנים. פון קינדווייז אָן האָט ער זיך אָנגעהערט ביי שמואל'ען אין שטוב פערשיעדענע מעשיות פון וועלט-חזנים, וואָס האַבען זיך קונה שם געווען מיט זייער זינגען, און זייער נאָמען איז נאָכדעם פערפליבען אויף אייביג צווישען אידען. די דאָזיגע מעשיות וועגען הערשעלע דאָס יונ-

באכמאן! וואָס איז ער געווען פריהער? פאָהרט אַרײַן קײַן קעשעניעו, וועט מען אײַך דערצעהלען. וואָס דען מײַנט אײַהר? מע שטעהט אויף פלוצים אין דער פריה און מע ווערט אַ באַכ-מאָן, אַ פּײַצ, אַ נײַסי? נאָך אײַן סענדער מײַ-רער איז געווען אַ אײַד אַ נגיד, אַ גביר, און האָט געזונגען נאָך פון כבוד ווענען; אָט דאָס איז זײַן „ײַראו עײַנינו“, וואָס אײַך זײַנט אײַהם. ס'איז דאָ, ס'איז פאָרהאַן חזנים גרויסע הײַנט אויך; ס'איז פאָרהאַן אַ נײַסי בעלזער, אַ חזקאל'ע, אַ פּײַצ, אײַן אַלײַדוד טשערניגעווער, אַ שְׂקוֹ-דער חזן, — וואָס איז שײַך? און נאָך חזנים לרוב. נאָך אַזעלכע חזנים, ווי אַמאָל זענען געווען, געפֿינט מען שוין הײַנט נײַט. כדומה למשל, וואו געפֿינט אײַהר הײַנט אַזאַ חזן, ווי אַרְקע פּיערעלע דער וויטעבסקער איז געוועזען, וואָס די וועלט פלעגט פאָהרען הערען זײַן שטימע, וואָס איז געווען אַ פּיערעלע, נײַט קײַן שטימע? צי, אַשטײַגער, וואו קריגט אײַהר הײַנט אַזאַ מין קאַנאַריק, וואָס זאָל האָבען אַ מתנה פונ'ם קיסר פראַנציוס? צי, אַשטײַגער, וואו נעמט אײַהר הײַנט אַזאַ רב דוד חמעלניקער מיט זײַנע דריי זײַהן? ער איז דאָך באמת געווען לפני מלכים יתִיצב, געמעגט זײַנגען פאַר'ן מלך אַלײַן! ער פלעגט זיך אַוועקשטעלען זײַנגען טרוילערש, און דוקא מיט אַ לאַנגען טלית־קטן, און דוקא מיט אַ צילענדער אויפ'ן קאַפּ, אַז ס'איז געווען מחיה נפשות! צי, אַשטײַגער, אײַהר האָט הײַנט אַזאַ מין חזן, ווי דער קרוטיער חזן, טאַקי דעם גרויסען נײַסי'ס אַ זײַדע? צי, למשל, רב אַברהם חסיד פון לעמבעריג, וואָס איז געווען אײַן שטשעגאַל אין דער וועלט? צי קאַשטאַן מיט זײַן ודי, וואָס ער האָט געמאַכט פאַר'ן טוירט? צי, אַשטײַגער, אַזאַ מין, ווי דער ווילנער בעל-הבית'על, ווי מע האָט אײַהם גערופֿען? וואו הערט מען נאָך הײַנט אַזױנס? וואָס איז שײַך, מסתמא האָט אײַהר דאָך געהערט די מעשה מיט'ן ווילנער בעל-הבית'על? ס'איז אַ

דאָס גאַנצע דאוונען ביז דער „עבודה“. בעסער פון אלץ האָט יוסילע ליעב געהאַט הערען די מעשיות, וואָס דער טאַטע פלעגט דערצעהלען פאַר זיינע משוררים פון בעריהמטע וועלט־חזנים, ווי אזוי זיי האָבען זיך געמאַכט אַ נאָמען אויף דער וועלט. עס איז איהם זעהר געפעלען די מעשה, ווי אזוי פֿיצי איז געוואָרען חזן. „פון באַרדיטשעו שטאַמט ער אַרויס — אזוי האָט שמואליק דערצעהלט וועגען פֿיצי דעם וועלט־חזן — פון באַרדיטשעו, פון אונטער דער גרעפֿלי; זיין טאַטע איז געווען אַ שמש. נאָך יונגעלויז האָט פֿיצי אַרויסגעוויזען, אז ער איז אַ כלי. פריהער איז ער געווען אַ משורר'על ביי אַ חזן, נאָכדעם האָט ער פאַרלאָרען די שטימע. האָט מען איהם אָפּגעגעבען צו אַ גאָלד־שמיד; נאָר מחמת ער האָט זעהר ליעב געהאַט דאָס זינגען, האָט ער זיך שטענדיג געריבען צווישען חזנים און צווישען כלי־זמר. ער איז געווען וואָס איהר ווילט: ער איז געווען אַ פייקלער, גענאָנגען מיט די טאַצען און איז שוין געווען, זאָגט מען, אַ וואַסערפיהרער אויך, ביז ער האָט זיך באַגעגענט מיט'ן גרויסען רב צלאַל'ען; האָט איהם רב צלאַל געזאָגט: „וואָס איז שייך, דו נאָר, צו וואָס טויג דיר זיין אַ וואַסערפיהרער? דו האָסט אַ שענערע כלי — אַ האַלז!“... בקיצור, ער האָט זיך אַוועקגעלאָזט קיין לעמבעריג און איז געקומען פון דאָרטען מיט אַ נאָמען און מיט אַ כבוד, הלואי אויף מיין יוסילען געזאָגט געוואָרען האָטש האַלב, רבנו־של־עולם!“... דערהערענדיג פונ'ם טאַטען אַזעלכע ווערטער, איז ביי יוסילען שיער דאָס האַרץ נישט אַרויסגעשפרונגען פאַר שמחה; ער האָט זיך פאַרגעשטעלט, אז מע שיקט איהם אויך קיין לעמבעריג, און ער קומט אויך פון דאָרטען מיט אַזאָ נאָמען און מיט אַזאָ כבוד, ווי פֿיצי... שמואליק האָט געהאַט מעשיות פון חזנים לרוב, איינע שענער פון דער אַנדערער. ער האָט געוואוסט אימליכען בעזונדער פונ'ם שורש. „למאי באַכמאָן? — האָט שמואליק געזאָגט צו זיינע משוררים — למאי באַכמאָן? וואָס איז שייך? דער גרויסער

אירען, ווי איהר קאנט זיך פארשטעלען. אז דאס בעל-
הבית'על איז אריינגעקומען מיט'ן יארמעלקע אויפ'ן קאפ,
איז זי געווען אזוי אין כעס, אז זי איז גרייט געווען איהם דעם
קאפ אראפצונעמען. נאך אז ער האט אָנגעהויבען צו זינגען, איז
זי באלד אָפהענגיג געוואָרען און איז נאָכדעם צוגעגאָנגען צו איהם.
איהם אָנגענומען פאר דער האַנט און איהם געדאַנקט עטליכע מאל
פאר זיין זינגען, געפרעגט איהם, ווי אזוי ער הייסט און וויפיעל
ער איז אלט? יואל-דוד האַט איהר דערויף אַלסדינג גע-
ענטפערט, נישט קוקענדיג איהר אין פנים אַריין, מחמת זי איז
געווען אַ זעלטענע פאַרשויין. זי אָבער האַט אויף איהם יאָ געקוקט,
האַט זיך לאַנג געשפּיעגעלט אין זיין פנים, איהם נישט אָפגעלאָזט
פון זיך בשום אופן, אַלץ געקוקט אויף איהם און געקועטשט איהם
די האַנט, איהם געדאַנקט. אויפ'ן אנדערען טאָג, וואָס איז שייך,
קומט אַ שליח וויעדער פונ'ם גראַף און רופט איהם אין פאלאץ
אַריין נאָך אָהן אַ שום תירוץ. וואָס טהוט מען? סע העלפט
אָבער נישט; אז דער גראַף רופט, קאָן מען קיין דבר-אַחר נישט
זיין און מע מוז געהן. צום סוף לאָזט זיך אויס אַ מעשה — ווער
וואָס? דער גראַף איז נאָך נישט געווען אין דער היים, נאָך זי,
די גראַפיניע ימח שמה; זי איז אַרויסגעגאַנגען אַקעגען יואל-
דוד'ען מיט זיינע משוררים אַיין אויסגעסטראָצעלטע, באַהאַנד-
גען מיט גאָלד און מיט דימענטען פון קאָפּ ביז די פיס, און דערלאָנגט
איהם די האַנט מיט זעהר אַ פריינדליכער מינע, גלייך ווי זי
וואָלט שוין געווען מיט איהם באַקאַנט מי יודע פון ווען אָן. די
משוררים האַט זי געבעטען מחילה, זיי זאָלען צוואַרטען אַ וויילע
אין זאָל, און איהם האַט זי אַריינגעפיהרט צו זיך אין איהר חדר
אַריין, אַנידערגעזעצט איהם אויף אַ טייערען סאַמעטענעם דינאָן,
מכבד געווען איהם, וואָס איז שייך, מיט זיסע שפּייזען און מיט
טייערען פראַנצויזין אויף גילדענע כלים. ער האַט זיך פון די זיסע
שפּייזען אָפגעזאָגט, און דעם וויין, געוועהנליך, נישט געוואָלט
טרינקען בשום אופן; וויפיעל זי האַט איהם נישט געבעטען, עס

שענע מעשה, איהר מענט דאָס אויסהערען. גערופען האָט מען איהם יואל-דוד, ער איז געווען אַ פארשוין, אַז ס'האָט זיך אויסגעלאָזט די וועלט, און אַ כלי האָט ער געהאַט — שמועסט מען ניט: איהר קאָנט פארשטעהן, אַז צו עַלף יאָהר האָט ער גע-דאווענט ימים נוראים פאַר'ן עמוד. זיין נאָמען איז געגאנגען אַזוי ווייט, אַז ער האָט געגרויכט ביז צום גראַף, און דעם גראַף האָט זיך פאַרוואַלט הערען, וואָס פילדערט דאָרטען אַזוי דער עולם? האָט ער איהם מסתמא געשיקט רופען. יואל-דוד איז אַריינגעקומען צום גראַף דוקא מיט אַ יארמעלקע אויפ'ן קאָפּ. דאָרט זענען געווען פיעל גרויסע לייט, שררות. דאָס בעל-הבית'על האָט זיך תחילת שטאַרק פאַרשעמט פאַר אַזאָ עולם און אַ ביסעל דערשראָקען אויך; נאָר ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט מיט'ן פנים צום וואַנט און האָט אָנגעהויבען צו באַווייזען זיינע קונצען, „שטעלען אַ האַלז“ און אַרויסבאַווייזען גרוסע בריה'שאַפטען, ווי ער האָט געקאָנט. איהם האָט איינער אונטערגעהאַלטען אויפ'ן פיעדעל, און דער גאַנצער עולם איז געבליבען ווי פאַרגאַפט, נאָר נישט וויסענדיג, וועלכעס איז האַלז און וועלכעס איז פיעדעל, — אַזאָ לויטערע שטימע האָט יואל-דוד געהאַט און אַזוי הויך פלעגט ער מיט איהר נעמען און דערלאַנגען, טאַקי נאָר „ביז'ן גיבעל“, ווי מע זאָגט. שוין צום סוף כמעט האָט ביי דער פיעדעל געפלאַצט די קווינטע, און מע האָט באַדראַפט אויסלאָזען אַ זאך אויף דער דינסטער אָקטאַווע. וואָס-זשע מיינט איהר? איז זיך מיישב מיין בעל-הבית'על און נעמט-אָן, וואָס איז שייך, מיט'ן האַלז פונקט אַט דאָס, וואָס מע קאָן דערלאַנגען נאָר מיט אַ פיעדעל, און האָט נאָך דערביי אַוועקגעמאַכט עטליכע קונצען, ווי אַ סאָלאָווייטשיק, און אַז ער האָט אויסגעלאָזט, האָט זיך שוין דער גראַף ניט געקאָנט איינהאַלטען: ער איז צוגעגאנגען צו איהם און האָט איהם אַ קוש געטהאָן אין שטערן. דער גראַף איז געווען זעהר אַ גוטער מענטש, נאָר זי, די גראַפיניע ימח שמה, איז געווען זעהר אַ גרויסע מרשעת און האָט פיינט געהאַט אַ

האָט געהאָרעוועט איבער איהם מיט נאָך תלמידים אויף דער גמרא, — דעמאָלט פלעגט זיך יוסילע גאָר פאַרגעסען אָן דעם רבי'ן מיט דער גמרא, און עס פלעגט זיך ביי איהם אָפּטמאָל אַרויסרייסען פונ'ם האַלז אַ קוויטשעל, אַ פייף אָדער אַזוי אַ משונה'דיג קול, ווי אַ קרעה פון אַ האָהן, גאָר אַליין נישט וויסענדיג ווי אַרום. דערביי פלעגט איהם, געוועהנליך, דער רבי אַראָפּלאָוען אַ שענעם פאַטש: „דאָרטען, מיט'ן טאַטען ביי'ם עמוד, וועסט דו קרעהען, ניט דאָ!“...

ביי'ם עמוד האָט יוסילע אונטערגעהאַלפּען דעם טאַטען גאָר ימים נוראים, און דאָס איז פאַר איהם געווען דאָס בעסטע שטיקעל צייט: ערשטענס, וואָס מע האָט איהם אָפּגענומען פונ'ם חדר פריהער מיט אַ חודש, און צווייטענס — דאָס זינגען: דאָס זינגען איז ביי איהם געווען זעהר טייער. דאָרטען, ביי'ם עמוד, האָט ער שוין פאַר קיין פעטש קיין מורא ניט געהאַט; דאָס העלזעל איז איהם געווען פריי, און ער האָט זיך געקאָנט אָנ-שרייען וויפיעל דאָס האַרץ האָט געגלוסט. אינאיינעם מיט שמואליק'ס האַלז האָט זיך ימים נוראים ביי'ם עמוד געלאָזט הערען אויך יוסילע'ס פייפּענדיג קול'כעל, און דער עולם האָט אָנגעקוואָלען פון זיי ביידען. מבינים האָבען אויף איהם געזאָגט, אַז ער וועט זיין אַ כלי שלמה און וועט אַמאָל אַריבערגעהן דעם טאַטען זיינעם. שמואליק אָבער האָט דערפון געהאַט ווינציג-וואָס נחת; עס איז איהם נישט אַיינגעגאַנגען דער כבוד, זעהענדיג, אַז יוסילע וואַכסט אין שטויבער אַרײַן, און ער קאָן איהם גאָר נישט העלפּען. שמואליק דער חזן, האָטש ער איז געווען אין שטאָרט זעהר אָנגענומען, פון דעסוועגען האָט דאָס איהם נישט געשאַדט צו זיין אַ קבצן, ווי אַלע מאַזעפעווקער כלי-קודש, וואָס בעדאַרפּען אַרויסקוקען אויף די דאָרטיגע הכנסות, משטיינען געזאָגט. אין מאַזעפעווקע, ווי עס איז בעוואוסט, איז דאָס שכירות פון חונים, שמשים, שוחטים, רבנים עפּים נישט אַזוי גרויס. דער דאָזיגער עולם זאָלען דאַרפּען אַרויסקוקען אויף דאָס שכירות אַליין.

האָט איהר נישט געהאַלפּען. אַז די גראַפֿיניע ימח שמה האָט דערזעהען, אַז ס'איז שלעכט, האָט זי איהם אָנגעהאַפּט ביי דער קאַפּאָטע, אַזוי ווי פּוטיפּרע האָט אָנגעהאַפּט אַמאָל יוסף הצדיק... און יואל דוד איז אַנטלאָפּען פון דאָרט קוים מיט'ן לעבען. פון דעמאָלט אָן, דערזעהלט מען, איז זי געוואָרען נאָך מעהר מרשעת, און אַז זי האָט דערזעהען אַ אידען, פלעגט זי ווערען, וואָס איז שייך, אָנגעצונדען און האָט אַרױפּגעפיהרט דעם גראַף אויך, ער זאָל ווערען אַ שונא־ישראל, און מיט'ן בעל-הבית'על האָט זי זיך אָפּגערעכענט אויף אַיין אַנדער אופן. עס האָבען זיך געפונען אַזעלכע לױט, טאַקי צווישען אונזערע אידעלעך, וואָס האָבען פאַר געלט אַזעקגעקױלעט אַ מענשען; וואָס, מײנט איהר, האָבען זיי געטהאָן? זיי האָבען איהם אַינ-געגעבען אַזאַ געטראַנק און האָבען איהם אָפּגע'סמ'ט די שטיכע. דאָס בעל-הבית'על נעפאַך, וויבאַלד ער איז געפליבען אָהן אַ קול, איז ער אַרױנגעפאַלען אין אַ שרעקליכער מרה-שחורה און איז געוואָרען, וואָס איז שייך, אויף אַלע שונאים. ער האָט זיך נאָכדעם אַרומגעשלעפּט איבער דער וועלט, אָפּגעריסען, אָפּ-געשליסען, נישט רעדענדיג צו קײנעם אַ וואָרט. אַט אַזוי האָט זיך אויסגעלאָזט דער סוף פונ'ם ווילנער בעל-הבית'על, און אַלץ איבער איהר, ימח שמה!"...

ביי יוסילען אין האַרצען האָבען די מעשױות אָנגעמאַכט אַ גאַנצע חתונה: „בעל-הבית'על", „פיעדעלע", „קאנאריק", „גראַפֿיניע", „פּוטיפּרע", וכדומה אַזעלכע בילדער, זענען איהם נישט אַרויס פון קאָפּ, און דאָס האַרץ האָט איהם כסדר געצױגען אַהין, צו פּיצײ'ן, צו נײסי'ן, צו ירוחמ'ען! עס איז איהם שוין געגאַנגען דאָס צעהנטע יאָהר. נאָך אַ יאָהר, נאָך אַ יאָהר ווערד ער בר-מצוה, און דער טאַטע שיקט איהם אַפּ אַהינצו. די גאַנצע וועלט איז פאַר איהם פול געווען מיט פערשיעדענע קולות און געזאַנגען. חזנים און משוררים זענען איהם קײנמאָל פון קאָפּ נישט אַרױסגעקראָכען, און אין דער צײַט, ווען דער רבי

סך פאקאיעס, — א דריי חדרים נידעריגע, איינגעבויגענע, מיט שפיציגעוואטע ווינקלען, און'א קיך, אהן א חוץ, אהן א הויף און אהן א שום שטעלכעל ביי דער האַנד, נאָר אַ בוידעם און גענוג. נאָר דאָס וואָלט נאָך געווען נישקשה, ווען דער דאָך זאָל זיין אַ דאָך; עס איז אָבער נאָר קיין דאָך ניט; משטיינס געזאָגט, אַ צוויי קראָקוועס מיט אַ ביסעל ערד און מיט אַ ביסעל שוואַרצע שטרוי איבערגעדעקט, ערטערווייז בעוואַכסען מיט גרינע פעטשעריצעס, אַזוי, אַז פון דערווייטענס זעהט-אויס די שטוב ווי אַ סוכה, בעדעקט מיט גרינעס סכך. נאָר דאָס וואָלט נאָך אַלץ געווען אַהן אַיין אומגליק, ווען דער גראַף, דער פריץ פון דער שטאָדט, זאָל ניט דעקוטשען מיט זיינע חטציות: איהם ווילט זיך, די גאַנצע שטאָדט זאָל זיך איבעראַנייעס דעקען מיט אַיזען, מיט שינדעל, אָדער, לכל הפחות, מיט האָלץ, און קיין שטרוי זאָל נאָר ניט געדאַכט ווערען. זלאַטע די אַלמנה האָט זיך גענוג אָנגעטהאָן אַ כח ביו זי האָט צונויפגעשלאָגען אַ גראַשען מיט אַ גראַשען און האָט זיך געשטעלט דעקען איהר נחלה. נאָר דאָ האָט זיך אַרויסבעוויזען נאָר אַ נייער אומגליק: נאָרוואָס מע האָט זיך אַנידערגעשטעלט צעוואַרפען דעם דאָך, לויפט אַריין צו זלאַטען אין שטוב אַריין שמואליק דער חזן מיט אַ גוואַלד:

— רוצח'טע! אין גאָטעס ווילען, וואָס טהוט איהר דאָס? איהר ווילט מיר, וואָס איז שייך, מאַכען אומגליקליך? וואָס האָט איהר צו מיר? געהאָרעוועט, געהאָרעוועט, קוים דערלעבט זיך אַ שטיקעל נחלה, קומט איהר און מאַכט פון מיר אַ תל!

— אַט האָסט דו דיר די אַנדערע טעג יום-טוב! וואָס פאַר אַ תל? — פרעגט איהם זלאַטע פערוואַנדערט. — ווער טשעפעט אַייך מיט אַייער נחלה?

— איהר פרעגט נאָך, ווער טשעפעט מיר? — האָט זיך שמואליק צעלאָזט נאָר אויף אַיין אַנדער אופן. — אַ אירדינע בלייבט אַ אירדינע: לאַנגע האָר — קורצער שכל.

וואלטען זיי געמעגט, ווי מע זאגט, פערזאָרפּען די צייִהן אויף די באַנטענעס; דער עיקר איז ביי זיי די הכנסה, די זייטיגע הכנסות, דאָס קערבעל, וואָס פאַלט־אַריין מן הצד. די דאָזיגע זייטיגע הכנסות דאָס זענען: די „שיסעל“, וואָס מע שטעלט ערב יום כּפור אין שוהל, דאָס „חנוכה־געלד“, דאָס „פורים־דיגע שלח־מנות“, דער „בע־ע־עבור“ אויף אלע שמחות, וכדומה. שמואליק דער חזן מעג זיך האָבען אַ זעלטענעם האָלז און אויסשטעלען אַ זאך, ווי ניסי, ווי פּיצזי, און אפילו ווי ירוחם הקטן. נאָך אַז עס קומט חנוכה, מעג ער זיך, נישקשה, נעמען אַ שטעקען מיט'ן לאַמטערן און אַרויסנעהן אַ ביסעל איבער דער שטאָרט, ווינשעווען יעדען בעזונדער „דערלעבען איבער אַ יאָהר“ און נעמען... אַ נדבה. אויך פורים מעג איהם אָנשטעהן נעמען אַ שאָל, אַריינלעגען אַהינצו אַ צוקער־לעקאַכעל מיט אַ שטיקעל פלאָדען און אַרומשיקען פון איין בעל־הבית צום אַנדערען און נעמען פאַר דעם דאָזיגען שלח־מנות... אַ נדבה.

III.

ווי אזוי שמואליק בעקענט זיך מיט זיין שכנה זלאַטע די צעלניקערין, און זייערע קינדער — צווישען זיך.

האָבען איין אייגענע שטוב האָט אין מאַזעפּעווקע נישט קיין קליינע ווערט; אַ נחלה, אַ לאָך, אַ זעמליאַנקע — אַבי ס'איז אייגענס, און מע בעדאַרף נישט אָנקומען צו יענעם, קריכען אין שכנות אַריין. זלאַטע די צעלניקערין האָט זיך געהאַט איהר אייגען שטיבעל, אפילו נישט קיין געהויבענע פאַלאַצען, נישט קיין

געקאנט פערשטעהן, ווער ס'איז דאָ גערעכט און ווער ס'איז אומגערעכט.

— ווייסט דו וואָס, שמואל'יק? דו געה אַהיים, דאָרט האָב איך דיר צוגעגרייט אַ גלעזעל ציקאָריע, און איהר, זלאַטעניו, זעצט זיך אַקאָרשט צו אַט דאָ מיט מיר אויף דער באַנק, וועלען מיר שמועסען פּאָוואָלינקע; צו וואָס טויגען די גוואַלדען? די גאָס וועט זיך צונויפֿליפען, מע וועט מיינען, חלילה, אַז מע קוילעט דאָ מענטשען אין מיטען העלען טאָג!

ערשט, אַז שמואל'יק איז אַוועקגעגאַנגען און זלאַטע מיט זעלדען האָבען זיך אַ ביסעל פּאַנאָדערגערעדט, איז מען געקומען צו אַ שטיקעל טאָלק, די מעשה דערפון איז אַזוי: זלאַטע דער אַלמנה'ס שטוב מיט דער אַנדערער שטוב, וואָס שמואל'יק דער חזן האָט ערשט ניט לאָנג געקויפט ביי רב שלום־שכנא דעם שוחט אויף אויסצאָהלען, זענען געווען בסך־הכל מיט אַ וואַנד אָפּגעטיילט; דאָס הייסט, עס איז, אייגענטליך, געווען איין שטוב, איבער געצאָמט מיט עטליכע ברעטלעך און איבערגעדעקט מיט איין דאָך. דאָס פערשטעהט מען שוין אַליין, אַז אַנריהרענדיג די ערשטע קראָקווע, איז איינגעפאלען דער גאַנצער דאָך, פון שמואל'יק'ס שטוב אויך — און דערפאַר איז דאָס שמואל'יק אַריינגעפלויען אַזוי צעקאַכט. זלאַטע מיט זעלדען, וואָס זענען געווען בעקענט פריהער פון דערווייטענס (ווייל זלאַטע האָט זיך געהאַלטען פאַר אַ מיוחסת: פאָרט רב אַברהמעל'ס שטוב, ווי ווייטער וועט שמעהן), האָבען זיך נאָך דעם דאָזיגען שמועס אַזוי בעפריינדעט, אַז זיי זענען געוואָרען גיך נפש אַחת, גאָר ווי אַנדערע צוויי. דעם דאָך — איז געבליבען — זאָל מען דעקען בשותפות, וועט קאָסטען אַ סך וועלוועלער, און דער פוידעם מעג אויך זיין אַ בשותפות'דיגער; נישקשה, מען איז, ברוך השם, בעגלויפט איינס ביים אַנדערען פון צו גנב'ענען חלילה.

— אייער מאַן — האָט זלאַטע געזאָגט צו זעלדען — איז אַ כשר'ער איד; ווער ווייס עס נישט? נו, און איהר, זעלדע,

— אָט ווייסט איהר, וואָס איך זועל אייך זאָגען? — האָט איהם זלאַטע געענטפערט, אַריינקומענדיג אין כעס אַרײַן. — האָטש איהר זענט חזן אין דער קאַלטער שוהל, פון דעסוועגען, איהר זאָלט אויף מיר קיין פאַראיבעל ניט האָבען, וואָס איך זאָג אייך דעם אמת: זינט גאָט האַנדעלט מיט נאַראָנים, האָט ער נאָך אזא נאַר, ווי איהר זענט, נישט באַשאַפֿען.

— זענט איהר נאָך, הייסט דאָס, איין עזות־פֿנימ'טע אויך? — האָט זיך שמואליק צעפלאַקערט. — לאַדי, וואָס איהר צעוואַרפט מיר מיין שטוב, מאַכט פון מיר, וואָס איז שייך, אַ תל־עולם, האָט איהר נאָך אַ העזה צו זידלען איין עהרליכען אידען? איך האָב שוין געהאַט אויף מיין לעבען אַלערליי שכנים און שכנה'טעס, וואָס איז שייך, טפו זאָל דאָס ווערען!...

— טפו זאָלט איהר בעסער ווערען מיט אַלעמען, וואָס ס'איז אייך ליעב היינטיגען טאָג, רבּונו של עולם, עס זאָל זיך אָנקלעפֿען אָן אייך און וואו איך האָב ערגיז אַ שונא, ליעבער גאָט! איך בין אויך, ברוך השם, געזעסען אין שכנות און האָב נאָך אזא מין באַגעגעניש נישט געטראָפֿען זינט איך לעב, זינט איך שטעה אויף מייע פיס! ווי פאַרגינט זיך דאָס אַ איד אַריינקומען צו יענעם און אזוי אָנחאַפֿען איין אַלמנה און שפּײַען יענעם אין פנים אַרײַן פלוצים פון דער העלער הויט? ...!

— שששאַ, שאַט נאַר, וואָס טהוט זיך דאָ? — האָט זיך אַריינגעמישט, אַריינלויפֿענדיג אַ דערשראָקענע, זעלדע די חזנ'טע, אַ נידעריגע, אַ שוואַרצע אידניע מיט זעהר שענע גוטע אויגען. — וואָס איז דאָ ביי אייך פאַר קולות?

שמואליק מיט זלאַטען האָבען זיך ביידע צעלאָזט צו דער חזנ'טע אויסדערצעהלען איהר דאָס מחלוקת, וואָס איז צווישען זיי פאַרגעקומען; נאָר מחמת זיי האָבען ביידע געשריגען, איבער־שלאָגענדיג איינס דאָס אַנדערע, דעריבער האָט זעלדע נישט

פאר איין עדה אידען, אז ער וועט נישט אויסהאלטען, ער וועט נאך זעלדען געוויס נאכשטארבען, ס'איז נאך נישטא וואס צו רעדען! און פון חתונה האבען שמועסט מען ניט: וואס איז שייך? ווען ביי איהם וועט אויסוואכסען האר אויף דער דאלאני, דעמאלט וועט ער חתונה האבען נאך זעלדען! — אזוי האט שמואליק געזאגט בשעת שבעה זיצען. עס האבען זיך אבער געפונען אזעלכע, וואס האבען איהם שטארק דעקוטשעט, געהענדיג צו איהם טאג אויף טאג און איינ'טענה'נדיג מיט איהם: „איהר ווילט, אפנים, רב שמואליק, זיין קליגער פון דער גאנצער וועלט און געהן אקעגען דעם מנהג העולם? די וועלט איז שוין אזוי געשטעלט געווארען איין מאל פאר אלע מאל, אז א מאנספיל טאג ניט זיצען אליין, און איהר ווילט זי מיט אייער חכמה איבער-מאכען?“ די דאזיגע לייט האבען איבער שמואליק'ען אזוי לאנג גע'טענה'ט, ביז ער איז א פאך וואכען נאך שלשים זיך דורכ-געפאהרען מיט רב קלמן שרדן קיין בארדיטשעוו און נאך גיך געבראכט מיט זיך א אידניע מיט א טערקישען שאל... בארדי-טשעוו, דאנקען גאט, איז בעוואוסט אויף דער וועלט פאר אזא מקום, וואס דארט קאן מען אין גלייכען געלד אפזעצען די דאזיגע סחורה, דאס הייסט — איין אלמן, א גרוש, א בחור, — וואס עס מאכט זיך. בארדיטשעוו, ברוך השם, איז איין ארץ מכורכת, זי פערזארגט די אלע איבעריגע שטעדט פון יענער געגענד מיט ווייבער פון כל המינים: אלמנות, גרושות און בתולות, — ווי עמיצענ'ס נוסט. אהינצו אז עס האפט זיך אראפ איין אלמן, הויפט מען איהם אן ארומצופיהרען איבער די הייזער, בעווייזענדיג איהם סחורה פון וואס איין אויג קאן זעהען, און זייט זיכער, ער וועט זיך שוין זיין גלייכען אפזוכען, ער וועט האנדלען די מציאה און צוריקפאהרען שוין אין צווייען... אהינצו האט זיך אויך אריינגעהאפט אונזער שמואליק; חברה האבען מיט איהם קיין לאנגע שהיות ניט געמאכט — א ווארט און צוויי און א חופת. אנקוקענדיג די יפהפיה זיינע, אזוי, האפענדיג, אויף איין פוס,

זענט אויך ניט, חלילה, פון די ווייבער, וואָס זאָלען זיך ראָדעווען אויף אַ פרעמדע ציבעלע.

— און איהר — האָט זעלדע דערויף געענטפערט זלאָטען — באַדאַרפט ניט חלילה מיין זעקעל קאַרטאָפֿליס; איהר מיינט, מע קען אייך נישט? מע ווייסט גאַנץ גוט, ווער אייער מאַן איז געווען און פון וואָנען איהר שטאַמט. ס'איז אַ שטיקעל סברה, אז מיין מאַמע, זאָל האָבען אַ ליכטיגען גן-עדן, איז געווען ביי אייער באַבע אסתר'על איין אָפטע איינגעהערין, דאָס הייסט, זי פֿלעגט איהר איינקויפֿען אין שטוב אַריין אַלדאָס גוטס. און אַ שטוב איז ביי אייער באַבען געווען, הלואי האָטש האַלב אויף אַלע אידישע פֿעל־הבית'טעס! דאָס הייסט דאָך אייער טאָכטער נאָך איהר, מן הסתם?

זלאָטע האָט זיך אַזש צעוויינט פֿאַר ווייכקייט פון זעלדע'ס רעד, און עס איז פון דעמאָלט אָן געוואָרען צווישען זיי אַ מורא'— דיגע ליכעשאַפט. אויך זייערע קינדער זענען צווישען זיך געוואָרען גאַנץ נאָהענט; שמואליק'ס זוהן יוסילע און זלאָטע'ס טאָכטער אסתר זענען שוין תמיד געווען אינאיינעם, כמעט ווי אין איין שטוב געוואַכסען. שפעטער, אז זעלדע איז געשטאַרבען און יוסילע איז געפֿליבען אַ יתום, זענען די קינדער נאָך מעהר צוגעלאָזט געוואָרען איינס צום אנדערען. „אומגליק — זאָגט מען — בינדרט צונויף, שלעכטיגקייט מאַכט פֿריינדשאַפט“...

כל זמן זעלדע האָט געלעבט, האָט שמואליק דער חזן פון קיין נויט נישט געוואוסט: ער האָט זיך, ווי עס איז, דורכ־געשלאָגען און געלעבט, ווי אַ סך אנדערע לעבען דאָרטען. נאָר עס האָט איהם פֿלוצים געטראָפֿען אַ גרויסער אומגליק: זעלדע זיין ווייב איז איהם אָפֿגעשטאַרבען! זעלדע די חזן'טע איז געווען אַ כשר'ע, איין עהרליכע אירדינע; איהר פֿלוצליך אָפֿשטאַרבען איז געווען פֿאַר איהרע אַלע בעקאַנטע אַ גרויסער בראָך, און פֿאַר שמואליק'ען איז דאָס געווען אַזא אומגליק, אז ער האָט געשוואָרען

פון מאַזעפּעווקע; איהר נאָמען איז געוועזען בעוואוסט אויף אַלע גרויסע ירידים. — אין דער צייט, ווען מע האָט נאָך ביי אַלע פעלקער צו טהון מיט דער שאלה, צי איז די נקבה אויך עפּים אַ מענש, דאָס הייסט, צי מע מעג איהר עפּים געבען אַיין אַרבייט אין דער האַנד, צי איהר עסק איז טאַקי נאָר די שטוב, דאָס טעפּעל, די קינדער און דעסגלייכען; דעמאָלט ווען גרויסע מענשען זיצען און ברעכען זיך דעם מוח איבער דעם ענין שוין היבשע עטליכע יאָהר, איבערפיהרענדיג אַזוי פיעל פאַפיער און טינט — שטעהען זיך די מאַזעפּעווקער אידען פון דערווייטענס און מאַכען חוזק פון זייערע אַלע המצאות און אויפטוועכצען, דען ביי זיי אין מאַזעפּעווקע שפיעלט די אידענע פון קרמונים פונקט אַזאָ ראָלע, ווי דער איר, און די בעל־הבית'טע איז ניט קלענער פונ'ם בעל־הבית. אַדרבה, מע קאָן זאָגען, אַז כמעט דער גאַנצער מסחר אין מאַזעפּעווקע געפינט זיך ביי די ווייבער אין די הענד. עס טרעפט זיך דאָרטען גאַנץ אָפט, אַז דאָס ווייב פערשטעלט דעם מאַן מיט איהר נאָמען לחלוטין. עס געפינען זיך אַזעלכע מאַנען, וואָס כמעט מע ווייסט זיי גאָר נישט; מע קען נאָר "זי" און גענוג, זלאַטע די צעלניקערין איז געווען איינע פון די דאָזיגע ווייבער, וואָס זענען בעקאַנט מיט דעם נאָמען "אשת־חיל". אין שטאָדט האָט זלאַטע שטענדיג געהייסען, אפילו פאַר איהר מאַנ'ס לעבען, "זלאַטע די צעלניקערין", ניט זלאַטע לוי'ס, אויף איהר מאַנ'ס נאָמען; אַדרבה, לוי האָט געהייסען אויף איהר נאָמען — "לוי זלאַטע'ס". דאָס הייסט: לוי, וואָס איז דער מאַן פון זיין ווייב זלאַטע... אַזוי איז געווען מיט זלאַטע'ס מוטער אויך. "בתי די האָרטאָוניצע" האָט מען זי גערופען; זי איז אַליין געווען אַיין אשת־חיל און האָט אויך איהרע טעכטער געמאַכט פאַר "אשת־חיל'ס", בכדי זיי זאָלען קאָנען געבען אַ מאַן ברויט... איידעם האָט זיך בתי די האָרטאָוניצע געקריגען אַנטיקלעך, צאָצקעלעך, זיידענע קינדער און מיוחסים; פאַר יחוס האָט בתי געצאָהלט אין טאָג

בכרי מע זאָל קאָנען קומען צוריק אַהיים אויף שבת, האָט שמואל'יק'ען אויסגעוויזען, אז ער האָט, ברוך השם, געטראָפּען גאָנץ נישקשה'דיג, „א איד'נע, וואָס איז שוין, ווייזט-אויס אַ לייטישער מענטש, באַדאַרף זיין נישט קיין שלעכטע בנאָטור, רעדט אזוי בנעימות, שמייכלט“... ערשט קומענדיג אַהיים אין אַ פּאַר וואָכען אַרום, האָט זיך געפאַך שמואל'יק אַרומגעקוקט, וואָס פאַר אַ צרה, וואָס פאַר אַ שלאַק-פורעניות גאָט האָט איהם בעשערט: גרוי און אַלט האָט זי איהם געמאַכט פאַר דער צייט! שמואל'יק איז ביי איהר אויסגעריסען געוואָרען און האָט געהאַט ביי איהר אַ וויסט עלטער, און יוסילע געפאַך איז אָפּגעקומען אויף אַיין אַנדער אופן, ער איז איהר געווען גרויס אין די אויגען, געשטאַנען איהר ווי אַ ביין אין האַלז, „דאָס יונגעל — האָט זי אַלץ גע'טענה'ט — וועט מיך נאָר אין דער ערד אַריינמרייפּען, שונאי ציון! פון אין דער פריה ביז אויף דער נאַכט וויסט דאָס נאָר עסען און גענוג! דאָס מויל מאַכט זיך איהם נישט צו אויף קיין מינוט, און איז נאָך אַיין עזות-פנים אויך: אז מע זאָגט איהם, וויינט ער נאָך, פעסטעט זיך, דאָס ציטעריגע קינד!“ גאָט ווייסט וואו יוסילע וואָלט אַצינד אָנגעשפּאַרט, ווען ניט שמואל'יק'ס שכנה, זלאַטע די צעלניקערין, מיט איהר הויזגעזינד, וואָס האָבען זיך אָנגענומען די קרוידע פונ'ם דאָזיגען אומשולדיגען יתום.

IV.

זלאַטע די צעלניקערין און איהר טאָכטער
אסתר.

זלאַטע די צעלניקערין האָט זיך גערעכענט נאָך פאַר איהר מאַנ'ס לעבען פאַר איינע פון די בעריהמטסטע קרעמערינס, נישט נאָר אין מאַזעפעווקע אַליין, נאָר אויך אין דער גאַנצער סביבה

כל זמן לוי זלאטע'ס האָט געלעבט, האָט ער, ווי אַ געטרייער טאטע און ווי איין איידעלער מענש, אַ איד פון לערנען, אַוודאי געוואָלט, אַז אסתר זאָל זיין אַ וואוילקענענדיגע, און לויט זי האָט זיך אַרויסגעוויזען נאָך קינדווייז, האָט לוי גאָר אַנדערשט נישט גערעכענט, אַז אסתר וועט, אַם ירצה השם, זיין אַ מיידעל מיט אַלע מעלות, ניט ווי אַלע מאַזעפּעווקער מיידלעך. געוועהנליך, איז דאָס שוין ניט אָנגעקומען אַזוי גרינג, מחמת זלאטע זיין ווייב, וואָס איז ביי איהם תמיד גענאָנגען אין ספּאָדעק, האָט דערויף אַזוי גיך נישט געקאָנט מסכים זיין: „נאָ דיר גאָר נאָך — האָט זי גע'טענה'ט מיט לוי'ן — אַ נקבה אַ למדן, אַ הוהן קרעהט קוקאַריק, כלעבען, נישט מיאוס!“ ... אויף אַלץ האָט זיך לוי אונטערגעגעבען זלאטען זיין ווייב, גאָר אין דעם ענין האָט ער זיך געשטעלט שטאַהל און אייזען: איין מאָל פאַר אַלע מאָל, אסתר בעדאַרף זיין אַ מלומדת! גאָר דער מענש טראַכט און גאָט לאַכט: עס איז לוי'ן געבאָך ניט בעשערט געווען זיין מחשבה אויסצור־פיהרען, דען ער האָט זיך נאָך עטליכע יאָהר באַרענישט מיט דער גוטער קרענק, מיט דער טשאַכאַטקע, רחמנא ליצלן, געמוזט אָפּ־געגענען זיך מיט דעם לעבען צו עטליכע און צוואַנציג יאָהר, איבערלאָזענדיג זיין ליעבע, טייערע אסתר אויף זלאטע'ס הענד.

אסתר האָט דעמאָלט שוין מעהר ניט געקאָנט אין זינען האָבען דאָס לערנען און דאָס שרייבען; דאָס ביסעל, וואָס זי האָט געקאָנט, איז איהר פערבליבען, און דאָס איבעריגע איז זי שוין דערגאָנגען אַליין, רייבענדיג זיך צווישען סוחרים. און אסתר האָט דערמיט אין מאַזעפּעווקע שטאַרק אויסגענומען. רב קלמן שדכן האָט זיך נישט געשעמט דאָס איהר אין די אויגען צו זאָנען, איינמאָל, אַריינקומענדיג צו זלאטען אין קלייט אַריין.

— הערסט דו — האָט זיך רב קלמן געווענדט צו זלאטען, סמאָרענדיג מיט דער נאָז און כלומרש קוקענדיג אָן אַ זייט — הערסט דו, זלאטע, דו האָסט דאָך שוין אַ היבשע מויד האָסט דו,

אריין. פאר איהר איידעם לוי, זלאטע'ס מאן, האָט זי געצאָהלט צוויי מאָל נדן, אַבי בעקומען איהם פאר אַיין איידעם, מחמת לוי איז געווען רב אברהמ'על סלאַוויטער'ס אַ זוהן, און רב אברהמ'על סלאַוויטער איז געווען אַינגעטונקען אין יחוס, אויסגעבונדען כמעט מיט אַלע גוטע אידען. בטבע איז לוי געווען טאַקי זעהר אַ וואוילער יונגער מאן, נאָר נישט קיין געזונדער, אַ יאָדעשליווער, עפּיס אַלץ געהוסט, געהוסט, פּיו ער איז געשטאַרבען, איבער לאַזענדיג זלאטען אַ יונגע אַלמנה מיט דריי פּיצלעך קינדער: אסתר — אַ מיידעל פון אַ יאָהר אַכט, און צוויי חדריונגלעך — אפרים און מנשה.

אסתר איז געווען אַ בת־יחידה ביי איהר מאמע, נאָר תנועות פון אַ בת־יחידה האָט זי נישט געהאַט, דערפאַר וויל זי האָט שוין ביי איהרע עלטערען ניט „זאָנאיעט“ קיין גוטע צייטען. זינט זי איז צו איהר שכל געקומען, געדענקט זי נאָר שלעכטס און טרויעריגס: דער טאַטע שטעלט זיך איהר אַנדערש ניט פאַר, ווי נאָר פערזאָרגט, פערקערנקט און פער'חושכ'ט, און די מאמע איז שטענדיג פערנומען מיט דער קראָם, האָט קיינמאָל קיין צייט ניט, תמיד ביז, שטענדיג פערשאַלטען זיך און דעם טאָג, וואָס זי איז געבוירען געוואָרען אויף דער וועלט. צו דרייצעהן יאָהר איז איהר אסתר געווען שוין אַ גאַנצע הילף אין קלייט, פריהער אַכטונג געבענדיג גלאַט אַזוי, מע זאָל נישט גנב'ענען, און נאָכדעם רעדען מיט אַ קונה, דערלאַנגען אַ שטיקעל סחורה, און שפעטער טאַקי העלפען צום געשעפט, ליזען געלד. אסתר האָט גע'שמ'ט אין שטאָרט פאַר אַ גרויסען בר־דעת, אַ פריה צום געשעפט און אַ פיינע בעל־חשבונ'טע. וואו האָט זיך אסתר אויסגעלערענט שרייבען און רעכענען? — ביי מאַטעל שפּרייז, וואָס האָט אויס־געלעהרענט אַלע מאַזעפעווקער מיידלעך לייענען און שרייבען און רעכענען. עס איז אין מאַזעפעווקע גלאַט קיין נאָווינע ניט, וואָס עס וואַכסען־אויס קינדער זעהר געראַטענע און קאַנען אַלסדינג, נישט לערנענדיג זיך אין ערגיץ, נאָר „פון זיך אַליין“...

דער האנד איבער'ן קאפ און בשעת מעשה הוסטען און זיך פער-
 געהן. אייביג וועט אסתר נישט פערגעסען יענעם מאָג, ווען דער
 מאַטע איז געלעגען ביי זיך אויפ'ן בעטעל אָהן לשון, נאָר געקוקט
 אויף איהר מיט זיינע גוטע בלויע אויגען, און, צורופענדיג זי צו
 זיך מיט דער האנד, אלץ געגלעט זי איבער'ן קאפ. דעם דאָזיגען
 קוק האָט זי לאַנג נישט געקאָנט פערגעסען. און קוים איז איהר
 געווען אויפ'ן האַרצען עפּיס פרייליך, לעבעדיג, האָט זי נאָר
 בעדאַרפט זיך דערמאָנען אין יענעם קוק, אַזוי איז איהר באַלד
 פערשטעהרט געוואָרען איהר שמחה די רגע, האָט זי איז נאָך
 געווען גאָר אַ קינד. זלאַטע האָט זי נישט געלאָזט, זי זאָל לאַנג
 בלייבען אַ קינד; זי האָט זי גיך בענוצט צום געשעפט, צו דער
 קלייט, און אסתר האָט אַרויסגעוויזען אַזוי פיעל בריה'שאַפט, אַז
 זלאַטע האָט גאָר אָנגעקוועלט פון איהר: „אינס און אַ רעכטס,
 דאַנקען דעם וואָס לעבט אייביג האָטש דערפאַר! — האָט זלאַטע
 געזאָגט. — וואָס וואָלט איך געמאָגן, אַ וויסטע אַלמנה, ווען איך
 זאָל האָבען אַזעלכע קינדער, ווי ביי לייטען, גאָט זאָל ניט
 שטראָפען פאַר די רעד? מיט איין האַנט שטראָפט ער, דער וואָס
 לעבט אייביג, מיט דער אַנדערער האַנט היילט ער... אָט אַזוי,
 מאַכטער, לערען זיך, וועל איך האָבען האָטש אַ שטיקעלע הייל
 מיט מיינע יתומים די פיצעלעך, און אַליין וועסט דו אויך ווערען
 אַ שטיקעל מענטש"... אסתר האָט זיך געלאָזט לערנען און האָט
 פערשטאַנען דאָס געשעפט, ווי עס דאַרף צו זיין.

ווי אסתר איז געווען אַ בריה אין קלייט, אַזוי האָט זי נאָך
 מעהר געטויגט אין שטוב, דעם דלות צו פערשטעלען. „פער-
 שטעלען דעם דלות“ — איז איינע פון די חכמות, וואָס מע
 בעדאַרף אין מאַזעפעווקע דערויף שטודירען; ניט אימליכער
 קאָן דאָס. ביי דער ערגסטער צייט האָט אסתר געקאָנט פיהרען
 די שטוב אַזוי קונציג, אַז קיינער האָט נישט געקאָנט טרעפּען,
 אַריינקומענדיג צו זלאַטען אין שטוב אַריין, צי זי איז אַ נגידה,
 צי אַ קבצנ'טע. ריין און ציכטיג איז דאָרטען געווען, ווי ביי קיין

און א געראָטענע דוקא, א פאַרשוין, קיין עין־הרע, און א בריה
נפלאה, זאָגט מען. וויפיעל איז זי אַלט? האָ? שוין צייט אַ
טראַכט טהון עפּים מכה אַ שידוך, ווי זאָגט ער... אַ שען מיידעל
איז אַ האַלבער נדן, האָ?

— ווייס איך! — האָט איהם זלאָטע געענטפערט מיט אַ
צופריעדען שמייכעלע. — וואָס האַפּט איהר זיך אזוי? ס'איז נאָך
אַ צייט; לאָז זי נאָך חוליען...
און אסתר האָט געהוליעט...

טאָג און נאַכט איז זי געווען איינגעשפּאַנט אין דער אַרבייט,
נישט וויסענדיג פון קיין שום פערגעניגען. מע קאָן זאָגען בפירוש,
אַז אסתר איז קיינמאָל קיין קינד נישט געוועזען. די נאַרישע,
קינדערשע יאָהרען זענען איבערגעלאָפּען ביי איהר, ווי אַ חלום,
און זי איז פריה געוואָהר געוואָרען וואָס הייסט נויט, ראגות און
אַרעמקייט. זי געדענקט נישט, אַז זי זאָל אַמאָל זיין פרייליך,
ווי אנדערע מאַזעפּעווקער מיידלעך. טאָמער האָט אסתר אַמאָל
אַ לאַך געטהאָן, פלעגט איהר די מאַמע זאָגען: „איך ווייס נישט,
וואָס איז מיט דיר די שמחה אזוי גרויס? וואָס דער טאָטע איז
געשטאָרבען און האָט מיך געלאָזט אַ וויסטע, אַ פינסטערע אַלמנה
מיט דריי קינדער צו מוטשען זיך אויף דער וועלט?“... דאָס איז
געווען ביי אסתר'ען ערגער ווי געשלאָגען; אַז מע האָט איהר
דערמאָנט דעם טאָטען, פלעגט זיך איהר אַפּרייסען אין האַרצען,
און זי האָט שוין מעהר קיין קאָפּ נישט געקאָנט אויפהויבען. זי
האָט געדענקט דעם טאָטען, ווי דורך אַ חלום, מחמת זי איז אַלט
געווען סך־הכל זיעבען־אַכט יאָהר בשעת ער איז געשטאָרבען. ער
האָט זיך איהר תמיד פאַרגעשטעלט אַ קראַנקער, מיט אַ געל
אויסגעטריקענט פנים, נאָך מיט גרויסע זעהר גוטע בלויע אויגען,
וואָס האָבען תמיד געקוקט אויף איהר מיט רחמנות, גלייך ווי לוי
האָט געוואוסט, אַז זיין בתי־חידה וועט גיך בלייבען אַ יתומה
געבאָר. אסתר געדענקט, ווי דער טאָטע פלעגט זי גלעטען מיט

געוויסע דריי ירדים יוריע, ספאס און פאקראווע, אויף וועלכע דער מאזעפעווקער איד קוקט-ארויס א גאנץ קיילעכיג יאָהר, אַרויפלעגענדיג דאָס גאַנצע שטיקעל האָפּנונג נאָר אויף זיי. נאָך פריהער מיט עטליכע וואָכען הויבט מען זיך שוין אָן צו גרייטען צום יריד, דאָס הייסט, אידען לויפען שוין אַרום, ווי די פער'סמ'טע, אויסשמעקענדיג זיך ערגיץ איין אָרט און פער- האָפענדיג וואָס פריהער אַ בעסער שטיקעל פּלאַץ. "ניטאָ קיין צייט, מע בעדאָרף זיך פאַרטיג מאַכען צום יריד!" אזוי זאָגט יעדער, אפילו דער וואָס האָט נישט קיין קראַם, נישט קיין שענק און נישט קיין איינפאָהרהויז, נישט קיין קאַמער פון תבואה, אפילו נישט קיין עפעלקוואַס; גלאַט אזוי אַ איד פון אַ גאַנץ יאָהר גרייט זיך אויך צום יריד; אפילו מלמדים און חזנים קוקען אַרויס אויפ'ן יריד. אין פלוג איז אפילו אַ שטיקעל קשיא: וואָס פאַר אַ שייכות קאָן האָבען אַ מלמד אָדער אַ חזן מיט'ן יריד? פון דעסטוועגען צעלאָזט דער מלמד דעם חדר אַ ביסעל פריהער, און דער חזן פערלאָזט די משוררים אין מיטען אַ "מלך עליון" — און מע לויפט אַוועק גיך און געשווינד אויפ'ן יריד, און מע קומט צוריק מיט דעם, מיט וואָס מען איז אַוועקגעגאַנגען, דאָס הייסט, מיט לעדיגע הענד און מיט אַ גריזאָטע אין האַרצען: "סטייטש, די וועלט קויפט, האַנדעלט מציאות פון כל-טוב!" קומענדיג אַהיים, האַפט מען נאָך אַ רעכטען פסק פונ'ם ווייב דערפאַר, וואָס אַלע האַפען מציאות אויפ'ן יריד, נאָר זיי ניט. "אַ וויסטער, אַ פינסטערער מאָרגען אויף אַלע שונאים'ס קעפּ! — טענה'ן נאָכדעם די ווייבער. — אַ שמחה אויף איהם, אַ גליק האָט איהם גע- טראָפּען, אויפ'ן הימעל אַ יריד! געווען ברענגען האָטש אַ שטיקעל זאָנע אויף העמדלעך די קינדער, צי האָטש אַ רעכטען קראַנץ ציבעלעס אויף ווינטער, צי דאָס שוואַרץ-פינסטערע יאָהר ווייסט די נשמה דייענע!" ... "נאָ דיר אַ יריד, טאָמער איז דיר קאַרג!" — זאָגט נאָכדעם דער מלמד אָדער דער חזן און בלייבט שמעהן אַ פערוואָגעלטער, אַראָפּלאָזענדיג די נאָז און אויסהערענדיג

שום נגיד אין דער גאנצער שטאָרט; דאָס עסען — וואָס ס'איז שוין דאָרטען געווען, נאָר דאָס טישטוך, דאָס געפעס און דאָס דערלאנגען — האָטש נעם און שפּיעגעל זיך אין דעם! אויס-קלערען וואָס וואָרמעס צו קאָכען ביי'ם געמיינעם-גראַד, אָהן פלייש, אָהן פיש, אָהן שמאַלץ, נאָר גלאַט אזוי מיט די הוילע פינג פּינגער — דאָס איז עפּים נישט אזאָ גרינגע מלאכה, און דערצו האָט אסתר געטויגט. דאָס מעבעל ביי זלאַטען אין שטוב איז געווען עפּים נישט אזוי בעל-הבתיש, זעהר אלט-פרענקיש און שטאַרק צעפּאָהרען; דערפאַר אָבער איז דאָס תמיד בעצויגען מיט אזעלכע ווייסע ציכלעך, און די פענסטער זענען פּערהאַנגען מיט אזעלכע פיינע פּאָרהענגלעך, אז עס שעמערירט און פינקעלט אין די אויגען, ווי עפּים רעכטס. די מלבושים, אמת, זענען שוין אַ ביסעל אַרויס פון דער מאָדע, דערפאַר זענען זיי אָבער תמיד גאָנץ אויסגעוואַשען, אויסגעפרעסט — אַ מחיה נפשות אָנצוקוקען! קיין קינד איז אין מאָזעפעווקע נישט געגאַנגען אַרום זיך אזוי ריין, אזוי שען, ווי אפרים מיט מנשה'ן, זלאַטע'ס קינדער, און אסתר אַליין — שמועסט מען ניט; קוקענדיג אויף איהר, האָט מען אין שטאָרט געזאָגט: „אַפנים, אז עס איז זלאַטען די צייט גאָר נישקשה'דיג...“ נעמען דעם קבצן, אַרומוואַשען איהם, אויסקעהמען איהם, אויספוצען און מאַכען אזוי, אז קיינער זאָל איהם נישט דערקענען, — דערויף איז אסתר געווען איין בריה. נאָר דער גאַמען, וואָס אסתר האָט זיך געקויפט ביי איהר אין איהר שטאָרט, איז נאָך גאָר נישט אַקעגען דעם שם, וואָס זי האָט געהאַט אין דער גאַנצער סביבה פון מאָזעפעווקע אַרום און אַרום. איהר גאַמען האָט זיך געלאָזט הערען אויף דער וועלט צוליעב די ירידים, וואָס שטעלען זיך אויס אין מאָזעפעווקע דריי מאָל אין יאָהר.

דריי גרויסע ירידים שטעלען זיך אויס אין מאָזעפעווקע און געבען דער שטאָרט די וועלט צו זעהען: אָהן זיי איז אַ שטאַרקער ספק, אויב מאָזעפעווקע וואָלט געהאַט אַ קיום, דאָס זענען די

הונגערדיג און פערשמאכט, ווי נאך א תענית, ביז גאט העלפט, דער טאג געהט אוועק און עס קומט די נאכט; דעמאלט ווערען די שאלאשען פעהראנגען פון אויבען ביז אראפ מיט ליינטיכער, און אלע קרעמער מיט די קרעמערנס זעצען זיך אויפ'ן טיש, און מע הויבט אן יעדער פעזונדער איבערזעהלען דעם פדיון, זאגענדיג נאכדעם מיט א זיפץ: "אט האסטו דו דיר די מחיה פונ'ם יריד — א טארעדאם! אויף אזא יריד זאל מען ניט לייווען קיין געלט — איז שוין עס וועלט און גענוג!"

— מאהלט אייך, — דערזעהלט איין אלטער שניט-קרעמער רב פייוועל — אז מע האט שוין ביי מיר געקאנט אוועק'לעק'ענען אכצעהן ארשין! איך בין שוין העכער דרייסיג יאָהר קרעמער און מע האט נאך ביי מיר ביז היינטיגען טאג ניט גע'גנבה'ט קיין פאָדעם אפילו — א מעשה נפלא! איך קאן דאָס ניט פארשטעהן: אַט איז דאָס געלעגען, דאָכט זיך, פאר מיינע אויגען, און אַט האָט דאָס אין דער מינוט שוין ניט געסטאיעט! מאָראָזאָו'ס זאָנע, פערזווע נומער, אכצעהן ארשין, אזא רציחה!

צווישען עולם ווערד א גערעדעריי. יעדער דערזעהלט מעשיות פונ'ם יריד. צווישען אלע קולות לאָזט זיך הערען אויך אסתר'ס קול; אידען הערען זי אויס, קוקענדיג אויף איהר מיט א צור פריעדען שמייכלעלע און קראצענדיג זיך פאר התפעלות. "א גאנצער מענטש, זלאטע'ס מיידעל! — זאָגען נאָכדעם די קרעמערס. — דאָכט זיך, נאָך גאָר א קינד, פארשטעהט אָבער דוקא א געשעפט, ווי עס געהער צו זיין..."

מחמת גרויס ענגשאפט און מחמת פיעל פדיון אויפ'ן יריד, פענוצען די מאזעפעווקער ווייבער, די אשת-חילם, זייערע מאַנען, די שענע אידען, וואָס קעהרען זיך, צום מייסטענס, א גאנץ יאָהר נישט אָן מיט'ן געשעפט לחלוטין גאָרניט; זיי פענוצען די מאַנען ניט אזוי צום לייווען בעלד, ווי צום היטען, מע זאל נישט גנבה'נען. די דאָזיגע מאַנען זענען "פוגאלעס", "סטראַשירלעס"; אויפ'ן קוט-

א גאנץ צעטעל פון אלערליי קללות. אט אזא כח האט אין זיך דער יריד אין מאזעפעווקע. נו, איז שוין א חידוש, וואָס צווישען די קרעמער ווערד חושך, אז עס קומט יוריע, ספאס און פאָקראָווע? עס איז שוין א חידוש, וואָס מע צעשלאַגט זיך פאַר די ערטער מיט די פלעצער און וואָס מע שלעפט איינער ביי'ם אנדערען דעם קונה, רייסענדיג איהם אויף אלע זייטען? אז מע וויל דערקענען א מאזעפעווקער אידען, וואָס ער איז מיט אלע זיינע מעלות און חסרונות, זאָל מען איהם בעטראַכטען דורך א שפאָקטיוו פון דערווייטען בשעת יריד, ווען ער שטעהט אזוי מיט זיין ווייב ביי זיין שאלאַש, רעדענדיג מיט זעכס קונים מיט א מאָל, ווייזענדיג דעם, דינגענדיג זיך מיט יענעם און מעסטענדיג אָדער וועגענדיג די סחורה. דאָרט, אין שאלאַש, עסט מען, דאָרט שלאַפט מען, סאי זומער, סאי ווינטער. ער איז א גרויסער בריה, דער מאזעפעווקער איד, צום יריד; מיט איין מויל רעדט ער פאַר צעהן, מיט צוויי הענט טהום ער דריי מלאכות, מיט צוויי אויגען קוקט ער אויף פיער זייטען, וואוהין עס געהט אַוועק דער קונה, בכדי מע זאָל איהם קאָנען רופען צוריק, שרייענדיג: „א חאָדי נו סיודי, טשאַלאָוויטשע!“ און דער עיקר — אַכטונג געבען, מע זאָל ניט גנב'ענען. „דאָס לעזען — זאָגט ער — איז נאָך ווי עס איז, נאָר דאָס גנבה'נען, וואָס מע גנבה'ט פון אונטער די הענט, אוי, איז ניט אויסצושטעהן!“ בעטראַכטענדיג דעמאָלט דעם אידען, ווייזט זיך אייך אויס, אז ער און זיין ווייב און זיינע קינדער זענען לכתחילה בעשאַפּען געוואָרען נאָר צוליעב דעם יריד; זייערע פנימ'ער פלאַמען בשעת מעשה, די אויגען ברענען, די נאָז שמעקט, דאָס מויל רעדט, די הענט אַרבייטען, אלע איברים טהוען, עס איז כל עצמותיו תאמרנה: „גוואַלד, אידען, ס'איז יריד!“...

זלאַטע מיט אסתר'ען אַרבייטען, גלייך מיט אלע יריד-לייט, אויף אלע כלים דעם גאנצען טאָג. אזא טאָג! אָנרעדענדיג זיך ווי א פויק, ווערד מען אַזש הייזעריג און מאַט, אויסגעמוטשעט,

יוסילע געווען ביי איהם א צאצאקע, ער האָט זיך שטענדיג גע-
שפּיענעלט אין איהם: „מײן יוסילע? איהר וועט זעהען, וואָס
ס'וועט פון איהם אַמאָל זײן!“ וויבאַלד אָבער זעלדע איז איהם
אָפּגעשטאַרבן און ער האָט געבראַכט צו פיהרען פון באַרדיטשעוו
אַטאַזיענע אידנע מיט'ן טערקישען שאַל, האָט שמואליק צוליעב
איהר אָנגעהויבן ביסלעכווייז קאַלט צו ווערען צו יוסילען, האָטש
אין האַרצען, קאָן זײן, האָט ער איהם ליעב געהאַט ווי פריהער.
זלאַטע די צעלניקערין האָט געברענגט קוקענדיג, ווי מע בעגעהט
זיך מיט יוסילען. „ווי מײנט איהר, רב שמואליק, — פלעגט
איהם אָפט זאָגען זלאַטע מיט א שטאָך — אַשטייגער, אַז זעלדע,
עליהשלום, זאָל געווען בלייבען אײן אַלמנה, וואָלט יוסילע
אזוי אַרומגעגאַנגען פּוסט און פאַס? זי וואָלט איהם אויך אָפּ-
גענומען פונ'ם חדר, עס זאָל פון איהם אויסוואַכסען אַ ווייס
איך-וואָס, אַ הינטשלענער?“ דערויף פלעגט שמואליק ענטפּערען
נאָר מיט אַ טיעפען זיפּץ און מיט אַ קרעכץ און אויסדרעהען זיך
פון זלאַטע'ס מויל, אַבי ניט הערען מעהר איהרע רעד, וואָס דער-
לאַנגען אין דער זיעבעטער ריפּ.

יוסילע איז געווען, ווי אויבען איז געשטאַנען, פון קינדווייז
אויף ביי זלאַטען אין שטוב, ווי אײן אייגענער, און זינט ער איז
אַ יתום געבליבען, האָט איהם זלאַטע נאָך מעהר מקרב געווען,
אויף איהם גרויס רחמנות געהאַט און זיך אײנגעשטעלט פאַר
איהם, נישט לאָזענדיג די שטיפּמאַמע זאָל זיך מיט איהם בעגעהן,
ווי איהר האָט זיך געוואָלט. דערפון איז צוושען זלאַטען און
צווישען שמואלק'ס ווייב אויסגעבראַכען אַ גרויס מחלוקת מיט אַ
שרעקליכער שנאה איינע צו דער אַנדערער, און איבער זײן ווייב
האָט שוין שמואליק אויך זיך געמוזט צעקריענען מיט זלאַטען.
דאָס הייסט, קריענען האָבען זיי זיך, אײגענטליך, נישט געקריעגט:
איהם האָט נאָר זלאַטע עטליכע מאָל גוט אָפּגעוויפּט דערפאַר, וואָס
ער לאָזט זיך טרעטען אויפ'ן קאָפּ און וואָס ער לאָזט, מע זאָל
בעלעדיגען זײן קינד.

דאכט זיך, נאנץ פיינע אידען מיט בערד, נאָר אין תוך אַרײַן — גרויסע לאַיִוּצֶלֶחם, טױגעניכטסען, אירינעס אין הויזען, ווייבער מיט בערד און פאות... אזאָ ראָלע האָט אַמאָל געשפּיעלט לוי זלאָטע'ס ביי זיין לעבען, און תמיד, ווען זלאָטע דערמאָנט זיך אָן דעם, בערויערט זי זיך און בעוויינט זיך: „ניטאָ לוי'ן, ניטאָ ווער ס'זאָל זיצען אַכטונג געבען ביי דער שטעל!"... זלאָטע קלאָגט זיך פאַר איהר שכן, שמואליק דעם חזן, און בעט ביי איהם, אזוי ווי זיין יוסילע געהט ממילא אַרום בטל, לאָז ער האָטש וויסען אַ שטיקעל עול אויף זיך, לאָז ער האָטש זיין אַ שומר ביי דער שטעל, אַכטונג געבען, מע זאָל נישט גנבה'נען. שמואליק טהוט איהר צוליעב, און יוסילע שטעהט גלייך מיט זלאָטען און אַסתר'ען אויפ'ן יריד און „העלפט לייווען געלד". יוסילען, אייגענטליך, טהוט דאָס הנאה, וואָס ער קאָן העלפען אַסתר'ען, איהר נוצליך זיין מיט עפּיס אַ טהועכטס. צוליעב אַסתר'ען וואָלט זיך יוסילע נישט געפּוילט און וואָלט געגאָנגען אין עק וועלט, אין פייער און אין וואַסער, נאָר פאַר איהר גע-טריישאַפט אַליין, פאַר איהר גוט האַרץ און פאַר איהר בעגעהן זיך מיט איהם, אַרעמען, עלענדען יתום.

V.

יוסילע געהט-אַרום פּוסט און פאַס און עס ציהט איהם אַלץ „אַהין".

דער עולם זאָגט אַ ווערטעל: „מיט דער כאַמע איז דער טאַטע אַ פאַטער, מיט דער מוהמע — איז ער אַ פע-טער". שמואליק דער חזן, כל-זמן זעלדע האָט געלעבט, אין

געוואָהר געוואָרען, וואָס בעדייט שלעכטיגקייט. אז אסתר'ען איז שלעכט געוואָרען אויפ'ן האַרצען, פלעגט זי בעטען יוסילען, ער זאָל איהר זינגען פון "דער ווילנער גאס"; יוסילע פלעגט זיך אַוועקשטעלען אין מיטען שטוב און מיט דער מינע פון איין אַקטיאָר אויסציהען אויף זיין ווייכער, זיסער שטימע:

געה איך אַרויס

אויף דער ווילנער גאס.

הער איך אַ קול

מיט אַ גרויס געשריי:

אוי וועה! איך הער מע שרייט...

יוסילע פלעגט זיך צעהיצען, פערגלאַנצען די אויגען צו דער סטעלי, צוהאַלטען זיך מיט דער האַנד ביים האַרצען, זיך פערגעהן, מאַכענדיג בשעת מעשה אַנשטעלען, ווי איין אמת'ער אַקטיאָר.

— וואו האָסט דו זיך אויסגעלערענט אַזעלכע תנועות? —
האָט איהם איינמאָל אסתר אַ פרעג געטהאָן.

— איך האָב דאָס געזעהען פון פּי צי'ס טענאָר, ווען איך בין דאָרט געווען מיט'ן טאַטען. פּי צי'ס טענאָר האָט דער צעהלט, אז אַזוי זינגט מען אין טריאָטער. אז מע זינגט אין טריאָטער, באַדאַרף מען זיך אויסציהען, מאַכען מיט די הענט און מיט אַלע אברים. אי, אי, זינגט ער, אָט דער טענאָר! ער האָט אַ פרוב געטהאָן מיין שטימע און האָט מיר געזאָגט, אז פּי צי וואָלט מיך צוגענומען בשתי ידים. איך האָב דעמאָלט געטראַכט אפילו אַ זאָג טהון דעם טאַטען מכח דעם, נאָר איך האָב נישט געוואָלט. איך האָב מורא געהאַט... אַצינד, אז פּי צי זאָל קומען אַהער, וואָלט איך שוין קליגער געווען.

זאָגענדיג די ווערטער, פלעגט זיך יוסילע פערטראַכטען. אין זיין קליין קינדערש האַרץ האָט געברענט אַ פייערעל, און עס האָט

— איהר זענט, רב שמואל'ליק, איהר זאָלט מיר מוחל זיין, וואָס איך זאָג אייך אזוי אָפּענטליך, איהר זענט אַ צאָפּ, נישט קיין מאַן. וואָס הערט איהר זי, די באַרדיטשעווער מכשפה? ווען זעלדע, עליה השלום, זאָל איצטערט אויפשמעהן און זאָל אַ קוק טהון אויף איהר יוסילען, וואָלט זי זיך נעמענט נאָך אַ מאָל באַגראָבען. אַ שענער טאַטע, גיטאָ וואָס צו רעדען! איך וואָלט זיך אויף אייך געריכט אַ קרענק, כלעבען! אזוי טהוט איין עהרליכער איד, איאָ?!

שמואל'ליק פלעגט זי אויסהערען, אָננעמען וואָסער אין מויל אַרײַן און אַוועקגעהן צו זיך מיט זיינע משוררים בעשאַפּען אַ נייעם „עור יזכר לנו“ אויף ראש־השנה. פאַר זלאַטען האָט שמואל'ליק מורא געהאַט אַ סך מעהר, ווי פאַר זיין פּלונית'טע, „די באַרדיטשעווער מכשפה“; עס איז איהם געווען פּריקער צו בעגעגענען זיך מיט זלאַטען, וואָס האָט איהם שטענדיג דערמאָנט זעלדען. דאָס איז פאַר איהם געווען ערגער פון ערגער, און דער פאַר האָט ער זיך פאַר איהר געהיט, ווי פאַר פייער, און תמיד געטשאַטעוועט, אז ווען זלאַטע איז געקומען פון מאַרק, איז ער געווען פערנומען מיט זיינע משוררים איבער אַ „מכלכל“, אָדער אַ „וואַתיו“ אויף ימים נוראים, אָדער אזוי זיך געקאָשטעט אויפ'ן האַלז, אַבי זיך נישט בעגעגענען מיט זלאַטען. דערפאַר איז אָבער יוסילע געלעגען דאָרטען טאָג ווי נאַכט. פון צעהן יאָהר אָן, זינט מע האָט איהם אָפּגענומען פונ'ם חדר, איז יוסילע אַרומד געגאַנגען בטל, נישט האָבענדיג וואָס צו טהון און נישט וויסענדיג וואוהין זיך צו „פּריטוליען“; ער פלעגט זיצען ביי זלאַטען אין קלייט, דאָרט אַכטונג געבען, אָדער אין שטוב עפּים העלפּען טהון איין אַרבייט, דערפּיי צוזינגענדיג מיט זיין זיסער שטימע, וועלכע אסתר האָט זעהר ליעב געהאַט צו הערען. מיט אסתר'ען האָט יוסילע געלעבט, ווי איין אייגענער ברודער. זיי זענען ביידע געווען כמעט אין איינע יאָהרען, פון קליינזיין אויף אינאיינעם געוואַכסען, ביידע געוועזען יתומים, און ביידע אין איין צייט

אתרוגים אויף סוכות?" ... אמאל, אין די גוטע יאָהרען, בשעת זעלדע, עליה השלום, האָט געלעבט און געפיהרט די שטוב־הוצאה פון איהר אייגענער פראצע, פון האָדעווען גענו, פון פּרעגלען שמאַלץ, פון פליקען פערדערען וכדומה אַזעלכע זייטיגע פרנסות, האָט נאָך שמואליק נישט בעדאַרפט אַזוי יאָגען זיך נאָך די דאָזיגע וויסטע הכנסות; אַצינד אָבער, אַז זעלדע איז איהם אָפּגע־שטאַרבען און ער האָט געבראַכט איענע אידינע פון באַרדיטשעוו, האָט זי איהם פערגרעסערט די משפחה מיט אַ צוויי־דריי פּיצלעך אומשולדיגע בעשעפּענישלעך, וואָס בעדאַרפּען עסען, און שמואליק האָט זיך בעדאַרפט אָנטהון אַ כח און אַליין אַרויסשיקען יוסילען אויף דער שטאָרט פורים אַרומטראָגען דעם שלח־מנות. דאָס איז געווען פאַר שמואליק'ען אַ גרויסער אַראָפּפאַל, צוועה־ענדיג זיין זוהן, ווי ער געהט דאָס אַרום איבער די הייזער אַ באַרוויסער נעבאָך...

יוסילען אַליין האָט דאָס ווינציג־וואָס געאַהרט. פונ'ם טאַטענ'ס וועגען איז ער געווען גרייט צו טהון אַלץ אין דער וועלט, ווען ער זאָל נאָר וויסען וואָס. „איך זאָל זיין אַזוי גרויס, ווי פּיצן, — האָט זיך יוסילע געקלערט — וואָלט איך דאָס לעצטע אַוועקגעגעבען מין טאַטען, אַבי נישט צו זעהן זיינע יסורים!" וואָס ווייטער האָט יוסילע אָנגעהויבען אַלץ מעהר צו פיהלען, ווי עס ציהט איהם אין ערגיץ, פלעגט אַרומגעהן פערטראַכט און פערזאָרגט. זיינע מחשבות זענען געווען דאָרטען ערגיץ, גאַנץ ווייט. עס איז ביי איהם אין האַרצען געזעסען אַ מין גייסט, וואָס ער אַליין האָט איהם ווינציג פערשטאַנען. עס האָט איהם געטראָגען אין דער לופטען, נישט געלאָזט שלאָפּען און אַלץ געשלעפּט איהם ערגיץ: „אַהין — אַהין! איין מאָל פאַר אַלע מאָל — אַהין!"...

איהם אלץ געצויגען אהין, אין דער גרויסער, פרייער וועלט אריין.
 נויסי, פיצ'י, ירוחם, נאטען — אט דאס איז געווען
 יוסילע'ס השגה, זיין וואונש אין זיינע יונגעלשע יאָהרען. צו
 גרייכען צו איינער פון די דאָזיגע זאכען — איז ביי איהם געווען
 די העכסטע מדרגה אין זיין קינדערשען לעבען. פערשיערענע
 גילדענע חלומות האָבען זיך ניט אויפגעהערט צו פלאַנטען און צו
 שוועבען ביי איהם אין קאָפּ; דער בעסטער פון די דאָזיגע אלע
 זיינע חלומות איז געווען: אוועקלאָזען זיך אַמאָל קיין אַרעס צו
 פיצ'י'ן, אָדער צו מיצי'ן קיין טערעוועץ, און דאָרטען
 זיך אויסלערנען נאָטען. דאָס זעלבע, קאָן זיין, איז געווען אויך
 שמואליק'ס וואונש; ער האָט אָבער נישט געהאט ביכולת אַרויס-
 נעמען און געבען איהם עטליכע קערבלעך אויף הוצאות: דערצו
 האָט ער נאָך בעראַרפּט פריהער איבעררעדען מכת דעם מיט זיין
 פלונית'טע, און דאָס איז געווען פאַר איהם שווער בקריעת ים-סוף.
 אז יוסילען האָבען שוין גוט צוגעטראָטען די צרות, פלעגט ער זיך
 ניט איין מאָל פערטראַכטען, טאָמער וואָלט געווען אַ סברה, אז
 ער זאָל זיך אליין אוועקלאָזען צו פיצ'י'ן, נעמען פשוט
 די פיס אויף די פלייצעס — און ניטאָ מיך! פאַר וועמען
 האָט ער נאָכדעם מורא צו האָבען? יוסילע האָט שוין
 אפילו אָפּגעקלערט אַ פלאַן, ווען און ווי אַזוי; עס האָט איהם
 אָבער באַנג געטהאָן איבערלאָזען דעם טאטען אליין ביים עמור.
 שמואליק האָט זיך שוין אָהן יוסילען גאָר נישט געקאָנט בעגעהן.
 ער איז געווען זיין גאנצע „פאָדפאָרע“ ביים עמור; אין דער
 צייט ווען יוסילע פלעגט זיך צעלאָזען אויף זיין העלזעל, פייפען
 און טערעליקען אויף אלערליי אופנים, האָט זיך שמואליק דער-
 ווייל געקאָנט אָפרוהען און אָננעמען זיך מיט נייע כחות אויף צו
 אַרבייטען ווייטער. יוסילע, ווי שלעכט ס'איז איהם געווען,
 האָט דעם טאטען זעהר ליעב געהאַט, רחמנות געהאַט אויף איהם.
 „וואָס וועט ער טהון אָהן מיר? ווער וועט איהם טראָגען דעם
 שלח-מנות אום פורים, צעטראָגען די שמורה-מצה ערב פסח, די

זיין נייעם גן-עדן ארויסגעטריבען, ארויסגעיאגט מיט הינד, מיט שטעקענס און מיט שטיינער, האָטש ער איז געווען גאָט די נשמה שולדיג...

עס איז געווען אַ וואַרעמער, אַ לויטערער זומער-טאָג. אין שטאָרט, געוועהנליך, בראָט די זון און סמאליעט גאָר אָהן רחמנות, פערטרייבענדיג די מאַזעפעווקער מאַרק-אידען און מאַרק-ווייבער אונטער דער סטאָיקע, ליגען דאָרטען אין אַ שאַטען און פאַכען מיט דער נשמה, און די היימישע ווייבער, די גראַפּע אידנעס, וואָס קאָנען קיין היץ ניט איבערטראָגען — אין די קעלערס אַרײַן. די מלמדים אין די חדרים דעמאָלט וואַרפען אַראָפּ די קאָפּטעס, בלייבען זיצען מיט די ברייטע אַרבעל פון דעם העמד און מיט די געלע טלית-קטנס, דאָס האַרץ צעהראַסטעט, מע הויבט די יאַרמעלקע און מע שוויצט, ווי אין אַ באָד; די תלמידים לאָזט מען אָפּ צום טײַך זיך באָדען, פליעסקען זיך אין דער בלאַטע — עס ברענט ווי אין גיהנום, נישטאָ זיך וואו אַהינצומהן! אידען מיט שטעקלעך געהען-אַרום אין מאַרק, די אַרבעל פערקאָסטעט, דאָס היטעל פעררוקט, מע רייסט אויף זיך דאָס לייב, זאָגענדיג איינער צום אַנדערען: „נו, אַ היץ! אַי, אַ טאָג! גאָר ניט אויסצושטעהן!“... אויך די ציענען אויף דער שוהלגאס, וואָס האָבען ביז אַהער פערשייט געקלעטערט אויף די דעכער, געסיפעט פון דאָרטען שטרוי פון דער סטריכע, געלעקט די ווענד פון די שוהלען, געשפרונגען צו די ווייבערשע טישלעך אין מאַרק, האַפּענדיג אַלע מינוט אַ מיאוס'ען פּסק פון די קלייט-משרתים, — אויך די דאָזיגע פערשייטע ציענען האָבען זיך איינגעמיערט פון דער היץ, זיך אַנידערגעלעגט, די פיסלעך אונטער זיך, אויס-געצויגען די קעפלעך, ארויסגעשטעלט די צינגלעך, מאַכענדיג דער-ביי אַ משונה-נאָריש פנים. הכלל, עס ברענט אין שטאָרט, עס שרפה'ט, און אַלע קוקען שוין אַרויס אויף דער לעבחהרציגער נאָכט. נישט אַזוי איז אָבער היינטער דער שטאָרט, אין פעלד, ביי'ם גרויסען גרינעם וואַלד, אַהינצו האָט זיך עס יוסילע פערקלויבען

VI.

ער זוכט זיך אָפּ זיין גן-עדן, נאָר מע טרייבט
איהם פון דאָרטען מיאום אַרויס.

נישט האָבענדיג וואָס צו טהון, פלעגט זיך יוסילע אַרומ-
שפּאַנען איבער דער שטאָרט, אויסמעסטען די גאַסען אין דער
לענג און אין דער ברייט, אַמאָל פּערגעהן ווייט הינטער דער
שטאָרט און דאָרט איינער אַליין זיך אויסציהען אויף דער ערד,
נישט ווייט פונ'ם וואַלד, און צעלאָזען זיך אויפ'ן האַלד, צעניסען
זיך אויפ'ן טאַטענ'ס שטייגער, זאָגענדיג „עפּיס“ פון ימים נוראים
„אַ זאָך“... דאָרט, אויפ'ן פּרייען פּלאַץ, האָט ער זיך געקאָנט
אויסשרייען, אויסזינגען זיך, און דער וויעדער-קול פונ'ם וואַלד
פלעגט זיך איהם אָפּגעבען מיט אַ קלאַנג און מיט אַ הילף, גלייך
ווי די בויער זענען זיינע משוררים און זיי האַלטען איהם אונטער.
דאָ, אויפ'ן פּרייען פּעלד, האָט זיך יוסילע געפיהלט אַ סך
היימישער, ווי ביי זיך אין דער היים; קיינער האָט איהם נישט
געוועהרט צו זינגען און צו שרייען, און ער האָט זיך פאַר קיינעם
נישט בעדאָרפט שעמען. אויך האָט ער דאָ נישט געהאַט אויף
זיך קיין אויבערהאַר, קיין שטיפּמאַמע, וואָס זאָל איהם יאָדען,
און קיין טאַטען, וואָס זאָל זיפּצען און קרעכצען אויף זיינע יאָהר
און טעג. עפּיס גאָר אַ בעזונדערע וועלט האָט דאָ יוסילע בע-
שאַפּען ביי זיך אין קאָפּ: דער וואַלד — דאָס איז זיין וואַלד,
צוליעב איהם בעשאַפּען געוואָרען, ער זאָל דאָ קאָנען זינגען;
דאָס פּעלד — דאָס איז זיין אייגענע „אימעניע“, זיין גוטס, זיין
גן-עדן. דאָ, אין דעם גן-עדן, וואו קיינער זעהט איהם ניט און
הערט איהם ניט, מעג ער זיך, נישקשה, אָנטהון דאָס וואוילטאָג
און זינגען, און שרייען, און שפּרינגען, און מאַכען אָנשטעלען,
וויפיעל זיין האַרץ געלוסט. עס איז אַבער, אוי-וועה, נישטאָ
קיין אייביגע זאָך אויף דער וועלט! מע האָט יוסילען גיך פון

פלוצים הערט יוסילע אַ משונה געשריי: „קסי—קסי—קסי! אטו יעהאָ! קסי—קסי—קסי!“ ער קוקט זיך אַרום און בלייבט טויט: אַ גאנצע טיטשקע פאַסטיכלעך, מיט טאָרבעלעך אויף די פלייצעס, מיט גרויסע היטלען אויף די קעפּ און מיט גראַבע בולעווקעס אין די הענד, יאָגען זיך נאָך איהם, און פאַר זיי לויפט אַ גרויסער, שוואַרצער, מורא'דיגער, קודלאַטער הונד. יוסילע פיהלט אַ שאַרפען קלאָפּ און נאָכדעם — ווי עפּיס עמיצער שלעפט איהם, רייסט איהם, סיפעט איהם. און נאָכדעם... נאָכדעם געדענקט ער שוין גאָר ניט.

.

אז ער האָט זיך אויפגעחאַפּט, האָט ער שוין קיינעם נישט געזעהען אַרום זיך. פערטומעלט, מבויש, איין איבערגעשראָקענער, מיט אַ צעריסענער, צעפּיצעלטער קאפּאַטקע, האָט זיך יוסילע אויפגעהויבען פון דער ערד און האָט זיך געלאָזט געהן צוריק אַהיים, נעבאָך מיט זעהר אַ פערביטערט האַרץ. ער האָט זיך צעוויינט; ער האָט נישט פערשטאַנען, וואָס האָט צו איהם דער רבונר־של־עולם מעהר ווי צו אַלע יונגלעך פון זיין גראַד? פאַר וואָס שטראָפט ער איהם אזוי? דאַכט זיך, דאוונען דאווענט ער אַלע טאָג, היט אָפּ אַלע מצות, ווי עס געהער צו זיין, איז מקיים די מצוה פון כבוד־אב; אפילו דער שטיפּמאַמע גיט ער אָפּ כבוד, מעהר ווי זי פערדינט ביי איהם.

— פאַר וואָס קומט דאָס מיר, רבונר של עולם? מיט וואָס

האָב איך אזעלכעס פאַרזינדיגט, וואָס דו שטראָפסט מיך אזוי?

און אויסדרעהענדיג צום לעצטען מאָל דעם קאָפּ צוריק, האָט זיך יוסילע מיט אַ זיפּץ אָפּגעזעגענט מיט זיין גן־עדן, מיט דעם פרייען פעלד, מיט'ן גרינעם שאַמענדיגען וואַלד אויף תמיד, אויף אייביג.

מיט זיין זינגען, שרייען און פילדערען. געהענדיג אזוי ביי'ם וואלד מיט'ן שאַטען פון די בוימער און שלינגענדיג די פרישע קיהלע לופט מיט'ן פולען מויל, האָט זיך יוסילע גאָר נישט אַרומגעקוקט, ווי ווייט ער איז פּערגאַנגען פון דער שטאָדט. עס האָט זיך פאַר זיינע אויגען פערשפּרייט אַ גרויסער גרינער קאָוויאָר, אַזאַ גלאַטער, אַזאַ מחיה'דיגער, אַז עס בעט זיך אַ וואָרף טהון אויף איהם, אויסציהען זיך און רוהען, און רוהען אָהן אַיין עק. נאָר וואָס ווייטער ווייזט-אויס דאָס גראַז אַלץ געריכטער און שענער, און עס ציהט איהם אַלץ ווייטער און ווייטער. ער פיהלט זיך אזוי גרינג, אויפ'ן האַרצען איז איהם אזוי גוט און אין האַלץ באַרבעלט, עס קיצעלט, עס גלוסט זיך זינגען. עס פאַלט איהם אַריין אין קאָפּ אַ נייער געדאַנק, אַ נייער מין נוסח פון אַ "וועל המדינות בו יאמר", און יוסילע הויבט-אָן צו נעמען אַלע מאָל העכער און שטאַרקער, און דאָס קול געהט איהם אזוי פריי, אזוי גרינג, אַז עס דאַכט זיך איהם אויס, ווי הויך ער זאָל ניט נעמען דעם טאָן, קאָן מען נאָך העכער נעמען — און ער קנאַקט, ער זינגט, ער צעגעהט זיך, ער מאַכט טרעלען אַזעלכע, וואָס ער אַליין וואונדערט זיך, ווי קומט דאָס צו איהם? ער פלאַנטעט אַ מין פאַנטאַזיע מיט'ן האַלץ, גאָר אַליין נישט ווידער סענדיג, וואוהין ער וועט פערקריכען ווייטער און מיט וואָס וועט ער אויסלאָזען; עס קומט צו די ווערטער: "אשרי איש — וואויל איז צו דעם, וואָס פערנעסט דרך ניט, און שטאַרקט זיך מיט דיר, וואָרום דיינע פאָרשער וועלען ניט געשטרויכעלט ווערען, און וועלען זיך ניט שעמען אייביג אַלע די, וואָס בעשיצען זיך אָן דיר..." — צעלאָזט זיך יוסילע אויף זיין האַלץ אַלץ לעבעדיגער און שטאַרקער, אונטערשפּרינגענדיג, מאַכענדיג מיט די הענד און שרייענדיג אויף אַ קול:

"כל החוסים בך!

כל החוסים בך!"...

פעפער, לאָרבערבלעטער מיט צימערניג מיט אייננעלנשווייץ. מיט „פאר דריי גראָשען האָניג“ צום קונעל, מיט קידוש אויף שבת, און קומענדיג האָט זיך יוסילע אליין אַ וואָרף געטהאָן אָנרייבען חריין צום טיש און האָט זיך גענומען צו דער „פיסנאָגע“ זי שפּאַלטען אין בעט מיט אַ מעסער און מיט'ן אויבערשטען פונ'ם שטויסעל אזוי בריה'ש, אז די חזנ'טע האָט זיך שוין ניט געקאָנט איינהאלטען און האָט אַ זאָג געטהאָן אזוי, פאַר זיך, פערקוענדיג אין אויווען אַריין און צעבלאָזענדיג דאָס פייער:

— וואָדען? אזוי פאַדאַרף אַ יונגעל! ניט וואַרטען, ביז יענער זאָגט געה! האַריסען זיך, שיקערלעך, זאָגערלעך, שאַפערלעך...

פון די ווערטער האָט יוסילע בעקומען אין זיך נאָך מעהר קוראָזש, ווי פריהער; ער האָט זיך געפיהלט אין כח איבערקערען אַ וועלט, כמעט ווי שמשון הגבור, ער האָט בעמערקט, אז די שטיפּמאַמע זוכט אַ ביסעל וואַסער, האָט ער לאַנג נישט געטראַכט, פערקאַטשעט די פּאָלעס פונ'ם צענויפגעשטריגעוועט קאַפּאַטקעלע, געהאַפט דעם עמער און האָט איהם אין עטליכע מינוט אַרום אַריינגעטראָגען אַ פולען, ווי אַיין אויג, שפעטער האָט ער זיך אוועקגעזעצט מעביר זיין די סדרה און זאָגען שיר־השירים מיט אַזאָ זיסקייט, אז די חזנ'טע האָט איהם אליין צוגעטראָגען אויפ'ן דערקאַטש אַ ביסעל לאָקשען, בעשמאַלצט מיט אַ ציבעלקע פון שמאַלץ, יוסילע'ס האַרץ איז געווען יענעם טאָג און דעם אַנדערען טאָג, דאָס הייסט שבת, פול מיט ליכטשאַפּט און געטריישאַפּט צו זיינע אייגענע און מיט תשובה צום אויבערשטען, שבת ביי־טאָג, נאָכ'ן טיש, דעמאָלט ווען אלע יונגלעך שפּאַצירען־אַרום אויף דער באַרדיטשעווער גאַס, האָט זיך יוסילע אוועקגעזעצט זאָגען פרס מיט גרויס חשק, נאָכ'ן פרס האָט ער זיך גענומען געשמאַק צום תהלים און האָט זיך אָבער מיישב געווען, עס איז ניט קיין פלאַץ: אלע עהרליכע אירען זאָגען תהלים אין בית־

VII.

יוסילע ווערד א בעל-תשובה און פאלט אריין
אין א נייעם אומגליק.

נאכדעם ווי מע האט איהם אזוי מיאוס ארויסגעטריבען פון
זיין גן-עדן און יוסילע איז געקומען אהיים א צעשלאגענער, א
צעפלאכטענער, מיט א צעפליקט קאפאטקעלע, האט ער, גע-
וועהנליך, געקומען א שענעם ברוך-הבא פון דער שטיפמאמע,
און טאקי פונ'ם טאטען אליין. שלאגען האט איהם שמואליק
נישט געשלאגען קיינמאל, נאך ער פלעגט איהם בעשטראפען מיט
ווערטער:

— איך פרעג דיר אליין: נו, טהוט עס אזוי א בחור'על?
געהט און צערייסט א קאפאטקעלע אויף פיץ-פיצלעך! איך וועל
דיר מסתמא, וואס איז שייך, באלד מאכען א נייעס? די גומע
פרנסות היינטיגע? ווען די מאמע דיינע זאל איצטערט אויפ-
שטעהן, איך ווייס? וואס איז שייך...

יוסילע וואלט אוועקגעגעבען מי יודע וואס, אפי ער זאל נישט
הערען מעהר דעם טאטענ'ס מוסר. אין דער מינוט האט זיך
יוסילע בעשווארען, אז ווייל ער וועט לעבען זאל שוין זיין פום
מעהר נישט זיין אין וואלד, און ער וועט שוין פון שטאדט נישט
ארויסטרעטען, ער זאל וויסען — גליקליך צו ווערען!... דאס
איז געווען דאנערשטאג, אויפ'ן אנדערען טאג, פרייטאג הייסט
דאס, איז יוסילע גאנץ פריה אוועקגעלאפען אין שוהל אריין און
האט זיך אוועקגעשטעלט דאוונען, אבער אזוי פרום און מיט אזוי
פיעל הארץ, ווי נאך קיינמאל נישט. נאכ'ן דאוונען האט ער זיך
אליין גענומען שיערען דער שטיפמאמע דאס מעש מיט'ן קופער,
געלאפען איהר אין מארק אריין „אויף איין פוס“ איינקויפען

ניט געהערט קיינמאָל, מ'חמת, ערשטענס, איז אויף דער פוילישער
 גאס פארהאן, הינד אין יעדען הויף, און, צווייטענס, טאָר מען
 דאָך גלאַט ניט הערען דעם "אַרגעל" שפּיעלען זינט דער בית-
 המקדש איז חרוב געוואָרען... אין דער מינוט פערדריסט איהם
 שטארק, וואָס די אידען האָבען פערזינדיגט, און עס טהוט איהם
 האַרצעדיג באַנג, וואָס אידען האָבען שוין מעהר ניט זייער בית-
 המקדש, זייער אַרגעל מיט זייערע לויים, וואָס פלעגען שפּיעלען
 אויף אַלערליי אינסטרומענטען און זינגען הייליגע ליעדער... און
 דאָ דער, יל פון קאָסטיאָל לאָזט זיך הערען דאָס שפּיעלען מיט'ן
 געזאָנג, און ווי מיט אַ מאַגניט ציהט עס איהם אַלץ אַרויפבאַרג,
 נעהענטער צו זיך, און פון דאָרטען, פון ערניץ, גיסען זיך, גיסען
 זיך זיסע, הימעלשע קולות, ווי אַ געזאָנג פון אַ מענשען, פון אַ
 סך מענשען אינאיינעם; און עפּיס אַ גראָב קול, אַ דינער, פאַלט
 אַלע מינוט פון אויבען אַראָפּ, אַז עס ציטערען אַזש די ווענד
 מיט דער ערד אונטער די פיס, און נאָכדעם — וויעדער זיסע
 געצייכענטע שטימען, מיני געזאָנגען, וואָס שניידען, שניידען דאָס
 האַרץ, ווי מיט אַ מעסער, און אַ שענע גלאַטע שטימע פון אַ
 מענשען לאָזט זיך הערען פון דאָרטען און פילט אָן דאָס האַרץ
 און רופט-אַרויס פערשיעדענע מחשבות, יוסילע שטעלט זיך פאַר,
 אַז פונקט אַזוי האָבען די לויים בעדאָרפט זינגען אין בית-המקדש,
 געשפּיעלט אויפ'ן "אַרגעל" און געלויבט גאָט דעם האַר פון אַלע
 הערשאַפטען — און דאָס האַרץ ווערד איהם פול, און די מחשבות
 טראָגען איהם אַוועק אַהין, קיין ירושלים... די גאַנצע צייט
 פונ'ם שפּיעלען און פונ'ם זינגען געדענקט ניט יוסילע אויף וואָס
 פאַר אַ וועלט ער איז; עס איז איהם ליכטיג אין די אויגען, עס
 איז איהם ליכטיג אין אַלע אברים; עס הויבט איהם ווי אין דער
 לופטען, עס טראָגט איהם אַרויף, אַרויף, אויפ'ן הימעל... פלוצים
 הערט מען אויף צו זינגען און צו שפּיעלען, און יוסילע דערהערט
 אַיין אַנדער שטימע, אַ בעקאָנט קול שוין פון אַיין אַנדער זייט.
 ער קוקט זיך אַיין, פון וואַנען דאָס קול נעהט, און דערזעהט פאַר

המדרש, און ער ויצט דאָ ביי דער פאָמעניצע גאָר — פּע, מע
 בעדאָרף געהן אין שוהל אַרײַן!
 און יוסילע נעמט אויף זיך דאָס שבת'דיגע קאָפּאַטקעלע.
 פיגרט זיך אַרום דעם האַלז מיט אַ וויסער פאָטשיילע און לאָזט
 זיך געהן אין שוהל אַרײַן. אויפ'ן האַרצען איז איהם איצט אַזוי
 גרינג, ווי נאָך קיינמאָל נישט. ער פיהלט זיך, ווי אַ מענש, וואָס
 האָט זיך מיט עמיצען צעקריעגט און האָט זיך גאָרוואָס איבער
 געבעטען. עס ווייזט זיך איהם אויס, אַז צווישען איהם און
 צווישען דעם גרויסען לעבעדיגען גאָט איז פאָרהאַן אַ שטיקעל
 שייכות; ער, יוסילע, און אָט די גאַנצע וועלט, וואָס ער זעהט
 איצט פאַר זיינע אויגען, זענען גאַנץ גאָהענטע מחותנים. די זון,
 וואָס הויבט'אָן גאָרוואָס צו אונטערגעהן, אַראָפּלאָזענדיג זיך
 געשווינד אַראָפּ-אַראָפּ, דער הימעל, וואָס לויכט און וואָס בע-
 פארבט זיך ביי דער זייט מיט אַ העלרויטען פאַס, די פויגעלעך,
 וואָס שווימען אויבען, מחנות'ווייז, אַראָפּ און אַרויף, וויעגען זיך,
 ווי אַ שיה אויפ'ן ים, — אַלץ, אַלץ איז איהם גאָהענט, היימיש.
 עס געהער זיך מיט איהם עפּים אָן, עס האָט אַ שייכות צו איהם...
 פערטיעפט אין געטליכע ענינים, געהט זיך יוסילע ווייטער און
 ווייטער, גאָר נישט בעמערקענדיג, אַז ער האָט שוין לאַנג איבער
 געלאָזט די קאלטע שוהל, מיט דער גאַנצער שוהלגאַס, מיט דער
 פאַרדיטשעווער גאַס אויך, מיט די „האַמאַרניקעס“, מיט די
 „קווינעס“, מיט דער „נייער בריק“, און איז שוין גאָר אויף דער
 „פּוילישער גאַס“. יוסילע וואָלט געגאַנגען נאָך ווייטער, ווען עס
 זאָל איהם נישט געווען אָפּשטעלען אַ משונה'דיג געזאַנג, עפּים
 אַ מין געטליך שפּיעלען, זעלטענע קולות, אַזעלכע, וואָס ער האָט
 זיי נאָך אין זיין לעבען קיינמאָל נישט געהערט. ער שטעלט זיך
 אָפּ און הערט און קאָן זיך גאָר זאָט נישט אָנהערען. אַז עס איז
 פאָרהאַן אויף דער פּוילישער גאַס, דאָרט אויפ'ן באַרג ערגיץ, אַ
 „קאָסטיל“ — ווייסט ער גאַנץ גוט; אויך ווייסט ער, אַז דאָרט
 שפּיעלט מען אויפ'ן „אַרגעל“; גאָר הערען האָט ער דאָס גאָר

נישט אַקעגען דעם, וואָס יוסילע האָט זיך פאַרגעשטעלט ביי זיך אין קאָפּ נאָך דער שרעקליכער עבירה, וואָס ער האָט דאָ אָפּ געטהאָן. אַליין נישט וויסענדיג — וואו, ווען און ווי אַזוי קומט ער נאָך דערצו? ער האָט זיך שוין גערעכענט פאַר אַ פער-פאַלענעם, פערשפיעלט ביידע וועלטען... ער האָט זיך מוסר נפש געווען, מקבל געווען אויף זיך אַלע שטראָף, וואָס אַ מענש קאָן צוקלערען, און האָט זיך בעשלאָסען, איין מאָל פאַר אַלע מאָל, נישט רעדען קיין וואָרט, ווי איינער רעדט: „שניידט מיך, בראָקט מיך, עסט מיין פלייש — איך וועל אייך נישט זאָגען!“... עס פער-שמעהט זיך, אַז צום אַלעם ערשמען האָט זיך שמואליק צו איהם גענומען מיט ווערטער, איהם געשטראָפט מיט מוסר, וויפיעל ס'איז אין איהם אַריין, און האָט געוואָלט וויסען פון איהם נאָך איין זאך: „ער זאָל איהם זאָגען, וואָס איז שייך, ווי קומט ער נאָך אַהין?“... נאָר אַזוי ווי די וואַנד שווייגט, אַזוי האָט אויך געשוויגען יוסילע. דאָס האָט שוין די חזנ'טע נישט געקאָנט אויסהאַלטען; זי האָט זיך אַ לאָז געטהאָן צו יוסילען, איז אָנ-געפאַלען אויף איהם מיט ביידע קולאַקעס, געפינעט און געהיר-טשעט, ווי אַ ווילדע חיה, און ווען ניט זלאָטע, וואָס האָט דערהערט פון יענער זייט וואַנד דאָס קלאַפען מיט'ן פאַטשען, וואָלט איהם די חזנ'טע קיין לעבעדיגען פון איהרע הענד נישט אַרויסגעלאָזט. זלאָטע האָט איהם אַרויסגעריסען פון דער חזנ'טע און האָט איהם משלח געווען צו זיך אין שטוב אַריין, און אַליין איז זי געפליבען דאָ און האָט שמואליק'ען געגעבען אַ וויסטען, אַ פינסטערען פסק, וואָס ער דערלאָזט, אַז פּרעמדע הענד זאָלען שלאָגען זיין בלוט און פלייש. די חזנ'טע פון איהר זייט האָט איהר אויך ניט אָפּגעשוויגען, און דערווייל איז יוסילע ניצול געוואָרען פון שלעכטע הענד.

זיך א בעקאנטען פרייז, מיט א פעט געגאָלט פנים. ער קוקט זיך צו און דערקענט... דער קסיאָנדרו! דעם קסיאָנדרו האָט ער ניט איין מאָל געזעהען ביי זלאָמען אין קלייט קויפען סחורה. זיין קיילעכיג געגאָלט פנים מיט דער רויטער גראַבער נאָז, וואָס האָט אויסגעזעהען ווי א גולקע, פלעגט זיך איהם תמיד אויסווייזען משונה, טאָקי נאָר צום לאַכען. יוסילע טהוט זיך אַ חאַפּ: „אי, וואו בין איך דאָס?“ — און לאָזט זיך אַראָפּ פון באַרג...

אויף דער גאָס, הינטער'ן באַרג, שמעהט אַ רעדעל פון אידען און יונגע לייט. מע שמעהט און מע בעטראַכט די נייע בריק, וואָס בויעט זיך, און מע שאַצט, מע רעכענט, מע זאָגט מבינות, ווי געוועהנליך אידען, אז מע קומט צונויף ביי אַ נייעם בנין. דערזעהענדיג, ווי יוסילע לויפט פון דאָרטען באַרג אַראָפּ, שמעלען זיי איהם אָפּ און מע טהוט איהם אַ פרעג:

— פון וואָנען איז? פון קאָסטיל? ... ווער ביזט דו, יונגעלע?

— וואָס הייסט? — זאָגט דער אנדערער. — דו קענסט איהם ניט? ס'איז דאָך שמואליק'ס, שמואליק דעם חזנ'ס ווהנדעל!

— אַ פיינער בחור! געהסט אין קאָסטיל, געהסט דו?!

— קוק איהם אָן, דאָס געבאָכעל: שמעהט, האָטש מעלס איהם! אַ לייטיש בחור'על!

— היינטיגע קינדער! גוטע יאָהרען זיך דערלעבט! פיהר איהם אָפּ אַהיים, דורדערש! ער איז דאָך פון דיין גאָס. אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע!...

דער גאָנצער גיהנם, מיט אַלע מורא'דיגע פֿורעניות, וואָס איז ביי אונז אויסגערעכענט אין די הייליגע ספרים, מיט'ן כּה־הקלע, דאָס הייסט, דאָס שלידערען פון איין עק ביי'ן אנדערען עק וועלט, מיט די אַלע מלאכי־חבלה אַרום און אַרום — איז אַ נאָר

— וויסט דו, וואָס איך וועל דיר זאָגען, יוסילע? דו דאַרפסט ניט זיין דאָ; דיין דאָרט איז אין אַ גרויסער שטאָדט, ערגיץ ביי אַ גרויסען חזן. כל זמן דו וועסט דאָ זיין, וועט פון דיר נישט זיין נאָך ניט. געדענק מיין וואָרט.

— הערסט דו! — מאַכט יוסילע, און דאָס פייערעל פון זיינע אויגען גלאַנצט-אַרויס פון דער פינסטער. — הערסט דו! אַט דאָס איז דאָך די מעשה, וואָס איך שריי שוין לאַנג. איך וויל קיין טעטערעוועץ, צו מיצי'ן. דאָרט, ווייס איך, וועל איך זיך עפּיס אויסלערנען, נישט אַרומנעהן, ווי איך געה דאָ אַרום בטל, בין אַ משרת'על ביי דער מוהמע. דאָרט, אין טעטער-וועץ, איז נאָך אַיין אַנדער וועלט; דאָרט, אז מע קומט צו פאַהרען...

— שאַ! — זאָגט צו איהם אסתר. — דו זאָגסט טעטערעוועץ. איך קאָן איינעם אַ טעטערעוועזער; ער באַדאַרף אַנקומען נאָך שבת אויפ'ן יריד, איך וועל מיט איהם רעדען. מיר דאַכט, עס וועט געהן.

— אפשר, איענער, מיינסט דו, דעם שניטקרעמער, וואָס שטעהט תמיד די אַנדערע קראָם פון אַייך?

— יאָ, אַ יונגערמאַן, זעהר אַ וואוילער מענטש, אַ איד אָהן אַ גאַל. איך וועל מיט איהם אַ רעד טהון מכת דיר... שאַ, אַט געהט די מאַמע.

— אַ גוטע וואָך! — מאַכט זלאַטע, אַריינקומענדיג צו זיך אין שטוב אַריין. — זאָג, אסתר'על, "גאָט פון אַברהם" און צינד אָן פייער... און דו קאָנסט שוין געהן אַהיים. — רופט זי זיך אָן צו יוסילען. — איך האָב זיך דאָרט אַ ביסעל אָפגעקריעגט פאַר דיר. נישקשה, ביזט אַ לייטיש בחור'על! ביי לייטען קינדער זיצען שבת אין שוהל, און דו געהסט נאָך אין די קאָסטאַלען אַריין. האָסט דו געהערט אַ השגה!

VIII.

אסתר האָרעוועט-צו, און יוסילע פאָהרט-
אָוועק קיין טעטלעוועץ שטודיערען חזנות.

איין קוק אַ וואַרעמער, איין וואָרט אַ גוטס פון אסתר'ען איז
פאַר יוסילען געווען אַ רפואה צו אַלע צרות, טענות פונ'ם טאטען
אינאיינעם מיט די קלעפּ פון דער שטיפמאַמע זיינער. אַרײַנ-
קומענדיג אין שטוב אַרײַן פונ'ם שפּאַציער שוין שפּעטליך און
דערזעהענדיג יוסילען, ווי ער שטעהט אַזוי פעררוקט אין אַ
ווינקעלע, אַ דערשלאָגענער, ווי אַיין אָפּגעפליקט היהנדעל, דאָס
היטעלע צעקנייטשט, די בעקלעך רוים און אָנגעדראָלען, ווי די
פאַמפּעשקעס, איז אסתר צוגעגאַנגען צו איהם גאַנץ גאָהענט,
האָט איהם אָנגענומען ביי דער האַנד און האָט איהם אַ פרעג
געטאָן מיט אַ ווייך קול, קוקענדיג אויף איהם מיט רחמנות:

— וואָס איז, יוסילע? ווייטער זי?...

פאַר דער גאַנצער צייט האָט זיך יוסילע אַטדאָ דאָס ערשטע
מאָל צעוויינט פאַר אסתר'ען, ווי אַ קליין קינד, און האָט איהר
אויסדערצעהלט אינגאַנצען די מעשה פון אַלף ביז תיו, נישט
פערליקענט פון איהר קיין האָר אפילו, זיך מודה געווען, ווי מען
איז זיך מודה פאַר גאָט אַליין. אסתר'ען האָט דאָס שטאַרק אָנ-
גענומען ביי'ם האַרצען: זי איז געשטאַנען די גאַנצע צייט, וואָס
ער האָט גערעדט, און האָט געהאַלטען איינעם פון איהרע לאַנגע
ליכטיגע צעפּ, צעפלאַכטען, צוריק פערפלאַכטען און ווידער צע-
פלאַכטען, קוקענדיג איהם גלייך איז פנים אַרײַן מיט איהרע
שענע בלויע אויגען. נאָכדעם האָט זי דעם צאָפּ אַ וואָרף געטאָן
אַרונטער, צוגעגאַנגען צו יוסילען נאָך נעהענטער און האָט אַ זאָג
געטאָן צו איהם:

פֿעטש אויך. דערפאר אָבער, אז עס קומט דער הייליגער מאָג
 שבת, ווען דער יריד ווערד געשלאָסען, דעמאָלט ווערד מען וויערער
 שלום; די נעכטיגע פייגען מיט די פֿעטש ווערען פֿערגעסען.
 און מע קומט אין די שוהלען אַרײַן הערען די מאָזעפֿעווקער חזנים.
 מע נעמט זיי אויף פֿאַר שענע געסס אין שוהל. מע טרעט זיי
 דעמאָלט אָפֿ דעם אויפֿענאָן און מען איז זיי מכבד מיט די
 פיינסטע עליות, געוועהנליך, נישט אזוי צוליעב זייער כבוד, ווי
 צוליעב זייערע נדרים, פון וועלכע עס פֿאַלט אַרײַן אַ היבשע
 קאַפּיקע. אויף יענעם שבת גרייט זיך צו שמואליק דער חזן ווי
 געהעריג איז. ער פֿלייסט זיך פֿאַר די פרעמדע, און יוסילע פון
 זיין זייט בעווייזט אויך אַרויס וואָס ער האָט, וואָס ער קאַן, אזוי,
 אז אלע לעקען נאָכדעם די פינגער. קומענדיג נאָכדעם אין איין
 אנדער שטאָרט, דערצעהלען זיי זיך אָן פֿונ'ם מאָזעפֿעווקער חזן:
 „איהר זאָלט הערען אין מאָזעפֿעווקע איז דאָ אַ בעל־תפלה, האָט
 ער אַ האַלז, וואָס איז אַ חידוש; איהם העלפט אַ יונגעלע זיינס
 פון אַ יאָהר צוועלף אויף אַ דין קול'כעל, ווי אַ פייפֿעלע, וואָס
 סע לאָזט זיך אויס די וועלט! און דוקא אין מאָזעפֿעווקע!“
 צווישען די דאָזיגע צונויפֿגעפֿאַהרענע לייט איז געווען איינער
 אַ טערעווצער סוחר. ער איז געווען, ווי עס האָט אויסגעוויזען,
 אַ שאַרפֿער מבין אויף חזנים, און בכלל אַ יודע־נגן, מחמת צור
 הערענדיג זיך צו שמואליק'ס שטיקלעך, פֿלעגט ער צוקלאָפֿען מיט
 דעם פוס צום טאַקט, האַלטען דעם קאַפּ אויף אַ זייט מיט צור
 געמאַכטע אויגען און נאָכ'ן דאוונען זיך אַוועקשטעלען מיט
 שמואליק'ען שמועסען מכת חזנות. דער טערעווצער יונגערמאַן
 האָט ליעב געהאַט צו דערצעהלען פון זייערע טערעווצער חזנים,
 אַרויסבעווייזענדיג דערפֿיי פיעל פֿערשטאַנד און בקיאות אין ענין
 הנגינה. „ביי אונז אין טערעוועץ זאָלט איהר הערען דאוונען!“
 צו יוסילען האָט זיך דער יונגערמאַן אויך זעהר צוגעלאָזט, געגעבען
 איהם אַ קניפּ אין בעקעל און געזאָגט, אז ער וועט זיך „אויס־
 זינגען“, וועט ער האָבען אַ זעלטענע שטימע, אז צו זיין זינגען

— ניין, מאמע! — זאגט אסתר און וויל איהם פערענטפער-
רען. — ס'איז ניט אזוי די מעשה... ער איז גאָר ניט געווען אין
קאסטיאָל, ער איז געווען נעבען קאסטיאָל...

— אַ נייער מליך־יושר! — מאכט זלאַטע און שלאַנט איהר
איבער די רעד. — געה, יוסילע, אַהיים, מע וועט דרך שוין מעהר
ניט טשעפען. נאָר זעה, שאַנעווע זיך און זיי אַ סטאַטעס. די
מאמע דיינע זאָל אויפשמעהן, וואָלט זי געהאַט ווינציג־וואָס נחת
פון דיר...

יוסילע געהט אַהיים, און אסתר הויבט אָן צו קלערען אַלערליי
פלאַנען, ווי אזוי מאכט מען, אז יוסילע זאָל זיך קאָנען דער-
שלאָגען קיין טערעוועץ. „ער, מיט זיין קול, וואָלט געקאָנט
זיין ביי אַ רעכטען חזן; אַ רחמנות אויף איהם, ער ווערד דאָ
נעבאָך שטאַרק אויסגעריסען!“

ווען די דריי גרויסע ירדים, וואָס זענען אויבען דערמאָנט,
יוריע, ספּאַס און פּאַקראָווע, זאָלען זיין בעשאַפּען נאָר פאַר די
מאָזעפּעווקער קרעמער אַליין, וואָלט אַוודאי אז וואויל געווען די
דאָרטיגע אירען. דער חסרון איז אַפּער, וואָס אַהין פּאָהרען זיך
צונויף קרעמער פון דער גאַנצער וועלט כמעט: פון מאַקאַרעווקע,
פון קאַשפּערעוו, פון באַרדיטשעוו און פון יאַרמעלינעץ, און פון
טערעוועץ און פון אַרום און אַרום. מע פּאָהרט־אַראָפּ קיין
מאָזעפּעווקע אויפ'ן ירד און מע שטעלט זיך אויס מיט אַזעלכע
שאַרפע קראַמען, אז עס נעמט־אַפּ איין אויג. און דערצו זענען
נאָך די צונויפגעפּאָהרענע אַזעלכע שאַרפע בריה'ס צום ליזען
געלד, אז דער היימישער בעדאַרף זיך גוט אונטערגאַרטלען, ער
זאָל קאָנען ביישטעהן אַקעגען דער דאָזיגער סכנות־דינער קאַנ-
קורענציע. דערפון שפּרינגען אַפּט אַרויס, געוועהנליך, שרעקליכע
מחלוקת'ען צווישען די „היימישע“ מיט די „פרעמדע“;
מאַנסבילען קריעגען זיך, זידלען זיך, ווייבער צווישען זיך שטעלען
זיך פייגען, און עס טרעפט זיך אַפּסטמאָל, אז עס דערגעהט צו

קינד, איז איהם שווער געווען פון דעסטוועגען מיט יוסילען זיך צו שידען: „וואָס איז שייך, ווי אזוי לאָזט מען דאָס אָפּ אַ קינד?“... דערצו האָט זיך נאָך אַריינגעמישט די שטיפמאַמע אין מיטען: זי האָט ניט פערשטאַנען, צו וואָס דאַרף מען זיך נאָך אַרומפיהרען מיט אַזאַ תכשיט, ווי יוסילע איז? אויך זלאָטען איז דער פלאַן נישט געווען צום האַרצען: נעמען אַ קינד פון אַ יאָהר דרייצעהן און פערשיקען, מפקיר זיין איהם ערגיץ דאָרטען אין דער פרעמד, גאָט ווייסט צווישען וואָסערע מענשען? ... אסתר האָט זיך אָבער גענומען אויף אַלע כלים און האָט אַזוי לאַנג געאַרבייט, ביז זי האָט איבערגערעדט די מאַמע אויך, און תיכף נאָכ'ן יריד האָט זיך יוסילע גענומען זיין תפילין-זעקעל מיט'ן גאַנצען קלומעקעל און איז, אין אַ מזל'דיגער שעה, אַוועקגעפאָהרען קיין טערעוועץ. אין יענעם פריהמאָרגען איז יוסילע'ס האַרץ געווען פול מיט פרייד און מיט געטריישאַפט צו אסתר'ען; ער זאָל זיך ניט שעמען פאַר לייטען, וואָלט ער זי אַרומגענומען און וואָלט זיך מיט איהר צעקושט...

ווער איז דאָס אים שטאַנד צו איבערגעבען די געפיהלען, וואָס יוסילע האָט געטראָגען אין האַרצען צו זיין אמת'ען נומען פריינד, צו אסתר'ען? דאָס זענען ניווען אַזעלכע געפיהלען, וואָס לאָזען זיך נישט אַרויסגעבען דורך ווערטער; זיי בעווייזען זיך אַרויס נאָר דורך טרערען. זאָגענדיג איהם „פאָהר געזונד“, האָט אסתר בעמערקט, ווי יוסילע פינטעלט מיט די אויגען, בעהאַלט דאָס אַנים און הוסטראַנטער מיט עפּים אַ משונה קוויטש, קוים אַרויס-רעדענדיג דעם „זיי געזונד“. יוסילע'ס אויגען זענען געווען בער פייכט מיט טרערען, מיט טרערען פון גליק, און האָבען געקוקט ווייט, ווייט, אויף יענעם גרויסען, ברייטען וועג, וואָס איז איהם פאָרגעשטאַנען אין זיין לעבען.

געהט איהם נאָר אָפּ נאָטען. און ווען ער זאָל מיט זיין קול אַרײַן-
פאלען צו זיי קיין טעטרעוועץ, צו מיצי'ן אין די הענט אַרײַן,
וואָלט מיצי געמאכט פון איהם אַ לײט.

שמואליק האָט אויסגעהערט דעם יונגענמאַן'ס רעד מיט אַ
ביטער שמייכלע, ווי איינער רעדט: „יא, ווארוזשע נעמט מען
אבער דערצו די קלינגערס?“ ... און יוסילע, הערענדיג אַזעלכע
שמועסען, האָט זיך אַזש בעלעקט, און עס איז איהם שיער דאָס
האַרץ ניט אַרויסגעשפרונגען פאַר פרייד. ער איז אין דער מינוט
געווען מיט לײב און לעבען דאָרט, אין טעטרעוועץ, ביי מיצי'ן.

ביי יוסילען אין די אויגען בעקומט דער יונגענמאַן נאָר אַיין
אַנדער מין גלאַנץ; ער קוקט אויף איהם, ווי אויף זיין אויס-
לייזער, ווי אויף אַ מלאך פון גאָט. ער און זיין מול מיט זיין
גאַנץ לעבען זענען ביי דעם יונגענמאַן אין די הענט. דער יריד
אָבער איז זיך דערווייל אַ יריד; מע בעדאַרף האָרעווען, אָנעסען
זיך מיט אַזוי פיעל מענשען און לײזען געלד. יוסילע
שטעהט, ווי אַלע מאָל, ביי זלאַטע'ס קראָם, ניט אַכטונג, דער-
לאַנגט וואָס מע בעדאַרף, פאַלגט אַ גאַנג, העלפט זיי „טאַשען
זיך“ און טהוט געטריי. די גאַנצע צייט רעדט ער נישט מיט
אסתר'ען קיין וואָרט מכח טעטרעוועץ און מכח דעם יונגענמאַן.
ער האָט מורא צו מאַכען אַ רעד וועגען דעם. אַדרבה, אַז ער
דערזעהט, ווי אסתר מיט'ן יונגענמאַן רעדען צווישען זיך, טרעט
ער אָפּ אויף אַ זייט און דאָס האַרץ בשעת מעשה קלאָפט איהם
נעבאָך זעהר גוט: „רבנו של עולם! — קלערט זיך יוסילע. —
שטאַרקער גאָט! גיב איהם אַרײַן אַ גוטע מחשבה, ער זאָל מיך
נעמען קיין טעטרעוועץ“...

און אסתר האָט געאַרבייט אויף אַלע סטראַזשען. זי האָט
איבערגעשמועסט מיט'ן יונגענמאַן און גע'פועל'ט, ער זאָל נעמען
יוסילען קיין טעטרעוועץ אויף זיינע הוצאות. עס איז איהר אָבער
געבליבען אַ שטיקעל אַרבייט ביי שמואליקען און ביי זלאַטען.
שמואליק, ווי ער האָט געוואָלט פערזאָרגען דעם תכלית פון זיין

אנדערען ארומגענומען. מע קריעגט זיך ניט, מען עסט זיך ניט איינס דאָס אנדערע לעבעדיגעהייד, ווי דאָ, אין מאָזעפעווקע; מע האָט נישט אין זינען אַזעלכע פּוסטע געשעפטען: יריה, קונה, פּדיון, פּרנסה. אַלע געהען אַרום זיך ציכטיג, ריין; די פּנימ'ער שיינען, די אויגען לויכטען, עס איז אַ לעבען, ווי אין גן-עדן, פונקט ווי דאָרטען, אויף יענעם אינזעל, וואָס ליגט אויף יענער זייט ים אוקיננס, וואו עס איז אַ גאַנץ יאָהר זומער און וואו מענשען לעבען אייביג, לויט די מעשיות, וואָס ער האָט זיך אָנגעהערט פון זיינע חברים אין חדר... היינט גלאַט, אָהן אַלעמען, איז דאָך דאָרטען מיצי! אַ קלייניגקייט מיצי!...

אין אַזעלכע מחשבות האָט יוסילע פערבראָכט דעם גאַנצען וועג, כמעט גאָר נישט בעמערקענדיג די אַלע דערפער מיט די שטערטלעך, וואָס מען איז איבערגעפּאָהרען אין דער גאַנצער צייט; פון דער נסיעה. יוסילע איז דערמיט געווען אָפּגעזונדערט, פער-ענדערט פון אַלע איבעריגע יונגלעך פון זיין גראַד, וואָס ער האָט זיך תמיד געפונען נישט אויף דעם עולם; עפּים האָבען איהם זיינע מחשבות מיט זיין כח-הדמיון שטענדיג געטראָגען אין דער לופטען, און אַלץ, וואָס ער האָט געזעהען, האָט ביי איהם געהאַט גוט אַזאַ פנים, ווי ביי אַלע אנדערע יונגלעך. ער האָט מעהר געלעבט אין דמיונות, ווי אַזוי. האָט ער עפּים געהערט דער-צעהלען, אַזוי פלעגט איהם זיין כח-הדמיון אויסמאָהלען מאָדנע-משונה זאָכען און בילדער. האָט ער עפּים פערקלערט איין ענין, אַזוי פלעגען איהם די מחשבות פערטראָגען ווייט אַהין, אין דעם עולם-הדמיון. אין דער צייט, למשל, ווען ער פלעגט זיצען אין חדר גלויך מיט אַלע יונגלעך איבער דער גמרא, אָדער אין שטוב איבער איין אַרבייט, פלעגט ער גאָר בשעת מעשה נישט אין זינען האָבען וואָס מע רעדט, אָדער וואָס מע טהוט; זיין נשמה איז געווען גאָר דאָרט ערגיץ, און עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער הערט אַלערליי מינים קולות און געזאַנגען. ער האָט געקאָנט אויסהערען אַ זאָך דריי מאָל און נישט פערשטעהן איין וואָרט.

IX.

מיצי דער חזן פערהערט איהם זינגען און
געהט ארויס פון די בליים.

ביז מען איז נישט אריבערגעפאָהרען די גרעפלי. דאָס הייסט.
די גרעניץ פון דער שטאָרט מאַזעפּעווקע. האָט זיך יוסילע נישט
געגלויבט אַקוראַט, אַז ער פאָהרט קיין טעטרעוועץ. ער האָט זיך
אַרומגעקוקט אַלע מינוט, זיך געהויבען פונ'ם אָרט און האָט אַלץ
מורא געהאַט, טאָמער רופט מען איהם אַהיים. אַ קשיא אויף אַ
מעשה: דער שטיפּמאַמע קאָן געפּעלען און זי זאָל הייסען פער-
קערעווען צוריק. ערשט אָט דאָ, קומענדיג צו די ווינדמיהלען
און דערזעהענדיג דעם וואַלד פון דערווייטען, האָט יוסילע דער-
פיהלט, אַז ער פאָהרט, און עס איז איהם געוואָרען אויפ'ן
האַרצען אַזוי ווי אַ מענשען, וואָס חאַפט זיך אַרויס פון איין
ענגער פינסטערער טורמע אויף דער ליכטער פרייער לופט.
קוקענדיג אויפ'ן וואַלד, האָט זיך יוסילע דערמאַנט אין זיין
פריהעריגען גן-עדן, פון וועלכען מע האָט איהם אַזוי מיאוס
אַרויסגעטריבען, און ער האָט שוין געלאַכט צו זיך אַליין: „אויך
מיר איין אַנטיק — דער וואַלד! אַ טייערע מציאה! אָט
טעטרעוועץ — דאָרט איז אַ וועלט!“... איין זאך האָט יוסילע
נישט פערשטאַנען: עס זיצען, אָהן עין-הרע, אַ פולע בויד מיט
אידען, אַלע פאָהרען קיין טעטרעוועץ, און פון וואָס רעדט מען?
פונ'ם יריד, פונ'ם פּדיון און פון די מאַזעפּעווקער קונים! וואָס
איז דאָס פאַר מינים בדואים פאַרהאַן אויף דער וועלט? ...
טעטרעוועץ — אַזוי האָט זיך יוסילע פאָרגעשטעלט ביי זיך אין
קאָפּ — דאָס בעדאַרף זיין אַ מין ערטעל, וואו אַלץ זינגט און
פרעהט זיך, מענשען געהען אַרום פראַנק און פריי, איינער מיט'ן

— מיצי'ן באדארף איך, — האָט יוסילע געענטפערט גיציג, רב מיצי דעם חזן.

— אָט דאָ אויף די טרעפּ, זיי מוחל, אין דער רעכטער האַנט. — האָט איהם געענטפערט די אידנע, שמויכלענדיג.

יוסילע האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אַראָפּ, גאָנץ נידעריג, אויף אַזוי פיל טרעפּ, — דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען — און איז אַרייַן קומען פריהער אין אַ פינסטערען קאָרידאָר און נאָכדעם אין אַ גאַנץ פיינער שטוב מיט געפאַרבטע פּאָדלאַציי'ס, מיט שענע בענקלעך אין מיט שפיעגלען, גאָר גרויסאַרטיג, נאָך יוסילע'ס מיינונג דעכאַלט, און ער האָט דערהערט פון ערגיץ אַרויסגעהן זיסע קולות גלערליי: גראָבע, גאָר גראָבע, מיטעלע, דינע און גאָר קוויטשיגע, און אַלע אינאיינעם זענען זיי עפּים צונויפֿ־געגאַסען, צונויפּגעשטעלט, ווי אין אַ האַרמאָניע, פונקט אַזוי ווי ער האָט אַמאָל, שוין לאַנג, געהערט אין מאַזעפּעווקע, בשעת פּיצי האָט דאָרטען געדאווענט מיט זיינע אַכטצעהן משוררים. שפעטער ווערען אַלע קולות שטיל, און עס לאָזט זיך הערען אַ געזאַנג פון איינעם, אַ זיס־דיין געזאַנג. דאָס געזאַנג ווערט וואָס ווייטער שפּילער, נידעריגער, ביז עס ווערט פערשטאַרבען. יוסילע שטעהט אין מיטען שטוב, ווי צוגעקאוועט צום אָרט, און זעהט גאָר נישט פאַר זיך דאָס זעלבע ווייבעל, וואָס האָט איהם אָנגעוויזען, וואו מיצי וואוינט.

— געה אַריין אַהינצו, אין יענעם חדר, אָן אַ! — מאַכט צו איהם דאָס ווייבעל, אַנווייזענדיג איהם וואוהין. יוסילע עפענט אויף די טיר און דערוועלט פאַר זיך אַ גאַנצע חברה יונגעלייט און קליינע יונגלעך: זיי שטעהען אַלע אויסגעשטעלט, ווי די סאָל־דאַטען, קומען אַריין אין גרויסע ביכער, איינער פון דער חברה האַלט אַ שטעקלעך אין האַנד, און אויבענאָן, אויף אַ בענקעל, זיצט אַ יונגלעכער איד מיט אַ געוועהנליכן גלגל שפיציג פערדעל און מאַכט זיי איהם, ווי אַ געוועהנליכער.

און דערפאר פלעגט ער, געווענהליך, ניט איין מאָל האַפּען אַ מיאוס'ען פּסוק פון איטליכען בעזונדער. אפילו אסתר, וואָס האָט געלעבט מיט איהם, ווי אַ שוועסטער מיט אַ ברודער, פלעגט איהם אָפט בעמערקען, אַז ער הערט ניט וואָס מע רעדט צו איהם. דערפון איז גרינג צו פערשטעהן, אַז מחמת ער האָט זיך יעדע זאך פאָרגעשטעלט מעהר ווי עס איז, דערפאר פלעגט דאָס איהם נאָכדעם אויסווייזען שוין צו פשוט, זעהר וואָלוועל און אָפטמאָל נמאס וואוס ווערען...

אויפ'ן דריטען טאָג, גאנג פריה נאָך, האָט יוסילע דערפיהלט, ווי דער וואָגען טרייסעלט זיך און עס קלאַפט און עס טראַסקעט, אַז אַזוי אַ שטיינער, און אַ שענע פאָנאָראַמע פון הויכע ווייסע ימערען מיט געפארבטע אייזערנע דעכער, מיט גרויסע שענע הויפּען, אַרומגעזעצט מיט בוימער, האָט זיך צעשפּרייט און אַרויס-בעוויזען פאַר זיינע אויגען. „אפנים, אָט דאָס איז טעטערעוועץ.“ — האָט יוסילע אַ טראַכט געטהאָן, גלייך ווי דאָס האַרץ האָט איהם ינגעזאָגט.

— נעם דיר דיין קלומעקעל. — האָט איהם דער שניטקרעמער זאָג געטהאָן, איבערגעבענדיג איהם אַ פאַטשיילע, וואו עס איז געלעגען דאָס תפילין-זעקעל, אַ סידור'על, דאָס שבת'דיגע קאַפּאָט-קעלע, אַ פאָר העמדלעך ווייסע, מיט אַ פערדארט שטיקעל ברויט, איבערגעבליכען פון די וועגשפייזען. — אָט דאָ, זעהסט דו, זיצט מי צי. קריך-אַראָפּ און זאָג איהם פון מיינעטוועגען, אַז ער זאָל דיך צונעמען, און, אַמירצה-השם, מאַרגען געה זיך דורך צו מיר אַהיים.

יוסילע האָט זיך פערנומען זיין קלומעקעל. די בויז איז אַוועקגעפאָהרען ווייטער, און יוסילע איז געבליבען שטעהן נעבען אַ גרויסען מויער, נישט וויסענדיג וואוהין צו געהן. — וועמען דאַרפסט דו, יונגעלעך? — האָט איהם אַ פּרעג געטהאָן עפּים אַ אירינע, אַרויסשטעקענדיג איין אָפּגעדעקטען קאַפּ פונ'ם פענסטער, וואָס אינ'ם אונטערשטען עטאָזש.

מיך האָט אַהער געפראַכט אַ היגער שניטערעמער, אונזערער אַ באַקאַנטער, צו מיצי דעם חזן באַשטעלען פאַר אַ זינגערעל.

— אַזוי די מעשה? — מאַכט צו איהם מיצי. — נו, לעג זשע אַנידער דאָס פעקעל, און קום אַהער געהענטער, לאַמיר דיך אויסהערען זינגען.

תחילת האָט איהם מיצי אַ פרוב געטהאָן, צי ער קען נאָמען; נאָכדעם, זעהענדיג, אַז ער ווייסט ניט מיט וואָס מען עסט דאָס, האָט ער איהם געהייסען, ער זאָל איהם גלאַט אַזוי עפּיס אַ זינג טהון. יוסילע האָט געמיינט, אַז מע בעדאַרף טאַקי עפּיס „זאָגען אַ זאָך“, האָט ער גענומען זינגען אַ גאַנץ שטיק פון דער ראש־השנה־דיגער שמונה־עשרה. לכתחילה האָבען די חברה משוררים זיך פערשטעלט מיט די הענד די מיילער, מע זאָל ניט זעהען, ווי זיי לאַכען; וואָס ווייטער איז דער געלעכטער געוואָרען קלענער, די פנימ'ער זענען געוואָרען ערנסטער, און מע האָט זיך אָנגעהויבען איבערקוקען איינס מיט'ן אַנדערען פערוואַנדערט, גאָר נישט פערשטעהענדיג, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין זינגען — עפּיס נישט קיין געוועהנליכע שטימע! מיצי האָט זיך אָנגעשפּאַרט מיט'ן קאָפּ אויף דער האַנד, אויפגעפענט דאָס מויל און אויס־געשטעלט אויף יוסילען די אויגען, גלייך ווי ער וואָלט איהם וועלען איינשלינגען, ווי ער שמעהט און געהט. זינט מיצי האָט צו טהון מיט זינגערס, האָט ער נאָך אַזא מין זינגען נישט געהערט און זיך אפילו קיינמאָל נישט פאַרגעשטעלט אין דער מחשבה. יוסילע האָט נישט געזונגען, צולעגענדיג כה, ווי אַנדערע, נישט געשריגען, נישט געריסען דעם האַלז, נאָר עס האָבען זיך אַליין אַרויסגעגאַסען פון זיין האַלז אַזעלכע זיסע, איינגענעמענע, ווייכע קולות, אַרויסגעהענדיג פונ'ם האַרצען, פון דער נשמה, און דער־לאַנגענדיג טיעף־טיעף אין ביין אַרײַן; דערביי האָט זיך ביי איהם, אין זיין זינגען, אַרויסגעוויזען אויך פיעל בריה'שאַפט, אַריבערפאַלענדיג פון אויבען אַראָפּ און פון אונטען אַרויף און צעשיטענדיג זיך אין אַזעלכע ווילדע טרעלען, אַז אַלע זענען

— וואָס וועסט דו זאָגען?

„שוין-זשע איז דאָס טאָקי מיצי אליין?“ — טראַכט זיך יוסילע
און טהוט אַ זאָג:

— איך באַדאַרף האָבען צו מיצי דעם חזן; איך האָב צו
איהם אַ גרים איבערגעבען.

— אַ גרים? — פרעגט איהם מיצי. — פון וועמען איז?

— טאָקי פון אַ היגען שניטקרעמער; איך בין מיט איהם
אינאיינעם געקומען צו פאָהרען אַהערצו.

— פון אַ היגען שניטקרעמער? — מאַכט מיצי. — ווי אזוי
זשע רופט מען איהם?

— ווי אזוי רופט מען איהם? — ענטפערט יוסילע. — ארױזאָ.
איך האָב נאָר פאַרגעסען אַ פרעג טהון איהם, ווי אזוי ער הייסט
און וואו ער זיצט.

ווי אַ זאַלץ פון עטליכע האַרמאַטען מיט אַ מאָל — אזאָ מין
געלעכטער האָבען אויסגעשאַסען די גאַנצע חברה משוררים, און
מיצי אליין האָט זיך אויך צעלאַכט, בעטראַכטענדיג יוסילען, אין
זיין פערצווייפלטער לאַגע, ווי ער שטעהט זיך אזוי מיט'ן פעקעל
אין האַנד, דאָס קאַפּאַטקעלע צעפליקט, געלאַטעט, די שטיוועלעך
אויסגעדריעהט און צעהאַקט, דאָס קאַרטוועל — אָנגעוואָהרען דעם
קאָזעראַק מיט'ן גאַנצען פאַסאָן, נאָר דאָס פּנימ'על שטען, די האַר
געקרייזעלט און די גרויסע קאָרע אויגען לויכטען און פלישטשען.
ווי מיט אַ פייערעל אין זיי.

— זאָג מיר נאָר, ווער ביזט דו און פון וואַנען קומסט דו
אָן? — האָט איהם מיצי אַ פרעג געטהאָן מיט אַ פריינדליך
שמיכעלע.

— איך בין יוסילע. שמואל'יק דעם חזן'ס זוהן פון
מאַזעפּעווקע. — ענטפערט איהם יוסילע גאַנץ תקיפ'דיג. —

X.

א ניי אָרט, נייע מענשען, נייע צרות.

טערעוועץ — דאָס איז געווען אַ נייער גן־עדן פאַר יוסילען די ערשטע צייט. קודם־כלּ האָט ער זיך דערפּרעגט צו דער שוהל, און אַריינקומענדיג אַהין דאָס ערשטע מאָל, האָט ער זיך פאַר־געשטעלט, אַז ער איז אין בית־המקדש. בעטראַכטענדיג די מורא־דיגע הויכע געמאַהלטע סטעלי מיט די געקינצעלטע ווענה, אויף וועלכע דער מאַהלער האָט נישט געזשאַלעוועט קיין פאַרב און האָט אויסגעמאַהלט אַלערליי בילדער, אינסטרומענטען, עפעל, פאַרען, גרינע אונערקעס און צעשניטענע רויטע קאווענעס, וואָס בעטען זיך אין מויל אַריין, וכדומה נאָך אַזעלכע בריה'שאַפטען, — האָט זיך יוסילען אויסגעוויזען, אַז דערמיט עקט זיך שוין די וועלט און קיין בעסערס און שענערס דערפון קאָן שוין גאָר ניט זיין. און ווער שמועסט דעם ערשטען שבת, ווען מיצי האָט זיך אַוועק־געשטעלט דאָ מיט זיינע אַלע משוררים, און יוסילע אויך בתוכם, און דאָס כאָהר האָט אַ זעץ געטהאָן דעם „מה־טובו“ מיט'ן געוויסען נוסח פון אַלע כאָהרשוהלען, האָט יוסילע געפיהלט, ווי אַ פּראָסט געהט איהם איבער איבער'ן לייב און עס שטעלען זיך איהם אויף די האָר איינציגווייז. צעלאָזענדיג זיך נאָכדעם אויף זיין העלזעל, האָט ער כמעט אַליין נישט דערקענט זיין קול — אַזוי האָט דאָס געקלונגען אין דער דאָזיגער שענער הויכער שוהל. אויסערדעם, איז ביי איהם געווען אַלץ, וואָס ער האָט געזעהען, אַ נייעס. די ערשטע צייט האָט ער אַרומגעשפּאַנט איבער דער שטאָרט מיט אַ פערריסענעם קאַפּ אַרויף, צוהאַלטענדיג זיך דאָס היטעלע, עס זאָל ניט אַראָפּפליהען, און פון יעדער זאך איז ער געוואָרען נתפעל. עס האָט איהם פערדראָסען איין זאך: וואָס אסתר איז דאָ ניטאָ און זעהט ניט די אַלע חידושים, וואָס ער

נעבליבען פערשטיינט, נישט וויסענדיג, פון וואנען נעמט זיך דאָס ביי איהם! אז יוסילע האָט אויפגעהערט צו זינגען, האָט זיך מיצי אויפגעהאָפּט פונ'ם בענקעל, און האַלטענדיג זיך מיט ביידע הענד פאר'ן קאָפּ, האָט ער אָנגעהויבען אַרומלויפֿען איבער דער שטוב, ווי אַ משוגע'נער, שרייענדיג: „אי-אי-אי-אי!“

— זאָג נאָר, ווער ביזט דו? פון וואנען ביזט דו? וועמענס ביזט דו?

— איך האָב דאָך אייך געזאָגט, — מאַכט יוסילע בתמימות — אז איך בין יוסיל שמואליק'ס פון מאזעפעוו-קע; איך בין געקומען צו אייך זיך באַשטעלען פאַר אַ משורר'על. — פאַר אַ משורר'על? — האָט מיצי געשריגען. — אי-אי-אי-אי! פאַר אַ משורר'על, זאָגסט דו? מירעל! קום נאָר אַהער, מירעל!

אויף דעם געשריי איז אַריינגעקומען טאַקי יענעס ווייבעל, וואָס האָט אָנגעוויזען יוסילען, וואו מיצי וואוינט, און מיצי, אָנווייזענדיג מיט דער האַנד אויף יוסילען, האָט זיך צעשריגען אויף קול-קולות:

— זעהסט דו אָט דאָס יונגעל? דאָס איז דעם מאזעפעווקער חזנ'ס אַ זוהן. דאָס איז ער געקומען אַהער צו מיר זיך באַ-שטעלען פאַר אַ משורר. זינט איך לעב, זינט איך געפֿין זיין צווישען חזנים, האָב איך נאָך אזא מין שטימע נישט געהערט. מירעל, ס'עקט זיך די וועלט, ס'איז עק! עק, זאָג איך דיר! הער נאָר אויס, יוסיל רופט מען דיך? — האָט איהם מיצי געזאָגט, אַ זעקט-הענדיג איהם איבער די פלייצעס. — יוסילע, איך געם דיך צו! דו פלייבסט ביי מיר פלייבסט דו! מירעל, מע דאַרף איהם מאַכען איין אנדער קאפּאַטקעלע, אנדערע מלבושימ'לעך... אפשר ווילסט דו עפּיס עסען, יוסילע? מירעל, גיב איהם עסען! האָסט איהם באַדאַרפט הערען זינגען, מירעל. וואָס זאָל איך דיר זאָגען? עק — און גענוג!

און ווער שמועסט, אז בנצי לייבצי'ס פלעגט איהם נאך ברענגען א בריוועל פונ'ם טאטען, איז דאס געווען ביי יוסילען נאך א גרויסע מתנה. אויף די בריוולעך פלעגט ער אָפּענטפערען, אז ער איז ברוך השם, בחיים ישלום און געהט בדרך הישר; ער היטאָפּ דעם טאטענ'ס געבאָט, נישט אַראָפּ חלילה פונ'ם גלייכען וועג, און פיהרט זיך גאנץ אידישליך, פונקט אזוי ווי אין דערהיים. נישט געמינערט קיין האָר. געהט אלע טאָג אין ביתהמדרש אַרײַן דאווענען און „זאָגט תהלים“. אויך לערענט ער זיך צו שרייבען און פאָלגט אויס אלסדינג, וואָס דער טאטע האָט איהם אָנגעזאָגט פאר זיין אַוועקפאַהרען. ער האָפט, אז ער וועט, אסר ירצה-השם, קומען אַהיים בשלום זיך זעהען בעשיינפערליך, גיב גאָט מיט פרייליכע הערצער און מיט פיעל נחת — אָמן! דערביי בעט ער לאָזען גריסען פון זיינעמוועגען להצנועה מרת זלאַטע שתחיה, און אויך איהר טאָכטער אסתר לעב...

דערמאָנענדיג זיך אָן אסתר'ען, פלעגט איהם ציהען דאָס האַרץ צו איהר, אַלײַן נישט וויסענדיג וואָס דאָס בערייט. עפּים איז איהם אסתר געווען אַייגענפאַקען אין האַרצען, טאָקי נאָך ווי אַײַן אַייגענע שוועסטער, און חוץ דעם טאטען, האָט ער נאָך קיינעם אַזוי ניט געבענגט, ווי נאָך איהר. עס פלעגט איהם צוקומען אַ שטיק געזונד, בשעת בנצי לייבצי'ס פלעגט איהם איבערנעבען אַ גרום פון איהר, מיט איהר אַייגענער האַנד צוגעשריבען. יוסילע פלעגט די ווערטער איהרע אַ מאָל צעהן איבערלייענען און צו קוועטשען זיי צום האַרצען שטאַרק, ווי מע קוועטשט צו אַ קליין קינד, וואָס איז טייער און ליעב... פונקט אזוי, ווי עס האָט איהם אַמאָל געצויגען פון מאַזעפּעווקע קיין טעטרעוועץ, אזוי האָט דאָס איהם אַצינד אָנגעהויבען ציהען צוריק, נאָך מיט מעהר שטאַרקייט, און ווען מיצי זאָל איהם נישט געווען צוהאַלטען און איהם וועלען אָפּלאָזען פון זיך, וואָלט ער אפשר שוין געפאַהרען אַהיים. מיצי האָט איהם אָבער זעהר ליעב געהאַט, זיך אַרומ-געפיהרט מיט איהם, ווי מיט אַײַן אַכנ'טוב, בעווייזענדיג אַיטליכען

זעהט. זיין הארץ איז איהם געווען פול מיט דאנקען און מיט לויבעניש צו השם יתברך, וואָס ער האָט איהם געבראַכט אַהערצו בשלום.

עס פערשטעהט זיך, אז שפעטער, מיט דער צייט, האָט מעטרעוועץ אָנגעהויבען אָנצוועהרען דעם גלאַנץ מיט דער שענ־קייט אין זיינע אויגען, דען ער איז צו דעם אַלעמען געוועהנט געוואָרען. חוץ לזה האָט ער פערזוכט דאָ די אייגענע צרות, וואָס אין מאַזעפּעווקע, נאָר אויף איין אַנדער אופן.

ווי מיצי איז געווען צו איהם היים און צוגעלאָזט, אזוי איז צו איהם מיציכע געווען קאַלט און פרעמד, האָט געקוקט אויף איהם קרום, און שפעטער איז זי זיך מיט איהם בעגאַנגען כמעט אזוי, ווי אין דערהיים די שטיפּמאַמע זיינע... נאָר דאָס האָט יוסילען נישט אזוי אויסגעכאַכט, ווי די יסורים, וואָס ער האָט נאָכדעם געהאַט פון זיינע נייע חברים די משוררים. דאָס איז געווען אַ חברה פון אַלערליי מענשלעך, צונויפגעקליבענע בחורים'לעך פון אַלע מיסטען און צונויפגעלאָפּענע פון אַלע מיוזענ־לעכער. זעלטען האָט זיך געפונען צווישען זיי אַ לייטיש יונגעל, אַ „טאַטענ'ס אַ קינד“, און מיינסטענטייל — לעדיגע פוסטע בחורים און מורא'דיגע רכילות'ניקעס. פאַר גרויס קנאה האָבען זיי יוסילען נישט געקאָנט סובל זיין, איהם אָפט גע'מסר'ט פאַר מיצי'ן, נעגראָבען, גענישטערט אויף איהם, אויסנאַרענדיג ביי איהם, וואו ער האָט געהאַט ערגיץ אַ גראָשען. געלד פלעגט יוסילע פּעקומען גאנץ אָפטליך פון יענעם שניטקרעמער, וואָס האָט איהם געבראַכט אַהער. אויך פלעגט איהם דער דאָזיגער שניט־קרעמער — בנצי לייבצי'ס האָט ער געהייסען — פעררופען צו זיך אַמאָל אויף אַ שבת, אָדער אויף אַ יום־טוב, מקרב זיין איהם זעהר און פרענגען איהם דריי מאָל אין יאָהר אַ הערצליכען גרוס פון דער היים, קומענדיג פון ירד. די דאָזיגע גרוסען זענען ביי יוסילען געווען נאָך מעהר אָנגעלעגנט פון אַ גוטען וואַרמעס און פון געלד.

טאקי אָהן ליצנות! איך האָב פאַר דיר איין אָרט. נאָרעלע, אַזאָ אָרט, וואָס דיין טאַטע אליין נועט זאָגען, אַז ס'איז אַ גליק פאַר דיר. איך זאָג — איין אָרט; וואָס טויג דיר איין אָרט? דו ביזט אליין איין אָרט; דו ווייסט דאָס האַטש, צי ניין? פֿרעג מיך, נאָרעלע, וועל איך דיר זאָגען!

און גרליה באַס מאַהלט אויס יוסילען, וואָס פאַר אַ גליק פאַר איהם איז, ווען ער וואַרפט אַוועק מיצי'ן און פאַהרט אַרויס אויף דער וועלט מיט איהם, מיט גרליה'ן, אַזוי ווי יענס יונגעלע, אַזוי ווי אַרקע פיעדעלע, דאָס ווילנער בעל-הבית'על וכדומה אַזעלכע וועלט-חזנים, וואָס האָבען זיך קונה שם געווען. ביי יוסילען אין דער מחשבה שטעהען-אויף די אַלע שענע בילדער פון אַמאָל, און ער איז פאַרטיג מיט לייב און לעבען זיך איפערגעבען צו גרליה'ן — אַזאָ וואוילער, עהר ליכער, געטרייער מענש!

— איין זאך וועל איך ביי אייך בעטען, רב גרליה! — מאַכט צו איהם יוסילע.

— זאָג, מיין קינד.

— איך וויל פריהער זיך דורכפאַהרען אַהיים, צו מיין טאַטען און צו מינע פריינד.

— אָך, סטייטש, ווי דען איז אַנדערש? — ענטפערט איהם גרליה באַס. — אַ שענע מעשה! סטייטש, ווי דען? כבוד-אָב! ע, הערסט דו, ביזט נאָך גאָר אַ קינד, ווי איך זעה אַרויס פון דיינע רער, ווער קאָן דען זיין נעהענטער פון אַ טאַטען?

מיט די דאָזיגע ווערטער נעמט איהם גרליה באַס אַזוי שטאַרק, אַז יוסילע פועל'ט ביי זיך איין מאָל פאַר אַלע מאָל: מע בעדאַרף פאַהרען אַהיים! גענוג זיך אָפגעוואַלגערט אין דער פֿרעמד — דריי יאָהר, שוין צייט, כלעבען.

ביי זיין געזענענען זיך מיט מיצי'ן און מיט אַלע משוררים איז געווען אויך גרליה באַס און האָט געשטראַפּט יוסילען, פאַר

בעזונדער, וואָס פאַר אַ מין זינגערעל ער האָט. „טאָקי נאָר ביי מיר קאָן זיך אַזעלכעס געפינען! — פלעגט מיצי זאָגען. — איך, אז איך וויל נאָר, קאָן איך מאַכען יענעם פאַר אַ לייט!“...

דאָס האָט געהערט איינער פון אַמאָליגע מיצי'ס משוררים. גדליה באַס האָט מען איהם גערופען, און איז געוואָרען אויף מיצי'ן מלא רציחה. גדליה באַס איז שוין אַליין געווען ערגיץ חזן. ער איז איינמאָל דורכגעפאָהרען פאַרביי טעטרעוועץ, און, ווי געוועהנליך אַ נומער פריינד, איז ער זיך דורכגעגאַנגען צו מיצי'ן — פאָרט געגעסען פון איהם אַמאָל פרויט — און האָט דאָרטען דערהערט יוסילען זינגען און איז שוין מעהר פון איהם נישט אָפגעטרעטען אויף קיין מינוט. גדליה האָט אַלץ געטשאַט טעוועט, ווי דערטאָפּט מען יוסילען אַליין, און נאָכשפירענדיג אזוי לאַנג, האָט ער איהם זאַסטעמפּעט ביי בנצי לייבצי'ס אין שטוב און האָט איהם דאָרטען גענומען צו דער אַרבייט, פריהער פאָוואָלינסקע, אויספרעגענדיג ביי איהם אַלסדינג, וואָס איהם פאַסט, און נאָכדעם האָט ער איהם אָנגעהויבען דורכנעמען מיט רעד, אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז ער האָט איהם אַרויפגעפיהרט דערויף, אז ס'איז פאַר איהם מעהר קיין פלאַץ ניט צו זינגען ביי מיצי'ן אומזיסט, און דערצו נאָך זיין ביי מיציקען אַ משרת'על.

— אזא רציחה הערט זיך נישט אין דער האַלבער וועלט! — האָט גדליה באַס גע'טענה'ט איבער יוסילען. — מע זאָל נעמען אַ קינד און מאַכען דאָס פאַר אַיין עברכנעני, אַ פאָדאָנע אומזיסט, און זיך נאָך באַריהמען פאַר איטליכען באַזונדער מיט אַ פרעמדען האַלז, אזוי, אז עס שלאָגט צו דער גאַל הערענדיג! און חוץ אַלע זאַכען, געה זיי אַ משרת ביי מיציקען — אזא עזות! רב שמואל'ס אַ זוהן! אַ ווערטעלע אויסצורעדען? איך קען דען ניט דעם טאַטען דיינעם? ווער קען ניט רב שמואל'ען, דעם מאַזעפּעווקער חזן? אַ שענע מעשה! וואָס איז, ביזט אָהן כלים? אָהן אַ האַלז? צי רי פאַרשטעהסט ניט קיין נאָטען? איך מיינ

איין אנדער מענש? איטליכער בעזונדער קוקט אויף איהם און קוועלט און ווערט נתפעל: „דאכט זיך, וואָס? דער אייגענער — און פֿאַרט ניט דאָס, וואָס פריהער! איהר געדענקט איהם האָטש, ווי ער איז אַרומגעגאַנגען אַ באַרוויסער? גאָט'ס וואונדער! וואָס אַ גרויסע שטאַרט קאָן מאַכען!“

בעטראַכטענדיג שמואליק דעם חזנ'ס בחור'על, יוסילען, בשעת ער איז אָנגעקומען צוריק פון טעטרעוועץ נאָך זיין אָפּוועגן דאָרט דריי יאָהר נאָכאַנאַנד, האָט מען זיך אין מאַזעפּעווקע שטאָרק גע'חידוש'ט, גאָר נישט געקאָנט פערשטעהן, ווי אזוי אַרבייט זיך עס אויס אַ יונגעל אין אַזאַ קליינער צייט! יוסילע דאָס יונגעל האָט זיך איבערגעביטען און איז געוואָרען יוסילע דאָס בחור'על. ער איז געוואָרען אַ גאַנצער מענש, אַ ברדעת, האָטש ער איז מעהר ניט אַלט געווען דעמאָלט, ווי אַ יאָהר זעכצעהן. עס איז געווען אַ פּערגעניגען אויף איהם אַ קוק צו טהון. — „וואָס אַ גרויסע שטאַרט קאָן מאַכען!“ — אַלע האָבען געוואוסט, אַז שמואליק האָט אַוועקגעשיקט זיין זוהנדעל צו מיצי'ן פאַר אַ משורר'על; נאָר קיינער האָט זיך נישט געריכט, אַז פון יוסילען, וואָס האָט ערשט ניט לאַנג אַרומגעטראָגען שלח'מנות, זאָל ווערען אַזאַ מענש, ער זאָל זיך אזוי איבערבייטען. און אַז ווילד־פרעמדע האָבען אזוי אָנגעקוועלט פון איהם, היינט ווי האָט בעדאָרפט אָנקוועלען שמואליק אליין? שמואליק איז בשעת מעשה, ערב שבת, געווען אין מרחץ, ווען מע האָט איהם אָנגעזאָגט די גוטע בשורה, אַז זיין זוהנדעל איז געקומען צו פאָהרען פון טעטרעוועץ. ער האָט אַ וואָרף געגעבען דאָס בעזעמעל מיט'ן שעפעל, זיך געשווינד אָנגעטהאָן, און קומענדיג אַהיים איין אָפּגעשמיסענער און איין אויסגעצוואָגענער, האָט ער פריהער געוואָשען די הענט און ערשט נאָכדעם צוגעטראָגען יוסילען דעם שלום־עליכם, אַרומ־גענומען, צעקושט זיך מיט איהם און גענומען בעטראַכטען זיין זוהן פונ'ם קאָפּ ביז די פיס. יוסילע האָט זיך אין די דריי יאָהר „אַ חאַפּ געטהאָן אויף די פיס“, ווי מע זאָגט. ער איז פון תמיד

וואָס ער וואָרפט־אָוועק אַזאַ טייער אָרט, און האָט איהם געגעבען
 אַיין עצה, ווי אַיין אייגענער טאַטע, אז ער זאָל פון דער היים
 וועדער קומען אַהער, וואָרום דאָס איז זיין תכלית, דאָ האָט ער
 ביר צו ווערען אַ מענש... מיצי'ן האָט יוסילע באַמט באַנג
 געטהאָן, ווי אַיין אייגען קינד זיינס. ער האָט איהם אַרומגענומען
 און געקושט איהם, בענשענדיג, ער זאָל קומען געזונדערהייט אַהיים
 און גריסען דעם טאַטען זיינעם אומבעקאַנט.

— גאָר פריינדליך! — האָט יוסילע געזאָגט, אַריינשפּרייט
 בענדיג אין וואָגען אַריין צווישען נאָך אַ סך פאַרשוינען און
 איינמעסמענדיג זיך דאָרט אויף צוויי־דריי טאָג פאַהרעכטס. —
 זייט געזונט! זייט געזונט! — האָט ער זיך נאָך עטליכע מאָל
 אָפּגעזעגענט, אַרויסשטעקענדיג דעם קאַפּ פון דער בויד, און דער
 צוג האָט געריהרט פונ'ם אָרט, קלאָפענדיג און טראַסקענדיג איבער
 די געברוקירטע גאַסען און קלינגענדיג מיט די גלעסלעך: „דוין־
 דוין־דוין!“ יוסילע שפּרינגט אַזש אונטער אויפ'ן אָרט פאַר
 גרויס שמחה, וואָס ער פאַהרט אַהיים. דאָס קלאָפען, דאָס טראַס־
 קען מיט'ן קלינגען פערשלעפערען איהם, און זיינע מחשבות
 טראַגען איהם אָוועק אַהין, קיין מאַזעפעווקע, אַהיים, אַהיים!...

XI.

יוסילע קומט צו פאַהרען, און מאַזעפעווקע
 חידושט זיך: „וואָס אַ גרויסע שטאָרט קאָן
 מאַכען!“

עס איז פאַרהאָן אַיין זאָך נאָר, וואָס די מאַזעפעווקער אירען
 קאָנען עס ניט פערשטעהן: עס וואונדערט זיי תמיד, פאַר וואָס
 איז דאָס, וואָס יעדער, ווער עס האַפט זיך נאָר אַרויס פון דאָרט
 און לאָזט זיך אָוועק אויף דער וועלט, קעהרט ער זיך אום צוריק נאָר

בעטראכטענדיג דעם טאטען, ווי ער איז אין די דיי יאָהר
 אזוי פערעלטערט געוואָרען, גרוי און איינגעבויען, דאָס פנים
 געקנייטשט און די גרויסע קארע אויגען אויסגעלאָשען, — האָט
 ביי יוסילען דאָס האַרץ געוויינט אינוועניג און ער איז אין דער
 מינוט גרייט געוועזען אוועקצוגעבען פאַר'ן טאטען דאָס לעבען
 מיט דער נשמה. שמואליק פון זיין זייט איז געווען אזוי צע-
 טראָגען פאַר שמחה, אז ער האָט זיך מיט דער שבת'דיגער קאפּאָטע
 אוועקגעטאַמפּערט אַ היבשע וויילע, ביז ער האָט קוים געפונען די
 אַרבעט. אויך שמואליק'ס ווייב, דערזעהענדיג יוסילען, איז
 געבליבען שטעהן אין מיטען שטוב פערנאַפּט, ווי איינער רעדט:
 „וואָס זאָגסט דו אויף זיין טאטען? אַ גאַנצער מענטש
 געוואָרען!“

שמואליק איז פון יוסילע'ס קומען אזוי צעטראָגען געוואָרען,
 אז ער איז, רעדענדיג מיט איהם, פערקראַכען גאָר אין זייטיגע
 שמועסען מכה טערעוועזער בעלי-בתים און מכה טערעוועזער
 גאַסען און הייזער, וואָס זענען איהם געלעגען אין דער לינקער
 פּאה. יוסילע האָט געמיינט, אז דער טאטע אינטערעסירט זיך
 באַמט אזוי מיט דער שטאָדט טערעוועז, האָט ער איהם מיט
 גרויס התפעלות אויסגעמאָהלט די גרויסע גאַסען די ברוקירטע,
 מיט די גרויסע מויערען, וואָס דער קאָפּ דרעהט זיך אזש קוקענדיג
 אויף זיי, און די אַלע איבעריגע חידושים דאָרטען. און שמואליק,
 בעטראכטענדיג יוסילען, ווי ער מאַכט מיט די הענד, און איינ-
 הערענדיג זיך אין יעדען וואָרט, ווערד אָקאָרשט ניט צענאַנגען
 פאַר גרויס תענוג. פלוצים האָט זיך שמואליק אַ חאַפּ געטהאָן:
 „אייוועה, שוין נאָך ליכטבענטשען! ס'איז שוין צייט געהן אין
 שוהל אַרײַן!“

די שטאָדט איז, געוועהנליך, פאַלד געוואָהר געוואָרען פונ'ם
 נייעס, אז שמואליק דעם חזנ'ס זעהנדעל איז געקומען פון טער-
 רעוועז, תיכף, וויבאַלד מע האָט אָפּגעדאווענט מעריב, האָט מען

אן געווען נישט קיין מיאוס קינד, געהאט שענע קארע אויגען און
 געווען א קלוג ציקאווע יונגעלע; נאך מחמת גרויס אַרעמקייט
 און דחקות איז ער געווען תמיד א גרינער, א פערוואַגעלטער, א
 דער'הרג'עטער, ווי א סך יונגלעך אין מאַזעפּעווקע פון זיין גראַד.
 אַצינד אָבער האָט זיך יוסילע, ווי עס ווייזט אויס, דאָרט ביי
 מיצי'ן אין טערעוועז גוט אויסגעפאַשעט; ער האָט בעקומען
 דויטע בעקעלעך און זעהר א פרייליך אויסזעהן. דערצו איז ער
 געווען מלובש ווי נאָך קיינמאָל ניט ביי זיין טאַטען. שמואליק'ס
 הארץ האָט זיך געפרעהט קוקענדיג אויף יוסילען, און ער האָט
 זיך געוואונדערט גלייך מיט אַנדערע: „וואָס אַ גרויסע שטאַרט
 קאָן מאַכען!“...

— וואָס-זשע מאַכסט דו גוטס? — האָט איהם שמואליק אַ
 פרעג געטהאָן, צוועצענדיג זיך מיט איהם ביי איין טיש און
 בעמראַכטענדיג יוסילען מיט זיין שען קאַפּאַטקעלע, מיט די רויטע
 בעקעלעך און מיט די אויסגעקעהמטע פּאה'לעך.

— וואָס-זשע מאַכסט דו עפּיס, טאַטע? — האָט איהם יוסילע
 געענטפּערט צוריק מיט אַ שאלה, ווי דער שטייגער איז. יוסילע
 האָט זיך נאָך קיינמאָל ניט אַזוי ציקאווע אויסגעשמועסט מיט'ן
 טאַטען, ווי אַצינד, און שמואליק האָט אַ קוק געטהאָן אויף זיין
 זוהן, ווי פערוואונדערט: יוסילע'ס ציקאוועקייט האָט איהם
 לכתחילה אויסגעוויזען אַ ביסעל פריקער; ער האָט נאָך קיינמאָל
 ניט געהערט פון איהם אַזעלכע ווערטער.

— וואָס איז שייך, עט, ווי געווענהליך. — האָט איהם
 שמואליק געענטפּערט, אַרויפּהאַפּענדיג אויף זיך די זיידענע שבת'—
 דיגע קאַפּאַטע און קלויבענדיג זיך אין קלויז אַריין. — וואָס מאַכט
 דאָרטען עפּיס מיצי?

— וואָס מיצי מאַכט? — האָט יוסילע אויסגעצויגען אויף אַ
 קול, ווי אַ גרויסער. — הלואי אויף דיר געוואָנט געוואָרען האָטש
 האַלב!

זלאטע מיט אסתר'ען האָבען זיך יענעם פרייטאָג פערשפעטיגט אין קלייט, און קומענדיג אַהיים, האָבען זיי פון די קינדער, פון אפרימ'ען מיט מנשה'ן, דעהערט די גוטע בשורה, אז יוסילע איז געקומען פון טערעוועץ. „זאָלסט זעהען, מאַמע, ווי יוסילע איז אויסגעוואַכסען! — האָבען אפרים מיט מנשה'ן דערצעהלט פֿירדע אינאיינעם. — געוואָרען אזא גרויסער, סכנות!“ ביי זלאטען איז די בשורה געווען זעהר אָנגעלענט, און ביי אסתר'ען — נאָך מעהר; זי האָט זיך אויף דער גיך ריין אָפגעוואַשען, זיך אָנגעטהאָן שבת'דיג, דאָס הייסט, מיט אַ פשוט, נאָר אַ ריין ציכטיג מלבוש, וואָס האָט פון ריינקייט און ווייסקייט אויף איהר געפינקעלט, געשעמערירט און געוונגען. אסתר האָט נישט געהאט די טבע פון אַלע מאַזעפעווקער מיידלעך, וואָס האָבען לייעב זיך אויססטראַצען, בעהענגען זיך מיט שמאַטעס, אַרומשטעקען זיך מיט שמאַכטעס אַלערליי, אַרויפציהען אויף זיך דעם רוה, ווי די מאָדע איז דאָרטען. צווישען די מאַזעפעווקער אויסגעסטראַצעלטע בעהאַנגענע מיידלעך און אויסגעשלייערטע, אויסגעפּוצטע ווייפלעך, איז אסתר געווען די איינציגע, וואָס די מאָדע האָט זי נאָך נישט בעריהרט. דערזעהנדיג דורך די פענסטער, אז דער עולם געהט שוין פון די שוהלען, זענען זלאטע מיט אסתר'ען אַרויסגעגאַנגען מקבל־פנים זיין יוסילען און זאָגען שמואליקען: „גאָט לייעב אייך מיט אַייער נאָסט.“ עס איז געווען אַ ליכטיגער פרייטאָג־צור נאַכטס, זומערלעכען. אַ פאָר וואָכען נאָך שבועות, אין דער צייט, ווען אפילו די געוויסע מאַזעפעווקער בלאָטע, וואָס שמ'ט אויף דער וועלט, ווערד אויך אויסגעטריקענט, ווען אפילו אין מאַזע־פעווקע פערטראַגט דאָס ווינטעל אַ געשמאַקען ריח פון גרין גראַז און פון פרישע בלעטלעך מיט אַ ווייטען געזאַנג פונ'ם סאַלאָווי, וואָס האָלט זיך אויף אינ'ם מאַנאַסטירסקי גאָרטען... אסתר האָט נאָך פון דערווייטענס דערקענט יוסילען, און דאָס האַרץ האָט איהר אָנגעהויבען צו קלאָפען, ציהען זי צו איהם. שמואליק האָט זיך

זיך אָננהויערן שטופען צו שמואליקען איהם זאָגען: „גאָט ליב
 טייך מיט אייער גאָסט!“ און יוסילען אָפּשטעקען שְׁלוֹם-עֲלֵיכֶם,
 בעמראַכטענדיג איהם בשעת מעשה, וואָס פאַר אַ פנים ער האָט.
 די פאַרנעהמסטע בעלי-בתים פון שטאָדט, די נגידים, האָבען זיך
 אויך אָפּגעשטעלט רעדען מיט שמואליקען, אויספרעגען איהם אויף
 זיין זונהדעל, וואו ער איז געווען, וואָס האָט ער געטהאָן, און צי
 איז ער אַהער אויף לאַנג געקומען, און וואָס קלערט ער צו טהון
 ווייטער? דערביי האָט זיך איינער פון די נגידים, רב אַלמער
 פעסי'ס, אַ זאָג געטהאָן:

— אַ יושר וואָלט געווען, רב שמואליק, אז אייער זונהדעל
 זאָל זיך דורכגעהן צו מיר, אם ירצה שם, מאָרגען נאָך הברלה,
 בלי נדר שבת, אַ ביסעל אַ זינג טהון, וועלען מיר האָרכען. עפּים
 זאָגט מען אז ער זינגט נאָר קיין מעשה ניט.

— וואָס איז שייך, אַ זינג טהון? מהיבא תיתי! — האָט
 שמואליק אַ זאָג געטהאָן, בעמראַכטענדיג יוסילען, ווי ער שיינט
 פון די שְׁלוֹם-עֲלֵיכֶם, וואָס ער בעקומט פון אַלע זייטען.

— און איך וואָלט געזאָגט, אז אייער זונהדעל זאָל אונז
 מאָרגען שענקען אַ מוספ'על, — האָט זיך אָנגערופען אַ יונגער-
 מאַן, — בענטשען ראש-חודש, מע זאָגט, אז ער דאווענט שוין
 אויסגעצייכענט פאַר'ן עמוד. אייזיק-בערעל-פייגעס איז געפאָהרען
 מיט איהם אין איין בויר, דערצעהלט ער זיך אָן פון זיין זינגען
 און זאָגט, אז ער באַדאָרף היינט קאָנען דאוונען, וואָס איז נאָר
 אַ חידוש!

— טאָקי, אַדרבה, כלעבען! — האָבען אונטערגעחאָפּט עטליכע
 בעלי-בתים. — טאָקי אַ יושר, ער זאָל אונז דאוונען! הייסט
 איהם, רב שמואליק! וואָס קאָן עס אייך אַהרען? עס קאָסט
 אייך געלט?

— טא! — האָט שמואליק אַ זאָג געטהאָן, קוקענדיג אויף זיין
 יוסילען, און דער עולם איז זיך צעגאָנגען פון שוהל.

שמואליק'ס 'אלטע, אויסגעלאָשענע אוינען צינדען זיך אָן מיט'ן
אַמאָליגען פייערעל אויף אַ מינוט און זיין פנים לויכט איהם און
שיינט איהם אַקעגען דער לבנה. מיט אַ זיפּץ בעווייזט ער אַרויס
אַלע מינוט, ווי צופריעדען און גליקליך ער איז. זלאַטע פער-
שטעהט זיין האַרץ: זי קוקט אויף יוסילען און ווערד ברייטער
ווי לענגער פון גרויס נחת, גלייך ווי ער וואָלט געווען איהרס איין
איינען קינד. און יוסילע רוקט זיך צו צו אַסתר'ען אַלע מאָל
נעהענטער: ער קוקט איהר אין פנים אַריין און זעהט, ווי זי
לאָזט אַראָפּ די געדיכטע ברעמען, און פערשטעהט גאָר ניט, פאַר
וואָס זי שעמט זיך עפּים היינט? עס גלוקסט זיך איהם גאָר ניט
אַפּטרעטען פון דאַנען, איז גלוקסט זיך ניט! גאָר דער טאַטע
זאָגט: "קום, יוסילע, קידוש מאַכען!" און ער מוז נעבאָך געהן...
פאַר'ן אַוועקגעהן דרעהט יוסילע אויס גאָר אַ מאָל דעם קאַפּ צו
אַסתר'ען און גאָר איין מאָל בעגעגענט ער זיך מיט איהרע שענע
אויגען, און דער דאָזיגער קוק פערפלייבט ביי זיי ביידע אויף אַ
לאַנגער צייט אין זייער זכרון. די גאַנצע נאַכט גאָר דעם איז
יוסילע'ס קוק ניט אַפּגעטראָטען פון אַסתר'ען אויף קיין מינוט,
אויפּוועקענדיג אין איהר האַרץ פערשיעדענע געפיהלען, פאַר-
שטעלענדיג איהר אין קאַפּ אַלערליי טייערע ליכטיגע מחשבות
און וועבענדיג אַזעלכע שענע פאַנטאַזיעס, פון וועלכע אַסתר האָט
גאָר נאָר ביי אַינעם קיין השגה ניט געהאַט.

XII.

ער דאווענט מוסף אין דער קאלטער שוהל.
און אידען ווערען נתפּעל.

די קאלטע שוהל, וואו שמואליק איז חזן שוין העכער פינף
און צוואַנציג יאָהר, איז נישט געבויט געוואָרען פאַר אַ גאַנצער
שטאָדט מיט אידען, קיין עינדערע. ווערליג זי איז אַלט און אייני-

אָפּגעשטעלט, אָפּגעגעבען זלאָטען מיט אַסתר'ען דעם "גוט שבת".
און זיי האָבען איהם געזאָגט: "גאָט לייעב אייך מיט אייער
נאָסט!" שמואל'יק האָט דערצעהלט זלאָטען דעם כבוד, וואָס
יוסילע האָט היינט געהאַט פון די בעלי-ביתים, וואָס ווילען, ער
זאָל זיי מאָרגען, אַמירצה-השם, דאוונען מוסף. און יוסילע האָט
זיך בשעת מעשה צוגערוקט אַ ביסעל געהענטער צו אַסתר'ען.
בעמראַכטענדיג זי ביי דער האַלבקיילעכיגער לבנה מיט די דימענ-
טיגע שטערען, וואָס האָבען זיך אָפּגעשיינט אין איהרע ליכטיגע
אויגען. עס האָט איהם צוגעצויגען צו אַסתר'ען מיט אַזאָ כח.
אַז ער איז גרייט געווען אָנצונעמען זי ביי דער האַנד, ווען עס
זאָל ניט געווען שטעהן דערפּי זיין טאַטע מיט איהר מאַמע.
נישט זעהענדיג אַסתר'ען דריי יאָהר, האָט יוסילע חשק געהאַט
צו בלייבען שטעהן אָט דאָ אין דרויסען אין יענער שענער זומער-
נאַכט אַ ביסעל שמועסען מיט אַסתר'ען. עס האָט איהם אַצינד
זעהר פערדראָסען, וואָס ער מוז געהן אַהיים קידוש מאַכען, עסען
וועטשערע און זיך נאָכדעם לעגען רוהען גלייך מיט אַלע. עס איז
אין דרויסען אַזוי שטיל, אַזוי ליכטיג, אַזוי וואַרעם! די גאַנצע
נאַטור איז שבת'דיג: די לבנה לייכט, ווי אַ זילבערנע מנורה,
די שטערען שעמעריען, ווי די בענשליכט, און זי, די שענע כלל,
וואָס הייסט "שבת מלכתא", רוהט און פרעהט זיך גלייך מיט אַלע
אידען. די גאַסען אין מאַזעפּעווקע רוהען. מע פּוהל'ט, אַז
ס'איז שבת. אין אַלע פענסטער לייכט זיך פון די בענשליכט
און עס פינקעלט אין די אויגען. אַלע בעלי-ביתים זענען שוין
אין דערהיים: זיי זענען מקבל-פנים די מלאכיה-שרת און זענען
זיי מלוה טאַקי באַלד צוריק אין זייער רוח אַריין. עס הערט זיך
אַ געשמאַקער ריח פון דער פרישער חלה און זעהר אַ שענער
אַראָמאַט פון געפילטע פיש. אידען עסען און קלויבען תענוג פון
די אידישע מאכלים, וואָס האָבען אַ אידישען טעם. שמואל'יק
דער חזן מיט זיין זוהנדעל שטעהען דאָ אין דרויסען געבען זלאָטען
מיט אַסתר'ען און מע שמועסט וועגען יוסילע'ס אַהיימקומען.

שטעהט אָן, און אין שוהל איז געוואָרען אז ענגשאפט, צו מען איז געשטאַנען איינער ביי'ם אַנדערען אויף די קעפּ. אויך פון דרויסען איז די שוהל געווען בעלאַגערט מיט מענשען. עס האָט זיך געוויעגט די שטאָדט, די וועלט האָט זיך געקעהרט — יוסילע בענשט ראש-חודש, דאווענט מוסף!...

און יוסילע האָט אָנגעטהאָן אַ טלית און איז אַרויף אויף דער בימה, וואָרפענדיג אַ קוק אויף דעם גאַנצען עולם און צוגרייטענדיג זיך צום דאווענען. דאָס פנים האָט איהם געפלאַמט און עס האָט אַרויסגעשיינט פונ'ם טלית אַרויס. עס איז געוואָרען אַ שושקעריי צווישען עולם, און אויך די ווייבער האָבען זיך אַ שפאַר געטהאָן צו די פענסטערלעך אויבען. דער עולם איז געווען אויסער זיך, בעצייטענס נאָך קוועטשענדיג זיך איינער דעם אַנדערען און שטופענדיג זיך אַלץ אַהין, צו דער בימה, בעטראַכטען דאָס יונגע חזן'דעל. בעלי-בתים האָבען גענומען קלאַפּען אין די שטענדערס — עס זאָל זיין שטילער! צווישען עולם איז געוואָרען אַ געשריי: „שאַ, עולם! ששששאַ!“ יוסילע האָט זיך אויסגעגלייכט, זיך אַנדערגעשטעלט, ווי אַ גרויסער חזן, אויסגעהוסט זיך, און אז עס איז געוואָרען אין שוהל טאַקי אויף אַיין אמת שטילער, האָט ער אַ קלונג געטהאָן מיט אַ שען הילכיג קול: „יָקוּם פּוֹרֶקֶן מִן שְׂמִי אֵל“ און אין שוהל איז דורכגעלאָפּען געשווינד, ווי אַ בליץ, אַ מין פרעסמעל, וואָס האָט אָנגעריהרט יעדען ביי'ם לייב, און אַלע זענען געוואָרען ווי פערשטיינט אויף עטליכע מינוט, נישט ריהרענדיג מיט קיין אבר. ערשט דעמאָלט, ווען ער האָט אויסגעלאָזט דעם „ונאמר אָמן“, האָבען אַלע מיט אַ מאָל אויס-געלאָזט אַיין „אָך“, איבערקוקענדיג זיך איינער מיט'ן אַנדערען און קנייטשענדיג מיט די פלייצעס, גאָר פערנעסען בשעת מעשה, אז מע בענשט ראש-חודש און מע דאַרף אין זינען האָבען, ווען דער מולד איז, ווער מולד? וואָס מולד? עס איז פול די גאַנצע שוהל מיט טרעלען, גלייך ווי אַ סאַלאַווי וואָלט זיך דאָ צעגאַסען אויף זיין העלזעל. עס צעגעהט זיך אין יעדען אבר, עס שמירט

געהויקערט, איז גענוג פאר איהר. אז זי קאן געבען ערטער נאך פאר איהרע שטענדיגן בעלי-בתים, וואס זענען אויך נים אלע צופריעדען, מחמת יעדער מענש האט א נשמה און אימליכען ווילט זיך האבען א שטאדט אין מזרח-וואנד, אדער, לכל הפחות, אין „שפיענעל-פאנק“. די אייגענע בעלי-בתים צווישען זיך האבען אויך צו זינגען און צו זאגען און קאנען זיך קיינמאל נישט איינ-טיילען, נישט מיט די ערטער, נישט מיט די עליות, נישט מיט די הקפות וכדומה אזעלכע זאכען, וואס זענען נוגע אינ'ם נפש. היינט וואס איז דא פארהאן צו פאראיבעל האבען אויף די דארטיגע בעלי-בתים, וואס זיי האבען נישט געוואלט אריינלאזען די גאנצע שטאדט מיט אידען אין שוהל אריין יענעם שבת, ווען יוסילע האט בעדארפט דאווענען מוסף? זיי האבען זיך מיישב געווען איין מאל פאר אלע מאל: תיכף נאך שחרית פערשליסען די טיר און נישט אריינלאזען קיינעם, ער מעג זיין דעם גבאי'ס אפילו איין אייגענער טאטע. איז דאס אבער, צוריק שמועסענדיג, דען א יושר? וואס זענען שולדיג די אידען פון יענע איבעריגע שוהלען? וואס איז דאס פאר א הפקרות נעמען און פערשליסען א מקום קדוש פאר א גאנצער עדה מיט אידען? עס איז ארום דער קאלטער שוהל געווארען וואס ווייטער אלץ געדיכטער; מע האט זיך-צעלאזט אהין פון אלע בתי-מדרשים, צום מיינסטען יונגע לייט, בחורים און יונגלעך, געקלאפט אין דער טיר, געארבייט אזוי לאנג, ביז די טיר האט זיך געעפענט און עס האט זיך בעוויזען א רויטע בארד: דאס האט דער שמש ארויסגעשטעקט א קאפ, בכדי זיך גוט אָנצובייזערען אויף זיי, עס זאל ווערען א ביסעל שטילער: „וואן, שקצים, ווייסע-חברה'ניקעס, הולטאיעס! — האט דער שמש געפילדערט, טופענדיג מיט די פיס און מאכענדיג מיט די קולאקעס, ווי א רוצח. — וואן, עכברושים איינע!“ נאך מע האט שוין מעהר נישט בעדארפט: עס האבען זיך אלע מיט א מאל א שפאר געטהאן, די טיר האט מען גע'פטר'ט באַלד, דעם שמש האט מען פערשטופט אין א ווינקעלע און רעכט דורכגעפאטשט, ווי איהם

מינע, גלייך ווי ער וואלט דערמאנען דעם עולם, אז ס'איז דא אירען, וואס בעדארפען א שטיקעל ברויט, אז ס'איז דא אַרעמע לייט, וואס בעדארפען א נדבה נעבאך, — און האָט זיך דאָ פער-גאנגען אויף זיין שטייגער, איבער'חור'ענדיג דאָס עטליכע מאָל מיט אַ געבעט און מיט רחמנות, און איז באלד איבערגעגאנגען שוין גאָר וויעדער אויף איין אנדער נוסח, אַרויסגעווייזענדיג בשעת מעשה אזוי פיעל בריה'שאפט מיט'ן האַלז, אז דער עולם איז געבליבען אָפהענדיג, פער'כשופ'ט, גאָר נישט אויף דער וועלט, און האָט לאַנג נישט געקאָנט קומען צו זיך. ערשט נאָך ראש-חודש-פּענסען און צו דער שמילער שמונה-עשרה האָט זיך איינער מיט'ן אנדערען שטיל איבערגערעדט אויפ'ן וואונק, מאַכענדיג מיט די פלייצעס: „נו? !“ — און אָפּגעהאַפּט די שמונה-עשרה גיך אויף איין פוס, בכדי צו הערען, וואָס וועט זיין ווייטער. צו דער קרושה האָבען זיך אַלע בעצייטענס צוגעגרייט, דאָס הייסט, מע האָט זיך רעכט אויסגעהוסט, געבראַכט אין אָרדנונג די נעזער און אָנגעשטעלט מויל און אויהערען צו האָרען עפּים אַ נייעס, און יוסילע האָט געשענקט די מאַזעפּעווקער אירען אַ „כתר“, אַזאָ מין „כתר“, וואָס זייערע זידעס אפילו האָבען דאָס ניט געהערט. די דאָזיגע קרושה — דאָס איז געווען אַ מין פּאַנטאַזיע פון אַ משורר, וואָס גאָר איין מאָל ווערד זי געבוירען אין זיין מחשבה און מעהר קיינמאָל נישט. דאָס איז געווען אַ מחשבה, וואָס ווערד נישט אַרויסגעגעבען מיט ווערטער אָדער דורך גאָטען, גאָר עס רעדט, עס לאָזט זיך הערען; אַ מין שפּראַך, וואָס אַלע פערשטעהען זי, אַ מין געדאַנק, וואָס איטליכער האָט זיך אויף איהם זיין פשט. יוסילע האָט צעלאָזט דאָס האַלז פריי אויף אַלע זייטען, מאַכענדיג דערביי משונה-ווילדע וואַריאַציעס, דרעהענדיג און בייטענדיג, פּלאַנטענדיג און פלעכטענדיג אַרויף און אַראָפּ, אין דער לענג און אין דער ברייט, דערלאַנגענדיג די העכסטע און די דינסטע אַקטאַווע מיט גענוג קונצען דערביי. די וואָס האָבען דעם „כתר“ געהערט, האָבען געשוואָרען, אז ביי די ווערטער

דאס הארץ ווי מיט בוימעהל, עס ציהט ביי דער נשמה, עס ציפעט
 ביי'ס הארצען, עס איז "כלות הנפש" — וואס מיר מולד? ווער
 מיר מולד? יוסילע דאווענט, און עס דאכט זיך, אז עס זינגען
 צעהן משוררים, ניט איינער. יוסילע זינגט, און עס דאכט זיך,
 ווי א גאנצע קאפעליע כליזמר שפיעלען. אט טהוט ער א קלאפ
 מיט א מאָל, ווי פון צעהן מילער געהען קולות, איינס העכער און
 שטארקער פון דעם אנדערען, אזוי, אז אלע פענסטער קלינגען;
 און אט פערנעהט ער זיך, ווערד פערשטארבען, אלע מאָל שטילער
 און שטילער, און מיט אזא מתיקות, מיט אזא לויטערקייט, מיט
 אזא דינקייט און גלאטקייט, אז עס גלעט דאָס לייב, עס ריהרט
 דאָס הארץ, עס וויעגט די נשמה און צעגליעדערט, צעשרויפט אלע
 אברים; און אט טהוט ער וויעדער א זעץ מיט א מאָל, ווי
 עטליכע פיעדלען, טראַמייטען און פלייטען אינאיינעם; ער
 עפענט דאָס מויל, און עס גיסט זיך, עס לויפט פון אלע זייטען
 און פילט אָן די שוהל מיט אזעלכע מיני פערשיעדענע געזאנגען,
 וואָס קיינער האָט דאָס נאָך ביז אהער ניט געהערט. קיינער האָט
 נאָך אזא מין "מי־שברך" נישט געהערט, קיינער! אפילו די
 גרויסע מבינים האָבען נאָך נישט געזעהען פאר זיך אזא מין חזן
 און נישט געהערט אזא מין דאוונען מיט אזוי פיעל הארץ, מיט
 אזא וואַרעמקייט, אזא הייסקייט. אז עס איז געקומען צו די
 ווערטער: "הוא יברך את כל הקהל הקדוש
 הזה" — ער זאָל בענשען דעם דאָזיגען גאנצען עולם, האָט
 יוסילע צענומען מיט די הענד, גלייך ווי ער וואָלט אָנווייזען אויף
 גאנץ קהל, אויף אלע אידען, וואָס געפינען זיך דאָ, און בעטען
 גאָט פאר זיי און פאר זייערע ווייבער מיט די זיהן און מיט די
 טעכטער זייערע מיט א בקשה, מיט א רחמנות'פנים,
 אַרויסרעדענדיג יעדעס וואָרט שאַרף און ריין פונ'ם טיעפען,
 טיעפען הארצען. אויך ביי די ווערטער "וכל מי שנותרים... ופת
 לאורחים" — דער וואָס גיט א שטיקעל ברויט דעם אורח, "וצדקה
 לעניים" — און דעם אַרעמען א נדבה, — האָט ער געמאַכט אזא

— ננו, יוסילע! ננו, א מוסף! — האָבען זיי געזאָגט אלע אין איין קול, צוריק פון שוהל'נעהענדיג און שפּאַרענדיג זיך צו שמואליקען, זאָגען איהם א גוט שבת. — ננו, יוסילע! אי, יוסילע!! ווייל מיר וועלען לעבען, וועלען מיר דאָס דאָזיגע מוספ'על נישט פאַרגעסען! דער טעם דערפון וועט אונז ליגען אייביג — אייביג!

— ס'איז נאָר נישט קיין מענטשליכע שטימע מיט קיין מענטשליכען האַלז! — האָט געזאָגט מיט גרויס התפעלות איטליכער בעזונדער, זיצענדיג שוין ביים טיש. — נישט אַנדערש, אז עס ליגט ביי איהם ערגיץ א פייעלע אין מויל! ס'איז עפּים א מין שפּיעל־פּויגעלע, א סאָלאָוויטשיק, איין אמת'ער סאָלאָווי — און גענוג!

XIII.

בעלי־בתים שיקען דעם חזן „מיט די געסט“,
און דער סאָלאָווי צעגיסט זיך אין
זיין שטייגער.

שיקען „מיט די געסט“ איז נאָך עד היום א מנהג אין מאָזעפּעווקע. אז עס קומט צו איינעם איין אָנגעלעגטער גאַסט, שיקען איהם אלע זיינע גוטע פריינד שבת צום טיש א בומעל וויין אָדער א פּלאַש מער, און דאָס ווערד אָנגערופען „געשיקט מיט די געסט“. יענעם שבת האָט זיך שמואליק דעם חזן'ס מיר נישט צוגעמאַכט: דער אַרײַן, דער אַרויס; דאָס איז פון אַבאָד מאיר דעם נגיד, דאָס איז פון מענדעל דעם גרויסען, דאָס איז פון רב מנשה דעם רויטען, און דאָס — פון יענקעל דעם שוואַרצען... שמואליק האָט איטליכען בעזונדער געהייסען איבערגעבען:

„מלָאָכִים הַמוֹנִי מַעֲלָה“ — הָאֵט זיך זיי געדאַכט, ווי
 עס שוועבען און עס דרעהען זיך אַרום מלָאָכִים פון אויבען מיט
 אַ נוזמא אידען פון אונטען, און אַלע אינאיינעם דרעהען און
 פלעכטען און פלָאָנטען אַ קדושה צו גאָט, רופענדיג איינער צום
 אנדערען מיט אַ זיס קול: „קדוש! קדוש! קדוש!“... יוסילע
 האָט אויסגעלאָזט די קדושה מיט די ווערטער „הֵן גִּאֲלֵתִי
 אֶתְכֶם“ — איך האָב דאָךְ דאָךְ אַיִךְ אויסגעלייזט, הויך און
 שטאַלץ; דאָס איז געווען ווערטער נישט פון קיין חזן, נאָר פון
 אַ נביא, וואָס רעדט אין גאָמען פון גאָט; ער איז מבטיח, ער
 שטאַרקט זיי, די אידעלעך, זיי זאָלען נישט זיין אזוי געפאַלען ביי
 זיך, וואָרום „אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם“ — זיי האָבען אַ גרויסען
 גאָט, אַ שטאַרקען גאָט!... יוסילע האָט געקאָנט אַריינלעגען אין
 יעדען וואָרט פיעל כונה און געפיהל, זיין האַלז איז געווען מסוגל
 אַרויסצוגעבען זעלטענע קולות, זיסע, ווי צוקער, גלאַטע, ווי בוימ-
 עהל, הויכע, ווי דער הימעל, טיעפע, ווי דער ים, און ריינע, ווי
 גינגאָלד. ווי פון אַ זיסען שלאָף, ווי פון אַ גן-עדן-חלום, האָט זיך
 דער עולם אויפגעהאַפט, בשעת יוסילע האָט אויסגעלאָזט די קדושה
 און איז געגאָנגען ווייטער, שוין וויעדער איבערפרייטענדיג די
 שטימע גאָר אויף איין אַנדער שטייגער. ביי די ווערטער „יְהִי
 רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ“ — עס זאָל זיין דער ווילען פאַר דיר, גאָט, —
 האָט יוסילע פֿערגלאַנצט די אויגען צו גאָט אַרויף און האָט אַוועק-
 געלעגט אַ בקשה פאַר איהם: „שֶׁתֵּלַנּוּ“ — זאָלסט אונז
 ברענגען מיט אַ שמחה צוריק אין אונזער לאַנד אַריין,
 „וְתֵלַענּוּ“ — און זאָלסט אונז אַיינפלאַנצען, בעזעצען אינ'ם
 גרעניץ פון אונזער אייגען לאַנד — מיט אַ געבעט, כמעט מיט
 אַ געוויין און אַזעלכע טרויעריגע ריהרענדיגע קולות, אז עס האָט
 אָנגענומען ביי'ם האַרצען און עס האָבען זיך געשטעלט טרערען
 אין די אויגען. אידען האָבען זיך דאָס צעוויינט אַ ביסעל,
 צעפעסטעט פאַר גאָט, ווי געליעבטע, האַרציגע קינדערלעך, פון
 תמיד אָן געבאַלעוועטע, ציטעריגע בני-יחידים'לעך...

געמישט כל מאמינים שהוא: אי חלה, אי פיש, אי די קוה, אי די שכנה, אי דער שכנה'ס באַרשטש, אי דער שכנה'ס שנור די מופקרת, וואָס טראָגט די אייגענע האָר, ווי אַ געשלייערמע האַנזי, און אזוי ווייטער — אָהן אַ סוף.

— געדענקט זשע, זלאָטע, — האָט די חזנ'טע עטליכע מאָל געבעטען — לאָזט זיך לאָנג ניט בעטען. אסירצה-השם, תיבה נאָכ'ן טיש, מיט אסתר'ען, למען השם!

זלאָטע האָט פערנעסען די אַמאָליגע שנאה צו דער חזנ'טע און איז געקומען מיט אסתר'ען אָפגעבען שמואליקען כבוד. די חזנ'טע האָט זיי אויפגענומען אויפ'ן שענסטען אופן, זיי מכבד געווען מיט קוגעל און געזאָגט אַלע מאָל אויף דייטש, ווי מע רעדט ביי זיי אין באַרדיטשעוו: „פאָרוואָס געניסט איהר עפּיס ניט, זלאָטעניו, כלעבע, איהר האָט נאָך גאָר וועניג געאַסען!“

שפעטער אַ ביסעל איז אַריינגעקומען אויך זלאָטע'ס יונגערע שוועסטער, אַ גוטער פריינד און אַ נאָהענטע שכנה, די מוהמע יענטעל מיט איהר מאַן בייניש'ען; אויך רב קלמן שדכן איז אַריין מיט אַ שבת'דיג פנים און מיט אַ פרייטען גוט שבת, און טרינקענדיג „לחיים“, האָט ער צוגעווינשעוועט שמואליקען, ער זאָל דערלעבען גרויס נחת אין זיין זוהנדעל, טאָקי אויף אַ קנס-מאָל, אסירצה-השם, אין ניכען.

— כ'האָב גענוג האָב איך! — האָט רב קלמן געזאָגט, פער-קאָטשענדיג די אַרבעל פון דער אַטלעסענער קאָפּאָטע ביז די עלענבויגענס און אָננעמענדיג זיך ביי דער גרויער באָרד. — זעהט איהר די באָרד מיינע? זי האָט ניט אזוי פיעל האָר האָט זי ניט, וויפיעל שידוכים איך טראָג ביי זיך אַט אַדאָאַ (רב קלמן האָט בעוויזען מיט דער האַנד אויפ'ן שטערן). האָרכסט דו, שמואליק?... — וואָס איז שייך? — האָט איהם שמואליק איבערגעשלאָגען סאַמע אינמיטען. — ווייס איך וואָס אייך קומט אַרויף אויפ'ן קאָפּ! מע האָט דאָס נאָך אפילו ניט אין זינען!

„הערסט דו, מיידעלע? זאלסט זאגן דעם טאטען דאָרטען. ער זאָל דערלעבען ביי זיין עלטערער טאכטער צו דער חתונה, וועלען מיר דעמאלט אָפשיקען מיט נוטען וויין!“ אָדער: „הערסט דו, יונגעלע? זאלסט זאגן דעם טאטען דיינעם, אמירצה-השם, צו דיין בר-מצוה!“... שמואליק'ס פנים האָט זיך אַזש פערפלאַמט פאַר גרויס שמחה, און די אויסגעלאָשענע אויגען זיינע האָבען זיך וויעדער אָנגעצונדען מיט'ן פייערעל פון אַמאָל; ער איז דעם דאָזיגען שבת געווען אויפ'ן זיבעטען הימלעל. אפילו די פלזניט'טע זיינע, פון וועלכער ער האָט נישט געהערט קיין גוט וואָרט כמעט פון זינט ער קען זיך מיט איהר, האָט זיך אויך צעפלאַקערט און האָט בעוויזען, אַז זי איז צופריעדען מיט'ן גאָסט, דורך די צוויי קוגלען, וואָס זי האָט געמאַכט, איינעם אַ לאַקשענעם לכבוד שבת און איינעם אַ בלעטערנעם, אַ געקעמטענעם מיט ראָזינקעס, לכבוד דעם גאָסט. „אַנו? — האָט זי געזאָגט מיט אַ זיס שמייעלעלע. — לאַמיר זעהן אַקאָרשט, צי איז דער גאָסט אַ געראַטענער, צי ניין? אָט וועלען מיר באַלד האָבען אַ סימן פונ'ם קוגעלעל...“

— איהר האָלט נאָך גאָר פון פאַרענט, אַפנים? — האָט זלאָטע געזאָגט, אַריינקומענדיג מיט אַסתר'ען צו שמואליקען אין שטוב אַריין. צוליעב דעם גאָסט האָט זיך זלאָטע איבערגעבעטען מיט שמואליק'ס ווייב נאָך אין שוהל בשעת אויסנעמעניש. די הזנ'טע האָט צום ערשטען אָנגעהויבען צו רעדען; זי האָט זיך צוגערוקט צו זלאָטען און האָט איהר אַ זאָג געטהאָן:

— ה... מיר האָבען עס היינט אַ גאָסט! מײן מאַן, כלעבען, איז שטאַרק צופריעדען.

זלאָטע האָט אויף איהר אַ קוק געטהאָן ביז, ווי איהרער רעדט: „אַהא! המנ'ם מפלה?“ נאָר פון מענשליכקייט וועגען האָט זי איהר געענטפערט גאָנץ פריינדליך: „גאָט ליעב אייך מיט אייער גאָסט!“ און עס איז אַוועק צווישען זיי אַ לאַנגער און זעהר אַ אינטערעסאַנטער שמועס, אין וועלכען עס איז געווען אויס-

א געלעכטער אויף די מאנסבילען. — עס וואלט נישט געווען קיין עולה, איהר זאלט זיך צולעגען אפרוהען א ביסעל, כלעבען!
 די מאנסבילען האבען דאס אבער געהערט, ווי דעם פארא-
 יאהריגען שניי: זיי האבען זיך געטהאן זייערס און צוגעווינשעוועט
 זיך אלדאס גוטס מיט'ן כלל ישראל. און די ווייבער האבען זיך
 שטארק פעררעדט ווענען עניני בעל-הבתישקיים, איבעררעדענדיג
 איינס דאס אנדערע, און קיינער האט נאך קיין צייט נישט געהאט
 צו בעמערקען, ווי יוסילע האט זיך דערווילע צוגערוקט צו אסתר'ען
 און האט איהר אויסדערצעהלט אלסדינג, וואס מיט איהם האט
 פאסירט אין די דריי יאָהר. יוסילען איז נאך קיינמאל נישט
 געווען אזוי אויפגעלעגט אויפ'ן הארצען, ווי יענעם שבת; עס
 האט זיך איהם געדאכט, אז ער איז א גרויסער, א גאנצער מענש,
 א מענש, וואס האט שוין פערזוכט גענוג צרות אין זיין לעבען.
 די אויגלעך האבען איהם געלאנצט, די בעקלעך האבען געפלאמט.
 און מאכענדיג מיט די הענד, ווי א גרויסער, האט ער אין זיין
 לאנגען קאפאטקעלע מיט די פאה'לעך אויסגעזעהען פון דער-
 ווייטענס, ווי א קליין אידעלע, א קליינס און א קורצס, נאך מיט
 אלע פאסטעמקעס, מיט אלע פישטשעקלעך פון א אידען. יוסילע
 האט איהר דערצעהלט, ווי ביטער עס זענען איהם געוועזען די דריי
 יאָהר, וויפיל צרות ער איז אויסגעשטאנען דארטען, ביי מיצי'ן.
 ביז ער האט זיך ארויפגעשלאגען אויף א שטיקעל דרך. לכתחילה
 האט איהם מיצי אויפגענומען גאנץ פריינדליך, זיך בעריהמט
 מיט זיין ניי משורר'על פאר איטליכען בעזונדער. מיצי'ס
 אבער, דאס הייסט, מיצי'ס ווייב, איז מיט יוסילען ניט אזוי
 צופריעדען געווען, ווי מיצי; זי האט אויף איהם געקוקט, ווי
 אויף איין איבעריגען עסער אין שטוב; זי האט געהאט גענוג
 עסערס אָהן איהם אויך. זי איז אליין נישט געווען קיין עקרה
 און פלעגט צושטעלען מיצי'ן א ניי משורר'על אלע יאָהר, אלע
 יאָהר א נייעם, איין אייגענס. מע האט נישט ארויסגעזעהען,
 אז דאס טך קינדלען איהרס זאל זיין ביי איהר מאן אָדער ביי

ביי די ווערטער האָט זיך יוסילע איבערגעקוקט מיט אסתר'ען.
און עס איז זיי דורכגעלאָפֿען אין דער מינוט אַ מחשבה אין קאָפּ.
איין מחשבה ביי ביינען גלייך; אַ נייער געדאַנק, פון וועלכען
זיי האָבען ביידע ביז אַהער נאָר נישט געוואוסט, אַ געדאַנק, פון
וועלכען אַ מאָזעפּעווקער מיידעל און אַ מאָזעפּעווקער יונגעל
ווערען רויט ווי פייער און זייער האַרץ ווערד געפֿלעפט, געפֿאַנגען
גאָר אומגעריכט. דער נאָמען פונ'ם געדאַנק איז: „חתן-כלה“...
דאָס וואָרט „חתן-כלה“ איז ביי'ם מאָזעפּעווקער מיידעל אָדער
ביי'ם מאָזעפּעווקער יונגעל אַ גאַנצער ראָמאַן, אַ פשוט'ער, נאָר
אַ שענער, אַ וואונדערליכער ראָמאַן, נישט קיין געמאַכטער, נישט
קיין גע'מלאכה'טער, נישט קיין אויסגעטראַכטער, נאָר איין
אמת'ער ראָמאַן, אָהן חכמות, אָהן קונצען, אַזוי אמת און אַזוי
פשוט, ווי די נאָטור אליין.

— אַצינד לאָמיר זיך נעמען אַקאָרשט צום איבעריגען ביסעל
משקה! — האָט שמואליק אויסגערופֿען, נאָכדעם ווען ער האָט
שוין צום מזומן בענשען פֿערוזכט אַ קאַפּעלע און איז אַ ביסעל
פֿרייליך געוואָרען. — אַנו, בייניש, נעם זיך נאָר, טהו אַ פֿרוב!

בייניש, ווי אַ יונגערמאַן שוין פון היינטיגער וועלט אַ ביסעל,
וואָט גענומען עפענען די פֿלעשלעך, און דער עולם האָט גענומען
פֿערוזכען פון יעדענ'ם משקה צו קאַפּעלעך, טרינקענדיג לחיים
און צוויינשעווענדיג זיך איינס דעם אַנדערען אַלדאָס גוטס מיט
פֿרנסה און מיט ישועות ונחמות אויפ'ן כלל ישראל, אַזוי לאַנג,
ביז מען איז געוואָרען מבוסס, טאַקי רעכט פֿערקלאָפט. מע האָט
גענומען רעדען אַלע אין איין קול, שמייכלען און ביסלעכווייז
אונטערדרימלען, פֿיקען מיט דער נאָז אין גלעזעל אַריין, שוין
כמעט ניט טרעפֿענדיג צום מויל.

— זעהט נאָר, זעהט, ווי זיי האָבען זיך דאָס אַ ביסעל אונט-
טערגעפֿילגעוועט! — האָבען די ווייפֿער צווישען זיך געשמעסט,
פֿערקלויפֿענדיג זיך בעזונדער אין אַ ווינקעל און אָנווייזענדיג מיט

וועלט-חזון. און ווען ער פאָהרט אַרויס אַ ביסעל אויף דער וועלט, וועט ער געוויס ניט שלעכט מאַכען.

— אַצינד בין איך געקומען אַהיים אויף אַ פּאָר וואָכען זיך אַפּרוּהען. — אַזוי האָט יוסילע אויסגעלאָזט זיין דערצעהלונג. — נאָכדעם וועל איך שוין וויסען וואָס צו טהון. איך וואָרט נאָר אויף אַ בריוועל פון איינעם, וואָס האָט מיר צוגעזאָגט מיך נעמען אויף זיינע הוצאות — און דערצו מיר צאָהלען נאָך שען שכירות. אַחוץ זייטיגע הכנסות. הכלל, ער וועט מיך נאָר גליקליך מאַכען. אַבי איך זאָל אַרויספּאָהרען מיט איהם אויף דער וועלט. יענער איד איז אַמאָל געווען טאַקי ביי מיצי'ן משורר. „גדליה באַס“ רופט מען איהם. ער האָט מיך געהערט זאָגען הלל אין טעטרעוועץ. איז ער צו מיר צוגעזאָמען געוואָרען: „וואָס טויג דיר, זאָגט ער, דאָס משוררות? דו ווער בעסער אַליין חזן. אַזוי ווי יענעם בעל-הבית'על, זאָגט ער, וואָס די וועלט האָט מיט איהם געקלונגען“... איך האָב דאָס אַלץ צו פאַרדאַנקען דיר, אַסתר. וואָס דו מיט דיין מאַמען האָבען מיך דעמאָלט אָפּגעשיקט קיין טעטרעוועץ. ווען ניט איהר, וואָלט איך נאָך באַדאַרפט זיך וואַלגערען אָס דאָ, אין דעם וויסטען מאַזעפּעווקע...

אַרויסזאָגענדיג די לעצטע ווערטער, ווילט זיך יוסילען זעהר אָננעמען אַסתר'ען ביי דער האַנד און דערצעהלען איהר דאָס אויך, ווי אַזוי ער האָט געבענגט נאָך איהר אַלע דריי יאָהר כסדר, ווי אַזוי ער פלעגט בעטען גאָט פאַר'ן טאַטען און פאַר איהר אויך, ווי אַזוי זי פלעגט איהם אָפט קומען צו חלום און אַרומנעמען איהם, אַזוי ווי זי פלעגט איהם אַרומנעמען דעמאָלט, בשעת זיי זענען נאָך געווען קליינע קינדער. יוסילע פיהלט, אַז אַצינד איז עפּים אַנדערש, נישט דאָס, וואָס אַמאָל איז געווען... עס ווייזט זיך איהם אויס, אַז אַסתר איז ניט די אַסתר, וואָס פריהער. אַסתר האָט זיך באַמת אין די דריי יאָהר משונה איבערנעביטען. געוואָרען העכער און שענער, און איהר פנים האָט אויסגעזעהען

איהר שטארק אָננעלעגנט; נאָרניט, מהיכא-תיתי, ס'זאל זיין
ווינציגער מיט אַ קינד, וואָלט אוראי גלייכער געווען, נאָר ס'איז
שוין דאָ, לאָז עס זיך שוין וואַלגערען. און עס האָבען זיך דאָרט
„געוואַלגערט“ קינדער, ווי מיסט, און ביז זיי האָבען זיך אויפֿ-
געהאַפט אויף די פיסלעך, האָבען זיי נעבאָך געליטען הונגער,
געגאָנגען נאָקעט און באַרויס, גוט אָפּגעקומען, גוט אויסגעריסען
געוואָרען. מע קאָן זיך שוין גרינג פאַרשטעלען, אז יוסילע, אַרייַנ-
קומענדיג צווישען אזוי פיעל אַרעמע בעשעפענישלעך, האָט,
געוועהנליך, קיין האָנג נישט געלעקט; ער איז פערשוואַרצט
געוואָרען גלייך מיט זיי, טראָגענדיג די צרות ביי זיך פערבאָרגען.
הכלל, יוסילען איז בעשערט געווען אין טערעוועץ אויך האָבען
אַ שטיפּמאַמע; זי האָט איהם בענוצט אויף שטובֿ-מלאכות,
אַרומגעשיקט אויף אלע גענג, נאָכטראָגען איהר דעם קאָשיק פונ'ם
מאָרק, געהן מיט די עופות צום שוחד, וויעגען דאָס קינד און נאָך
אזעלכע אַרבייט טהון, האָפּענדיג דערביי גאָנץ אָפט אַ רעכטען
פאַטש, אַ קניפֿ און אַ סטוסאַק, ווי איין אייגען קינד, און לעגענדיג
זיך גאָנץ אָפט שלאָפּען אַ הונגעריגער און אַ דאָרשטיגער. היינט
די יסורים, וואָס ער האָט געטראָגען דאָרטען פון זיינע חברים די
משוררים, וכדומה נאָך אזעלכע זייטיגע צרות! יוסילע האָט
געהאַט אין טערעוועץ דריי זעהר ביטערע יאָהר! ער האָט דאָס
אָפּער איבערגעטראָגען שטילערהייט, נישט דערצעהלענדיג מיצי'ן
קיין מעשה, בכדי ער זאָל נישט אָנוועהרען די שטעלע, חס ושלום.
די שטעלע איז ביי איהם געווען זעהר טייער. ער האָט געלערענט
מיט חשק הלכות משורר, דורכגעגאָנגען דעם גאַנצען חדר, גע-
שטודיערט אויף חזן, אויסאַרבייטענדיג זיך די שטימע, און ער
קאָן אַצינד זאָגען בפירוש, אז ער בעדאַרף שוין מעהר נישט מיצי'ס
תורה. ער איז קלאָר אין גאָטען, ברוך השם, אזוי גוט, ווי אלע
משוררים, און איז שוין מעהר ניט מחויב צו טראָגען מיציכען
דעם קאָשיק פונ'ם מאָרק און וויעגען איהר דאָס קינד. ער קאָן
שוין אַצינד פערטרעטען די פיינסטע שטעלע ביי'ם גרעסטען

געבלישטשעט. ער האָט פלוצים דערפיהלט, אז עס ווילט זיך איהם זינגען; עס קיצעלט און דראַפעט איהם אין האַלז; עס טראַגט איהם אין דער לופטען — ער מוז, ער מוז זיך אויסזינגען!

זינגען האָט יוסילע ליעב געהאַט נאָר דעמאָלט, ווען עס האָט זיך איהם געוואָלט זינגען, און וועלען זינגען פלעגט יוסילע פון תמיד אָן נאָר דעמאָלט, ווען ס'איז איהם געווען אָדער זעהר גוט, אָדער נאָר שלעכט אויפ'ן האַרצען, — דעמאָלט, אז עס פלעגט איהם צוטרעטען צום האַרצען, פלעגט ער זיך צעניסען אויפ'ן האַלז, ווי אַ סאַלאַוויי. אויך אַצינד, נעבען אסתר'ען, האָט זיך יוסילע געפיהלט, ווי דאָס האַרץ ווערט איהם ברייטער און פולער, עס ווילט זיך איהם זינגען. יוסילע איז אויפגעשטאַנען פונ'ם טיש און האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין מיטען שטוב נאָר, און האָט אָנגעהויבען צו זינגען. דער עולם, וואָס האָט שוין געהאַלטען גוט אונטער'ן גלעזעל, האָט זיך אויפגעהאַפט ווי פונ'ם שלאָף און אויפגעשטעלט די אויהערען. אויך די ווייבער האָבען אַוועק געוואָרפען סאַמע אינמיטען אַ שמועס, בכדי צו הערען יוסילע'ס גגינה.

געזונגען האָט יוסילע אָהן ווערטער, דאָס וואָס הייסט בלשון החזנים „נעמען אַ שטעל“. אַזא שטעל פלעגט אַמאָל דער ווילנער בעל-הבית'על זאָגען שבת-צונאַכטס צו די ערשטע כליחות. „אידען — דערצעהלט מען — פלעגען שווימען אין טרערען פון גרויס מתיקות“... אַט אַזא מין שטעל האָט אַצינד יוסילע גענומען. עס האָבען זיך גלאַט אַזוי געגאָסען זעלטענע קולות, זיסע געזאַנגען פון זיין האַלז, אַרויספליהענדיג פון דאָרטען און אָנפליענדיג די גאַנצע שטוב. אַט האָט ער זיך צעגאָסען מיט אַ טרויעריג, האַרצ-רייסענדיג געזאַנג, מיט אַ רחמנות און מיט אַ געבעט, מאַכענדיג מיט'ן האַלז פערשיעדענע קונצען, גלייך ווי די קולות וואָלטען זיך טוקען און געזאַנגען פונ'ם וואַסער אַרויס; און אַט האָט ער זיך צעבייזערט אַזוי, אז די פענסטער האָבען געקלונגען פון זיין

שוין ניט אזוי קינדערש, ווי פריהער. עס האָט זיך איהם אויס-
געוויזען, אז האָטשט די אויגען זענען די זעלבע ליכטיגע, גלאַנ-
צענדיגע אויגען, וואָס פריהער, נאָר דער קוק איז ניט דער, וואָס
פריהער, און דאָס גאַנצע אויסזעהן איהרס איז ווי פון אַ דער-
וואַכסענעם, בעיאָהרטען מענשען. אויך דאָס רעדען איהרס און
אַלע איהרע פאָסטעמקעס איז ווי ביי גרויסע, ווי ביי אַ כלה.
עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אז אויף איהר ברייטען, ווייסען
שטערן ליגט אַ קנייטשעל, ווי ביי איין עלטערען מענשען, און דאָס
לאַכען איהרס איז שוין גאָר נישט דאָס, וואָס אַמאָל. אַמאָל, אז
אסתר האָט געלאַכט, האָט דאָס קול איהרס געקלונגען — עס האָט
זיך געלאָזט הערען; אַצינד האַלט זי זיך איין בשעת זי בעדאַרף
לאַכען, גלייך ווי זי וואָלט שוין געווען אַ בעיאָהרטע, אַ אידניע...
יוסילע זיצט און בעטראַכט זי פון קאָפּ ביז די פיס. ער וויל
געפינען אין איהר די אייגענע אסתר, מיט וועלכער ער האָט פער-
בראַכט כמעט אַלע זיינע קינדערשע יאָהרען, און עס דאַכט זיך איהם
אויס, אז זי איז שטאַרק פערענדערט געוואָרען. און וואָס מעהר
יוסילע בעטראַכט זי, מעהר שעמט זיך אסתר; וואָס מעהר ער
איז זיך צו איהר מקרב, מעהר דערווייטערט זיך פון איהם אסתר.
צווישען די דאָזיגע קינדער, וואָס זענען אַמאָל אינאיינעם אויף
איין מיסט דערצויגען געוואָרען, איז פלוצים אויסגעוואַכסען אַ
וואַנד, אַ מחיצה. אַ מחשבה פון דרך-ארץ-האָבען, פון שעמען
זיך, האָט זיך אַריינגעחאַפט צו זיי ביידע.

— מיר איז ניט באַשערט געווען צו הערען דיך דאוונען. —
האָט איהם אסתר אַ זאָג געטהאָן מיט אַ פריינדליך שמייבעלע. —
ביז איך האָב פאַרטיג געמאַכט דעם שבת'דיגען טיש, צוגעגרייט
אַלע שאַלעמייזען, איז אין שוהל געוואָרען אַזאַ ענגשאַפּט, אַז איך
האָב מיך גאָר ניט געקאָנט דערשלאָגען.

— אוי, טאָקי? ביזט געגאַנגען אין שוהל אַריין? — האָט
יוסילע אויסגעשריגען און די אויגען האָבען איהם פערוואונדערט

זענען אבער אויך נישט קיין נארמאל: זיי ווילען איהם נישט אפלאזען בשום אופן... און פון יאמפעלע, פון קאש-פערעוו, פון מאקארעווקע און פון אלע שטעט ארום און ארום בעווארפט מען איהם מיט בריוולעך. „גוט איהם נאָר אהער, רב שמואליק, א רענדעל אראָפּ — א רענדעל ארויף, אבי גיט איהם אהער, אייער יוסילען!“... אַט אזעלכע ליכטיגע און פרייליכע מחשבות און געדאַנקען האָבען זיך געפלאָנטעט ביי שמואליקען אין קאָפּ, פערוועגענדיג און פערשלעפערענדיג איהם אין אַ זיסען גן-עדן-שלאָף. און יוסילע האָט נישט אויפגעהערט צו זינגען, מאַכען קונצען מיט'ן האַלז, צעגיסענדיג זיך אויף טויזענדערליי אופנים, ווי דאָס שפיעל-פויגעלע, בשעת עס דער-פיהלט און דערזעהט פאַר זיך די שענע, ליכטיגע, וואַרעמע זון. יוסילע האָט דערזעהען פאַר זיך אַסתר'ען און איז, אַפנים, פון איהר נתפעל געוואָרען, אַרויסזאָגענדיג זיין התפעלות גיט מיט ווערטער, נאָר מיט וואונדערליכע, געטליכע געזאָנגען פון זיין וואונדערליכען האַלז. דער סאַלאַוויי, דערפיהלענדיג די פרישע, נאָר-וואָס אויפגעלעבטע וועסנע-צייט, האָט זיך צעזונגען, צעלאָזט דאָס העלזעל און צענאָסען זיך אויף זיין שטייגער.

XIV.

גדליה באַס פיהרט-אַרויס יוסילען אויף דער גרויסער פרייער וועלט.

גדליה באַס, אויף וועלכען יוסילע האָט אַרויסגעקוקט, איז געקומען גיך, אַ סך גיכער, ווי יוסילע האָט גערעכענט. פער-פאָהרען איז ער גלייך צו שמואליק דעם חזן, אָפגעלעגט ביי איהם דאָס פעקעל און צעשפרייט זיך, ווי אַ מענש, וואָס איז געקומען.

שטארק הילכיג קול; אַט איז ער זיך פערנאַננען אויף זיין שטילער ווייכער שטימע, אַלע מאָל נידעריגער און נידעריגער, שטילער און שטילער, גלייך ווי ער וואָלט פערפֿאַהרען ערגיץ ווייט-ווייט. אַראָפּגעלאָזט זיך ערגיץ גאַנץ נידעריג, זעהר-זעהר טיפּ, און פון דאָרטען געשיקט אַהער ווייכע, גלאַטע געזאַנגען, צעשיטענדיג זיך בשעת מעשה אין אַזעלכע דריבנע טרעלען, גלייך ווי קליינע אַרבעטלעך וואָלטען זיך געקאַטשעט, פאַלענדיג אַראָפּ-אַראָפּ איינס נאָכ'ס אַנדערע מיט אַ שרעקליך מהירות... און אַט האָט ער זיך ווידער ווי אויפגעחאַפּט מיט אַ גוואַלד, מיט אַיין אויסגעשריי, מיט אַ בייזער און מיט אַ געבעט, אויפ'ן אידישען גאַנג. דער עולם האָט אַראָפּגעלאָזט די נעזער, די קאַרטוולעך פעררוקט אַרויף, זיך פערטיעפּט, פערזאָרגט, געווען אי יום-טוב'דיג, אי בעטריעבט, פערוואָגעלט, ווי דער שטייגער איז ביי אידען, אַז מע דערהערט שפּיעלען אָדער זינגען. אויך די ווייבער האָבען צונויפגעלעגט די הענד אויפ'ן האַרצען, אָנגעצויגען אַ פרום פנים, ווי אין שוהל צום דאוונען, בשעת מע דאַרף ענטפערען „ברוך הוא וברוך שמו, אָמן"... פון שמואליקען שמועסט מען שוין גאָר ניט: ער איז געווען גאָר ניט אויף דעם עולם; פון די עטליכע כוסות, זאָס ער האָט געמאַכט, האָט זיך איהם דאָס פנים צעפלאַקערט, די אויגען צעברענט, און שמייכלענדיג האָט ער אויסגעזעהען, ווי אַ מענש, וואָס האָלט ביי'ם וויינען. דאָס ביסעל משקה האָט איהם אָנגעמאַכט אין קאַפּ אַ שטיקעל מישמאַש: עס האָט זיך איהם פאַרגעשטעלט זעלדע זיין ווייב, ווי זי שטעהט אָט דאָ ניט ווייט, קוקט מיט טרערען און קוועלט פון יוסילען איהר בן-יחיד'על „נו, זעלדע, — מאַכט צו איהר שמואליק — האָסט זיך, אַשטייגער, גערעכט, וואָס איז שייך, אויף דיין יוסילען, האָ?"...

עס שטעלט זיך איהם פאַר אין דער מחשבה אַלערליי פלאַנען; עס דאַכט זיך איהם, אַז מע שלאָגט איהם אָפּ די טירען — מע וויל יוסילען פאַר חזון. די קצבים חלש'ען, ווילען איהם געבען צוואַנציג קערבלעך אַ וואָך, אַחוץ הכנסה; די טערעווצער לייט

איך פאָהר, ברוך־השם, מיט זיבעצעהן פארשוין; מע באַדאַרף אויסשטעהן אַזאָ חברה, קיין עין־הרע, איז אויך ניט קיין קלייניג־קייט, ווי מיינט איהר, רב שמואל'יק? איהר זענט דאָך יאָ, ווי זאָגט ער...

— אוראי, וואָס שמועסט מען דאָ? — האָט איהם שמואל'יק געענטפערט, ווי אַ מענש, וואָס איז געניט אין אַזעלכע זאָכען. — איך מיינ אָבער דאָס, וועגען מיינ יוסילען שמועס איך; למשל, וואָס קאָן ער האָבען דערפון, אַשטייגער?

— וואָס הייסט האָבען? — האָט איהם גדליה געענטפערט, וויעדער פערפאָהרענדיג אין אַ זייט. — האָבען צו האָבען איז דען גלייך? אַמאָל מאַכט זיך, מע קומט אין אַ שטערטעל און מע פאָהרט אַוועק צוריק מיט וואָס מען איז געקומען, ווי זאָגט ער, בנפּו יבוא בנפּו יצא, און אַמאָל מאַכט זיך פאַרקעהרט, מע האַפט דעם טאָטער, הכלל, רב שמואל'יק, הוצאות שלאָגט מען זיך אויס יאַקאָס; אַט־אָווי־אָ דרעהט מען זיך; איהר פאַרשטעהט אַיין עסק? אַיך באַדאַרף מען דאָך נישט דערצעהלען.

— יאָ, וואָס איז שייך. עס רעדט זיך אַזוי. — מאַכט שמואל'יק. — איך שמועס אָבער אַקעגען דעם, יעדער מענטש וויל דאָך וויסען, וואו ער האַלט, צי עס טראָגט איהם, צי ניין. איהר פאַרשטעהט?

— וואָס הייסט טראָגען? קאָן מען זאָגען אויף אַ חזן: עס לוינט, צי עס לוינט איהם ניט? איך פרעג אַיך, רב שמואל'יק, איהר זענט דאָך אַליין עפּיס, ווי זאָגט ער, ניט פון יענע חזנים. אַ חזן איז תמיד ווי אַ מיהלנער; כל זמן... איהר פאַרשטעהט? גאָר ניט, עס דרעהט זיך.

— יאָ, טאָקי, איהר זענט, כלעבען, גערעכט; איך באַדאַרף דאָך מיר אָבער וויסען מיינס, איהר פאַרשטעהט? עלעהיי איהר זענט דער קונה און איך בין דער סוחר; וואָס איז שייך, איהר

גליקליך מאַכען די וועלט. ביי שמואליקען איז זיין קומען צו פאָהרען געווען שטאַרק אָננעלעגט, און ער האָט דאָס געהאַלטען פאַר אַ גרויסען כבוד, וואָס מענטשען פאָהרען-אַראָפּ לכתחילה צו איהם. דערצו איז איהם דער אורח זעהר געפעלען געווען פאַר אַ לייטישען מענטשען.

גדליה באַס איז געווען אזא מין פאַרשוין, וואָס איז זעהר שווער געווען צו טרעפּען וואָס ער איז. אַ ביסעל איז ער געווען פון „היינטיגער וועלט“: די קאַפּאַטע אַ ביסעל פערקירצט, די שוואַרצע גראַבע פאות פערקאַטשעט הינטער די אויהערען און די שוואַרצע געדיכטע באָרד קיילעכיג, קונציג אַרומגעבויען, נישט חלילה אַרומגעשוירען. דערפאַר האָט ער זיך צו מעריב אוועק געשטעלט שמונה-עשרה אויף אַנדערהאַלבען שעה, זיך שטאַרק געשאַקעלט און געוואָרפּען מיט'ן קאַפּ אויף ביידע זייטען — רעכטס און לינקס, אַרויסלאָזענדיג אַלע מאָל אַ טיעפען זיפּץ פונ'ם האַרצען. „עס ווייזט אויס, אַ פרומער איד“, — האָט זיך שמואליק געטראַכט, בעטענדיג דעם אורח זיך וואַשען און עסען וועטשערע. די גאַנצע צייט פון דער וועטשערע האָט גדליה געשוויגען, בעטראַכט שמואליקען מיט זיין הויזגעזינד און געענטפערט יוסילען נאָר אַ צוויי-דריי ווערטער: וואָס מאַכט דער משורר, וואָס מאַכט יענער משורר. ערשט נאָכ'ן בענטשען, ביי וועלכען דער אורח האָט פערגלאַנצט די אויגען אַרויף, צעהר לענדיג די ווערטער, האָט זיך שמואליק אוועקגעזעצט מיט איהם בעזונדער אין צווייען אין אַ ווינקעלע שמועסען אַ ביסעל מכה דעם ענין, וואָס יענער איז צוליעב דעם געקומען.

— ווילט איהר, הייסט דאָס, אַפנים, אז יוסילע זאָל טאַקי פאָהרען מיט אייך? — האָט איהם שמואליק אַ פרעג געטאָהן, פערקוקענדיג איהם אין די אויגען אַריין.

— וואָס הייסט, איך וויל? — האָט איהם גדליה באַס געענטפערט, גלעטענדיג זיך די באָרד. — ער איז ביי מיר איינער, וואָס?

ניט. אויף מאַרגען האָט גדליה באַס אָנגעהויבען אונטערטרייבען יוסילען אין וועג אַריין; ער האָט איהם אונטערגעגעבען היץ און איז איהם נאָכגעגאנגען פיס-טריט. יוסילע פון זיין זייט, האָטש עס איז געווען זעהר אָנגענעהם צו פערברענגען מיט זיינע לעיבע און גוטע פריינד, נאָר עס האָט איהם געצויגען אַהין, אין דער גרויסער, פרייער וועלט אַריין. ער האָט געזעהן, אז ס'איז פאַר איהם קיין תכלית נישט צו בלייבען אין מאַזעפּעווקע, צו זיין געבונדען און געצוואונגען. זיין ציעל האָט ער נאָך נישט דער-רײכט; יענע שענע מעשיות מיט יענע זיסע חלומות וועגען דעם „יונגעלע“, „בעל-הבית'על“, „קאנאַריס“ וכדומה אַזעלכע האָבען זיך איהם ווידער פאַרגעשטעלט מיט זייער גאַנצען גלאַנץ און מיט אַלע זייערע אַנטיקלעך, און עס האָט איהם אַלץ געצויגען אַהין... ער האָט זיך נאָר אָפגעבעטען ביי גדליה באַס אויף צוויי טעג, ניט מעהר, צו פערברענגען מיט זייניגע, אָפצוגעזעגענען זיך מיט זיי פאַר זיין אַוועקפאַהרען אין אַזא ווייטער נסיעה אַריין.

— ווען זשע, קלערט איהר, זאָל ער קומען צוריק אַהיים? — האָט שמואליק אינ'ם טאָג פון יוסילע'ס אַוועקפאַהרען אַ פרעג געטהאָן ביי גדליה באַס, און עס האָט זיך געלאָזט הערען אין זיין קול אַ מין ציטערניש, ווי אַ מענש, וואָס וויל וויינען.

— וואָס הייסט אַהיים? — האָט איהם דערויף גדליה באַס געענטפערט, ווי זיין שטיינער איז, אָפקערעווענדיג אין אַ זייט. — אַפנים, מיר פאַהרען דען ערגיץ אין איין אָרט אַריין? מיר זענען דאָך וועלט-מענטשען: היינט זענען מיר דאָ, און מאַרגען דאָרטען, פונקט ווי די יריד-לייט; מע ווייסט, צי מע וועט מאַכען גוט, צי ניין? גאָר ניט, מע פאַהרט — פאַהרט מען זיך.

שמואליק האָט מיט אַ מאָל אָנגעוואוירען דעם קוראזש; ער איז יענעם טאָג געווען צערודערט, שטאַרק לאַעליכמ'דיג. דער געדאַנק: „ווער איז אַט דער גדליה באַס, און וואָס איז מיט איהם דער מעהר?“ — איז שמואליקען נעקומען אויפ'ן קאָפּ שוין צו

באַטראָן אַ פּרייז, און איך וועל מיך שוין איבערלעגען און
באַטראַכטען אַקוראַט. איהר פאַרשטעהט?

— שייך זאָגען דערפּיי אַ פּרייז? — מאַכט גרליה, צענעמענדיג
די הענד און שמייכלענדיג דערפּיי זעהר אַנגענעהם. — עס ווענדט
זיך שוין אַ ביסעל אין גליק און אַ ביסעל אין דעם, אויב מע
נעמט-אויס ביי'ס עולם. אונזערע אידען, ווייסט איהר דען ניט,
רפּ שמואליק? דעם געפעלט און יענעם ניט. אַט נאָט אייך
פּי צי: שוין, דאָכט זיך, פּי צי אַליין, פון דעסטוועגען,
לאָמיק האָבען די ברכות, וואָס עס מאַכט זיך איהם... עט!

— ס'איז אויך אמת! איך מיינ גאָר ניט אַזוי ווייט; איך
וואָלט צופריעדען געווען מיט האַלב, מיט אַ דריט-חלק פון
פּי צי'ן. לעולם איז דאָך מיינ יוסילע נישט מעהר, ווי אַ
קינד, וואָס איז שייך?

— אַ, איהר זאָגט אַ קינד, רפּ שמואליק? ביי אייך קומט-
אויס, אַז אַ קינד באַדאַרף נישט קיין זאָך; די זייטיגע זאָכען
זענען דאָ, פאַרשטעהט איהר מיך, צעהן מאָל אַזוי פיעל, ווי איהר
קאָנט זיך פאַרשטעלען.

— ניין, איך שמועס ניט פון דעם! — זאָגט שמואליק,
פיהלענדיג, אַז ער איז פערקראַכען קיין בויבעריק. — איך האָב
געוואָלט זאָגען גאָר איין אנדער זאָך.

— וואָס-זשע? איהר מיינט אַדראי די הנהגה זיינע? מענט
איהר מיר גלויבען, רפּ שמואליק, אַז...

— חלילה! — שרייט שמואליק. — ניט דאָס מיינ איך! איך
רעד גאָר פון עפּיס אנדערש!

— ע! לאָזט זשע זיך דיענען, מיינ לעבער איד. איך וויל
אייך אויספיהרען אַסעגען דעם טאַקי, וואָס איהר אַליין זאָגט דאָס...
איך מיינ אַסעגען קינדער...

אַט אַזוי האָט מען זיך געפלוידערט ביידע ביז גאַנץ שפּעט
אין דער נאַכט, און שמואליק האָט זיך געלעגט שלאָפען מיט גאָר-

בעזונדער. זיינע געדאנקען האָבען איהם אזוי געטראָגען, עס איז איהם געווען אזוי גרינג אויף דער נשמה, אז עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, ער האָט פליגעל; ער איז נישט געגאנגען, נאָר ער האָט געטאָנצט; ער האָט נישט געקוקט, נאָר געשיינט און געלייכט; ער האָט נישט גערעדט, נאָר געזונגען. הכלל, יוסילע איז די גאנצע צייט אין מאָזעפּעווקע געווען אויפ'ן הימעל — ער פאָהרט! יוסילע האָט גענומען דאָס תפילין־זעקעלע מיט'ן שטעקעלע און איז אַוועקגעגאנגען אין בית־המדרש אַרײַן דאָוונען. נאָר פארבייגעהענדיג האָט ער זיך אַרײַנגעחאָפּט צו זלאָטען אין שטוב אַרײַן, בכרי צו געזעגענען זיך מיט אסתר'ען.

XV.

ווי יוסילע געזעגענט זיך מיט אסתר'ען

עטליכע מאָל.

איין טאָג אַ ליכטיגען האָט אסתר געהאַט אין איהר לעבען. אַ גוטען, אַ גליקליכען טאָג; דאָס איז געווען יענער טאָג, ווען יוסילע האָט זיך געקלויבען אין וועג אַרײַן. עס איז נאָך געווען נאָר פריה, בשעת יוסילע איז מיט'ן תפילין־זעקעל אונטער'ן אָרעם אַרײַנגעקומען צו זלאָטען אין שטוב אַרײַן זיך געזעגענען. זלאָטע איז געווען אין קלייט, די קינדער מנשה און אפרים זענען נאָך געשלאָפען; אין שטוב איז געוועזען נאָר איין אסתר. זי איז געשטאַנען בײַם פריפּעטשיק, צעלעגט אַ פייער און געקאָכט ציקאַריע אויף אָנבײסען. דערזעהנדיג יוסילען, האָט זי אַראָפּ־געלאָזט די אַרבעל, וואָס זענען איהר געווען פערקאָטשעט ביז די עלענבויגענס, אַרויסבעוויזענדיג איהרע שענע, ווייסע הענר, און

שפעטליך. דערצו האָט איהם זלאַטע געפיקט אין קאָפּ אַרײַן.
בעווױזען איהם, אז ער איז, משטײנס געזאָגט, אַ צאָפּ, ניט קײן
טאַטע: אַ טאַטע זאָל זיך ניט צעפרעגן פריהער, ווי בײַ לײטען...

און יוסילע האָט זיך געקלויבען אין וועג אַרײַן. עס איז
געוואָרען בײַ שמואליס דעם חזן אין שטוב אַ סומאַטאָכע —
יוסילע פאָהרט אַוועק! מע האָט איהם צוגעגרייט עסענוואָרג אין
וועג אַרײַן, אָנגעבאַקען קיכלעך, קאָרושעס און צוקערלעקאַך. זײַנט
יוסילע איז געקומען פון טעטרעוועץ איז צו איהם די שטיפּמאַמע
גאָר איבערגעביטען געוואָרען; זי האָט אָנגעהויבען צו קוקען אויף
איהם מיט דרך-אַרץ, און אז זי איז געוואָרען גוט, איז שוין צו
איהר גוטסקײט נישט געווען קײן ברעג. דעם גאַנצען פריהמאָרגען
איז זי ניט אָפּגעטראָטען פונ'ם אויווען, אַלץ געקאָכט און געבאַקט,
געבראָטען און געפרעגעלט, אַלץ יוסילען אין וועג אַרײַן. דאָס
פנים האָט איהר געפלאָמט, דאָס טיכעל האָט זי פערבונדען מיט
די עקען אַרונטער, און האָט אַלײן מיט איהרע הענד אײַנגע-
פאַקעוועט יוסילען דאָס פעקעל אין וועג אַרײַן. צוועהענדיג פון
איהר אזוי פיעל געטריישאַפּט, האָט איהר יוסילע מוחל געווען
במחילה גמורה אַלע יסורים, מיט די צרות, מיט די פעטש, וואָס
ער האָט פון איהר אַמאָל געליטען. ער איז אין דער צײַט גרייט
געווען אַרומנעמען זי, ווי אײַן אײַגענע מאַמע. יוסילע'ס האַרץ
איז פאַר זײַן אַוועקפאָהרען געווען ווײַך, אָפען און געטריי צו
אַלעמען, עס האָט איהם אויסגעווױזען יעדע זאַך יום-טוב'דיג, אַלע
מענשען מיט די גאַסען מיט די הייזער האָבען אויסגעווױזען בײַ
איהם פײַן, ליכטיג און פרייליך. מאַזעפעווקע, מיט איהרע
בלאָטיגע, פינסטערע געסלעך, מיט איהרע פינסטערע, אײַנגע-
הויקערטע הייזלעך און מיט איהרע פער'חושכ'טע, פערזאָרגטע לײט,
האָט אויסגעזעהען בײַ איהם אין די אויגען טאַקײ נאָר ווי אַ גן-
עדן, וואו אַלסדינג בליהט און שײַנט, וואו אַלסדינג לעבט און
פרעהט זיך, און ער איז גרייט אַרומנעמען און אויסקושען יעדען

זיעבעצעהן. ניט מעהר, נאָר אַ גרויס יונגעל, איינער פון די אידישע יונגלעך, וואָס וואַכסען־אויס און ווערען צייטיג פאַר דער צייט, פאַרטיגע אירעלעך. אַ דאַנק די צרות, וואָס ער האָט געטראָגען פון קליינזייד־אויף, האָט זיך יוסילע אויסגעאַרבייט, געוואָרען אַ קליין פאַרטיג אירעל, געגאַנגען ווי איין אַלטער, גערעדט ווי אַ ברדעת, געפיהרט זיך ווי אַ איד. צוהערענדיג זיינע רעד, האָט זיך אסתר גע'חידוש'ט אויף איהם: עס האָט זיך געהערט אויס־געוויזען, אז ער איז עלטער געוואָרען ניט מיט דריי יאָהר, נאָר מיט צעהן יאָהר, און קוקענדיג אויף איהם, אויף זיין "אַסאַבע", האָט זי זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען, זי זאָל זיך ניט צעלאַכען. אסתר איז עלטער געווען פון איהם מיט אַ יאָהר אָנדערהאַלבען און האָט תמיד געקוקט אויף איהם, און אויך איצט, ווי אויף אַ קינד, אַ יונגעל. דערהערענדיג פון איהם אַזעלכע ווערטער, האָט זי איהם גענומען בעטראַכטען און האָט איהם געלאָזט רעדען, נישט איבערגעשלאָגען איהם, ביז ער וועט נישט אויסלאָזען ביז'ן סוף. און יוסילע האָט גערעדט גאָר אָהן איין אויפהער, וואָס ווייטער אַלץ מיט מעהר היץ, פאַרגעלעגט גילדענע פלאַנען און געסעהרט די וועלט. אז יוסילע האָט זיך אָפגעשטעלט אויף אַ מינוט, האָט איהם אסתר אַ זאָג געטהאָן מיט זעהר אַ פרייגדליך שמייכלע:

— זעה־נאָר, זאָלסט נאָכדעם נישט פאַרגעסען, וואָס דו זאָגסט אַצינד, אַזוי ווי זלמן־הערש, מין מוהמע פרייגע'ס עלטערער זוהן, גערענקסט איהם? פריהער, בשעת ער האָט באַדאַרפט אַוועק־פאָהרען קיין בראָד, האָט ער איהר צוגעזאָגט גילדענע בערג, און וויבאַלד ער איז געקומען אויפ'ן אָרט, האָט ער געשיקט עפּים צוויי פּרווולעך, און נאָכדעם האָט ער אויפגעהערט צו שרייבען ביז היינטיגען טאָג. איך זאָג עס אַקעגען דעם, וואָס צוזאָגען איז קיין מלאכה ניט...

פון די דאָזיגע ווערטער האָט מען געקאָנט אַרויסזעהן, אז אסתר איז אויך ניט שטאַרק צופריעדען געווען פון יוסילע'ס

דאָס פנים איז איהר געווען פערפלאַמט פונ'ם פייער. די האָר זענען
 איהר געווען צעפלאַכטען, צעוואָרפען אויף די אַכסלען און ווי עס
 איז צונויפגענומען פון אונטען און אונטערגעשטעקט מיט אַ האָר
 נאָדעל, און דאָס האָט איהר צוגעגעבען נאָך מעהר חן. דאָס ווייסע
 פאַרטיכעל האָט אויף איהר געשעמעריט, צוגעבענדיג נאָך מעהר
 ליכטיגקייט צו איהר ליכטיג שיינענדיג פנים. די הענד האָט זי
 צונויפגעלעגט אויפ'ן האַרצען, און קוקענדיג אזוי פערטראַכט אויפ'ן
 פייער, האָט זי אויסגעהערט יוסילע'ס רעד, וואָס ער האָט גערעדט
 איבער איהר נאָר אָהן איין אויפהער. אָנגעהויבען האָט ער פון
 דעם, וואָס ער פאַהרט אוועק אין אזאָ ווייטען וועג אַריין, ער וועט
 זיך דאָס אָנזעהען אַ וועלט — טאַטעניו! ער וועט זיין אומעטום:
 אין מאַקאַרעווקע, אין קאַשפערעוו, אין גנילאָפּיאַטעווקע, אין
 גלופסק, אין דנעפרעוועץ און אין טונעיאַרעווקע — און וואו ניט?
 גדליה באַס זאָגט איהם צו, אז ער וועט מיט איהם זיין אין
 חמעלניצק און אין גאַנטאָיאַרסק אויך, איהם ווייזען דאָס טהעאַטער
 דאָרטען, וואו פּי צי'ס טענאָר איז היינט משורר, דאָס הייסט.
 ער זינגט אַלע נאַכט אין טהעאַטער, און מע זאָגט, ער איז דאָרטען
 גליקליך, ווי די גאַנצע וועלט: ער שיקט איבער זיין טאַטען געלד
 אָהן אַ שיעור. זיין טאַטע איז חזן אין דער מאַקאַרעווקער
 קצב'ישער קלויז, איין עני ואביון געווען, און היינט, זינט זיין
 זוהן איז אזוי גרויס און געהויבען געוואָרען, איז איהם גוט ווי די
 וועלט... יוסילע האָט געזאָגט, ווען גאָט העלפט איהם האַטש
 נאָר האַלב ווי פּי צי'ס טענאָר, האַטש אַ צעהנט-חלק, וואָלט
 ער, נישקשה, בעוואָהרעגט זיין טאַטען אויף די עלטערע יאָהרען
 און נישט געלאָזט איהם, ער זאָל זיך איינרייסען דאָס געזונד ביי'ם
 עמוד איינער אַליין: „גענוג געהאָרעוועט; ער מעג זיך שוין
 אַפּרוהען, בלעבען“.

ביי די ווערטער האָט זיך יוסילע שטאַרק צעהיצט; די אויגען
 האָבען איהם געברענגט, דאָס פנים האָט איהם געשיינט. יוסילע
 איז געווען נאָך נאָר אַ קינד, קאָן מען זאָגען, אַ יונגעל פון אַ יאָהר

חתן-כלה, וואָס איז דאָ פאַרהאַן וואָס צו שמועסען? זיי זענען נאָך ביידע יונגע קינדער. יוסילע וועט פריהער אַרויספאַהרען אויף דער וועלט; נאָכדעם וועט ער קומען, וועט ער... וועט זי... עס וועט שוין זיין רעכט!

— נו, דערווייל לאָמיר זיך, אסתר, געזענענען. — האָט יוסילע אַ זאָג געטהאָן, אויסציהענדיג אסתר'ען זיין האַנד, ווי אַ מענטש, וואָס קומט'אָן פון אַ גרויסער שטאָרט און ווייסט די דאָרטיגע מנהגים. — זיי געזונט, אסתר!

— פאָהר געזונטערהייד! — האָט איהם אסתר געענטפערט, אויסציהענדיג איהם איהר האַנד דאָס ערשטע מאָל אויף איהר לעבען. אסתר האָט געפיהלט, ווי יוסילע קוועטשט איהר די האַנד שטאַרק, שטאַרק, און האָט איהר האַנד ביי איהם נישט אַרויס-גענומען. ווער ווייסט נישט דעם טעם פון אַזאָ מין האַנד-קוועטשען? ווער ווייסט ניט דעם פשט פון אַזאָ מין שלום-עליכם אָפנעמען? ... יוסילע מיט אסתר'ען זענען געווען אויפ'ן זיעבעטען הימעל. זיי האָבען זיך ביידע אויף אַ מינוט פערנעסען און זענען געווען איבערגעגעבען איינס דעם אַנדערען מיט'ן גאנצען לעבען. זייערע אויגען האָבען זיך נאָך אַ מאָל בעגעגענט און גערעדט צווישען זיך אויף זייער שפראַך, אויף שטום-לשון, אויף יענעם לשון, וואָס איז בעקאַנט אלע יונגע מענטשען אין דער מינוט, ווען עס הויבט זיך אָן ביי זיי אין האַרצען זייער וועסנע-צייט, די גליקליכסטע צייט פון דער ערשטער וואַרעמער, אמת'ער געטליכער לעבע...

שטעהענדיג אויף דער שוועל, האָט זיך יוסילע נאָך אַ מאָל אומגעקעהרט מיט'ן פנים צו אסתר'ען און האָט איהר געזאָגט נאָך אַ מאָל „זיי געזונט“. אסתר האָט איהם געענטפערט „פאָהר געזונט“, און יוסילע זאָגט וויעדער אַ מאָל „זיי געזונט“, און וויל שוין אָנהויבען אַרויסצוגעהן; פלוצים קומט אָן זלאַטע פון בינטער זיינע פלייצעס און מאַכט אַזוי:

אוועקפאָהרען; עפּים איז איהר דאָס האַרץ ניט גרינג געווען. איהם האָבען די עטליכע ווערטער, אפּנים, גוט דערלאָנגט; ער האָט זיך נאָך מעהר געהיצט און געזאָגט:

— דו גלייכסט מיר, אסתר, צו יענעם שאַרלאַטאַן, צו זלמן־הערשען? זלמן־הערש איז פון תמיד אָן געווען אַ שיינעק, איין עזות־פנים. עס איז נישט געווען דער טאָג, מע זאָל איהם ניט קאטעווען פאַר זיינע מיאוס'ע תנועות... וואָס גלייכסט דו מיר צו איהם? — האָב קיין מורא ניט, איך וועל מיין טאטען נישט פאַרגעסען קיינמאָל. איך וועל זיין דאָרט, און מיין נשמה וועט זיין דאָ, ביי מינע לעבע און געטרייע. איך וועל שיקען אַפטע ברויולעך, איך וועל דיר שרייבען, אסתר, אלע וואָך. וועסט מיר ענטפערען?

אסתר האָט געפיהלט, אז עס ברענט איהר דאָס פנים, און האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגען. שפעטער, אז זייערע אויגען האָבען זיך בעגעגענט, האָבען זיי זיך ביידע גאנץ גוט פערשטאַנען, שוין פערשפאָרט איבעריגע רער. זיי האָבען נישט בעדאַרפט פרגעגן איינס ביי'ם אנדערען קיין הסכמה. קיין ראָמאַנען האָבען זיי ביידע נישט געלייענט. זיי האָבען נישט געוואוסט, ווי אזוי מען איז זיך נוהג אין אזעלכע ענינים, און האָבען דאָס נישט בעדאַרפט וויסען: די נאטור ווייסט נישט פון קיין ראָמאַנען. יוסילע מיט אסתר'ען זענען פון קינדווייז אָן געווען אינאיינעם, און עס וואָלט זיי ביידען אַ גרויס חידוש געווען, ווען זיי זאָלען זיך בעדאַרפען צעשיידען אויף תמיד, אויף אייביג. ביז אַהער האָבען זיי דעם דאָזיגען געדאַנק געטראָגען ביי זיך אין האַרצען פערבאָרגען; אַצינד, אז עס האָט זיך געמאַכט, אז זיי האָבען זיך אויסגערעדט, נישט מיט'ן מויל, נאָר מיט די אויגען, מיט'ן קוק, איז דאָס שוין פאַר זיי ביידע קיין סוד נישט געווען, נאָר רעדען וועגען דעם איז פון דעסטוועגען געווען איין איבעריגע זאך, און טאקי נישט אזוי גרינג אויך. נישקשה, עס איז געווען צווישען זיי ווי אַפּגערעדט:

XVI.

ער פאָהרט אַוועק און פערנעסט דעם

„זיי געזונד“.

זוי א ליכטיגער שטערן, וואָס פליהט דורך אויף דעם טונ-
קעלען הימעל, טהוט א בלישטשע אין די אויגען, לאָזט איבער
נאָך זיך א לאנגען ליכטיגען פאָס און ווערט פערשוואונדען, אַזוי
איז אויך געווען יוסילע סאַלאָווי אין דער אידישער מוזיקאַלשער.
דאָס הייסט, חזני'שער וועלט. אָט איז ער געקומען אין א שטאָדט
אַריין, געמאַכט א רעש צווישען די אידען, זיך בעוויזען און פער-
חידוש'ט, פער'כישופ'ט דעם עולם מיט זיין וואונדערליך משונה-
זיס קול, מיט זיין געמליך דאוונען און זינגען, — און אָט איז ער
פערשוואונדען געוואָרען, איבערלאָזענדיג די שטאָדט פערנאַפּט און
פערוואונדערט, זיי זאָלען רעדען פון איהם, דערצעהלען חידושים,
איינלעגען נאָך איהם די וועלט און געדענקען איהם מיט זיין
דאוונען ווייל זיי וועלען לעבען. נאָך איידער ער איז געקומען
צו פאָהרען ערגיץ אין א שטאָדט אַריין, פלעגט שוין ווערען, מיט
א וואָך פריהער, א רעש: „ער פאָהרט! יוסילע סאַלאָווי
פאָהרט צו אונז אויף שבת!“ און אז יוסילע סאַלאָווי איז
געקומען, איז געוואָרען אין שטאָדט ערדערעמעניש — אַלע האָבען
געוואָלט הערען דעם מאַזעפּעווקער סאַלאָווי. צום
מיינסטען פלעגט יוסילע סאַלאָווי דאוונען אויף בילעטען, וועלכע
דער עולם האָט צעהאַפּט, נאָך פריהער איידער מע האָט זיך אומ-
געקוקט. מעהר ווי איין שבת האָט יוסילע סאַלאָווי נישט פער-
בראַכט אין קיין שטאָדט, מע זאָל איהם אפילו אָפּגילטען, מחמת
שטערט איז דאָ א סך, און מע דאַרף זיין אומעטום. ערשט נאָך
זיין אַוועקפאָהרען פלעגט אָנהויבען צו קאָכען מיט איהם די

— שא-שא, קוק איהם אן! וואס פאר א „זיי געזונט“ אזוי פריה? האר אויס א קאפעלע, ביז לייוער בעל-עגלה וועט זיך אמאל אויסקראצען קומען מיט זיינע דריי פגירות, וועסט דו זיך נאך קאנען אפגעזעגענען זעכס מאל. געה נאך, יוסילע, דאווען-אפ און קום צו אונז אויף אַנבייסען. דעם לעצטען וואַרמעס באַ-דאַרפסט דו עסען ביי אונז; דאָס וועט דיר זאָגען יעדער מענטש מיט יושר, אז עס באַדאַרף אזוי צו זיין! הערסט דו, אסתר? האָט מיר פרומע-בלומע געבראַכט אין קלייט אַריין פיש, וואָס זאָל איך דיר זאָגען? געה דערווייל אַרויס אין קלייט אַריין, איך האָב דאָרט געלאָזט דאָס משרת'על אַליין, די כדיונות זענען, ברוך-השם, אזוי גרויס, האָטש נעם פאַרשליס די קראָם, שונאי ציון, צו אַלרי גוטע יאָהר! זיץ-אויס אזא טאָג און פרעגעל זיך אויף דער זון, טאָמער ווייסט דו וואָס? געדענק זשע, יוסילע, אויף וואַרמעס, למען-השם, אויף וואַרמעס! דעם טאָטען מיט דער מוהמע וועל איך רופען אַליין: ס'איז ראש-החדש, אַ האַלבער יום-טוב. זיי מעגען קומען.

יענער טאָג, קאָן מען זאָגען, איז געווען דער בעסטער, דער ליכטיגסטער, דער גליקליכסטער טאָג אין אסתר'ס לעבען. אויף אַלץ איז אַ צייט; עס קומט אַ צייט אויך אויף דעם איינציגען בלומעלע, וואָס וואַכסט אין וואַלד ערגיץ אין אַ ווינקעלע, פער-וואַרפען, פערשטעלט, עלענד און וויסט. עס קומט אויפ'ן עלענדען בלומעלע די גוטע צייט. עס קוקט-אַראָפּ אויף דעם איין שטראָהל פון דער ליכטיגער זון. דאָס אויפגעלעבטע, דערפרישטע בלומעלע הויבט-אויף דאָס קעפעל אויף אַ מינוט, צעלאָזט די בלעטעלעך, שיינט און בליהט, קוקט אין לויטערען הימעל אַריין און גיט-אָפּ אַ לעבליכען גרום דער מילדער נאַטור, וואָס האָט נישט פער-נעמען אין איהר אויך, עלענדע, אַרעמע בלום...

א קינד ביי דער מאמע אויף די הענד, האָט ער זיך איינמאַל אזוי צעוונגען, אז מע האָט פאַר איהם מורא געהאַט און אָפּגעפיהרט איהם צום רבי'ן; דער רבי האָט איהם אַ קוק געטהאָן אין האַלז אַריין און האָט איהם געבענשט, ער זאָל אזוי נושאַ חן זיין ביי דער וועלט, ווי ער האָט נושאַ חן געווען ביי איהם אין די אויגען. אויך האָט מען דערצעהלט, אז יוסילע עסט נישט קיין שום זאַך; קיין ברויט, קיין פלייש און קיין פירות, אַחוץ הייסע מילך מיט גאַנעלמאַגעלס — און פון דעם לעבט ער; ער טרינקט אויס אַ שאַק אייער יעדען טאָג און דערפאַר איז איהם דאָס קול אזוי ריין און געלייטערט. „פרום איז ער, — אזוי האָט מען געזאָגט אויף איהם — ווי די וועלט, און לערענט אויסגעצייכענט“. חאַטש קיינער האָט איהם נישט פּערהערט, נאָר מע האָט געקאָנט אַרויס־זעהן נאָך זיין פנים, אז ער בעדאַרף זיין איין איידעל קינד; „שען איז ער — אזוי האָט די וועלט געשמועסט — אזוי, אז ס'איז איהם נישט אין פנים אַריינצוקוקען. פריצים, שררות, גראַפען און קניאַזען פלעגען זיך שפּיעגלען אין זיין ליכטיגער צורה“.

די אַלע מעשיות האָבען, געוועהנליך, געגרייכט ביז מאַזע־פעווקע און זענען געווען פאַר שמואליקען, פאַר זלאַמען און פאַר אסתר'ן אַ גוטער באַלזאַם, אַ רפואה צו זייערע יסורים, וואָס זיי האָבען געוואָלט פון איהם: עס איז געווען אָפּגערעדט, אז אויף סוכות זאָל ער קומען אַהיים זיך אָפרוהען אַ ביסעל און פאָהרען ווייטער; צום סוף איז אַוועקגעגאַנגען אי סוכות, אי פסח, אי שבועות — און יוסילע איז נישטאָ; עס איז אַוועקגעגאַנגען נאָך אַ סוכות — און יוסילע איז נישטאָ; עס איז אַוועקגעגאַנגען נאָך אַ סוכות — און יוסילע איז אַלץ נישטאָ! ער שרייבט: „אַט קום איך, אַט קום איך“ — און קומט ניט. מע זאָל וויסען וואו איהם צו געפינען, וואָלט מען איהם געשריבען, זיך דורכגעפאָהרען צו איהם; אָבער אז ער פליהט־אַרום איבער דער וועלט, היינט דאָ, מאָרגען דאָרט — געה זוך איהם. אַ שטיקעל גליק, וואָס ער שרייבט חאַטש בריוואַלעך. שפעטער האָט זיך אָבער דאָס גליק

שטאָרט. איינער האָט איבערגעגעבן דעם אנדערען זיינע געפיהלען מיט גרויס התפלות: „וואָס זאָגט איהר אויף עפּים אויפ'ן סאָלאָווי? ... וואָס זאָגט איהר אויף זיין שטימע? ... האָט איהר איהם האָטש אָנגעקוקט רעכט אין פנים אַרײַן? ... וואָס זאָגט איהר אויף זיינע משוררים? ... נו, מאָזעפּעווקע! נו, סאָלאָוויטשיקעל!“ ... עס האָבען זיך געפונען אַזעלכע ליעב־האַבער, וואָס זענען איהם נאָכגעפאַהרען אין דער אנדערער שטאָרט אַרײַן, בכדי זיי זאָלען איהם קאָנען האָרען נאָך אַ מאָל. אויף דער גאָס, אַז יוסילע האָט זיך בעוויזען, זענען איהם נאָכגעלאָפּען אַ גאַנצע האָפטע יונגלעך, וויסע־חברה־ניקעס, מיט אַ געשריי: „דער סאָלאָווי! דער סאָלאָווי!“ און ניט נאָר קליינע קינדער, נאָר אויך אידען מיט בערד האָבען זיך אָפּגעשטעלט אַ קוק טהון אויפ'ן מאָזעפּעווקער סאָלאָווי. דאָכט זיך, וואָס איז געווען צו זעהען דאָרטען? אַ בחור־על פון אַ יאָהר זעכצעהן־זעבעצעהן, מיט רויסע בעלעך און מיט צוגעגלעטע פאה'לעך, מיט אַ לאַנג קאָפּאָטקעלע, ביז דער ערד, און מיט אַ האָזען קאָפּעלישעל — אַט דאָס איז אינגאָנצען געווען יוסילע סאָלאָווי; נאָר זיין נאָמען איז געווען אַזוי גרויס, זיין קול איז געווען אַזוי וואונדערליך, זיין דאוונען איז געווען אַזוי געטליך־זיס, אַז זיין פנים האָט אויס־געוויזען מיט אַ בעזונדער חן, און אַ זכיה איז געווען ווער עס האָט איהם אָנגעקוקט.

ווי פון יעדען גרויסען מענשען, האָט מען זיך אָנדערצעהלט פון יוסילע סאָלאָווי מעשיות גענוג, און עס זענען געגאַנגען צווישן אידען לעגענדען וועגען איהם אָהן אַ שיעור. למשל, מע האָט דערצעהלט, אַז ער טראָגט ביי זיך אין האַלז אַזאַ מין אינ־סטרומענט, אַ האַרמאָנקעלע אָדער אַ פייפּעלע, מיט וועלכען ער מאַכט אַזעלכע קונצען; און עס קאָן נאָר אַנדערש ניט זיין, דען אַזוי צו זינגען איז נאָר ניט קיין מענשליכער כח. אַנדערע האָבען דערצעהלט, אַז ס'איז ניט קיין האַרמאָנקעלע, ניט קיין פייפּעלע, נאָר אַזאַ האַלז פון געבוירען־אָן, וואָרום בשעת ער איז נאָך געווען

וועהנליך, אינגאנצען ארויפגעוואָרפען די שולד אויף איהם, גע-
זיפט איהם, ווי אלע מאָל, זאָגענדיג, אז ווען זי זאָל זיין אַ טאטע,
וואָלט זי זיך אַנדערש נוהג געווען מיט איהר קינד, און ווען זעלדע,
עליההשלום, זאָל אַצינד לעבען, וואָלט אלסדינג געווען גאָר
אַנדערש!... די אלע שמועסען צווישען שמואליקען מיט זלאטען
זענען פאָרגעקומען פאַר אסתר'ען, און עס האָט זי נעבאָך גוט
געקרענקט. נישט קאָנענדיג אַרויסזאָגען פאַר קיינעם איהרע פער-
פאָרגענע יסורים מיט איהר האַרצוועהטיג.

שוואַרצע וואָלקענס האָבען זיך אָנגערוקט אויף אסתר'ס
לויטערען הימעל, און די וועלט, וואָס איז איהר אויף אַ מינוט
געווען ליכטיג און ליעב, איז איהר וויעדער געוואָרען פער'חושכ'ט
און פערוויסט, נאָך ערגער ווי פריהער. פריהער איז זיך אסתר
געוועזען אין איהר ספערע, צווישען איהריגע, ווי דאָס קליינע
בעשעפענישעל אין דעם אייעלע, גאָר נישט וויסענדיג וואָס אויף
יענער זייט טהוט זיך, אסתר וואָלט זיך געוויס געקריגען איהר
גלייכען, איהר אמת'ען זיווג, זי וואָלט חתונה געהאַט אין אַ מזל-
דינער שעה; צי זי וואָלט געלעבט גליקליך, צי אפשר ניט אזוי
גליקליך, נאָך קיין טענות וואָלט זי נישט געהאַט צו קיינעם, אזוי
ווי אלע אַנדערע מאַזעפּעווקער מיידלעך. אַצינד אָבער, אז איהר
האַרץ האָט פערזוכט יענעם הייליגען נעפיהל, אַצינד, אז זי האָט
זיך אויף אַ מינוט גערעכענט אזוי גליקליך מיט איהר יוסילען.
מיט איהר חתן, וואָס קיינער האָט ביי איהר נישט געוואוסט און
אויף וועלכען זי האָט אַרויסגעקוקט אזא צייט, — אַצינד בעדאָרף
זי זיך אָפגעזעגענען מיט דעם געדאַנק און נאָך בערגאָבען זיך,
בעהאַלטען זיך, טראָגען די צרות אינוועניג! אסתר האָט ביי זיך
לאנג נישט געקאָנט פועל'ען, אז יוסילע זאָל אַזעלכעם טהון —
אָוועקוואַרפען, פערגעסען דעם זייגעזונד, פערגעסען אויף אייביג!
סטייטש, סטייטש! ער זאָל אַזעלכעם טהון? וואו זענען זיינע
רעד? וואו איז זיין געטריישאפט צום טאטען? וואו זענען אלע
זיינע שבעות און צוואַגעכצען? „אז יוסילע קאָן אַזעלכעם

וויך אויסגעלאָזט; דאָס ערשטע האַלבע יאָהר האָבען זיי געהאַט
 אין איהם גוטע פרייליכע בריוולעך; תחילת גאנץ אָפּטליך, און
 נאָכדעם וואָס ווייטער שוין נישט אזוי אָפּט, ווי פריהער. נאָר
 דאָך האָבען זיי געהאַט פון איהם גוטע ידיעות, אז ער פאָהרט
 אַרום איבער דער וועלט, ער מאַכט אַ רעש, געפעלט דעם עולם,
 מאַכט געלד און פאָהרט ווייטער. שמואליק האָט עטליכע מאָל
 מקבל געווען פון יוסילען אַ פאָקעט מיט גראַפּע עטליכע קערבלעך,
 און מאַזעפעווקע איז געגאנגען מיט דעם האַדאָראָם. „וואָס זאָגט
 איהר אויף אונזר שמואליק דעם חזן? זיין יוסילע שיקט איהם
 איבער אַהערצו געלט נוזמאות! ער וועט ווערען אַ נגיד אויף דער
 עלטער!“... שפעטער, אויפ'ן אַנדערען יאָהר, האָט יוסילע אויפ'ן
 געהערט ניט נאָר געלד צו שיקען, נאָר אפילו אזוי אַ בריוועל
 פלעגט ער צושיקען איין מאָל אין דריי חדשים, אי דאָס —
 עטליכע שורות: „ראשית סוף איך דיר מעלדען, אז איך בין,
 ברוך השם, אין בעסטען געזונט, גיב גאָט דאָס נעמליכע פון אייך
 צו הערען אָמן סלה!“... און ווייטער כמעט גאָרניט. נאָר
 שפעטער האָבען זיך די דאָזיגע בריוולעך אויך אויסגעלאָזט, און
 יוסילע איז פערפאלען געוואָרען, פערפאלען, ווי אין וואסער אַריין.
 ניטאָ יוסילע! שמואליק דער חזן נעבאָך איז אַראָפּגעפאלען מיט
 אַ מאָל פונ'ם הימעל אויף דער ערד. ער האָט געקלאָגט אויף זיין
 טייערען זוהן, זיין אויג אין קאָפּ, זיין שטיצע אויף די עלטערע
 יאָהרען — פערוויסט און פערפינסטערט איז ער געוואָרען! ער
 איז אַרומגעגאנגען אָהן אַ קאָפּ, נאָר נישט וויסענדיג וואָס מע
 טהוט אַצינד „און וואָס הויבט מען אָן צו טהון?“ גענוג וואָס
 דער אומגליק איז אזוי גרויס, איז דער בזיון נאָך גרעסער.
 שמואליק האָט זיך ניט איין מאָל אויסגערערט זיין ביטער האַרץ
 פאַר זיין גוטען פריינד, זלאַטע די צעלניקעריין, זיך געהאלטען מיט
 איהר איין עצה, „וואָס טהוט מען און וואָס הויבט מען אָן צו
 טהון?“ נאָר וואָס פאַר איין עצה האָט איהם געקאָנט געבען
 זלאַטע, אַ אירינע און איין אַלמנה דערצו? זי האָט, ווי גע-

שטאָדט ערגיץ געדאווענט שבת, איז שוין גדליה באַס געווען אין דער אַנדערער שטאָדט, זיך געדונגען דאָרטען מיט די נפאים ביו'ן ביין אַרײַן, בעשטעלט פאַר יוסילען אַ שבת, אָפּגענומען די עטליכע קערבלעך פריהער, און אז יוסילע איז אָנגעקומען, איז גדליה אוועקגעפאָהרען אין דער דריטער שטאָדט בעשטעלען אַ שבת, און אזוי ווייטער און ווייטער. גדליה איז געווען געניטער אין דעם ענין. יוסילע האָט זיך, נישקשה, געמעגט פערלאָזען אויף איהם מיט אלסדינג; ער האָט שוין אליין געפיהרט דאָס גאַנצע רעדעל, געדונגען משוררים, געפיהרט די הוצאה, אליין זיך גערעכענט אומעטום — אלץ אליין. יוסילע'ס עסק איז געווען נאָר קומען, אָפּדאווענען אַ שבת און פאָהרען ווייטער. ביי גדליה'ן איז יוסילע געווען פעררעכענט, ווי אַיין אייגען קינד. ער האָט איהם אָפּ געהיט, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג, עס איז יוסילען געווען ביי איהם, אָהן עין־הרע, גאַנץ גוט, — אזוי האָט יוסילע די ערשטע צייט אליין געשריבען צו זיינע לייעבע און געטרייע, די גוטסקייט זיינע האָט אָבער יוסילע דעמאָלט אליין נישט פער־שטאַנען. די חברה משוררים, בעדאָרף מען וויסען, זענען אַ גוטע חברה. צום מיינסטען איז דאָס לעבעדיגע, פרייליכע יונגען, נאָר וואָס בעפרייטע פונ'ם ענגען פינסטערען חדר און פונ'ם ביטערען רבינ'ס קאַנטשיק אָדער פונ'ם בעלי־בית'ס רשות. אַרויס־פאָהרענדיג אויף דער גרויסער פרייער וועלט, זענען די דאָזיגע חברה־לייט, ווי די ווילדע לאָשעקלעך; זיי ווייסען ניט, וואָס זיי זאָלען טהון פריהער. דאָס זענען צום מיינסטען אַזעלכע יונגלעך, וואָס זענען ביז אַהער זשעדנע געווען אַ שטיקעל ברויט, געווען תלמוד־תורה־ניקעס, שניידער־יונגלעך אָדער משרתי־מלעך, ווער זיי זאָלען ניט זיין, געהט מען זיך באַלד צונויף אלע אינאיינעם, און עס ווערט ביי זיי יד־אחת, איין דעה, איין שיסעל, און אַ לעבען ווי אין גן־עדן. פון אידישקייט, געוועהנליך, ווערט מען פטור, מע טהוט וואָס דאָס האַרץ גלוסט. קומענדיג אין אַ שטאָדט, נעמט מען זיך באַלד צום עסען; דאָס עסען איז ביי זיי טייערער

טהון. — אזוי האָט אסתר געזאָגט צו זיך אַליין — איז שוין עס וועלט! נאָר דאָס, וואָס אסתר האָט געליטען אַצינד, איז נאָר געווען נאָר אַקעגען דעם, וואָס ס'איז איהר פירגעשטאַנען ווייטער זיין איהר לעבען...

XVII.

יוסילע סאָלאָוויי איז מרעיש עולם און ווערד
א חברה-מאן.

צווייערליי מינים געזונד איז פאַרהאַן אויף דער וועלט: איינעם טראָגען די צרות זיינע, רייסען איהם אָפּ פון דער היים, פון זיינע לייעבע, פערזאָנלעך איהם, און איינעם איז דאָס געזונד זיינס אָנגענעהם, און מחמת גרויס פערגעניגען פערדרעהט עס און פער'שיכור'ט איהם דעם קאָפּ, און ער ווערד געפּלעפט. אָס אזא מיין געזונד איז געווען אונזער יוסילע. אַרומפאַהרענדיג פון איין שטאָדט אין דער אַנדערער, האָט ער אַליין נישט געוואוסט, וואו ער איז אין דער וועלט. יוסילע האָט נישט בעדאַרפט טראָגען אויפ'ן קאָפּ קיין שום דאנות, וואוהין צו פאַהרען און ווי אזוי צו פאַהרען. דאָס איז שוין געווען גיט זיין נאָר; דערויף איז געווען אַ גדליה באַס, וואָס האָט איהם שוין אַליין פערזאָרגט מיט אַלס-דינג, ווי אַיין אייגענער טאַטע. גדליה באַס האָט נאָר געטראָגען דעם נאָמען „באַס“ פון אַמאָל; נאָר זינט ער האָט אָנגעהויבען אַרויספאַהרען אויף דער וועלט מיט יוסילע סאָלאָוויי, האָט ער דעם באַס פערבויגען אין אַ זייט און האָט זיך גענומען צו אַנדערע מלאכות: פאַהרען פון איין שטאָדט אין דער אַנדערער — „בעשטעלען שבתים“. בשעת יוסילע סאָלאָוויי האָט אין אַ

געענטפערט מיט א שמייכלע: „ביזט נאך גאר א קינד, יוסילע. מע באדארף קענען די חברה 1 זיי זענען פונ'ם לעבעדיגען לאנד"... שפעטער האָט יוסילע בעמערקט, אז גדליה אליין היפערט אמאָל אויך ביי'ם דאוונען, פערפעלסט א מנחה, און דעסגלייכען. „א מנחה איז ניט קיין ציעג, זי געהט נישט אין שאַדען" — פלעגט גדליה זאָגען מיט א ווערטעל, בעמערקענדיג, אז יוסילע חידוש'ט זיך דערויף. אויך דאָס האָט יוסילען שטארק געוואונדערט און א ביסעל פערדראָסען אויך, וואָס אזא פיינער מענש, אזא לייטשער איד, א איד מיט א טלית-קטן, ווי גדליה באַס איז, זאָל זיך פערגינגען אוועקזעצן שפיעלען מיט דער חברה משוררים אין „אָקע" אויף א גאנצער נאכט, אויסהערען זייערע ווערטלעך און צוזעהן אלע זייערע מיאוס'ע גענג. וואָס ווייטער האָט זיך אָבער יוסילע איינגעוועהנט מיט דער חברה, געוואָרען מיט זיי חבר און נאָכגעטהאָן זיי אלע זייערע חפציות. ער האָט אָנגעהויבען, ווי זיי, גאנץ אָפטליך פערבויגען דאָס דאוונען און האַפען גלייך מיט זיי א קערטעל, שפיעלען אין אָקע, נאָשען קאָנפּעקטען און אמאָל מאַכען בקאָמפאָניע א כוסה אויך. דאָס קאָמפּאָקעלע האָט ער אונטערגעשניטען, די פאות פערקירצט און פערשארט אַרונטער די אויהערען, די האָר געשמירט מיט פאָמאָדע, זיך שטענדיג געפוצט און איז געוואָרען צולעצט א גאנצער שטשאַנאָל. אויף געלד איז יוסילע סאָלאַוווי נישט געווען אזא געטרייער בעל-הבית; אַרום איהם האָבען זיך פאָזשיוועט אלע משוררים, נאָר מעהר פון אלע האָט אָפּגעלעקט א פיינדעל גדליה באַס. געפיהרט האָט זיך יוסילע, ווי א גרויסער, האַטש ער איז מעהר ניט אלט געווען ווי זיעפעצען יאָהר. יוסילען איז זעהר געפעלען געווען, וואָס קומענדיג אין א שטאָרט אַרײַן, איז מען איהם נאָכגעלאָפּען, געטייט אויף איהם מיט די פינגער, זיך גע'חידוש'ט אויף זיין שענקייט, אַרויסזאָגענדיג דאָס איהם אין די אויגען, און צום מיינסטען מיידלעך און ווייבלעך. יוסילע סאָלאַוווי האָט געהאַט א שם צווישען זיי פאַר א „פאַרשוין", און

פון אלץ אויף דער וועלט: ווי הונדערטע וועלן, ווי היינעריקען.
בעפאלט מען דעם בעלהבית פון דער אכסניה און מע גיט איהם
צו לייזען געלד. אין א פרייער צייט געהט מען ארום איבער דער
שטאדט, מע רויכערט ציגארען, מע שטיפט און מע ארבייט —
הכלל, עס איז חיינעלעבט!

בשעת יוסילע איז געווען ביי מיצי'ן אין טערעווען.
האט ער נאך פארט געהאט אויף זיך איין עול און איז געווען
פערנומען מיט'ן זינגען; דערצו האבען איהם אונטערגעהאלטען
די ברייולעך פונ'ם טאטען, וואס פלעגט איהם אפמליך דער-
מאנען, אז מע בעדארף זיין א איד, נישט פערגעסען חסד-שולם
לעגען תפילין אלע טאג, אפהיטען אלע דינים, נישט אין זינגען
האבען קיין נארישקייטען און געדענקען, אז ער איז נישט גלייך
צו אלע אנדערע משוררים, אז ער איז א טאטענ'ס א קינד... די
דאזיגע ברייולעך, וואס יוסילע פלעגט מקבל זיין פון זיין טאטען,
זענען פאר איהם געווען דער בעסטער מוסר, און ער האט געפאלגט
דעם טאטען, אפגעהיט אידישקייט, און מיט דער חברה זינגערס
געהאט ווינציגוואס מגעזומשא, דען ער האט דערויף קיין צייט
נישט געהאט: דעמאלט, ווען ער איז געווען פריי פון זינגען,
האט ער אויף זיך געהאט אנדערע ארבייט — וויענען מיצי'ן ען
דאס קינד, טראגען איהר דעם קאשיק פונ'ם מארק, שויערען דאס
מעש, וכדומה; יוסילע האט דאס אפער אלסדינג אונגענומען פאר
ליעב, אבי זינגען ביי מיצי'ן. שפעטער אפער, אז יוסילע
דאס זינגערעל איז געווארען „יוסילע סאלאוווי“, א
מענש פאר זיך, און איז אריין צווישען איין אנדער חברה, א
קאמפאניע פון לעבעדיגע פרייליכע יונגען, דורכגעטריבענע, פער-
שלעפטע קרענק, יונגען, וואס זענען אויסגעווען א וועלט און
ווייסען וואס בעדייט לעבען, האט זיך יוסילע'ס טבע איבער-
געביטען. לכתחילה, אז ער האט געזעהען זייערע תנועות, האט
ער דאס נישט געקאנט סובל זיין, און האט זיך די ערשטע צייט
געקלאגט פאר גדליה באס. גדליה האט איהם אויסגעהערט און

מיט מיידלעך; א לייטישער בעל-תפלה!... אזוי ווי ביי אלע מענשען אויף דער וועלט, פיהרט זיך אויך ביי אידען: כל זמן מע האלט פון איינעם, איז מען נישט קארג אויף קיין שבחים, מע פערנעטערט איהם און מע שרייט וועגען איהם אויף אלע גאסען; וויבאלד אָבער ער ווערט נמאס דעם עולם, אזוי הויבט מען אָן צו זוכען אויף איהם חסרונות, מע לעגט אַרויף אויף איהם די באָד און מע ווערט פלוצים געוואָהר וועגען איהם אַזעלכע זאכען, וואָס די האָר שטעלען זיך קאפּויר. דאָס אייגענע איז געווען מיט יוסילע סאלאוווי: אַז ער איז געווען גוט, איז ער געווען גוט און אָהן אַז שיעור און אָהן אַיין ערך; קוים אָבער האָט מען איהם אַריינגענומען אין מויל אַרײַן, האָט מען באַלד אַנ-געהויבען דערצעהלען וועגען איהם זעהר מיאוס'ע מעשיות. דער האָט דערצעהלט, אַז ער האָט אַליין געזעהען מיט זיינע אויגען, ווי יוסילע סאלאוווי איז אַרומגעגאַנגען אויף דער סטאַנציע אָהן אַ היטעל, געזונגען סאלדאטסקע ליעדלעך, געפיהרט אַ „פערליע-בעניש“ ערגיץ דאָרטען... און דער אַנדערער האָט דערצעהלט, אַז מע זאָגט, אַז יוסילע האָט אום יום-כפור גענעסען אַ חזיר'על, פריש געפרעגעלט אין פומער. אַ דריטער האָט דערצעהלט, אַז ער האָט געהערט, אַז מע האָט יוסילען אַראָפּגעפיהרט ערגיץ אין אַ שטאָדט פונ'ם עמוד עפים פאַר זעהר אַ מיאוס'ע מעשה... הכלל, יוסילע סאלאוווי האָט זיך צולעצט פערדיענט אַזאַ נאָמען, אַז ער וואָלט טאַקי געמוזט אָפּטרעטען פונ'ם עמוד און פערלאָזען דאָס חזנות, נישט קוקענדיג אויף גדליה באַס, וואָס האָט איהם געוואָלט אַיין-רעדען, ער זאָל זיך נישט צוהערען צו די רעד, וואָס מע רעדט אויף איהם. „לאָזען אונזערע אידעלעך רעדען צעזעצטערהייד, אַבי נעלט!“ — האָט גדליה באַס געזאָגט.

דאָס נאָכגעבען, וואָס גדליה באַס האָט אזוי נאָכגעגעבען יוסילען, איז געווען נישט אומזיסט. יוסילע סאלאוווי איז פאַר איהם געווען אַ גוטע אַרענדע, פון וואָנען ער האָט זיך געצויגען זיין „חינוח“, געהאַט דורך איהם פרנסה בכבוד. חוץ דעם האָט

ער האָט זיך געמעגט בעריהמען נאָכדעם, אז מע פלעגט איהם נאָכלויפֿען, קושען די טריט זיינע און וואָרפען זיך איהם אויפֿ'ן האַלד. אַ שטען פֿנימ'על איז אַמאָל אַ ווילדער חסרון. עס קאָן זעהר זיין, אז ווען ניט דאָס, עס הייסט, ווען יוסילע סאָלאָווי זאָל ניט געווען זיין קיין שטען יונגעל, וואָלט ער אפשר נישט אזוי גיך קאָלי געוואָרען. זיין שטען פֿנימ'על, קאָן מען זאָגען, האָט איהם אוועקגעקוילעט. אַ סך גלייכער און געזינדער וואָלט געווען פֿאַר איהם, פֿאַר זיין טאַטען און פֿאַר אַלעמען, ער זאָל ניט געווען זיין אַזאַ פֿאַרשוין און מע זאָל ניט געווען טייטען אויף איהם מיט די פינגער און מע זאָל איהם נישט געווען פֿערדרעהען דעם קאָפּ מיט נאַרישע יונגעלשע זאַכען... צוליב דעם האָט יוסילע פֿער-לאָרען זיין תּמימות, זיין עהרליכקייט, זיין געטריישאַפֿט צו דער היים מיט אַלע זיינע פֿריהעריגע גוטע פֿאַסטעמקעס, און ער האָט מיט דער צייט אָנגעוואָהרען דעם גאַנצען גלאַנץ, דעם ברען, דעם כּבוֹד, דעם חן ביי גאָט און ביי לייט.

אַ חזן איז ניט קיין אַקטיאָר. דער איד האָט אָודאי ליעב, מע זאָל איהם זינגען, בעווייזען בריה'שאַפֿט, מאַכען קונצען ביי'ם עמור וכדומה; דער חזן טאָר אָבער ניט פֿערגעסען דאָס אויך, אז ער הייסט „שליח-צבור“, דאָס הייסט, אַ געשיקטער פֿון קהל, אַ מליץ-יושר, אַ דעפּוטאַט, און דעריבער פֿאָדערט פֿון איהם דער עולם, ער זאָל זיין אַ מענש פֿון גוטע מדות, אַ לייטישער איד, ניט קיין הפּער-יונג, וואָרום אַ בית-המדרש איז ניט גלייך צו טהעאַטער. דעמאָלט, אז יוסילע סאָלאָווי האָט זיך געפֿיהרט אידישליך, עהרליך און פֿרום, ווי עס געהער צו זיין, האָט זיין דאוונען ביי'ם עמור געהאַט גאָר אַיין אַנדער מתיקות, און ער אַליין האָט געהאַט ביי יעדען דעם זיעבעטען חן. שפּעטער אָבער, אז ער האָט זיך אָנגעהויבען פֿיהרען אַנדערש, האָט ער אָנגעהויבען ביסלעכווייז נמאס צו ווערען דעם עולם, פּסול און מיאוס: „אַ שטענער בעל-תּפֿלה, — האָט מען אויף איהם געזאָגט — אז ער שפּיעלט גאָר אין קאָרטען, עסט קאָלכאַסען און שפּאַציערט אַרום

וואָס ער האָט אַליין געהאַט אויף יוסילען. עס איז אָבער געקומען די צייט, ווען גדליה האָט אַרויסגעזעהען, אז זיין קוק איז קיין קוק נישט, פוסטע חלומות, וואָס מע דאַרף זיי אַרויסשלאָגען פון קאַפּ און פּערגעסען. נישט לעבען מיט קיין נאַרישע מחשבות. יוסילע האָט איהם בפירוש געזאָגט, אז ער האָט אפילו נישט אין זינען אַ חתן צו ווערען. ער וויל שוין פאַהרען אַהיים, זיין בעשערטע וועט ער זיך געפינען דאָרטען, צווישען זייניגע. גדליה האָט אַרויסגעזעהען, אז די שפּיעל איז פאַר'ן טיוועל... דערצו האָט זיך אונטערגעוואָרפען אַ וויטיגער ענין, וואָס האָט גדליה'ן פרי-משמעליט דעם קאַפּ, געפלעפט דעם מוח און פערבלענדעט די אויגען מיט היבשע עמליכע קערבלעך, אויף וועלכע גדליה איז תמיד געווען אַ גרויסער בעלן. ומעשה שהיה כך היה:

XVIII.

פערעלע די דאַמע האַלט ביי אַוועקפאַהרען
פון דער שטאָרט סטרישטש, נאָר צוליעב
יוסילען בלייבט זי איבער.

צווישען יאָמפעלע און צווישען מאַקאַרעווקע, פונקט אויף דעם מיטוועג, געפינט זיך דאָס געוויסע שטעדטעל סטרישטש, וואָס איז בעקאַנט אין דער וועלט מיט איהרע מיוחסים, אייניקלעך, מקובלים און גלאַט אַזוי שענע אידען, אָרעמע לייט, וואָס פאַהרען אַרום אויף דער וועלט, איטליכער מיט אַ יחוס-בריוועל, אז כפי ער איז דעם זיידענ'ס אַיין אייניקעל, קומט איהם דעריבער אַ שענע נדבה... פון וואָס די אידען לעבען דאָרטען — איז שווער

גדליה געהאט א קוק זעהר א ווייטען; דער קוק איז געווען — א שירוך. גדליה האָט געהאט א טאָכטער, אפילו ניט אזא פארשוין, נאָר זעהר א קלוג מיידעל, איין אונטערדערוואַכסענע, שוין רעכט אין די יאָהרען, אַריבער צוואַנציג, דאָס הייסט, כמעט דרייסיג יאָהר אלט. „נישטאָ קיין גליק!“ — האָט זיך גדליה אָפּטליך געקלאָגט פאַר די משוררים און יוסילען אויך בתוכם. — „נישטאָ קיין מזל און גענוג! אזא געראַטען מיידעל, ווי ביי מיר איז, און ס'איז שווער צו געפינען דאָס גלייכען איהרס; וואָרום אַבי וועמען וויל זי נישט, און דאָס וואָס זי וויל, איז נישט צו געפינען, ווי געוועהנליך, היינטיגע מיידלעך“... אָט אזוי פלעגט גדליה פאַס אָפּט אונטערשמועסען פערשטעלט, ווי זיין שטייגער איז געווען, תמיד רעדען האַלבע ווערטער, אויפ'ן וואונק, יענער זאָל זיך אָנשטויסען. מע האָט בעדאַרפט זיין שוין גאָר אַ גראַפער נאָר, מע זאָל זיך נישט אָנשטויסען, וואָס גדליה האָט געמיינט, רעדענדיג פאַר יוסילען מכה זיין טאָכטער. ער האָט דאָס גאָנץ גוט פערשטאַנען און האָט זיך געמאַכט נישט וויסענדיג, יוסילע איז שוין געוועהנט געוואָרען צו אַזעלכע זאַכען, אין איטליכער שטאָרט, וואוהין ער איז אָנגעקומען און האָט אָפּגעדאווענט אַ שבת, האָבען נאָכדעם די שדכנים איהם אָפּגעשלאָגען די טירען; מע האָט איהם גערעדט שידוכים איינעם גרעסער פונ'ם אַנדערען, מיט צעהן טויזענער, פופצעהן טויזענער, צוואַנציג טויזענער... עס האָבען זיך געפונען צווישען נגידים אַ סך בעלנים, וואָס האָבען געוואָלט שען בעצאָהלען, אַבי צו בעקומען יוסילע סאָלאָווי פאַר איין איידעם, ובפרט נאָך אין יענער צייט, ווען יוסילע האָט נאָך ניט אָנגעוואָהרען דעם גלאַנץ און האָט זיך געפיהרט אידישליך. געוועהנליך, האָט מען זיך געווענדט ניט צו איהם גלייך, נאָר צו גדליה פאַס, ווי צו איין עלטערען מענשען. גדליה פון זיין זייט, רעדענדיג האַלבע ווערטער, אויפ'ן וואונק, האָט געזעהען מיט אַלע מעגליכקייטען אָפּצושלאָגען, צערייבען, אַוועקמאַכען מיט דער האַנד, דען עס האָט איהם זעהר נישט געפאַסט אַקעגען יענעם קוק,

און פסח־ליב. און אויך א היבשע סומע געלד האָט ער אָפֿ-
געשריבען זיין דריט ווייב, א יונגע אַלמנה, וואָס ער האָט נאָר
וואָס געבראַכט פון באַרדיטשעוו, א פאָר יאָהר פאַר'ן טויט. אַחוץ
דעם האָט זיך אָט די יונגע אַלמנה נאָך פאַר'ן מאַנ'ס לעבען
אַראָפֿגעשאַרט היבשע עטליכע גראַשענס — אזוי זאָגט מען —
און האָט געוואָלט אַרויספֿיהרען פון סטרישטש, ווי מע האָט
געשמועסט, א צוויי הונדערט טויזענד קערבלעך, אוועקפֿאַהרען
צוריק קיין באַרדיטשעוו און ערשט דאָרט קריגען איהר זיווג, דאָס
הייסט, א מאַן א יונגען, נישט קיין זקן, ווי משהוואָלף איז געווען.
האָט זיך אָבער פונקט אין יענער צייט אונטערגעחאַפֿט יוסילע
סאַלאַוויי, און משהוואָלפֿ'ס ווייבעל, די יונגע אַלמנה, פֿערעלע
די דאַמע, איז געבליבען לעת־עתה א דאָרטיגע.

„פֿערעלע די דאַמע“ האָט מען זי אין סטרישטש גערופֿען דער-
פאָר, ווייל זי איז געווען דאָרטען כמעט די איינציגע, וואָס איז
געגאַנגען אָנגעטראָגן ווי א פֿריצת, אַרויסגעפֿאַהרען אין א קאַרעטע,
יגעהאַט ביי זיך זיין שטוב א הונד און געשפּיעלט „אויפֿ'ן פֿאַרטאָ-
פּיאַן“. נאָך בשעת משהוואָלף איז געוועסען שבעה, האָט מען
שוין אין סטרישטש געשמועסט, אז אַצינד וועט ער חתונה האָבען
פאַר א יונגער, וואָס זאָל זיין פון היינטיגער וועלט, וואָרום פאַר
וואָס ניט? געלד האָט ער — מעג ער זיך פֿערגיגען אַלסדינג...
און דאָס שטעדטעל האָט טאַקי געטראָפֿען: משהוואָלף, איבער-
וואַרטענדיג שלשים, איז זיך אוועקגעפֿאַהרען ערגיץ, פֿערשטעהט
זיך, קיין באַרדיטשעוו, און האָט אין גיכען געבראַכט צו פֿיהרען
מיט זיך א „דאַמע“... וואָרום זינט סטרישטש איז א שטאָדט,
געדענקט מען נאָך ניט, אז א אירינע זאָל האָדעווען א הונד און
זאָל שפּיעלען אויפֿ'ן פֿאַרטעפּיאַן. געוועהנליך, האָט מען, דאָס
ערשטע מאָל דערהערענדיג זי שפּיעלען, בעלעגערט די גאַס, וואו
משהוואָלף איז געוועסען: „א אירינע אַ כליזמר'טע גאָר!“
און עס האָבען אָנגעהויבען צו פֿליהען ווערטלעך אויף אַלע זייטען
וועגען דעם הונד מיט'ן פֿאַרטאָפּיאַן. „די דאַמע“, אָדער „פֿערעלע

זי זאגן; אז מע טהוט א האפ א סטרישטשער בעלהבית און
 מע פרעגט איהם, ווי אזוי און פון וואנען דער איד שלאגט זיך
 דארטען דורך, ענטפערט ער: „אָט אזוי, ווי איהר זעהט“...
 און מיינט, אז דערמיט איז ער שוין יוצא לכל הדעות. זייער
 הויפט־מסחר איז דארטען מעקלעריי; דער פרעמדער, אז ער
 קומט אהין צו פאָהרען, ווערד ער נכהל ונשתומם, זעהענדיג פאר
 זיך אזא מחנה פון מעקלערס: מעקלערס פון תבואה, מעקלערס
 פון געלד פערלייהען, מעקלערס פון הייזער, מעקלערס פון דיענ־
 סטען, מעקלערס פון חזנים, — כמעט אלע סטרישטשער בעל־
 בתים זענען מעקלערס. עס געפינען זיך דארטען א נוזמא בטלנים
 און חברות אלערליי: א „חברה משניות“, א „חברה תהלים“, א
 „חברה שומרים־לבוקר“, און נאך און נאך חברות אָהן א שיעור.
 אויך געפינען זיך דארט עטליכע בתי־מדרשים, א חוץ קלייזלעך
 און מנינים, א באַד איין אייגענע, און צוויי בית־עלמינ'ס, איינער
 איין אלטער און איינער א נייער, און ס'איז א סברה, אז מע
 שמועסט שוין מכה פערנעמען אָרט אויף א דריטען בית־עולם...
 נגידים איז פאָרהאן דארט געזעהלטע; מע רופט זיי „די
 סטרישטשער אַקציוניקעס“. אַפנים, עס איז זיי
 פערפליבען דער דאָזיגער נאָמען נאָך פונ'ם אַטקופ, פונ'ם אַקציו.
 די דאָזיגע ברידער, די אַקציוניקעס, לאָזען זיך הערען אויף דער
 וואָלט נישט אזוי מיט זייער צדקה, ווי מיט זייער גרויס עשירות:
 „זיי זענען רייך ממון־קורח, — אזוי זאָגט מען אין סטרישטש —
 מע לעבט ווי די שררות, נאָר יענעם גיט מען ניט א גראַשען
 אפילו. גאָט־ברוך־הוא טיילט איין איינעם גאָר און דעם אנדערען
 גאָרנישט“... פון דעסטוועגען, אז איינער פון די ברידער איז
 געשטאָרבען, זענען יענעם טאָג געווען צועמאכט די קלייטען, און
 די גאנצע שטאָרט האָט בעוויינט רב משה־וואָלף דעם אַקציוניק,
 ווי עס געהער צו זיין, אז עס שטאָרבט דער נגיד פון שטאָרט.
 געשטאָרבען איז רב משה־וואָלף אָהן קינדער און האָט זיין גאנץ
 פערמעגען איבערגעלאָזט זיינע יונגערע צוויי ברידער, מאיר־הערש

קאשפערעווי. פערבויגען דאָס אין אַ זייט. — „וואָרום ווערליב
קאשפערעווי איז זעהר אַ לייטיש אָרט אויף חזנים, מעג דאָס
פריהער דריי מאָל פאַר'שרפ'עט ווערען, צו-נאַלדי שוואַרצע
יאָהר!“ — אזוי האָט נדליה גע'עצה'ט און אזוי איז דאָס געבליבען.
אָהן טענות.

אַנקומענדיג קיין סטרישטש אויף שבת, האָט יוסילע סאַלאַוווי
מיט דער קאָמפּאָניע זיינער אַנידערגעלעגט אַ דאָוונען, אזוי אז
דאָס גאַנצע שטערטעל איז געגאַנגען חאָדאָראָם, און מע האָט
בעלעגערט די אַכסניה, וואו יוסילע איז געשטאַנען, אָנצוקוקען
חאָטש פון דערווייטענס דעם מאַזעפּעווקער סאַלאַוווי. צווישען
די אַלע נייגערדיגע צו זעהען יוסילען איז געווען אויך רב משה-
וואָלפ'ס יונגע אַלמנה, פערעלע די דאָמע, וואָס האָט איהם געהערט
ראָוונען און איז געקומען פון שוהל אַהיים אַ צעקאָכטע, אַ
צעשרויפטע, גאָר אַ געפּלעפטע. „איך וואָלט איהם אַ בעלנ'טע
געווען אָנקוקען אין פנים“, — האָט פערעלע די דאָמע געזאָגט צו
איהרע גאָהענטע לייט. זי האָט זיך שבת בייטאָג אָנגעטהאָן אין
איהרע זיידענע מלבושים און בעהאַנגען זיך מיט איהר טייערער
ציערונג, מיט די פערעל, דימענטען און בריליאַנטען, און איז
אַרויסגעגאַנגען מיט איהר פּאָקאָיאָווע שפּאַציערען איבער דער
שטאָדט, און פונקט פאַרביי דער אַכסניה, וואו עס זענען געשטאַנען
יוסילע מיט זיינע לייט. זומער-לעב, די פענסטער פון דער אַכסניה
זענען אָפּען; אָנגעשפּאַרט אויף ביידע הענד, שטעהט יוסילע
סאַלאַוווי ביי'ם אָפּענעם פענסטער און בעטראַכט די שטאָדט
סטרישטש מיט איהרע לייט. אויפ'ן קאָפּ טראָגט ער אַ יארמעל-
קעלע, מיט גאָלד געשמעפט און מיט אַ זילבערנעם קאָטעס; די
לאַנגע, רויסאָווע האָר פערשאַרט אַרונטער און צעוואָרפען איבער
די אַכסלען; דאָס פנים איז איהם לויטער-רווייס; די קאָרע אויגען,
גרויסע, גלאַנצענדיגע, קוקען-אַרויס שמיכלענדיג פון די געדיכטע
ברעמען. אַרום איהם שטעהען די חברה משוררים און מע שפּעט
און מע לאַכט אויס די שטאָדט סטרישטש מיט איהרע לייט.

די דאמע — אזוי איז פערבליבען איהר נאָמען שוין אויף תמיד. א סך מענשען האָבען זיך געשאַרפט די צייהן, גענייהט זיך אַ בייטעלע: „סטייטש, אזא דאמע! עס וועט איהר דען אָנשטעהן צו דינגען זיך? א נרבה — שמועסט מען ניט; די לייט האלטען פון דעם!“... מע האָט אָבער נישט דערוועהן, אז מע האָט זיך אָפגענאָרט פון אויבען ביז אַראָפּ: פערעלע די דאמע, וואָס איז אויסגעוואַכסען אין אזא מסחר־שטאָרט, ווי באַרדיטשעוו, האָט זיך געקאָנט דינגען שענער פון אלע סטרישטשער ווייבער די מאַכ־ליאַרקעס, און אַ נרבה געבען האָט זי נאָך ערגער פיינט געהאט, ווי איהר מאַן. „אוראי באַדאַרף מען קאָנען צימבלען אויפ'ן טופטשאַן, — האָבען איהר די סטרישטשער ווייבער געזאָגט מיט אַ שטאָך — אוראי באַדאַרף מען נאָך זיין אַ צעדאָממע, אז מע זאָל אזוי קאָנען יענעם אויסקאָכען דאָס וואַסער“... אָדער: „פערעלע, זאָלט איהר געזונט זיין! שענקט אונז אַ ברויט; לאָז זיך אַייך דאַכטען, עלעהיי איהר ניט דאָס אַוועק אַייער הונט“...

נאָך בשעת יוסילע איז געווען אין מאַקאַרעווקע, האָט מען איהם אַיינגעלאָדען קיין סטרישטש אויף אַ שבת. יוסילע האָט זיך אפילו געקנייטשט, זעהר נישט געוואָלט פאָהרען אין אזא העק, אַ שטעדטעל פון סאַמע קבצנים. אויסערדעם האָט ער גערעכענט פון מאַקאַרעווקע זיך אַריבערחאַפּען קיין קאַשפּערעוו און פון דאָרטען אַראָפּהאַפּען זיך אַהיים. קיין מאַזעפּעווקע. עס איז איהם שוין, קאָן מען זאָגען, נמאס געוואָרען דאָס אַרומפּאָהרען, געוונד זיין, אָפגעריסען פון דער היים; ער האָט זיך שוין אפילו געגרייט אָנשרייבען אַהיים עטליכע ווערטער (שוין אזא צייט קיין בריוועל נישט געשיקט!) — איז אַריינגעקומען גדליה, ימח־שמו, מיט זיינע גוטע רעד און האָט איהם איבערגערעדט, אז ס'איז פיעל גלייכער צו מאַכען דעם מאַרשרוט פריהער קיין סטרישטש אויף „שבת־חזון“, פון דאָרטען קיין פליאַסקע־דיגעווקע, און ערשט פון דאָרטען גלייך קיין מאַזעפּעווקע, אזוי אז מע קאָן אויסמידען

פערדרעהט דעם קאפ, אז ס'איז ביי איהר ניך געוואָרען רעכט אַלסדינג. נאָר איין זאך האָט זי נישט געקאָנט איבערטראָגען — דאָס, וואָס די שטאָרט הייסט „סטרישטש“: „נא דיר נאָר סטרישטש! א שטער נאָמען! פע, חלשות!“... אזוי האָט זיך פערעלע געקלערט, און עס האָט זי גוט געקערענט. משה וואָלף האָט איהר אָבער א טובה געטהאָן — ער האָט תיבה נאָך דער חתונה אָנגעהויבען צו קרענקען, און האָט אזוי אוועקגעקערענט א פאָר יאָהר, ביז ער איז געשטאָרבען, און פערעלע די דאָמע איז אויפגעבונדען געוואָרען. פון דעסטוועגען האָט זי זיך בער גאָנגען, ווי איין עהרליך ווייבעל, א אידישע טאָכטער, דהיינו: זי איז אָפגעזעסען שבעה. איבערגעוואָרט שלשים, ווי עס געהער צו זיין, און ערשט נאָכדעם זיך גענומען מיט איהר שטובמיידעל, לאה'צי די פאָקאָיאָווע, זיך צונויפלעגען די מלבושים, זיך קלויבען אין וועג אַריין. געוועהנליך, האָבען זיך צו איהר געלאָזט שדכנים פון דער וועלט, אָנשלאָגענדיג איהר גרויסע שידוכים; פערעלע די דאָמע האָט אָבער נישט געוואָלט הערען און זעהען — זי וויל ניט קענען דאָס וויסענע סטרישטש, זי וואָלט שוין געהערן גיכער פון דאָנען פטור ווערען. זי האָט שוין אפילו אוועקגעשריבען אַהיים צו איהר טאטע-מאמע, אז נאָך שבת, אסירצה-השם, פאָהרט זי אַהיים קיין פאָרדיטשעוו. צום סוף האָט זיך אויסגעלאָזט, אז זי איז פאָרט געבליבען אין סטרישטש. און איבער וועמען? איבער יוסילע סאלאוויי!

— וואָס זאָגסט דו אויף דעם יוסילען? — מאַכט פערעלע די דאָמע צו לאה'צי דער פאָקאָיאָווע, שפאָציערענדיג פאַרביי דער אַכסניה מיט איהר און וואָרפענדיג אַהינצו א קוק.
— וואָס זאָל איך זאָגען? — ענטפערט לאה'צי די פאָקאָיאָווע. — ער איז אַווראי שען, אזוי ווי דער מאָרגענשטערן איז שען, פונקט אזוי ווי יענער סאַלאָמאָן. וואָס שטעהט פאַר שריבען אינ'ם ראָמאַנס: הויך געוואַכסען, שען געבויט און מיט בלאַנדע האָר...

— וואָס זאָגסט דו אויף דעם דאָזיגען „טרישטש“? —
שמועסען די חברה-לייט צווישען זיך. — דאָס שטערטעל איז
פאַרפליבען פונ'ם אַלטען עפּוש.

— ווער איז אָט אַ יענעם ווייבעל, באַהאַנגען מיט בריליאַנטען
פון קאָפּ ביז די פיס? — פרעגט יוסילע, בעטראַכטענדיג פערעלע
די דאַמע און בעגענענענדיג זיך מיט איהרע שענע אויגען. פערעלע
איז נישט קיין מיאוס ווייבעל, אַ דיקע, נאָך גאָר אַ יונגע, ווייס,
ווי אַ געראַטענע פולקע, מיט אַ ווייסען, פעטען גיידער, בעהאַנגען
מיט גרויסע פערעלע, מיט אַ סך בריליאַנטענע פינגערלעך, מיט
בראַסלעטען, קייטעלעך, פליטערלעך אָהן אַ שיעור, אָנגעטאָן
זעהר רייך, אַיינגעטונקען אין זייד און אין סאַמעט נאָך דער
לעצטער באַרדיטשעווער מאָדע, און טרעט-אַרויס ווי אַ פאַווע.
דורכגעהענדיג עטליכע מאָל פאַרבוי דער אַכסנייה, האַפט זי אַ
קוק אויף יוסילען, און קומענדיג אַהיים, דערפיהלט פערעלע, ווי
עס ציהט איהר דאָס האַרץ און עס געהט איהר אויס דאָס חיות.
נאָך בשעת משה-וואָלף האָט געלעבט, האָט זי ניט איין מאָל
געקלערט ביי זיך אין האַרצען, אז זי וועט בלייבען איין אַלמנה,
וועט זי נעמען אַ בחור אָדער אזוי אַ יונגען מאַן, וואָס זאָל זיין
אַ שענער, אַ בלאָנדין... און איין אַלמנה וועט זי דאָך מווען
אַמאָל בלייבען, דען משה-וואָלף איז געווען אַלט און קראַנק.
גענומען האָט ער זי, געוועהנליך, נאָר פאַר איהר שענקייט אַליין.
ער האָט זי נאָר גליקליך געמאַכט; אַ כתובה האָט ער איהר
געשריבען אויף מאָה אַלף קערפּלעך, און צוגעזאָגט איבער הונדערט
און צוואַנציג יאָהר זי בעפריעדיגען, נישט פערגעסען זי בשעת
דער צוואָה... פערעלע איז געווען נאָך זעהר אַ יונג מיידעל
דעמאָלט. נאָר זי האָט לייענ געהאַט זיך שען אָנטהון, ווי אַלע
באַרדיטשעווער מיידלעך, געהאַלטען פון דער מאָדע, תמיד אַרויס-
געקוקט אויף אַ רייכען חתן. געוועהנליך, איז איהר משה-וואָלף
נישט געווען צום האַרצען, נאָר די „מאָה-אַלף“ מיט זיין קארעטע,
מיט זיין שען מעבעל. מיט אַלעם מיט אַנאָדער האָבען איהר אזוי

קיין איבעריג קלייד, קיין בורנוסעל, קיין שטיוועלע: „מע באדארף דאס אוועקשיקען לוי־מאטלען, ער קעהר אודאי באדארפען האָבען געלט!“ דערפאר האָט איהר לוי־מאטעל געשיקט גוטע פריוולעך אלע וואָך, און איין פריוועל מיט'ן אנדערען זענען געווען ווי א צווילינג, גלייך ווי איין מאמע האָט זיי געהאט.

„און איך גרים דיר“ — פלעגט איהר לוי־מאטעל שרייבען אלע וואָך — „און איך דאנק דיר מיין ליבע כלה פאר דער מתנה און איך האָב זיך געמאכט נייע שטיוויל מיט גאליאָשען און איך ביט דיר שרייב מיר וואָס מאַכסטו אין דיין געזונט און צי דיין בעל־הבית לעבט נאָך און איך בין דאָנקען גאָט געזונט און קיין אַרבייט מאַכט זיך ניט גילזים קאָסט היינט וואָלוועל און קיין געלט פאַרדינט זיך ניט און שיק מיר מיין ליבע כלה אויף אַ נייעם גארניטער און יענער גארניטער איז שוין אלט געוואָרען און שרייב מיר וואָס מאַכסטו אין דיין געזונט און צי דיין בעל־הבית לעבט נאָך...“ די דאָזיגע פריוולעך זענען געווען ביי לאה'צין טייערער ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג. זי האָט געלעבט מיט דעם חיות, אז לוי־מאטעל טהוט זיך אָן וואוילטאָג פאר איהר געלד און געהט אין איהר „גארניטער“ מיט איהרע „שטיוועל מיט גאליאָשען“.

— נאר, נאר! — פלעגט איהר פערעלע די דאָמע זאָגען. — נאָרישע מויד! ער וועט דיר מסתמא שטעלען אַ גילדענע מצבה, דער חתן דיינער! ווי מיינסט דו?

לאה'צי די פאָקאָיאָווע האָט דערויף נישט געהאט וואָס צו ענטפערען; זי האָט זיך געוואוסט איהרס: זי האָט געצעהלט די מינוט, די רגע, זי זאָל שוין דערלעבען קומען אַהיים קיין באַרדי־טשעוו און שטעלען חופה מיט לוי־מאטלען. „ווייס איך וואָס זי זאָגט דאָרטען, די מאַדאם, וואָס איהר קומט אויס! איך זאָל איהר קאָנען אַרויסנעמען מיין האַרץ און בעווייזען, וואָלט זי געוואוסט, ווי אזוי צו חזק מאַכען פון אַזעלכע זאָכען...“

לאה' צי די פאקאייאוווע האָט ליעב געהאַט צו ליינענען ביכלעך, פון יענע מעשה-ביכלעך, וואָס אויפ'ן ערשטען פלעטעל שטעהט אָנגעצייכענט: „א העכסט-אינטערעסאַנטער ראָמאַן, נאָכדרוק פערבאָטען“. די דאָזיגע מעשיות פלעגט לאה' צי די פאקאייאוווע ליינענען הויך אויף אַ קול פאַר פערעלע דער דאַמע, בשעת משה-וואָלף איז געלעגען אויפ'ן קראַנקען-בעט. פערעלע פלעגט זי כלומרשט אויסלאַכען מיט איהרע מעשה'לעך און טאַקי בשעת מעשה האָבען פון זיי הנאָה... געבראַכט האָט פערעלע די דאָזיגע פאקאייאוווע מיט זיך פון באַרדיטשעוו; איהר אַרבייט איז געווען נאָר אַנטהון די מאַדאַם, געהן מיט איהר שפּאַצירען, זיין שטענדיג נעבען דער מאַדאַם; זי איז געווען ביי איהר דער גאַנצער בעל-סוד און האָט גלייך מיט דער מאַדאַם אַרויסגעקוקט ביי זיך אין האַרצען, אז דער בעל-הבית זאָל זיך שוין גיבער אָפּטראָגען, האָטש אַרויסערדען דאָס אָפּענטליך האָבען זיי זיך ביידע געשעמט. מע האָט זיך גוט פערשטאַנען איינס דאָס אַנדערע: אַהן ווערטער און מע האָט גוט געוואָלט דערלעבען שוין פאָהרען אַהיים... לאה' צי, האָטש זי איז געווען אַ מיאוס'ע מויד און אַ געשטופעלטע, פון דעסוועגען האָט זי זיך געהאַט איהר חתן אין באַרדיטשעוו. געהייסען האָט ער לוי-מאָטעל און איז געווען „ביי אַ טיטין-געשעפט“, דאָס הייסט, ער איז געווען אַ פאַפיראַסניק. ביי אַנדערע האָט לוי-מאָטעל געמעגט הייסען וואָס ער וויל זיך, ער האָט זיך געמעגט זיין אַיין אַלטער פרישטשעוואַטער בחור מיט געלע האָר. — נאָר ביי איהר אין די אויגען האָט ער אויסגעזעהן. ווי „איינע ענגעל, הויך געוואַכסען, שען געבויט“, און דערפאַר האָט זי זיך מיט איהם „געליעבט“, פונקט אזוי ווי עס שטעהט בע-שריבען אין יענע „ראָמאַנסען“. וואָס זי ליינענט. לאה' צי האָט ליעב געהאַט איהר חתן, זי איז איהם געווען אמת געטריי, לעצט איבערגעגעבען. וואו זי האָט נאָר ערגיץ געהאַט אַ קערבעל, האָט זי דאָס איבערגעשיקט צו לוי-מאָטעל; דאָס גאַנצע דאָברע-מזל איז ביי איהר אַריין צו איהם; זי האָט זיך נישט פערגונען מאַכען

פערעלע די דאמע איז אזוי אונטערגעשפרונגען פונ'ם פאָטעל פאר גרויס התפעלות און האָט זיך צעלאַכט מיט טרערען אויף די אויגען.

— נאָרישע מויד! וואָס הייסט „נעמט איהם“? מע דאַרף דאָך איהם אויך פרעגען, צי ניין?!

— נו, וואָס זשע האָט איהר מורא? ער וועט ניט וועלען אפשר? וואָס איז? איהר זענט אפשר אַ מיאוס ווייבעל? צי איהר זענט חלילה געמיינ? אַי וואָס, איהר זענט אַיין אַלמנה? אַ שטענע כפרה! אַ סך ווייבלעך וואָלטען זיך געוואונשען זיין אויף אַייער אָרט, כלעבען! אָדער ס'איז אפשר אַיין עולה, וואָס איהר נעמט אַ בחור? דאָס וועט, דאָכט זיך, אַ משוגע'נער אויך ניט זאָגען! וואָס איז? די שטענע וועלט, וואָס איהר האָט געהאַט פאר אַייער מאַן? אָפגעוואַלגערט זיך דריטהאַלבען יאָהר אין דעם וויסטען סטריטשטש, מאַמער ווייסט איהר וואָס? די גרויסע גליקען, וואָס מע האָט געהאַט? דאָכט זיך, אָפזיין מיט אַ קראַנקען מאַן אין אַיין שטוב איז אויך עפּיס ווערט... קיינער ווייסט ניט וועמען דער שוך קוועטשט, און געה דערצעהל איט-ליכען אַ מעשה!...

— אַך, לאַה'צי! נשמה מיינע! האַרץ מיינס! — האָט פערעלע די דאמע געזאָגט און האָט זיך אַריינגעוואָרפען צו לאַה'צין אין די הענד אַריין.

אין אַ גרויס וואַסער געפינען זיך אַלערליי פיש; אין אַזוי גרויסער שטאָרט, ווי באַרדיטשעוו, איז פאַרהאן אַלערליי מענשען. דאָס אָרט, פון וואָנען פערעלע די דאמע האָט געשטאַמט, איז געווען ניט אַזוי געהויבען אָרט: איהר פאָטער, מאיר וויטשיק, איז געווען דאָס, וואָס מע רופט ביי אונז אַ „קונה-הכל“. אויף אַלץ אין דער וועלט איז ער אַיך געווען אַ קונה, און קיין

עם איז אָבער געקומען די צייט, ווען פערעלע די דאָממע האָט
אָנדערש גערעדט; עס איז געקומען די צייט, ווען זי איז געוואָהר
געוואָרען, אז „ליעבע איז ניט קיין מעל־קשעפעל“, ווי לאַה'צי
זאָגט, אז מע מאַכט דאָס אַוועק מיט דער האַנד, ווי זי האָט
געמיינט פריהער. קומענדיג אַהיים פונ'ם שפּאַציערען-נעהן, האָט
זיך פערעלע אַ וואָרף געטהאָן אין אַ פּאָטעל אַרײַן, האָט צוגערופען
לאַה'צי די פּאָקאָיאָווע און האָט איהר געהייסען צולעגען איהר
האַנד צום קאַפּ.

— דער קאַפּ טהוט אײַך, אַפּנים, וועה, מאַדאָם? אַ מכה איז
מיר אַ גרויסע! — האָט לאַה'צי אַ זאָג געטהאָן.

— דער קאַפּ, זאָגסט דו? דאָס האַרץ, נאָרעלע, דאָס האַרץ
טהוט מיר וועה. איך בין אויס מענטש, עס ברענט מיך, עס ציהט
מיך, איך געה אויס, זאָגט זי גאָר דאָס!

— וואָס-זשע איז אײַך, מאַדאָם? דערצעהלט מיר אויך,
לאָמיק אויך וויסען.

— אוי וועה, לאַה'צי, וואָס קאָן איך דיר זאָגען? ס'איז מיר
שלעכט, ס'איז אײַן עק פון מיין לעבען! אָט דאָ ברענט מיר אַ
פייער, אָט-דאָ-אָ, אין האַרצען ביי מיר! פון דער ערשטער שעה
אָן, וואָס איך האָב איהם דערהערט זינגען, און זינט איך האָב
איהם דערזעהען, איז אײַן עק פון מיין לעבען!

פערעלע די דאָממע האָט זיך אַזש צעווייגט פאַר גרויס האַרצ-
וועהטיג. לאַה'צי איז געבליבען שמעהן פערטיעפט אין איהרע
מחשבות, צוקלערענדיג אַ פלאַן, וואָס טהוט מען דאָ? לאַנג
טראַכטען האָט זי נישט באַדאַרפט, און קיין חכמות האָט זי נישט
געוואוסט, האָט זי זיך מיישב געווען און האָט אַזוי געזאָגט:

— ווייסט איהר וואָס, מאַדאָם? וועמען הערט איהר? איהר
זענט היינט, דאַנקען גאָט, אײַן אויפגעפונדענע, און דערצו אַ
גביר'טע, אָהן עינד־הרע, חוץ אײער שאַדען אויף מיר געזאָגט
געוואָרען. אָט פאָלגט מיך, נעמט האָט פאַר איהם חתונה.

ס'איז געבליבען נאָר איין זאך: וואו קריגט מען דערצו אַ לעהרער, וואָס זאָל קאָסטען אין גלייכען געלד?

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז האָט פערעלע אָנגעהויבען צו לערנען זיך שפּיעלען און האָט דוקא אַרויסגעוויזען גרויס בריה'שאַפט צום פאָרטאָפּיאַן. האָטש צו אַנדערע זאכען האָט זי געהאַט אפילו זעהר אַ פּלאַטשיג קעפּעל. איהר שפּיעלען פּיאַנע האָט אָנגעמאַכט ביי מאיר'ען אין שטוב אַ גאַנץ איבערקעהרעניש: „דאָרט שפּיעלט מען פּיאַנע!“ — האָבען שכנים געזאָגט. צוליב דעם האָט שוין פערעלע פערנומען אין שטוב נאָר איין אַנדער אָרט. אין דער צייט, ווען איהרע קלענערע שוועסטער זענען געווען פערנומען מיט שטוב-אַרבייט, פלעגט פערעלע זיצען צונויפגעלעגט די הענד, אָדער אָנטהון זיך שבת'דיג און אַרויסגעהן שפּאַצירען „אין מיטען מיטוואָך שבת-צו-נאַכטס“. אַלע האָבען איהר בע-דאַרפט אונטערטראָגען דאָס גרייטע, האָבען פאַר איהר דרך-אַרץ: „זי שפּיעלט פּיאַנע — אַ קלייניגקייט?“ אפילו מאיר מיט מלכה'ן האָבען אויף איהר געלעגט כבוד, און פערעלע האָט אויף זיי געקוקט מיט גרויס גרלות, גערעכענט זיך העכער פון זיי אַלעמען. פאַר פרעמדע האָבען זיך די „זייטשיקעס“ (אָזוי האָט מען גערופען מאיר'ען מיט מלכה'ן אין שטאָרט) שטענדיג בעריהמט נאָר מיט זייער פערעלע'ס שפּיעלען.

— שפּיעל אונז אַ ביסעל, פערעלע, אויפ'ן פאָרטאָפּיאַן! — פלעגען זיי זי בעטען, בשעת עס איז געזעסען אַ פרעמדער מענטש, און בעת מעשה אָנקוועלען, ווערען ברייטער ווי לענגער: „פערעלע שפּיעלט פּיאַנע!“

שפעטער אָבער, אז פערעלע איז געוואָרען אַ ביסעל עלטער, איז זיי איהר שפּיעלען פּיאַנע אויסגעפאלען באַקאָם: זי איז דאָך נישט גלייך צו קיין אַבי וואָסער אַ מיידעל; זי מוז דאָך שוין אַרויסגעהן פֿיין אָנגעטהאָן, זי מוז האָבען אַ שען היטעלע, אַ זאָנטיקעל, הענטשקעלעך און די אַלע איבעריגע שאַלעמויזען.

בעזונדער געשעפט האָט ער נישט געהאַט קיינמאָל. האָט זיך געמאַכט, ערגיץ פערקויפט זיך איין אַלטער זאָוואָד, אַ פאַבריק, אַ שטוב „אויף-סנאָס“, אַ פאַסעסיע, אַ שלאַק, אַ צרה — איז אַהין מאיר זייטשיק אַ קונה; איין אַלטע קארעטע האָט עמיצער אַרויסגעפיהרט, אַלט מעבעל וכדומה — איז מאיר זייטשיק געווען דער ערשטער בעלן דערויף, אַבי אַ קערבעל צו פערדיענען. ביי מאיר זייטשיק האָט איהר געקאָנט געפינען אַלסדינג, וואָס אייער האַרץ געלֹוסט; ווילט איהר אייזען — איז אייזען; מעש — איז מעש; פערדערען — איז פערדערען. אז מע שמועסט אַלץ — איז אַלץ! קיין קאפיטאַלען אייגענע האָט ער נישט געהאַט קיינמאָל, זיך געדערהט שטענדיג מיט פרעמדס; אַמאָל געווען פון אויבען און אַמאָל דערונטער, ווי, געוועהנליך, אַ סוחר. נאָר געפיהרט האָט ער זיך מעשה-מענש, אויפ'ן בעל-הבתישען אופן: געבאָרגט, געהאַפט, געגעבען, גענומען און — געלעבט. די קינדער האָט ער געפיהרט אויפ'ן אידישען אופן און האָט אפילו נישט אין זינען געהאַט זיי צו בילדען, לעהרנען שפיעלען פיאנע און נאָך אַזעלכע לערנעכצען, ווי דער שטייגער איז היינט ביי אירען. „צו מיינע טעכטער — האָט מאיר געזאָגט — באַדאַרף איך נאָר האָבען נדן, צו וואָס טויגען די חכמות?“ עס האָט זיך אָבער געמאַכט „על-פי סלֹוטשאַי“, עס איז אַרויסגעפאַהרען אַ פריץ, און מאיר זייטשיק האָט אָפּגעהאַנדעלט ביי איהם איין אַלטען פאָר-טאָפּיאַן, וואָלוועל, אַ מציאה גדולה. עס האָט זיך אָבער אויף איהם אַזוי גיך קיין קונה נישט געפונען, און דער פאָרטאָפּיאַן איז אויף אַ היבשע צייט פערבליבען שטעהן, איבערגעדעקט מיט אַ ליילעך, ביז מאיר'ען איז איינמאָל איינגעפאַלען אין קאָפּ אַזאָ מין געדאַנק: „אַ פאָרטאָפּיאַן שטעהט; פערעלע וואַכסט-אונטער; שען איז זי אַזוי ווי גאָלד; — פאַר וואָס זאָל זי זיך ניט צור לערנען ברומקען? אַ קשיא היינטיגע צייטען — אפשר דורך דעם קאָן זי קומען צו אַ פיינערען שידוך? ווי זאָגסט דו, מלכה? האָ?“ מאיר'ס ווייב מלכה האָט אויך מסכים געווען דערצו, און

XIX.

א נייער פארשויב בעווייזט זיך — בערעל-

אייזיק הייסט ער — און יוסילע פאָהרט

אין אַ קארעטע.

דער נגיד האָט גליק צו אלסדינג; לאַדי וואָס ער איז רייך
און קאָן זיך אָנטהון „כל הפערנעניגען“ אין דער וועלט, איז ער
תמיד צווישען אַ מחנה משרתים, וואָס זענען גרייט איהם צו
בעדיענען אומזיסט, מיינענדיג, סאָמער וועט זיי עפּים אַרויס-
קומען אַ טובה דורך דעם. די נגידים, זעהענדיג פאַר זיך אַזוי
פיעל משרתים, מיינען, אַז עס קומט זיי, מע זאָל זיי בעדיענען
איטליכער בעזונדער, מסתמא זענען זיי דאָס ווערטה, און דער-
פאַר קוקען זיי אויף דעם גאַנצען עולם אַ ביסעל פון דער הויך,
אַזוי ווי עס בעדאַרף צו קוקען אַ פריץ אויף זיינע קנעכט. אַט
אזעלכע מיני פריצים זענען ביי זיך געווען די סטרישטשער
נגידים, די אַקציוניקעס, ווי מע האָט זיי דאָרט אָנגערופען.
יעדערער פון די דריי ברידער האָט געהאַט אַרום זיך זיין מנין
אידען, זיינע חסידים, דאָס הייסט, זיינע אומזיסטיגע משרתים.
איטליכער משרת האָט זיך געפלייסט זיין וואָס געהענטער צו
זיין נגיד. און אַז דער נגיד האָט עמיצען בעוויזען אַ ביסעל
מעהר התקרבות, פלעגט זיך יענער שמעלצען, איינבויען זיך אין
דרייען און קריכען אין דער ערד אַריין. איינער פון די גע-
טרייעסטע און געהענטעסטע אומזיסטיגע משרתים ביי משה-וואָלף,
זאָל האָבען אַ ליכטיגען גן-עדן, איז געווען בערעל-אייזיק. ווער
איז געווען דער דאָזיגער בערעל-אייזיק און וואָס איז ער געווען —
איז שווערליך צו זאָגען אַקוראַט, מחמת קיין טהועכטס עפּים האָט

וואָס אַ „מאַמועל“ בעראַרף האָבען. נו, אין טהעאַטער אַרײַן מוז זי דאָך געהן; ווי געשיקט זיך דאָס, אז אַ מיידעל, וואָס שפּיעלט פּיאַנע, זאָל ניט געהן אין טהעאַטער אַרײַן? נאָר דאָס איז נאָך געווען גאָרניט אַקעגען דעם, וואָס איהרע עלטערען האָבען זיך אָנגעליטען. בשעת עס איז געקומען די צײַט איהר אַ שידוך רעדען. דעמאָלט ערשט זענען זיי געוואָהר געוואָרען, ווי טײער לעבערלעך. דעם חתן, וואָס זיי האָבען איהר געקאָנט געבען. — האָט אויף איהם פערעלע געשפּיגען קלעס, און דעם חתן, וואָס איהר האָט זיך געוואָלט, — האָבען זיי איהם, אוי-וועה, נישט געקאָנט גרייכען; וואָרום די חתנים, וואָס פערעלע האָט געוואָלט, האָבען געשמועסט מכה געלד... אַט דעמאָלט ערשט האָבען כאַיר מיט מלכה'ן געוואוסט, וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען! די טאָכטער האָט זיך מיט זיי גערעכענט זעהר מיאוס, עפּיס נישט ווי אַ מאַמועל, וואָס שפּיעלט פּיאַנע, נאָר ווי אַ פשוט באַרדיטשעווער מיידעל, וואָס קאָן עפענען אַ מויל אַקעגען דעם טאַטען מיט דער מאַמע. גאָט ווייסט, וואָס זיי וואָלטען געטהאָן מיט איהר, ווען עס זאָל זיך ניט געווען אונטערהאַפּען דער שידוך פון סטרישטש. אזא גליקליכער, גילדענער שידוך! מאַיר האָט אויפגעהויבען ביידע הענד צו גאָט און האָט געזאָגט „ברוך שפּטרגי“, פער-זאָגענדיג שוין אויף קינדס-קינדער מעהר קיין פאַרטאָפּיאַן אין שטוב ניט האַלטען.

אַרויסגעגלייטענדיג די טאָכטער קיין סטרישטש אין אזא גוטען אופן, האָבען זיך איהרע עלטערען פון איהר נישט פּאַזשיוועט אפּילו אויף אַ גראַשען; און אויך פון דאָרטען, שרייבענדיג זיי גוטע פּרײַליכע בריוולעך, האָט זיי פערעלע נישט אונטערגעהאַלטען אפּילו מיט אזוי פּיעל, וויפּיעל אַ טרונקט-וואַסער איז ווערטה. זי האָט זיך אַקעגען איהרע אײגענע זעהר נישט פּיין אויסגעשטעלט. אַט אזא מין סאָרט „מאָדאָס“ איז געווען פערעלע די דאָמע.

זענען שוין ביידע ברידער געווען אין שטוב. נו, געוועהנליך, האָט פערעל־אייזיק דערצו נישט דערלעגט גאָרנישט. פון דעסטוועגען, אז משה־וואָלף איז געשטאָרבען, איז זיך פערעל־אייזיק געבליבען ביי זיינעם: אז דער נגיד איז ניטאָ, איז די נגידת אַ נגיד — וואָס פערשטעהט מען דאָ ניט? די גאָנצע צייט פון שבעה און פון שלשים האָט זיך פערעל־אייזיק שטענדיג געפונען אין הויף, נישט אַרויסגעטראָטען פון דאָרטען אויף קיין מינוט, טאָמער וועט מען איהם בעדארפֿען. פערעלע די דאָמע האָט איהם אָבער בעדארפט אויף כפרות: יעדער סטרישטשער איד איז ביי איהר געווען טריף, נמאָס ומאוס. אויך לאה'צי די פאָקאָיאָווע האָט איהם פיינט געהאַט שנאָת־מות. „אָט דער יונגערמאַן — פלעגט זי זאָגען — מיט זיינע שטילע רעדעלעך און מיט זיין קוקען אין אַ זייט זיצט מיר אין האַרצען, איך קאָן איהם ניט אָנקוקען!“ פערעל־אייזיק האָט דאָס גאָנץ גוט געוואוסט, און ער האָט זיך געפלייסט, ווי ווייט מעגליך, איהר צו געפעלען, טרעפֿען איהר משוגעת: „ניט היינט איז מאָרגען, — האָט ער זיך געטרייסט — עס וועט קומען אַ צייט, — פריידע קאָזאָ דאָ וואָזאָ, — ווי זאָגט זיך דאָס“... און עס איז געקומען די צייט.

יענעם שבת פארנאַכט, ווען פערעלע די דאָמע האָט אַנטפלעקט איהר האַרץ פאַר איהר פאָקאָיאָווע, האָט זיך לאה'צי גראָד בע־דארפט בעגעגענען מיט פערעל־אייזיקען, ווי ער געהט זיך אזוי אַרום איבער'ן הויף שבת'דיג, מיט דער פאָטשילע אויפ'ן האַלז, אונטערזינגענדיג שטיל אַ ליעדעלע, ווי דער שטייגער איז, אז עס קומט שבת פארנאַכט.

— ווען רעכענט איהר, הייסט דאָס, פאָהרען? — מאַכט פערעל־אייזיק צו לאה'צין, פער'גנב'ענדיג זיך צו איהר מיט אַ זייטיגען קוק.

— פאָהרען? — ענטפערט לאה'צי, אָננע'ברוגז'ט ווי תמיד. — איהר זענט שוין פארמיג מיט'ן פאָהרען!

ער נישט געהאט גארניט; ער האט זיך גערעהט ארום משה-וואָלפֿען, זיך געריבען דאָרט און געהאט זיך ווי עס איז זיין אויסקומעניש. ער האט זיך גערעכענט אפילו מיט משה-וואָלפֿען שטיקלעך קרובים דאָרטען, געשוועסטערקינדער; נאָר ער האט אַרויסגעזעהען, אז משה-וואָלף וויל דאָס נישט ליידען, האט ער די קרובה'שאַפט פערבויגען אין אַ זייט — אַ ראנה אַ ביסעל. איז ניט קיין קרוב, אַבי אַ נגיד... אַ טבע האט בערעל-אייזיק געהאט געהן פאָוואָלי, קוקען אין אַ זייט, רעדען שטיל, בנעימות'דיג, געזעהלטע ווערטער, נישט דעקוטשען יענעם, ווי אַנדערע האָבען ליעב, און תמיד אויסוואַכסען נאָר דעמאָלט, ווען מע האט איהם בעדאָרפט. דערפאר האט ער זיך טאָקי ביי משה-וואָלפֿען איינגעקויפט מעהר פון אלע אין שטוב אַריין. אז עס פלעגט זיך מאַכען, ווען מע האט איהם געגעבען אַ פסק, אויסגעזידעלט, פלעגט דאָס בערעל-אייזיק צונעמען, אַריינלעגען אין קעשענע אַריין — און שאַ. „אלע נגידים זיינען אַזוי“, — פלעגט נאָכדעם בערעל-אייזיק זאָגען. — „עס קומט די צייט, ווען זיי באַדאָרפֿען שרייען, מוז מען זיי לאָזען זיך אויסשרייען“...

אין דער גאַנצער צייט, ווען משה-וואָלף איז געלעגען קראַנק, איז בערעל-אייזיק נישט אַרויסגעקראַכען פונ'ם הויף; ווי אַ געטרייער הונד, האט ער געהיט די שטוב, אַכטונג געגעבען, נאָכ-געשמעקט און נאָכגעקוקט איטליכס ברעקעלע שטילערהייט, געהענדיג פאַמעליך און אויסקוקענדיג איטליכס ווינקעלע. ער האט געהאט אַ שטיקעל אָנזאָג פון משה-וואָלפֿס צוויי ברידער, אז באַם, חלילה, משה-וואָלף וועט האַלטען שלעכט, זאָל ער תיכף זמיד זיי געבען אַ ידיעה, מחמת אַלט און קראַנק איז ער דאָך, און קיין קינדער האט ער ניט, און פערלאָזען זיך אויף איהר, אויף דער בהור'טע, איז ניט קיין פלאַן... בערעל-אייזיק פער-שמעהט איין עסק, קיין פינגער אין מויל בעדאָרף מען איהם נישט לעגען. ער האט זיך זיינס, וואו ער האט געקאָנט, אָפּגעטהאָן. אַזוי אז בשעת משה-וואָלף האט נאָך געהאַלטען ביי דער גסיסה,

איינעם צוגעקלערט א רעכטען פלאן, ווי אזוי רעם ענין דורכצו-
פירען, ווי געהעריג איז.

לכתחילה האָט גדליה געזעהען, אז יוסילע זאָל זיך בעקענען
מיט פערעלע דער דאָמע און זאָל נאָר נישט אָנהויבען צו וויסען
צוליעב וואָס: „גלאַט, מהיבא־תיתי, — אזוי האָט איהם גדליה
געזאָגט שבת־צורנאָכטס נאָך הברלה, — ס'איז דאָ א נגידת,
פערעלע די דאָמע רופט מען זי, זי איז א בעל־נ'טע זיך בעקענען
מיט דיר. זי קען זיך מיט אַלע גרויסע חזנים פון דער וועלט און
האַלט זעהר פון זינגען, שפיעלט אַליין אויך פיאַנע, וואָס קאָן
עס דיך אַהרען, אז דו וועסט זיך דורכגעהן אַהינצו?" ... יוסילע
האָט איהם געפאַנגט. זיי זענען ביידע, ער און גדליה פאַס,
אַרויפגעגאַנגען צו פערעלען אַהיים און דערזעהן פאַר זיך א גרויס,
ליכטיג הויז, גאַנץ רייך געמעפלירט, שען אויסגעפוצט, מיט
אַמעטענע דיוואַנעס, ווייכע פאַטעלען, קרישטאַלענע און בראַנ-
זענע הענגלייכטער, הויכע מורא'דיגע שפיעלען, וואָזאָנעס פער-
שיעדענע מיט בילדער אַלערליי אין גאָלדענע ראַהמען. בעטראַכט
טענדיג דאָס אַלסדינג כמעט דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען,
האָט זיך יוסילען דער קאָפּ פערדרעהט. „ווען דו זאָלסט זיין א
מענטש, — האָט איהם גדליה אַיינגערוימט א סוד אין אויהער, —
קאָן אַט דאָס אַלסדינג זיין דיינס?" ... יוסילע האָט א קוק געטהאָן
פערוואונדערט אויף גדליה'ן, און האָט זיך אָנגעשטויסען, אז עס
האַנדעלט זיך דאָ מכת א שידוך — און יוסילע איז אין דער
ערשטער מינוט גרייט געווען פערקערעווען דעם דישעל צוריק און
אַנטלויפן פון דאַנען; ער האָט געמיינט, אז ער וועט אין דער
ערד אַריין פאַר פחד און פאַר בושה... „אַנטלויף, יוסילע, פון
דאַנען, — האָט ער זיך געטראַכט, — אַנטלויף כל זמן די פיס
טראָגען דיך, אַנטלויף אַהיים, אַנטלויף וואו דער שוואַרצער פעפּער
וואַכסט, אַבי ניכער!" נאָר עס איז שוין געווען צו שפּעט: עס
איז איהם געקומען אַקעגען פערעלע די דאָמע, א שען ווייבעל,
אַיינגעטונקען אין גאָלד און בעהאַנגען מיט א סך ציערונג.

— וואָס זשע? נאָך ניט אינגאַנצען צונויפגעלעגט? —
פרעגט ער מיט אַ זיס שמיכעלע און דאָס גאַנצע פנים ווערט איהם
אין קנייטשען.

— וואָסער צונויפגעלעגט? — מאַכט לאה'צי מיט כעס. —
עס געהט איהם דעריןען! ס'איז דאָ נויטיגערס דערפון!...
הערט נאָר אויס, בערעל־אייזיק! איהר זענט דאָך אַ גוטער
באַריהמער, איך קען אייך דען ניט? איך וועל אייך עפּים פרעגען
אַ זאך, איך וועל אייך עפּים דערצעהלען. נאָר איהר זאָלט מיר
פריהער שווערען ביי אַיער ווייב און קינדער, אַז צווישען אונז
וועט דאָס בלייבען.

בערעל־אייזיק'ס פנים, וואָס האָט ביז אַהער געשמיכעלט,
איז מיט אַ מאָל געוואָרען ערנסט. לאה'צי האָט ביסלעכווייז,
שטיקלעכווייז איהם אויסדערצעהלט די גאַנצע מעשה און איהם
נאָך אַ מאָל בעשוואָרען, אַז קיין פויגעל זאָל דערפון ניט וויסען.
בערעל־אייזיק האָט אויסגעהערט, אַ ביסעלע אַ טראַכט געטהאָן,
וואָרפענדיג מיט די קאָסע אויגעלעך זיינע אויף אַלע זייטען, און
האָט אַ זאָג געטהאָן צו לאה'צין: „ס'איז רעכט; היינט, נאָך
הבדלה, איז ער דאָ“.

— געדענקט זשע, בערעל־אייזיק, איהר האָט מיר געשוואָרען
ביי ווייב און קינדער, אַז ס'איז אַ סוד.

— אַ סוד, אַ סוד! — האָט איהר בערעל־אייזיק אַ זאָג
געטהאָן און איז פאַוואָלינקע אוועקגעגאַנגען אויף דער אַכסניה,
וואו יוסילע סאָלאָווי האָט געהאַלטען סטאַנציע מיט דער גאַנצער
חברה־משוררים.

דער שמועס, וואָס איז דאָרטען פאַרגעקומען צווישען בערעל־
אייזיקען און גדליה באַס, איז געווען טיעף דיפּלאָמאַטיש. מע
האָט זיך ביידע גוט געהיט איינס פאַר דאָס אנדערע, געבויגען זיך
אויף אַלע זייטען, ווי צוויי געלערענטע, געניטע גבורים, אַזוי לאַנג,
ביז מע האָט זיך צונויפגעשמועסט, אויסגעגלייכט און ביידע אינ-

קונציגען האלו, אין אזעלכע זיסע, צארטע געוואנגען, אז פערעלע די דאמע הערט אויף צו שפיעלען און הערט זיך איין אין זיין זינגען. נאָר יוסילע פעט זי, אַז זי זאָל איהם שפיעלען נאָך און נאָך. זי שפיעלט און ער זינגט, פאנטאזיערט, צעניסט זיך, פער- געהט זיך, צעשיט זיך און קנאקט ווי א סאָלאָוויי...

גדליה באַם, וואָס איז געזעסען צעלעגט אין א ווייכען פאָטעל אין דער זייט, האָט שוין לאַנג נישט געהערט פון יוסילען אַזא מין זינגען, ווי יענעם שבת-צורנאכטס ביי פערעלע די דאמע. גדליה'ס פערדאָרבענע נשמה, וואָס האָט געוואוסט נאָר געלד, האָט זיך אויך אין דער צייט, ווען יוסילע האָט זיך דאָ צעזונגען, געפריידט, ממש מחיה געווען. פון דעסטוועגען האָט ער זיך בעטראַכט, אַז ס'איז אַ סך געזינדער פאַר איהם אין אַלע אופנים, ער זאָל זיך בעסער אַוועקגעהן אויף דער אַכסניה, און יוסילע לאָז בלייבען דאָ דערווייל אליין, אַהן איהם. לאה'צי די פאָקאָיאָווע האָט איהם אפילו מיט גרויס גדלות צוגעטראָגען אויף אַ זילבערנער טאַץ אַ פיינע גלאָז טיי, נאָר גדליה האָט זיך פון דער טיי אָפּ געזאָגט, האָט אַ מורקע געטהאָן, אַז ער בעדאָרף ערגיץ געהן, און האָט זיך פאַוואָלינקע פון דאָרטען אַרויסגערוקט.

ערשט אַרום האַלבע נאכט, שוין קלויבענדיג זיך געהן אַהיים, האָט זיך יוסילע אַרומגעקוקט, אַז גדליה איז ניטאָ. פערעלע, יוסילע און לאה'צי האָבען זיך אַלע דריי צעלאַכט, און ס'איז געבליבען, מע זאָל אויפוועקען דעם קוטשער, איינשפאַנען די קאַרעטע און אָפּפיהרען איהם אַהיים. מע האָט אָבער דעם קוטשער פערשפּאַרט שוין וועקען; ער איז געשטאַנען גרייט מיט דער קאַרעטע ביי דער טיר; אויף דער שוועל איז געזעסען און האָט געדרימעלט בערעל-אַייזיק. לאה'צי האָט אַ קוס געטהאָן אויף זיין פערשלאָפּען-וואַכענדיג פנים און האָט צו איהם פריינדליך אַ זאָג געטהאָן: „דאָס האָט איהר, רב בערעל-אַייזיק, צוגעגרייט די קאַרעטע? ע, איהר זענט דאָך עפּיס נאָר...!“

בעטראכטענדיג די דאָזיגע „דאָמע“, איז איהם געקומען אויף די געדאָנקען אסתר, די טייערע געטרייע אסתר, מיט וועלכער ער וועט זיך זעהען, אסירצה-השם, גאָר אין גיכען, און פערנלייכענדיג זי מיט אסתר'ען, האָט ער אינוועניג ביי זיך געלאָכט: „ווייס איך? איך וועל אַזעלכעס טהון? איך וועל נעמען און וועל פערבייטען אסתר'ען אויף דער דאָזיגער? ס'אָ משל! אַ פער-גלייכעניש אַ ביסעל!“... פערעלע די דאָמע האָט איהם גענעבען די האַנדה, אַ קליין ווייס הענטעל און אַ קאַלטס, און ער האָט דערהיילט, אַז דאָס קאַלטע הענטעל פריהט איהם, און פאַר זיינע אויגען איז איהם עפּים ווי אַ טומאַן איבערגעצויגען געוואָרען, אין די אויהערען האָט איהם געקלונגען, דער קאַפּ האָט זיך איהם ווי געשפּאַלטען, און ער האָט זיך גיך פערלאָרען.

כמעט דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען איז יוסילען אויס-געקומען צו הערען שפּיעלען פּיאַנע. הערען פון דער ווייטען האָט ער געהערט ניט איין מאָל; נאָר זיצען בשעת שפּיעלען אַזוי נאָהענט געבען אַ שען ווייבעל און קוקען, ווי מיט די קליינע ווייסע פינגערלעך ציהט זי אַרויס פון דאָרטען אַזעלכע ווייכע קולות, אַזעלכע שענע מעלאָדיען — דאָס האָט ער זיך קיינמאָל נישט געקאָנט פאַרשטעלען. עס איז געוואָרען פאַר איהם פול די גאַנצע זאַל מיט די דאָזיגע קולות, און פערעלע האָט געקומען אין זיינע אויגען נאָך מעהר חזן, ווי פריהער. עס געקומט ביי איהם גיך, ווי אַלע מאָל, אינגאַנצען גאָר איין אַנדער פנים: די שטוב זעהט ביי איהם אויס ווי אַ פאַלאַץ, און פערעלע — אַ פרינצעסין; ער קומט אַריין אַהער עפּים מיט חידושים, מיט נסים ונפלאות, און הערט די געטליכע קולות, וואָס שמירען איהם דאָס האַרץ, ווי מיט בוימעהל, וואָס גלעטען איהם די נשמה, געבען איהם אַריין אַ נייעם מין חיות, און עס ווילט זיך איהם מיט-העלפען, עס ווילט זיך איהם זינגען גלייך מיט די קולות אינ-איינעם. יוסילע סאָלאָווי הויבט אָן צו זינגען, אונטערהאַלטען נאָכ'ן טאַקט, צעגיסענדיג זיך אויף זיין האַלז, אויף זיין זעלטענעם

און אסתר? אין דער מינוט פערנעסט גאָר יוסילע, אז ס'איז
 דאָ איין אסתר אויף דער וועלט, וואָס קוקט-אַרויס אויף איהם
 אזוי לאַנג! און ווען אסתר קומט איהם שוין יאָ אַרויף אויפ'ן
 זינען, וויל זיך גאָר יוסילע נישט קיין פרעג טהון: „וואָס איז
 דאָ קשה?“...

XX.

ער פאלט אַריין אין דער נעץ אַריין און קוקט
 זיך אַרום שוין אַ ביסעל צו שפּעטליך.

אַ סך שווערער איז פאַר יוסילען געווען אַריינצוקומען דאָס
 ערשטע מאָל צו פּערלען אין שטוב אַריין, ווי איידער צו שרייבן
 תנאים און געהן מיט איהר צו דער חופּה... גדליה באַס האָט שוין
 אַליין גענומען אויף זיך אַלסדינג, אָפּגעשמועסט מיט די רבנים,
 חזנים, שמשים. ער איז אַליין געלאָפּען אומעטום, אַליין בעקומען
 וואָס מע בעדאַרף און אַלסדינג פאַרטיג געמאַכט צו דער חתונה.
 אַ ביסעל האָט איהם צוגעהאַלפּען, געוועהנליך, פערעלאַיזיק זיין
 שותף. אַ גוט שטיקעל אַרבייט האָט אויף זיך געהאַט גדליה;
 ער האָט בעדאַרפט אויסשטעהן אַ מלחמה מיט פערעלע'ס צוויי
 שוואַגערס די אַקציוניקעס. זיי האָבען זיך געשטעלט אַקעגען
 שטאַהל-און-אייזען און האָבען געזאָגט: איין מאָל פאַר אַלע מאָל,
 בלוט זאָל זיך גיסען אין די גאַסען, זיי וועלען ניט דערלאָזען ביי
 זיך אין סטריטש אַזעלכע בזיונות. „לאָז זי פאַהרען געזונטערהייט
 קיין באַרדיטשעוו — האָבען זיי געזאָגט — און דאָרט אויפהענגען
 זיך אויף וועמען איהר איז לייעב. מיר וועלען נאָך ניט דערלאָזען
 אַזאַ בזיון פאַר אונזער געשטאַרבענעס פרודער, וואָס דער אָרט

— נו, ווי מיינסט דו, לאה'צי, ער איז מיינער? — האָט פערעלע די דאָמע אַ פּרעג געטהאָן ביי איהר פּאָקאָיאָווע. שטעהענדיג שוין כמעט אַ נאָקעטע און אַ וואָרף טהוענדיג זיך אין בעט אַריין.

— נאָך אַ מין אייערער! — האָט איהר לאה'צי דערויף גע-ענטפערט, איבערדעקענדיג די „מאָדאָס“ מיט אַ ווייכער אַטלעסער-נער קאָלדרע. — נאָך אַ מין אייערער! איהר האָט דען נישט אַרויסגעזעהען נאָך זיינע גלאַנצענדיגע אויגען, אז ער איז שוין אָפּגעקאָכט? —

— לאה'צי, האַרץ מיינס, נשמה מיינע! — האָט איהר פערעלע געענטפערט, אַרומחאָפּענדיג די פּאָקאָיאָווע און צוקוועטשענדיג זי צום האַרצען שטאַרק-שטאַרק!

און יוסילע סאָלאָוויי, פּאָהרענדיג פון פערעלען צו זיך אויף דער אַכסניה און זיצענדיג צעלעגט אין דער ווייכער קארעטע, פיהלט עפּיס אַ ניי מין לעבען אין זיך, און פערעלע'ס געשטאַלט שוועבט איהם פאַר די אויגען: ער פערגעסט זיך, וואו ער איז אין דער וועלט; ער קלערט נאָר וועגען איין זאך: מאָרגען וויעדער קומען, וויעדער זעהען פערעלען און וויעדער הערען זי שפּיעלען... אויך איין אַנדער מחשבה פליהט איהם דורך אין קאָפּ: עס שטעלט זיך איהם פאַר די „רי“ ש „אל פּיס“, וואָס גדליה האָט איהם פאַרבייגעהענדיג אַ זאָג געטהאָן... עס פיקט זיך איהם אין קאָפּ עפּיס אַ פלאַן. עס שטעלט זיך איהם פאַר, אז ער פּאָהרט דאָס אַריין קיין מאָזעפּעווקע מיט אַ קארעטע און מיט פיער ברענענדיגע פערדלעך. די שטאָרט שטעהט, קוקט און חידוש'ט זיך. דער טאַטע לויפּט-אַרויס אַקעגען: „ברוך הבא, יוסילע!“ ער האַפט אַרויס אַ פאַק אַסינגאַציעס און מאַכט צום טאַטען: „נאָ דיר, טאַטע, צעהן טויזענד... צוואַנציג טויזענד... וואָרף אַוועק דאָס חזנות, שוין צייט, כלעבען!“...

שטימט הייבטאָן צו פאלשעווען א ביסעל, און אַטאָמט וועט ער זי אַנוועהרען אינגאַנצען, ווייל ס'איז געקומען די צייט, וואָס „דאָס קול בייט זיך“, און ביז ער וועט בעקומען די רעכטע שטימע, קאָן אַוועקנעהן א יאָהר און צוויי. „אַצינד — האָט זיך גרליה גע-קלערט — מעג ער שוין בעקומען אַ קול פון אַ בת-היענה און זינגען ווי אַ שלייען, וועל איך מיך אויך נישט זעצען וויינען“... נאָר געזעגענט האָט ער זיך מיט יוסילען ווי מיט אַיין אייגען קינד, צוגעוואונשען איהם, ער זאָל זיך „מיט איהר“ עלטערען אין עושר און אין כבוד, און שוין מעהר נישט בעדאַרפען אַנקומען צום עמוד ווייל ער וועט לעבען.

און פערעלע די דאַמע האָט זיך אויפגעהאַנגען יוסילען אויפ'ן האַל, נישט אַפצוטרעטען פון איהם אויף קיין מינוט. לאה'צי די פאַקאָיאָווע האָט זינגענדיג אַיינגעלעגט די קלומקעס אין וועג אַריין. דאָס האַרץ האָט איהר געצאָפּעלט פאַר שמחה, דער מאַנענדיג זיך, אז אין עטליכע טעג אַרום וועט זי זיך קאָנען זעהען מיט לוי-מאָטלען. פערעל-אַיזיק האָט איהר צוגעהאַלפּען פאַקעווען, געלאָפּען, געהאַקן, געהאַרעוועט, גלייך ווי ער געהער זיך עפּים היינט אָן מיט פערעלען. „אויף די נגידים — אזוי האָט זיך פערעל-אַיזיק געקלערט — ווערד קיין זאך ניט פאַרפאַלען; איך זאָג מיר מיינס: פריידע קאָזא דאָ וואָזא — צולעגען לעגט מען צו זיי נישט צו“... פערעל-אַיזיק האָט אָבער, אויזוועה, אַ גראָפּען טעות געהאַט. צום געזעגענען זיך האָט איהם פערעלע די דאַמע „אפילו אויף דער האַנט ניט אָנגעשפּיגען!“... ווי אַ קעצעלע, ווי אַ געבאַכעל, איז זיך פערעל-אַיזיק געשטאַנען, דעם קאָפּ אויף אַ זייט, אַ ביסעלע צוגעשמייכעלט און אַלץ געהאַלפּען, אַלץ בעדיענט איטליכען בעזונדער און צוגעווינשעוועט שטיל מיט אַ רחמנות-פנים: „פאַהרט געזונטערהייד! פאַהרט געזונט!“ און אין האַרצען האָט איהם געברענט אַ פיער: „אזא בלב'סע, אזא געשלייערטע האַנדזי — האַלז און נאָקען זאָל זי זיך ברעכען אויפ'ן גלייכען וועג, רבונר-של-עולם!“... „פאַהרט געזונטערהייד!

זיינער איז נאך נישט אָפּגעקיהלט געוואָרען. וואָס הייסט דאָס?
וואָס איז דאָס פאַר אַ הפּקות געוואָרען?!

גדליה פון זיין זייט האָט אָפּער אויך נישט געשוויגען. ער
האָט געהאַט אַ כּח, מיט האַלבע ווערטער, ווי זיין שטייגער איז,
איבעררעדען אַ האַלבע וועלט מיט מענשען. ער האָט זיי בעוויזען,
אַז, ערשטענס, איז דאָס פאַר זייער ברודער, עליזהשלום, נאָר
אַ כּבוד, נישט קיין בזיון חלילה, מחמת ווער ווייסט, צו וועמען
די אלמנה קאָן אַריינפאַלען מיט אַזאַ גוטס היינטיגע יאָהרען?
יוסילע איז פאַרט אַ טאַטענ'ס אַ קינד; ער קומט-אַרויס פון
רבנים און האָט היינט אויך צוויי רבנים מיט דריי דיינים אין דער
משפּחה. והשנית, מיינט ער דאָ חלילה נישט דאָס געלד איהרס,
מחמת ער איז אַליין אויך גענוג רייך, אָהן עין-הרע, ער האַלט
געלד אויף פּריצענט, אַ קלייניגקייט, אַזאַ גאָלדשפינער? און אַ
קערבעל איז ביי איהם טייער, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג!...
גדליה, נישקשה, האָט געוואוסט מיט וואָס מע קאָן נעמען אַ
סטריטשער גביר. דערצו איז ער געוואָהר געוואָרען, אַז די
אַקציוניקעס האָבען אַ טענה צו דער אלמנה עפּיס מכת אַ
בשותפות'דיגען קאָנטראַקט אויף אַ פּריץ, — האָט זיך גדליה
אַריינגעלעגט און גע'פּועל'ט ביי איהר, זי זאָל זיי דעם קאָנטראַקט
אוועקגעבען, האַפט זיי דער וואַטענמאַכער! — פּערעלע האָט זיך
אַפילו גוט געקנייטשט דערביי, נאָר זי איז געווען אַזוי פּערקאָכט
אינ'ם שידוך, אַז זי האָט מיט אַ שווער האַרץ דעם קאָנטראַקט
אוועקגעגעבען, און אויפ'ן דריטען טאָג נאָך די תנאים האָט מען
געשטעלט אַ חופּה, און דער עולם איז זיך צעפּאָהרען איטליכער
אין זיין רוה אַריין. גדליה האָט זיך צערעכענט מיט זיין חברה
משוררים און איז אוועקגעפּאָהרען אַהיים מיט אַ היבשער
„אַפּותיקי“, וואָס וועט איהם קלעקען אי אויף חתונה מאַכען די
טאַכטער, אי איבערלאָזען זיך אויך עטליכע קערבלעך. איהם איז
דאָס אָפּגעראַטען אין אַלע אופנים אַרום און אַרום. די לעצטע
צייט האָט גדליה באַס געהאַט יסורים פון דעם, וואָס יוסילע'ס

ווענען לאָז זי זיך אָנצינדען מיט איהר גאַנץ פערמענען. מיט אלע איהרע שמאַטעס, און איך — לאָז מיר גאָט העלפּען קומען אַהיים בשלום און קלערען מכה אַ חופּה שטעלען..."

אַזעלכע רעיונות שוועבען-אַרום ביי לאה'צין אין קאָפּ, בשעת פערעלע און יוסילע קושען זיך, האַלזען זיך, האַליובען זיך, און די פערר טראָגען דעם טאַראַנטאַס מיט די דריי פאַרשווינען, דורכ-לאָזענדיג פאַרביי פערלדער און וועלדער, דערפער און שטערמלעך. קיינער פון זיי בעמערקט נישט, וואוהין די צייט געהט אַוועק. איטליכער איז זיך פערנומען מיט זיינע מחשבות, יעדער האָט זיך זיינע השגות, זיין פערגעניגען. פערעלע איז נאָך קיינמאָל אין איהר לעפּען נישט געווען אַזוי גליקליך, ווי אַצינד, פאַהרענדיג מיט איהר שענעם "העלד", איהר "ענגעל". ער איז איהרער, איהרער! פון דעם איינציגען געדאַנק, אַז אַזא "העלד", וואָס גאָר אין אַ ראָמאַן טרעפט זיך אַזעלכען צו בעגעגענען, אַז אַזא "ענגעל" איז איהרער, — ווערד איהר דער קאָפּ פערדרעהט, זי ווערד ווי פער'שיכור'ט און זיס פערשלאָפּען...

און יוסילע סאלאוווי?

• • •

יוסילע סאלאוווי, אַז ער האָט זיך גאָרעם אַרומגעקוקט, וואו ער איז אין דער וועלט, וואָלט ער געמעגט שוועהרען, אַז ער געדענקט לחלוטין ניט, וואָס מיט איהם האָט זיך געטהאָן אין יענער צייט. ווען, וואו, ווי אַזוי האָט ער חתונה געהאַט פאַר פערעלע דער דאַמע, — געדענקט ער נישט. ער געדענקט נאָר, ווי אַ געדיכטער טומאַן האָט איהם אַרומגענומען אַרום און אַרום, ווי עס האָבען איהם געשעמערירט פאַר די אויגען גאָלד און דימענטען און ברייאַנטען, ווי אַזוי עס האָבען זיך אַוועקגעצויגען פאַר איהם עטליכע ליכטיגע, פרייליכע, יום־טוב'דיגע טעג, ווי אַזוי מענשען האָבען איהם פערדיענט, גלייך ווי ער וואָלט זיין

פאָהרט געזונט! — האָט פערעל־אייזיק געזאָגט צום לעצטען מאל, אונטערהויבענדיג דאָס היטעל און איינבווגענדיג זיך אין דרייען, און די מחשבות האָבען איהם אוועקגעטראָגען צום פעקעל אַסיג־נאַציעס, וואָס גדליה האָט איהם געגעבען חלק פונ'ם שדכנות־געלד און וועלכעס האָט איהם געוואָרעמט דעם בוזעם און געגלעט, ווי עפּים אַ טייערע־טייערע זאך... און אזוי זענען אונזערע דריי פאַרשוונען, פערעלע, יוסילע און לאה'צי די פאַקאָיאָווע, געזעסען אין אַ גרויסען, ווייכען טאַראַנטאָס, מיט פיער פערד געשפּאַנט, און מען איז געפּאָהרען פון סטרישטש קיין באַרדיטשעוו מיט פרייליכע הערצער, לאה'צי האָט דעם גאַנצען וועג כלומרשט געדרימעלט, זי זאָל ניט זעהען, ווי די „מאָדאָס“ הענגט ביי יוסילען אויפ'ן האַלז און מע לאַכט און מע קושט זיך און מע האַלובעט זיך, ווי די טייבעלעך... „קוים דערלעבט! — האָט זיך לאה'צי געקלערט אין האַרצען. — קיין פינטעל גראָז אויפ'ן קבר נאָך נישט אויסגעוואַכסען, די נשמה נאָך נישט אויסגעלייטערט אויף יענער וועלט, און זי הענגט זיך שוין! און אָפּגעזוכט — טאַטעניו! ניט געקאָנט צוואַרטען אַ ביסעל, ניט אויפהענגען זיך אויף אַ חזן גאָר, חי־חי! מײן לוי־מאַטעל זאָל דאָ זיין, וואָלט ער עס געקאָנט לאַכען אַ ביסעל! די נגידים ווייסען שוין דען וואָס אויסצוטראַכטען פאַר גרויס ראָסקאַש?... מאָהל דיר, מײן מאָדאָס איז אויך אַ גוטע שטוקע, נישקשה, מיט די גוטע רעדלעך: נשמה'ניו, האַרצעניו, ליובעניו — ביז דער קעשענע, איך לעג־צונויף דאָס גרעט איהרס, ליעבער גאָט, האָטש האַלב אויף מיר געזאָגט געוואָרען; האָב האָטש אַ ברעקעל סאָוועסט, נעם־אַרויס אַ פאַר זאָקען, פון יוצא וועגען, צי אַ העמד, צי אַ קליידעל אײן אַלטס, צי וועלכע גוטע יאָהר, און זאָג: נא, לאה'צי, האָב פון מיר אַ געדעכעניש... ווער, וואָס? אײן אַנדערע אויף מײן אָרט וואָלט מסתמא געוואָרט אויף כבוד, יאָ־נו? זי וואָלט איהר צעטראַסקעט די פיינער, קיין פאָדעם נישט איבערגעלאָזט, וואָס דען? אזוי ווי איך בין אַ דורנאָ איז גוט? פון מיינעם־

ער דערזעהט פאר זיך א גרויסע שטאָרט, נאָר א פינסטערע, א וויסטע, א בלאָטיגע. אידען און ווייבער שיטען זיך אויף-און-אַפּ. ער הערט א געשריי פון בעלי-ענלות, א גערעדעריי פון קרעמעריןס, א געשעלטעריי פון סערעכעס. די בלאָטע מיט איהרע ריחות לאָזט זיך הערען אזוי שטאַרק, אז מע מוז פער-שמעלען די נאָז. וואו איז ער דאָס? — אין באָרדיטשעוו. דער סאַראַנטאָס שמעלט זיך אַפּ ביי א גרויסען בלאָטיגען פיער-נאָרענדיגען מויער, און דורך א פינסטערען קאָרידאָר מיט בלאָטיגע טרעפּ קומט מען אַריין אין א שטוב אַריין. יוסילע דערזעהט פאַר זיך א לאַנגען טרוקענעם אידען מיט א קאפּעליש און א נידעריגע נראָבע אירינע מיט א „מושקע“ און מיט א שטערנטיכעל; דער לאַנגער איר גיט איהם אַפּ שלום, צעקושט זיך מיט איהם, און די נראָבע אירינע זאָגט איהם „רו“, גיט איהם אַפּ „מזל-טוב“, און מע קוקט אויף איהם א ביסעל פון דער זייט... דאָס זענען זיינע שוועהר-און-שוויעגער, וועמען פערעלע האָט שוין דורך א בריוועל מודיע געווען, אז זי פאָהרט אַהיים מיט א פינער ירושה און מיט נאָך א מעהר פיינעם מאַן... א שמחה, א פרייד: די טאָכטער איז געקומען, דאָנקען נאָט, דאָנקען נאָט! חוץ איהר שאָדען אויף אַלע אירישע טעכטער געזאָגט געוואָרען!... עס קומען זיך צונויף צו פערעלע'ס עלטערען אַלע זייערע פריינד; מע גיט זיך אַפּ מזל-טוב און מע קוקט אויף יוסילען, קיין אויג נישט אַראָפּצולאָזען פון איהם. ער קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען, ווי א קליין קינד בשעת מע ברענגט דאָס דעם ערשטען מאָל אין חדר אַריין. עס ציטערט אויף איהם דאָס הייטעל, עס זעהט איהם אויס אַלסדינג עפּיס זעהר ניי און זעהר פריקער. ער טהוט א קוק אויף זיין בת-מלכה, אויף פערעלען — נאָר גיט די פערעלע, וואָס אין סטרישטש; נאָר איין אנדער ווייבעל! דאָרט האָט זי אויסגעוויזען ביי איהם מיט אזוי פיעל חן, איהרע אויגען האָבען דאָרטען געהאַט נאָר איין אנדער מין גלאַנץ, און גערעט האָט זי מיט איהם דאָרט נאָר מיט איין אנדער מין שפּראַך; און

א פרינץ. א בן-מלך, און זי, די בת-מלכה, פערעלע, ביי דער זייט, זי טרעט נישט אָפּ פון איהם אויף קיין מינוט, הענגט איבער איהם, האַלט איהם, קושט איהם, האַליוועט איהם: „יוסילע, יוסילע מיין זיס לעבען, נשמה מינע, מיין העלד, מיין ענגעל!“ און נאָך אַזעלכע זיסע ווערטער... און עס דרעהט זיך איהם דער קאָפּ. ער פיהלט, ווי ער איז אין אַ טשאַד, ווי פערטומעלט, פריטשמעליעט. און ער געפינט זיך אין אַ מין גן-עדן התחתון, דאָרטען וואו בשמים מיט אַלערליי געווירצען שמעקען, וואו עס רינט וויין און בוימעהל און מאַנדלען וואַכסען, וואו פויגעלעך זינגען און מענשען געהען אַרום פראַנק און פריי. און עס זינגט זיך איהם אַזוי געשמאַק און אַזוי זיס, נאָר אַהן אַיין אויפהער. פערעלע שפיעלט פיאַנאָ און ער זינגט, און די גאַנצע וועלט איז איהם פול מיט קולות, מיט געזאַנגען. ער וואָלט אייביג-אייביג אַזוי אַרומגעהן פראַנק און פריי אינ'ם דאָזיגען גן-עדן און וואָלט נאָר געזונגען און געזונגען... אויך דאָס פאָהרען זיינס פון סטריטשט קיין באַרדיטשעוו, אינ'ם ווייכען טאַראַנטאַס, אויף דער וואַרעמער, שמעקענדיגער לופט, מיט פערעלען ביי דער זייט, האָט אויסגעוויזען יוסילען ווי אַ זיסער חלום. ער האָט זיך נאָר נישט געוואָלט אָפּגעבען קיין דין-וחשבון, וואוהין ער פאָהרט און צו וואָס ער פאָהרט; ער האָט נאָר געוואָלט, אַז דער חלום זאָל געדויערען לאַנג-לאַנג, אַהן אַיין אויפהער, אַהן אַ סוף. אַ חלום אָבער דאָ אויף דער וועלט, וואו דאָס לעבען איז נאָר אַ מינוט, אַ רגע, קאָן אייביג ניט געדויערען; אַ חלום מוז האַבען אַמאָל אַ סוף; עס קומט די צייט, מוז מען זיך אויפחאָפּען, עס העלפט ניט קיין וועלען דערצו... און אַז ער האָט זיך אויפגעחאָפּט, האָט ער זיך גענומען אַרומקוקען, וואו ער איז אין דער וועלט, ווי אַ שיכור, אַז ער חאַפט זיך אויף דעם אנדערען טאַג אַיין אויס-געניכטערטער, און האָט אָנגעהויבען זיך אַרומצוקוקען אויף אַלע זייטען. „רבונו של עולם! — טראַכט ער זיך. — וואו בין איך דאָס?“

דער משפחה! וואָס ווייטער ווערד יוסילע אַלץ מעהר אויס-
געניכטערט און דערקענט זיין ונייבעל, וואָס זי איז. קוסענדיג
אויף איהר, ווי זי ציטערט איבער אַ גראַשען, בעמערקענדיג אַלע
איהרע מיאוס'ע תנועות, קלערט ער ביי זיך: „שוין זשע איז
דאָס יענע פערעלע, וואָס האָט זיך מיר פאַרגעשטעלט דאָרט פאַר
אַזא וואוילע און אַ גוטע, אַזא איידעלע, אַזא טייערע — צום
סוף!“... ער פרובט זיך נאָך אַ מאָל אַ רעד טהון מיט איהר מכת
זיינע פריהעריגע פלאַנען: פאַהרען קיין אויסלאַנד... שטודיערען...
זינגען... שפּיעלען... ווער, וואָס? „אַ חזן ווילסט דו זיין? —
זאָגט זי צו איהם און הענגט זיך אויף ביי איהם אויפ'ן האַלז. —
וואָס טויג עס דיר, נאָרעלע? האָר אויס אַ ביסעל, איך וועל
„פאַרטוהן“ מיין נעלד אין „רעכטע הענט“, וועלען מיר זיך ביידע
דורכפאַהרען בעסער אין די „בעדער“ אויף טרויבען, „אויף דער
קור“, פאַרשטעהסט דו מיר, אַהין פאַהרען אַלע גבירים, נאָרעלע, —
און דו זאָגסט גאָר חזנות, שטודיערען! פע, נשמה מיינע, פאַר-
נעם, מיין זיס לעבען, פאַרגעס און געב, לאָמיר דיר בעסער אַ קוש
טהון אין דינע ברילאַנטענע אויגען מיט דינע שענע בלאַנדע
האַר, מיין ענגעל, טייערער העלד מיינער!“...

וואָס ווייטער זעהט יוסילע אַלץ מעהר אַרויס, וואָס ער האָט
דאָ געטהאָן, ווי אַזוי ער האָט זיך גענומען אַליין און האָט זיך
געבונדען, געפענטעט אויף תמיד, אויף אייביג, ער פרובט זיך אַ
וואָרף טהון אַהער — אַהין, ווי דאָס פויגעלע, וואָס זיצט פער-
שפאַרט אין שטייגעל, און זעהט, אַז די שפּיעל איז פאַר'ן טייוועל...
יענע אַלע זיסע חלומות, וואָס ער האָט געזעהען פריהער, ווערען
ביסלעכווייז, ווי אַ טומאן, פערשוואונדען, יענע גילדענע רייכע
מחשבות ווערען, ווי רויך, צעטריבען, און אויף זייער אָרט קומען-
אָן אַנדערע מחשבות, אַנדערע געדאַנקען. ניטאָ יענע זיסע קולות
וואָס פריהער; ניטאָ יענע שענע בילדער, וואָס ער האָט זיך
פאַרגעשטעלט פריהער! די קאַרעטע, דאָס אַריינפאַהרען קיין
מאַזעפּעווקע, דאָס פערוואונדערען זיך פון זיינע בעקאַנטע און

דאָ איז די פריהעריגע פערעלע ווי פערשוואונדען געוואָרען, און גאָר איין אנדערע האָט זיך בעוויזען פאַר זיינע אויגען. היינט דאָס לעבען אין באַדריטשעוו! ער איז גאָר נישט געוועהנט צו אזא מיין לעבען, צו אזעלכע שמועסען מיט אזעלכע ענינים, — אַלץ, אַלץ איז איהם געווען פרעמד, און ער אַליין ביי זיך האָט עפּים אויך אויסגעוויזען ווי אַ ווילד־פרעמדער. וואָס טהוט ער דאָ און וועלכע גוטע יאָהר האָבען איהם אַהער אַראָפּגעבראַכט? וואָס פאַר אַ מחותן איז ער מיט מאיר זייטשיק און וואָס געהער זיך אָן מיט איהם זיין מסחר? וואָס פאַר אַ שייכות האָבען צו איהם פערעלע'ס הלואות מיט די וועכסלען מיט'ן פראָצענט און מיט אַלע זייערע געשעפטען דאָרטען (פערעלע, קומענדיג אַהיים). האָט זיך באַלד גענומען פערטהון איהר קאַפיטאַל אין „רעכטע הענד“...), אז איהם ווילט זיך גאָר אַהין, אויף דער פרייער וועלט? אַך, רבנוֹר־של־עולם! צי דען אזוי האָט ער געקלערט בשעת חתונה האָבען פאַר פערעלען, אז ער וועט בעדארפּען נאָכ־דעם ליגען ערגיץ אין אַ לאַך, צווישען ווילד־פרעמדע, נישט אַנצוקוקען די ליכטיגע שיין, נישט צו וויסען פון אַ וועלט צו זאָגען? ווער רעדט גאָר פון זינגען, צי פון שפּיעלען? אויפ־געשטאַנען אין דער פריה — געטרונקען קאווע. אַ קוק געטהאָן אין דרויסען דורכ'ן פענסטער — חושך, וויסט, אַ בלאָטע — זאָל נאָט שומר ומציל זיין. נאָכדעם אויסגעהערט אַ לאַנגען שמועס פון מסחר — וויעדער מסחר, וויעדער פראָצענט, וויעדער געלד. אָפּגעגעסען מיטאָג — פערעלע נעהט אַוועק מיט דער מאַמע איבער די קלייסען אָפּגאַרען די קרעמער, האַנדלען מציאות. יוסילע קוקט זיך צו און ווערד נבהל ונשתומם, צוהערענדיג, ווי פערעלע שמועסט זיך אויס מיט די ווייבער אויף זייער לשון, שוועהרט זיך און זידעלט זיך, ווי אַ געניטע סעדעכע. טאָג ווי נאָכט קולות, שבועות, קללות: פערעלע קריענט זיך מיט די שוועסטער, קוילעט זיך מיט זיי, נעמט־צו און טראָגט־אָפּ ספּלעטנים. טאַטע און מאַמע געבען איהר תמיד גערעכט — פאָרט די נגידית אין

— נמאס זאגסט דו? חס ושלום! וואָס הייסט נמאס? —
און זיינע מחשבות, זיין קאָפּ און זיין האַרץ און אַלע זיינע געדאָנקען
פיהלען זענען ווייט פון דאָנען; זיי זענען איהם דאָרטען — אין
מאָזעפּעווקע.

XXI.

מאָזעפּעווקע רעדט — און אסתר נעבאָך

האָט צרות.

קלוגע מענשען האָבען זיך שוין וויפיעל מאל געבראָכען דעם
מוח צו טרעפּען, ווי אזוי ווערד דאָס מאָזעפּעווקע געוואָהר פון
אַלע נייעסען, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך? האָטש פון
גאָזעטען — דאָס ווייסען אַלע — האַלט מען דאָרט וועניג-וואָס,
נאָך לאָז ווערען אַ שמועס דאָרט ערגיץ, אין די הויכע פענסטער,
וועגען מלחמה, — אזוי ווייסט מען דאָס באלד אין מאָזעפּעווקע.
א ניער זאָקאָן, נאָך איידער ער ווערד געבוירען, קומט ער אַראָפּ
אַהין, און אידען לערנען דעם פּשט, קנייטשען איהם אַהער און
אַהין, איטליכער מיט זיין גאַנג, זיי האָבען אַ זעלטענעם חוש
הריח, די מאָזעפּעווקער, און אַ סך זאָכען קומט ביי זיי אויס
על-פי דרך הטבע, אז עס בעדאָרף אזוי צו זיין,
וואָרום דער שכל איז מחייב.

מע ווייסט ניט, פון וואָנען עס האָט זיך גענומען דער קלאַנג,
אז יוסילע סאלאוויי האָט ערגיץ חתונה געהאַט, גענומען מאָהדאלף
נרן און איז געוואָרען אויס חזן. דער האָט געזאָגט, אז אַ גרויסער
נכיר האָט איהם געהאַרבט דאוונען, האָט ער איהם פעררופען צו
זיך און האָט איהם געגעבען די טאָכטער פאַר אַ ווייב. און דער

טוטע פריינד, דאָס נליקליך מאַכען דעם טאָטען — אַוועק, אַוועק! אַנדערע בילדער זעהט ער, אַיין אַנדער לעבען לעבט ער. און אויפ'ן אָרט פונ'ם פריהעריגען שמעקענדיגען גן-עדן שטעהט פאַר איהם די באַרדיטשעווער מורא'דיגע בלאָטע. אויפ'ן אָרט פון פאַלאַצען — אַ בלאָטיגע שטוב מיט בלאָטיגע מענשען. אויפ'ן אָרט פון זינגען הערט ער טאָג ווי נאכט: „וועכסעל, פראָצענט, פּרנסה, געלט, הוצאה“... אויפ'ן אָרט פון אַ שען, ווייס אייבעל — אַ גראַבע אירינע, וואָס הענגט איהם שטענדיג אויפ'ן האַלז, האַלזט איהם און קושט איהם און לאָזט איהם ניט אָפּ פון זיך. און אַלץ איז אַזוי וואַכעדיג! אַזוי געמיינ! עס ווערט איהם נמאס, נמאס ומאוס די וועלט און דאָס לעבען. און הינטער די פלייצעס הערט ער רעדען וועגען זיך: „אָט דאָס איז ער, דער יוסילע, וואָס האָט גענומען די רייכע אַלמנה“... און עס טהוט איהם אַ שטאָך אין האַרצען. און אַזוי, קוקענדיג אויף פערעלען, דערמאָנט זיך יוסילע אין אסתר'ען, און ער הויבט זיך אָן צו בערעכענען און גוט בער קלערען, אז ער האָט דאָ אָפּגעטהאָן זעהר אַ מיאוס'ע מעשה, זיך אַליין אָפּגעשפּיעלט אַ חתונה און אויסגעהאַנדעלט זיך אַזוי ניט לייטיש, אי פאַר אסתר'ען, אי פאַר אַיין טאָטען, אי פאַר זיך אַליין. ער געהט אַרום פערזאָרגט, בעטריעכט, פינסטער, ווי די ערד.

— יוסילע, נשמה מיינע, האַרץ מיינס, מיין טייער סאָלאָוויי-טשיקעל! — זאָגט צו איהם פערעלע זיין ווייב, ווען זי בלייבט מיט איהם אַליין, שפּיעלענדיג זיך מיט זיינע שענע, לאַנגע האָר. — וואָס איז דיר? וואָס ביזט דו אַזוי צעטראָגען? געהסט אַרום פאַרטראַכט און פאַרזאָדגנט? זאָג מיר, וואָס פעהלט דיר? שוין-זשע האָב איך ביי דיר ניט פאַריענט, דו זאָלסט מיר זאָגען דעם אמת, וואָס דיר אַנז? איך בין דיר שווער, איבעריג, נמאס? נמאס?...

„נמאס? — קלערט זיך יוסילע. — נמאס ומאוס!“ נאָר ער האַלט זיך אַיין, ער שטאַרקט זיך און זאָגט איהר אַ גראַבען ליגען:

קינדער! געה, ווער פארשווארצט צוליעב א סינה, זיי זיך מפקיר!
 מע דאנקט נאכדעם אפ מיט שטיינער. א שענע וועלט היינט
 געוואָרען, נימאָ וואָס צו רעדען, א לייטיש וועלטעל!
 שמואליק, אז ער האָט דאָס דערהערט, איז ער ביי זיך שטארק
 אַראָפּגעפאלען. „סטייטש, יוסילע זאָל מיר אזעלכעס אָפּטהון,
 איין אייגענעם טאַטען?!" עס איז איהם אָהן דעם געווען א
 חרפה, א בושע, פאַר לייטען, וואָס ער האָט כמעט א יאָהר נישט
 געהאַט קיין איינגעטונקטע פען פון יוסילען, נישט וויסענדיג, וואָס
 איבערצומראַכטען, און דאָ — נאָ דיר גאָר אזאָ נייעס! „א מעשה,
 א מעשה! חתונה האָבען, ווערען א נגיד און פאַרגעסען א טאַטען!
 עס קאָן גאָר ניט זיין!" דאָס איז געווען שמואליק'ס איינציגע
 טרייסט: „עס קאָן גאָר ניט זיין!" ווען נישט דער בטחון,
 אז נישט היינט איז מאָרגען, וועט יוסילע קומען צו פאָהרען,
 וואָלט דאָס שמואליק גאָר ניט אויסגעהאַלטען. ער האָט אזוי אויך
 געהאַט גענוג צרות; עס איז איהם די לעצטע צייט, פון א פער-
 קיהלונג אָפּנים, די שטימע, משטיינס געזאָגט, קאָלי געוואָרען.
 שמואליק'ס האַלז, וואָס האָט אַמאָל גע'שמ'ט אויף דער וועלט,
 איז געוואָרען געחאַפּט, און זיין „שאַגת-ארי-קול" איז איהם
 געוואָרען משונה פערדומפען מיט א הייזעריגקייט, ווי א קול פון
 איין אָנגעשפּאַלטענער בלי, דאָרט, וואו שמואליק פלעגט זיך
 אַמאָל פערקאָטשען אויף זיין פיסטעל, זינגען טרוילעריש און
 אַראָפּלאָזען זיך אויף זיין ביי-קול ביז דער לעצטער „שפינדע", —
 האָט זיך היינט מיאוס געלאָזט הערען א כאַרכלען פון א גע-
 קוילעטען אָכס, אָדער א קרעה פון א יונגען, נאָך נישט אויס-
 געזונגענעם האָהן. שמואליק'ס דאווענען האָט אָנגעהויבען צו זיין
 געמוטשעט, מחילה, זעהר גע'מלאכה'ט; וויפיעל ער האָט זיך
 נישט גע'בריה'ט, רייסענדיג זיך אויף די גלייכע וועג — נימאָ
 די כחות וואָס אַמאָל! אויס האַלז, אויס דבור, אויס, אויס
 שמואליק — ערנער ווי געשטאָרבען! געהאַלטען האָט איהם ביי'ם
 עמוד נאָר דאָס שטיקעל חזקה. לאָזען א געפאלענעם פאלען, צו-

האָט געזאָגט, אז יוסילע האָט חתונה געהאַט פאַר אַ רייכע אַלמנה פון פּופּציג יאָהר. אַנדערע האָבען געדוונגען פּערקעהרט, אז ניט קיין אַלמנה, אַ נרושה האָט ער גענומען, און דערביי דערצעהלט זעהר אַ שענע מעשה, ווי אזוי יוסילע איז געווען איינגעלאָרען צו אַ גביר אויף אַ מלוה-מלכה; האָט דער גביר געהאַט דאָס אַנדערע ווייב פון היינטיגער וועלט, אַ גאַנצע מלומדת, אַ „צעדאָמטע“; בקיצור, אז זי האָט איהם דערהערט זינגען, האָט זי זיך אין איהם פּערקאַכט און האָט געוואָלט מיט איהם אַנטלויפּען אין עק וועלט; האָט זיך מיישב געווען דער גביר און זאָגט צום ווייב: „וואָס טויג דיר נאָך אַנטלויפּען און מיר אַנטהון בזיונות? נאָ דיר גט און נעמט דיר איהם“... וואָס טהוט זי? זי איז דאָך אָבער אויך נישט קיין נאַר, מאַכט זי צו איהם אזוי: „וועסט דו מיר געבען די מאָה-אלף, איז רעכט, אלא ניט — וועסט דו מיך האָבען צו געדענקען!“ הכלל, אַהער, אַהין, עס האָבען זיך אַריינגעלעגט מענשען און מען איז מושה געוואָרען פאַר אַכציג טויזענד. בקיצור, ווי אזוי די מעשה איז שוין דאָרט, אונזער יוסילע איז אַ לייט. נאָר פאַר וואָס ער שיקט נישט דעם טאַטען קיין געלד — איז איין עולה!...

אז דער קלאַנג איז אַרויס אויף דער שטאָרט, האָבען אַלע געזאָגט, אז ער-פי דרך הטבע בעדאָרף עס אזוי זיין, וואָרום דער שכל איז מחייב, אז יוסילע האָט בעדאָרפט גרייכען אַ גרויסען שידוך; דאָס האָט אימליכער אַרויסגעזעהען נאָך פריהער, און ווי האָט דאָס דען געקאָנט אַנדערש זיין?

— עס קומט אייך מזל-טוב? — האָט מען זיך געווענדט צו שמואליק דעם חזן אין שוהל. — מע זאָגט, אז אייער יוסילע האָט חתונה געהאַט? וואָס, איהר ווייסט נאָר נישט? געשיקט זיך עס? אַודאי, אַודאי דערצעהלט מען, אז ער איז נאָר גליקליך, מאָה-אלף, זאָגט מען, רישאָלפּים! ווי קומט עס? אַ סברה, אז ער שרייבט אייך נאָר קיין בריוועל ניט, רב שמואליק? היינטיגע

פונ'ם שורש א דער-רוח-ווייסט-וואָס! און איך פארשטעה נאָר
ניט, וואָס זלאַטע לענט-אין די וועלט נאָך זיין מאַמען און זאָגט,
אַז אַזא צדיקית, ווי דיין זעלדע איז געווען, איז נאָר אויף דער
וועלט ניטאָ. לאָז זי מיר דאָרטען מוחל זיין, וואו זי איז...

שמואל'ס האָט אויסגעהערט די אַלע רעד און אַראָפּגעשלאָנגען
זיי, ווי אַ ביטערען טראָפען. אַ סך ערגער איז איהם געווען זיך
בעגענענען מיט זיינע גוטע פריינד, מיט זלאַטען און מיט
אסתר'ען: וואָס קאָן ער זיי זאָגען, טאָמער מאַכען זיי מיט
איהם אַ שמועס מכח זיין זוהן? ער האָט אָבער אין דעם אַ
גרויסען טעות געהאַט: זלאַטע האָט זיך וויעדער צעקריעגט מיט
דער חונ'טע און איז געווען פערנומען מיט איהרע עסקים, געהאַט
גענוג אייגענע צרות, גענוג אייגענע זאָרג: מע בעדאָרף חתונה
מאַכען אַ קינד, אסתר איז שוין, קיין עין-הרע, אַ מיידעל צו
לייטען, און ס'איז ניטאָ מיט וואָס: אָהן קיין נדן וויל מען
היינטיגע יאָהרען קיין מיידעל ניט נעמען; אַ ליאָדע בחור'על,
אין אונטערשלאַג, הייסט זיך אַנידערלעגען עטליכע הונדערט
קערבלעך, אַחוץ מתנות — און דאָ דערווייל וואַכסט אסתר, עס
געהט איהר שוין דאָס צוואַנציגסטע יאָהר, וועה געשריגען! עס
דרעהט זיך אפילו אַ שידוך, ניט אַזא גלייכער, נאָר אַ גליק, אַ
פארטיגע זאך, אַ שמאַלץ-גרוב, געה, בינד-צונויף, מאַך עפּים איינע
אַליין, אַ וויסטע אַלמנה מיט פיצלעך קינדער יתומים!...

און אסתר, אַז זי איז געוואָהר געוואָרען, אַז יוסילע האָט
חתונה געהאַט, — וואָס האָט זי געקאָנט קלערען בשעת מעשה?
ווער קאָן זיך פאַרשטעלען איהר בעלעדיגט, בעטריעבט, פער-
וואָגעלט, צעבראָכען האַרץ געבאָך? עס האָט זיך איהר געדאַכט,
אַז זי קען יוסילען אויסגעפונדען, און האָט איהם פון תמיד גע-
גלויבט, און אַלץ וואָס ער האָט געזאָגט איז געווען ביי איהר
הייליג; צום סוף זאָל ער זי אַזוי מיאוס אָפּגאַרען, אָפּלינגערען
פון קאַפּ ביז פיס? אסתר'ען האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז אַזוי
ליעב האָבען און אַזוי געטריי זיין, ווי יוסילע האָט ליעב און איז

נעמען ביי יענעם דאָס לעצטע שסיקעל ברויט אינגאנצען. אָפּ-
 קוילען איין אָרעמאָן פון פרנסה — דאָס סהוען נישט אזוי גרינג
 די מאַזעפּעווקער אידען. וואָס זענען בטבע ווייכע. באַרעמהערציגע
 לייט. און איבערהויפּט פרומע. עהרליכע אידען. נאָר זאָגען אויף
 זיי. אז זיי זענען נאָר צדיקים, מענשען מיט יושר — דאָס קאָן
 מען אָבער אויך ניט. דען זיי זענען זיך מיט שמואליק דעם חזן
 בעגאנגען ניט אזוי מענשליך. ניט נאָר על-פי יושר; מע האָט
 איהם דעקוטשעט מיט שטעכווערטלעך. געגעבען איהם אָנצור-
 הערענישען. געפרעגט איהם. וואָס מאַכט עפּים יוסילע. געהאט
 צו איהם טענות פאַר זיין דאוונען. פאַר זיין זינגען. אמת. מע
 קאָן זיי. די בעלי-בתים פון דער קאַלטער שוהל. אויך אינגאנצען
 ניט שולדיג מאַכען: זיי זענען פאַרט אין דעם ענין געבאַלעוועט
 זעהר; זיי זענען פון תמיד אָן געוואָהנט געוואָרען צו רעכטע
 חזנים. צו שענע בעלי-תפלות; וואָס-זשע זאָלען זיי טהון?
 שמואליק'ס דאוונען איז פאַר זיי געווען על אַפּס ועל חמתם. און
 פאַר שמואליקען אַליין איז זיין חזן'יש לעבען געווען אַ מיאוס
 געמוטשעט לעבען. נאָר צו די צרות מיט'ן האַרצוועהטיג. וואָס
 ער האָט געהאַט ביי זיך אין דער היים. איז דאָס נאָך נישט
 געווען קיין משל אפילו. וואָרום פון זינט עס איז אַרויס דער שם
 אין שטאָדט. אז יוסילע האָט חתונה געהאַט. האָט שמואליק דעם
 חזן'ס ווייב וויעדער אַ מאָל איבערגעביטען איהר מיינונג ווענען
 יוסילען און האָט גענומען עסען און טאָטשען שמואליקען געבאָר.
 שיטען איהם זאָלץ אויף די וואונדען מיט אַ פּה קדוש. ווי זי קאָן.
 — פּיין אויסגעשטעלט זיך אַקעגען אַ טאטען. גאַנץ לייטיש!
 נישט אומזיסט זאָגט די וועלט אַ ווערטעל: „פון אַ חזיר'שען
 ווידעל קאָן מען קיין שטריימעל ניט מאַכען!“ דיין יוסילע איז
 געווען אַ שאַרלאַטאַן און איז געבליבען אַ שאַרלאַטאַן. היינט
 פאַרשטעה איך שוין. פאַר וואָס איך האָב איהם פון קינדווייז אָן
 אזוי פיינט געהאַט. נישקשה. איך האָב אַ גוטען חוש-הריח. איך
 שמעק-אָן באַלד אַ מענטשען. וואָס ער איז; מסתמא איז ער

אָפּ דרייצעהן אַרשין און רעכענסט נאָכדעם צוועלף, און גדליה-מאיר דער צעלניקער הייסט ביי דיר נאָר מאיר-גדליה, פאַרקערט דאָס שלים-מול? איין אנדער מאָל פלעגט אסתר, זיצענדיג איבער איין אַרבייט נעבען דער קראָם אויף אַ בענקעלע, פער-טראַכטען זיך און צעזינגען זיך תחילת גאַנץ שטיל, און וואָס ווייטער — אַלץ העכער און שטאַרקער, נאָכמאַכענדיג ווי יוסילע זינגט, און נאָר נישט בעמערקענדיג, אַז דאָ ניט ווייט זיצען מאַנסבילען... די מחשבות פלענען זי פערטראָגען אַמאָל גאַנץ ווייט אַהין, וואו יוסילע געפינט זיך, און דאָרט אינאיינעם מיט איהם האָט זי זיך אויך געפונען, געקוקט אויף איהם און געהערט זיין זיס קול, זיין געטליך זינגען, פונקט ווי יענעם שבת בייטאָג ביי שמואליק דעם חזן אין שטוב. און אַמאָל פלעגט זיך איהר אויסווייזען, אַז אָט קומט מען איהר אָנזאָגען אַ בשורה: „אסתר, דו ווייסט, ווער ס'איז געקומען? יוסילע שמואליק'ס, יוסילע סאַלאַוויי איז געקומען!“ און איין אנדערס מאָל פלעגט איהר דורכפליהען אין קאָפּ אויך אַ שלעכטע מחשבה; עס געהט דורך אַ חמאַרע פאַרביי דער זון און פערשטעלט אויף אַ מינוט איהר ליכטיגע שיין — אסתר'ס געדאַנקען בעקומען איין אנדער מין מראה, און זי הויבט אָן צו זאָרגען, איבערטראַכטען, אַרויס-לאָזענדיג אַ זיפץ פונ'ם טיעפען, טיעפען האַרצען; נאָר די חמאַרע געהט אַוועק און די זון שיינט וויעדער מיט איהר חן. אַ שלעכטע מחשבה טרייבט אסתר אַרויס פונ'ם קאָפּ, און יענע ליכטיגע געדאַנקען קומען וויעדער אָן, און דאָס האַרץ ריהרט זיך וויעדער פון פרייד און פון נחת, און יענע זיסע תלומות קומען וויעדער אָן, און עס וועבען זיך איהר גילדענע פאַנטאַזיעס, און זי זינגט שוין וויעדער אויף יוסילע'ס שטייגער. „וואָס איז דאָס מיט דיר געוואָרען, טאָכטער? — פלעגט איהר זלאָטע איבער-שלאָגען די בעסטע מחשבות אינמיטען. — וואָס פאַר אַ פנים האָט דאָס, איך פרעג דיך, אַוועקוועצען זיך דאָ אין מיטען דרויסען זינגען? און פאַר פערמערע מענטשען נאָך!“... אסתר פלעגט זיך

נעמרי דעם טאטען זיינעם, איז גאָר דער צווייטער צו איהם ניטאָ. נאָך שטעהט ער איהר פאַר די אויגען, ווי ער האָט זיך איהר דעמאָלט געשוואָרען, בשעת אַוועקפאַהרען פון דער היים, אז ער וועט דעם טאטען נישט פערנעסען אויף קיין מינוט אפילו, און וועט איהם גאָר גליקליך מאַכען; נאָך קלינגען איהר אין די אויהערען יענע גוטע ווערטער זיינע, יענע זיסע געזאָגנען, אין וועלכע ער האָט פאַר איהר זיין האַרץ אויסגעגאָסען, און וואָס האָבען זיך איהר געדאַכט, ווי ער זאָגט איהר צו אייביג בלייבען דער יוסילע, דער אייגענער יוסילע, נישט פערנעסען קיינעם נישט פון זיינע ליעבע און נעמרייע, צום סוף געהט אַוועק שוין באַלד אַ יאָהר צייט, און מע הערט ניט און מע זעהט ניט פון איהם, און פלוצים — נאָך אַזאָ מין ידיעה! יוסילע האָט גאָר חתונה געהאַט! און נאָך אַזוי חתונה געהאַט! גענומען איין אלמנה, אַ גרושה — צוליעב געלד! און אָפּגעטהאָן דאָס בסוד, זיך בעגראָבען! ... „גוואַלד, גוואַלד, יוסילע זאָל אַזעלכעס קאָנען טהון?!" אסתר האָט דאָס נישט אַרויסגעזאָגט קיינעם; זי איז געווען רוהיג, ווי תמיד, פערנומען מיט דער קראָם, אין זינען געהאַט די שטוב, שטיל, פיין, וואָס האָט זיך אָבער געטהאָן ביי איהר אין האַרצען אינוועניג? — דאָס האָט נישט געקאָנט וויסען קיינער, אַזוי ווי ס'האָט ביי איהר קיינער נישט געוואוסט פון יענע זיסע גילדענע חלומות, אין וועלכע זי האָט פערבראַכט גאַנצע צוויי יאָהר, זינט יוסילע איז אָפּגעפאַהרען פון דער היים, מע קאָן זאָגען, אז יענע צוויי יאָהר זענען געווען פאַר אסתר'ען אַ לאַנגער זיסער חלום; יוסילע'ס געשמאַלט איז פון איהר נישט אָפּגעמראָטען אויף קיין מינוט, און וואָס זי האָט נישט פער- קלערט, און וואו זי האָט זיך ניט געווענדט, איז געווען נאָך יוסילע און יוסילע, ניט איין מאָל פלעגט זיך מאַכען, אז זלאָטע האָט איהר בעמערקט, אז זי איז עפּים ניט אויף דער וועלט; „וואָס איז דאָס מיט דיר געוואָרען, — פלעגט זי מיט איהר טענה'ן, — וואָס דו ביזט געוואָרען אַזוי צעטראַגען? דו מעסט

XXII.

אלטער פעסי'ס זיצט איין אלמן. און רב קלמן
שדכן לעגט-איין די וועלט.

אלטער פעסי'ס איז א פיינער בעל-הבית. ער האט זעהר א
טייערע, א גרינגע פרנסה אין מאזעפעווקע: ער איז זיך א בעל-
הלואה. נאך ער איז נישט גלייך צו אלע אנדערע פראצענטניקעס.
וואס ווייסען ניט פון קיין לעבען צו זאגען. א מאזעפעווקער
פראצענטניק געהט-ארום שטענדיג אין איין זארג. ער איז אין
פחדים, טאמער וועט דער אדער יענער נישט אפגעבען, און
שלאפט נישט קיין נעכט. ער ווערט מיט דער צייט א גרויסער
מרה-שחורה'ניק. עס שטעלט זיך איהם אלץ פאך, אז יעדער
מיינט ביי איהם אויסנארען, צונעמען, אוועקראבעווען, ירשה'נען
איהם ביי זיין לעבען. עס דאכט זיך איהם אלץ, אז אימליכער
שאפט אויף איהם די צייהן, — און וואס וועט זיין דער תכלית,
אז עס וועלען איהם שוין אלע אָנזעצען? עס קומט דאך איהם
דעמאלט נאך נעמען א טארפע, חלילה, און געהן איבער די
היזער! אזעלכע געדאנקען ברענגען איהם, דעם מאזעפעווקער
פראצענטניק, דערצו, אז ער מוז ווערען קארג, א נהרג על פחות
משה פרומה, געהן קריעה-בליאה, נישט פערגינען זיך דאס
שטיקעל ברויט, וואס ער עסט. ניין, אלטער איז נישט פון דעם
מין. ער קען זיינע אידעלעך און ווייסט גאנץ גוט, אז ער קאן
פון זיי ציהען זיין בעדערפעניש כסדר. האַטש ער ליגט ביי
יערען אין מויל און הינטער די אויגען מאכט מען פון איהם א תל,
מע רופט איהם "עשו", "פיאָווקע", "המן" און נאך אזעלכע צר-
נעמענישען, — אָבער אין די אויגען, נישקשה, ניט מען איהם אָפּ
כבוד: "רב אלטער" רופט מען איהם! א ברירה האַט מען?

אויפחאפּען ווי פונ'ם שלאָף און פּרענען פּערוואונדערט: „זינגען?
ווער זינגט דען?“...

דאָס לעצטע יאָהר, וואָס יוסילע האָט אויפגעהערט צו שרייבען
בריעף, האָט אסתר, נעוועהנליך, געהאַט יסורים דערפון; נאָר
זי איז געווען אין איהם אזוי פּערגלויבט, אז זי האָט נאָר נישט
צוגעלאָזט קיין שלעכטע מחשבה. זי האָט איהם אַליין ביי זיך
פּערענטפּערט: „א מענש פאָהרט אַרום כסדר, איז געזונד —
וואָס איז דאָס חידוש?“... און זי האָט געהאַפּט און געהאַפּט.
פלוצים — נאָ דיר גאָר אזאָ שלאָק! דערויף האָט זיך אסתר
גאָר ניט אָנגעהויבען צו רעכטען. ווי אַ דונער האָט איהר די
דאָזיגע ידיעה דערלאָנגט אין קאָפּ אַרײַן. זי האָט זיך ווי אויפֿ-
געחאַפּט פון אַ לאַנגען שלאָף און דערוועגן, אז אַלע איהרע פרייד
מיט'ן גאַנצען גליק איהרס איז אַ חלום, אין וועלכען זי האָט
פּערבראַכט צוויי יאָהר כסדר, די בעסטע צוויי יאָהר אין איהר
לעבען. זי איז מיט אַ מאָל געוואָהר געוואָרען פון אזוי פיעל
פאַלשקייט און שלעכטיגקייט אויף דער וועלט; זי האָט מיט אַ
מאָל דערוועהן פאַר זיך אזאָ מיאוס, ביטער, פינסטער לעבען?
נאָר ווער האָט דאָס ביי איהר געקאָנט וויסען? וועמענ'ס עסק
איז דאָס? ווער קוקט זיך אַרום אין מאַזעפּעווקע אויף איין
אַרעם מיידעל, וואָס אַט איז זי געווען גליקליך ווי די גאַנצע וועלט,
און אַט איז זי אַראָפּגעפאַלען פונ'ם הימעל ביז צו דער ערד?
אסתר האָט זיך ביינאַכט ביי זיך אויפ'ן געלעגער גוט אויס-
געוויינט שטילערהייד, ניט איין מאָל, נאָר עטליכע מאָל, געשמאַק
אויסגעוויינט. נאָר דאָס וויינען האָט איהר אָבער נישט פּער-
גרינגערט איהר ביטער האַרץ אפילו אויף קיין האַר. דען חוץ
דעם, וואָס איהר מזל איז געווען אזוי וויסט און פינסטער, האָט
זיך אויף איהר גענומען אַ נייער אומגליק, אַ גאָט'ס שטראָף,
אַ מלאַך־המות אויף איהרע יונגע יאָהרען. דער דאָזיגער מלאַך־
המות איז געווען — הנגיד רב אַלמער פּעסי'ס!

צונויפגעצויגען, איינגעשנירעוועט, די ליפען רויט און פעט און מסוגל צום זויגען, ווי ביי א פיאווקעלע; די בעקעלעך זענען ביי איהם תמיד רויטפארביג און אָנגעבלאָזען, ווי די פאָמפעשקעס. בכלל איז אַלטער אַ גאַנץ פיין אידעל, נאָר אויגען האָט אַלטער נישט קיין שענע: איין אויג האָט ער אַ גרויס און דאָס אַנדערע אַ ביסעל קלענער, און אַט מיט דעם קליינעם אויגעל, אז ער טהוט אַ קוק אויף עמיצען, ווערד יענעם פערקיהלט אינוועניג. געהן געהט ער פאָוואָלי, רעדט שטילערהייד, אַ ביסעל מיט אַ קוויטש, שטענדיג מיט אַ שמייכלעלע. אַרום זיך האָט אַלטער לייעב צו געהן דיין, זויבער; דאָס זיידענע קאָשקעטעל, דאָס ליוסטרינענע קאָפּאַטקעלע און די גאַנצע הלבשה אויף איהם זינגט, ס'איז תמיד שפּאַנגעלניי, די שטיוועל גלאַנצען, קיין שפּריינקעלע לאָזט ער אויף זיך נישט פאַלען. תמיד איז ער פריי, שטענדיג צופריערען מיט זיך, האָט קיינמאָל קיין עגמת־נפש נישט. נאָכ'ן וואַרמעם שלאָפט ער זיך אויס און געהט אַרויס אַ ביסעל אין מאַרק אַריין. גלאַט אַזוי זיך, זעהען זיך מיט דעם און מיט יענעם; אַ ביסעל רעדען, נעמען אַ ציגאַר־טיטון ביי יענעם. נעמען ביי יענעם איז ביי איהם דאָס חיות, און האָטש ער ווייסט גאַנץ גוט, אז הינטער די אויגען רופט מען איהם דערפאַר „דבר־אֶחָד“, נאָר ער האָט דערפון אויך קאַרג וואָס עגמת־נפש: „ס'אָ דאָגה אַ ביסעל!“ — מאַכט ער מיט אַ שמייכלעלע, אז מע קומט צו איהם אין שטוב אַריין, נעמט ער צו איטליכען בעזונדער בסכר פנים יפות, מיט'ן שענסטען כבוד, ווייסט נאָר נישט, וואו יענעם אַנידערצוועצען און קאַרגט נישט קיין גוטע, זיסע רעדעלעך קיינ־מאָל און קיינעם נישט. נאָר פון דעסטוועגען האָט מען איהם אין מאַזעפּעווקע נישט לייעב, מע קאָן איהם נישט סובל זיין מיט אַלע זיינע זיסע גענג. האָבען האָט מען צו איהם, דאָכט זיך, גאָרניט. ער טשעפעט נישט קיין פליעג אויף דער וואַנד, פון דעסטוועגען האָט מען איהם פיינט אין שטאַרט ערגער, ווי דעם טוידט, אַפנים, ער מוז ווי ליגען דאָרטען טיעף אין דער לעבער! נאָר אפשר

ער האָט פאָרט די קלינגערס, און אַלע דאַרפֿען צו איהם אָנקומען. דערום לעבט זיך אַלטער אַ נומען טאָג, קוקט אַריין אין טעפּעל אַריין, דאָס עוף זאָל זיין זיס און דאָס יאָכעל פעט, און היט זיך אָפּ דאָס בייכעל זעהר נוט, נישט צולאָזענדיג זיך קיין יסורים פון קיין שום זאך אויף דער וועלט. ווי דאָס ווערעמעל, אַז עס פער קלויבט זיך אינ'ם בעסטען עפּעל אַריין, ליגט דאָס זיך דאַרטען רוהיג, גאָר נישט אָנזיכטיג, זויגט און נאָגט די זאַפט פאַוואָלינקע, מיט ישׁובֿ-הדעת, און וויל גאָר ניט וויסען, וואָס ווייטער, אויף יענער זייט עפּעל, טהוט זיך, — פונקט אַזוי לעבט זיך אַלטער אויף זיין געשעפטעל אין מאַזעפּעווקע, און וואָס געהט דאָס איהם אָן, וואָס יענער זאָגט, צי וואָס יענער רעדט דאַרטען, ווייס איך וואָס? אויפ'ן הימעל אַ ירד! אַבי איהם איז וואָרעס... פער קעהרט, טאָמער וועט איהר איהם זאָגען מוסר: „רב אַלטער, איהר דאַרפט מיר אוואַזשען, כלעבען, און וואָס וועט איך שוין אַרויסקומען, אַז איהר וועט שוין ביי מיר אַרויסרייסען נאָך אַ האַלב קערבעל, משטיינט געזאָגט? איהר וועט שוין דאָ גליקליך ווערען? איהר האָט קאַרג, דאָס ווייב מיט די קינדער האָבען אייך באַזעצט?“ — וועט ער איך אויסהערען גאָנץ קאַלטבלוטיג, און אויך קאַלטבלוטיג, מיט אַ שמייכעלע, ענטפּערען: „ב'קאָן ניט, בנאמנות!“ און נאָכדעם מעגט איהר שוין רעדען, וויפּיעל איהר ווילט, אָדער פּרובט וועלען נעמען ביי איהם אַ נדבה מעהר מיט דריי גראַשען ווי ער ניט, וועט ער אייך גאָר ענטפּערען אַזוי בנעימות, אַזוי אַיינגענעהם: „איך געב נישט מיין, בנאמנות!“ — איז דאָס הייליג, איהר מעגט שוין זיין זיכער, — אַט אַזאָ מין אידעל איז זיך אַלטער.

אַלטער פעס'ס איז אַ פיין, אויסגעפּוצט אידעל, אַ געפאַסט, שוין אין די יאָהרען, גאָר מחמת ער איז זעהר געזונד און גער־לייטערט אויפ'ן פנים, און אַ בערדעל האָט ער אַ קליינס, ווייזט ער אויס נאָך גאָר אַ יונגערמאַנטשיק, ער האָט אַ היבש בייכעל, פון איריש בלוט — זאָגט מען; דאָס מייכלעל איז ביי איהם

אין קלויז, איז זיך רב חיים-ישעיה אמאל אנשלאפען געוואָרען אויף אייביג שוין. קיינער האָט נישט געוואוסט די סיבה פון זיין אוועקשטאַרבען פלוצים אין מיטען דרינען: „דאָכט זיך, געווען אַ געזונטער איד, אַ גבר, — פלוצים נאָ דיר!“ — „נח, מסתמא האָבען זיך איהם אויסגעלאָזט די יאָהרען, לאָז ער האָבען אַ ליכטיגען גן-עדן דאָרט — אַ וואוילער איד געווען, איין עהר-ליכער!“ — אזוי האָט מען געשמועסט אין שטאָדט. און רב חיים-ישעיה האָט געהאַט אזאָ לוייה, אַז פיעל מענשען האָבען זיך געוואונשען איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר האָבען נישט קיין קלענערען כבוד. „ארוואָ, אַ וואוילער איד געווען, אַ שטילער זעהר און אַ גרויסער למדן!“ — „ס'איז אַ סברא, אַז ער איז געווען אַ פרוש“... — „יאָ אַ פרוש, צי ניט קיין פרוש, איין עהרליכער איד, אַ כשר'ער איד איז ער געווען געוויס, האָטש נישט קיין איבערגעשפיצטער, לאָז ער מיר מוחל זיין“... אָט אזעלכע שבחים האָט מען נאָכגעזאָגט רב חיים-ישעיה'ן אין שטאָדט אַ קליינע צייט און מע האָט אין איהם גיך פערגעסען.

פעסי איז זיך געבליבען ביי איהר פרנסה, ווי פריהער, מיט איהרע גלחים נאָך נישקשה'דיג, נישט צו פערזינדיגען, און קיינער האָט נישט אַרויסגעזעהען אויף איהר, אַז זי איז איין אלמנה, דאָס הייסט, זי האָט זיך קיינמאל נישט געקלאָגט, למשל, ווי איין אלמנה קלאָגט זיך אויף איהר וויסט מזל, געוועהנליך. פעסי איז זיך אָפגעזעסען נאָך איהר מאָן זיין שבעה, זיינע שלשים האָט זי איהם אויך אָפגעגעבען, ווי ער האָט ביי איהר פערדיענט, זי האָט דאָס גאנצע יאָהר געטראָגען אַ שוואַרצען פאַרטוך, „קלאָג“, ווי עס בעדאַרף צו זיין, און איז זיך געבליבען די אייגענע פעסי, וואָס פריהער, האָבענדיג אין זינען נאָך דאָס געשעפט איהרס, די גלחים און, להבדיל, דאָס קינד, — אַלטער זאָל לעבען. פעסי איז געווען זעהר אַ געטרייע מוטער; אַלטער איז ביי איהר געווען תמיד טייער, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג. פון קינדווייז אָן ביז כמעט דער חתונה זיינער האָט ער זיך געהאַלטען ביי דער מאַמעס

מיננט איהר, אז ער ווייסט דאָס ניט, צי עס אַהרט איהם? עס זאָל דאָס איהם אפילו אָנהויבען צו אַהרען! — אָט אזא מיין אידעל איז זיך אַלטער.

„אַלטער פעסי'ס“ רופט מען איהם נאָך זיין מאַמע פעסי, עליה השלום: פעסי איז געווען אַ בריה אַ אירינע, אַ נאנץ פיינע, און אין די יונגע יאָהרען, זאָגט מען, איז זי געווען גאָר אַ פארשוין, און דורך איהר שענקייט און בריה'שאפט האָט מען גאָר נישט אַרויסגעזעהן דעם מאַן איהרען, רב חיים-ישעיה'ן, וואָס איז כל ימיו געזעסען אין קלויז און געלערענט און געדיענט גאָט. די שטוב האָט שוין געפיהרט פעסי אַלזיין; איהר פרנסה איז געווען אַ שענקעל. „עט, אזוי זיך, נישקשה, דאָס שטיקעל ברויט שלעפט זיך“, — האָט זי געזאָגט. און פון דעם „עט“ האָט פעסי אָנגעקלויבען אַ היבשע קאָפיקע, אָבער טאקי גאָר אַ היבשע, אזוי אז מיט דער צייט האָט זי זיך פאָוואָלינקע אויסגעפוינט אַ שטוב, צוגעקויפט אַ פאָר קלייטלעך, זיך דאָביוועט אַ ביסעל ציערונג, פערליהען עטליכע קערבלעך אויך אַמאָל, אז מע האָט ביי איהר שטאַרק געבעטען, און צום מיינסטען — גלחים; מיט גלחים האָט פעסי ליעב געהאַט צו האַנדלען: „אַ כפרה — פלעגט זי זאָגען — דריי אידען פאַר איין גלח, להכדיל!“... מע האָט אפילו געשמועסט אין שטאָרט, אז... נאָר וואָס מע קאָן אין מאַזעפּעווקע אויסטראַכטען! „אַ בריה נפלאה אָט די פעסי!“ — האָט מען אויף איהר געזאָגט, קוקענדיג אויף רב חיים-ישעיה'ן, וועלכען ס'האַבען מקנא געווען אַ סך אידען. — „אַ גוטע בחור'טע, אייערע!“ — האָבען חברה צו איהם געזאָגט אין קלויז. — „אַ גוטע בחור'טע, זי באַשטעהט אַקעגען דריי מאַנספילען, אייער פלונת'טע“... רב חיים-ישעיה פלעגט דערויף נישט ענטפערען נאָרנישט, נאָר אַ קוק טהון פון אויבען, אַריבער די ברילען, אויפ'הויבענדיג די געדיכטע ברעמען, אַרויסלאָזען אַ זיפּץ, זיך פערטראַכטען, קראַצענדיג זיך מיט דער האַנד אונטער'ן טלית-קטן, און זיך וויערער נעמען צו דער גמרא, און אָט אזוי, ויצענדיג

זי נאך מעהר געווען א גוטע שוויגעגער. פייגעל — אזוי האָט געהייסען אלטער'ס ווייב — איז ביי איהר געווען פעררעכענט פאר איין אייגען קינד, און פעסי איז אויסגעגאנגען נאך איהרע טריט, נישט אָפּגעלאָזט זי פונ'ם אויג אויף קיין מינוט: „פייגעלע, אפשר ווילסטו אָט-אָדאָס? טאָמער ווילסטו יענעס?“ נוט ווי דער וועלט איז דאָרטען געווען פייגעלען, זי איז געווען נאָר גליקליך; אָבער ניט לאַנג האָט געדויערט איהר גליק. אַרום-און-ארום נוט קאָן נאָר ניט זיין: נאָט האָט פייגעלען געשטראָפּט און האָט איהר נישט געגעבען קיין קינדער. אלטער האָט אזוי געגאָהרט א קינד, פעסי האָט אזוי געוואָלט איין אייניקעל, א נחת פון אלטערען, אַז מע האָט פייגעלען פּעראומערט דאָס לעבען. פריער האָט זיך דאָס אָנגעהויבען פון א ווערטעל אויף צו כלומרשט, פאַרפיינעהענדיג, א זאָג גלאַט אזוי: „דו ביזט דאָך א בערדיטניצע, פייגעלע, וואָס האָט מען מיט דיר צו שמועסען?“ און נאָכדעם האָט אלטער אָנגעהויבען ביסלעכווייז זיך פלאָזען אויף פייגעלען, און פעסי פון איהר זייט האָט זי אָנגעהויבען אונטערטרייבען, זי זאָל פּרובען דאָס און פּרובען יענעס, פאָהרען אַהער און פאָהרען אַהין, טאָמער וועט פאָרט עפּיס העלפּען... „איך האָב אַליין, טאָכטער מיינע, א צייט קיין קינדער נישט געהאַט. — האָט מיט איהר פעסי גע'טענה'ט, — און אַז איך האָב דערוועהן, אַז ס'איז שלעכט, האָב איך אַדאָי געטהאָן כל המיטלען; איך בין געווען וואו דו ווילסט: אי ביי'ם טאָמער, אי ביי'ם רבי'ן, להבדיל, אי ביי יענער גוי'ע, וואָס איך זאָג דיר, און האָב אין די עטליכע יאָהר אויסגעטרונקען קרייטער — טאָמעניו! וואָס דען? אזוי איז נוט? וואָס איז א אירדינע, משטיינס געזאָגט, אַז זי האָט ניט קיין קינדער? אַז מע האָט קינדער, האָט דער מאַן אויך ליעב, און אַז ניט, חלילה, פאַרדרעהט ער מיט דער נאָז, אָדער ער טהוט נאָר א שפּיי... ווייטער-ווייטער האָט פעסי געאַרבייט אַלץ מעהר, זי האָט אַיינגעלענט די וועלט, אויף יעדען טריט פּערצאָפּט פייגעלען דאָס בלוט. „וואָס טוין זי דיר, די סאָטע ציעג? —

פארטוך, און פעסי האָט אויסגעהאָדעוועט אַלטערען אַזוי, אַז אַלע ווייבער האָבען איהר מקנא געווען: „זי האָט דאָס אויסגעפאַשעט דעם בן איהרען, קיין ביז זאָל איהם ניט שאַרטען!“ אין איהם האָט פעסי אַריינגעלעגט אינגאַנצען איהר לעבשאַפט. „איין אויג אין קאָפּ — האָט פעסי געזאָגט — און אָנגעקומען איז ער מיר גענוג שווער; כמעט פון העכער זיעבען יאָהר נאָך דער חתונה האָב איך קיין קינדער נישט געהאַט. איך האָב שוין געמיינט, אַז איך בין איין עקרה. וואו בין איך נישט אויסגעוועזען, ביז איך האָב זיך דערלעבט דאָס דאָזיגע? און מיט דעם איז שוין די ערד פאַרשלאָסען געוואָרען.“ פעסי האָט איהם ניט אָפּגעלאָזט פון זיך אויף קיין מינוט; צעהן מאָל אַ טאָג פלעגט זי קומען אין חדר אַריין, זעהען וואָס דאָס קינד מאַכט, ברענגען איהם אַלע כּיאָל איין אַנדער מין זאך: איין עסענוואָרג, אַ נאַשעריי, אַ לאַקעטקע. אַלע יונגלעך פון חדר האָבען איהם מקנא געווען. געשלאנגען די סלינגע, זיך געוואונשען זיין אויף אַלטער'ס אָרט... יאָגנען אָדער שמייסען אַלטער'ס ניוון האָט דער רבי ניט געמאָרט בשום אופן; אַ פינגער אַז עמיצער האָט געפרובט אויפ'הויבען אויף איהם, האָט פעסי אויסגעריסען די אויגען יענעם. ווינטער אין די גרויסע פרעסט און זומער אין די גרויסע היצען האָט איהם פעסי פון דער שטוב ניט אַרויסגעלאָזט: „די תורה, נישקשה, וועט נישט אַנטלויפּען“ — האָט זי געזאָגט. צום לערנען האָט אַלטער געהאַט אַהן אַלעמען זעהר אַ פלאַטשיג קעפעל, און קיין גרויסער מתמיד איז ער אויך ניט געווען. פעסי האָט געוואוסט, אַז קיין רב וועט ער געוויס ניט זיין, און האָט אָבער דערפון ווינציגוואָס יסורים געהאַט: „נו, מילא, וועט ער ניט זיין, ווי דער טאַטע זיינער“... — אַזוי האָט זי געזאָגט און האָט איהם צו זעכצען יאָהר אָפּגענומען פונ'ם חדר, אויסגעהאלטען נעבען זיך אַ פּאָר יאָהר און דערנאָך חתונה געמאַכט צו מזל. אַ ווייבעל האָט איהם פעסי געגעבען זעהר איין אירעל קינד, אַ „רוחנית“; און ווי פעסי איז געווען אַ נומע מוטער, אַזוי איז

— ווייס איך נא! — ענטפערט איהם רב אלטער און מעהר
ענטפערט ער איהם שוין היינטיגס מאל קיין וואָרט ניט.
אָט אזאָ מין אידעל איז זיך אלטער פעסי'ס.

XXIII.

אלטער איז נראָד קיין נאר ניט, און די
מוהמע יענטעל לעגט זיך אריין אין געשעפט.

אלסדינג איז ביז אַ צייט. עס האָט זיך איינמאל געטראָפֿען
אזאָ מעשה: אלטער האָט זיך פֿערשפּאַרט מיט רב קלמן שרכן
ביי זיך, דאָרט אין יענעם חדר'על, וואו דער קאסטען שטעהט. —
דער אָרט, וואָס אלטער פלעגט תמיד בענוצען אויף צו רעדען
מיט עמיצען אַ סוד'זאך, און האָט דאָרט מיט איהם עפּים לאָנג
געשמועסט, מחמת אז רב קלמן איז פון דאָרטען אַרויסגעגאַנגען.
איז ער געווען אויפ'ן פנים רויטליך און האָט אלץ געסמאָרעט
מיט דער נאָז, צושאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ און רעדענדיג צו זיך
אַליין: „פּיין, פּיין“... און דאָס איבעריגע, וואָס ער האָט
דאָרטען אונטערנעברומקעט, ווייסט מען ניט. רב קלמן האָט
צעלאָזט די פּאַלעס און איז באַלד אוועק צו זלאָטע'ס שוועסטער,
צו יענטלען. מיט איהר האָט זיך רב קלמן גע'סוד'עט אַ היבשע
צייט, סמאָרענדיג מיט דער נאָז און הוסטענדיג, ווי אַ מענש, וואָס
ווייל עפּים זאָגען. יענטעל איז געשטאַנען די גאַנצע צייט אינ-
מיטען שטוב, האַלטענדיג דעם קאָפּ אויף דער האַנד, און האָט
אלץ צוגעהערט, ווי רב קלמן לעפעטשעט מיט דער צונג, רעדענדיג
האַלבע ווערטער. און אז ער האָט זיך שוין אויסגעקוועטשט אינ-
גאַנצען, האָט זיך פלוצים יענטעל אַ פאַטש געטהאָן מיט פיידע
הענד איבער די ליטקעס, אויסשרייענדיג אויף אַ קול מיט אזאָ

האָט פעסי גע'טענה'ט מיט אַלטערען. — גט זי אָפּ און פטר איין עסק! פיינעל האָט דאָס אַלץ געהערט, און עס האָט זי גוט געקרענקט. נאָר זי האָט געטראָגען די צרות אינוועניג, טיעף אין האַרצען בעהאַלטען. זי האָט אָנגעהויבען צו קרענקען, קורירען זיך, טרינקען קרייטער און פלעשלעך מיט פראַשקעס, אַזוי לאַנג, ביז זי איז געשטאָרבען.

פעסי'ן איז ניט בעשערט געווען צו דערלעבען א נחת פון איהר קינד. מע האָט אפילו אַלטערען גערעדט שידוכים א סך, עס האָט זיך אַלץ געבונדען און געבונדען. עס האָט זיך אָבער גאָרנישט אויסגעבונדען. עפּיס האָט אַלטער קיין גליק נישט געהאַט צו שידוכים, און איז אַזוי אָפּגעזעסען איין אַלמן א היבשע צייט. פעסי האָט זיך שוין איבערגעפּעקעלט אויף יענער וועלט, און אַלטער זיצט אַלץ איין אַלמן. נאָר עס זאָל איהם טאַקי שטאַרק אַהרען, וואָס ער זיצט אַליין — ניין! עס זאָל זיך מאַכען אַ רעכטער שידוך — מהיכיתית, פאַר וואָס ניט? נאָר יאָגען זיך, לויפּען נאָך דעם — עט, נישט כּראי!... רב קלמן שרכן שווייגט אין דעם אפילו נישט און טהום זיך זיין זאך גאַנץ זעסט: ער שרייבט בריוולעך, רייסט-אַיין די וועלט און נאָלט אָפּט אַרײַן צו אַלטערען מיט אַ נואַלד:

— ביז וואַנעט איז דער שיעור ביז וואַנעט, רב אַלטער, צו מוטשען? עס מוז דאָך האָבען איין עס מוז דאָך עס!

— האָסט טאַקי, אַפּנים, קיין צייט ניט, חוץ איינער? — מאַכט צו איהם אַלטער מיט אַ שמייכלע, ווי זיין שטייגער איז.

— גיט זשע מיר האָטש עטליכע גראַשען גיט מיר דערווילע, רב אַלטער!

— גראַשענס? פע!

— אויף הוצאות, רב אַלטער, אויף הוצאות!

— ניין איז ניין. וואָס איז? מען נויט דען דאָ עמיצען
חלילה פון קהל נויט מען דאָ? אַ מיידעל איז אַ האַנדמוך:
יערער ווישט זיך יעדערער. און וואָס איז אסתר וואָס? אַ נקבה.
נאָ דיר אַ גראַשען נאָ דיר. געוועהנליך, אז דו וועסט זיך אַרייַן
לעגען, וועט מסתמא זיין רעכט מסתמא.

— יאָ. — זאָגט יענטעל, בעקלערענדיג דאָס געשעפט פון אלע
זייטען. — ווי מיינט איהר אָבער, פון זיין זייט וועט נישט זיין
קיין שום מניעה?

— פון אַלטער'ס שמועסט דו? — זאָגט רב קלמן, צו-
טרעטענדיג געהענטער צו יענטלען. — אַ שענע מעשה, כלעבען!
יענער געהט אויס, חלש'ט, זאָגט זי גאָר אַ מניעה, זאָגט זי!

— ניט דאָס מיינ איך דאָך. — זאָגט יענטעל. — איך שמועס
פון נדן שמועס איך. זלאַטע, ווייסט איהר דאָך, איז, צווישען
אונז רעדענדיג, נישט אימשטאַנד אַרויסצונעמען אפילו קיין
הונדערט קערבלעך נדן. גענוג, אז זי באַדאַרף היינטיגע צייטען
חתונה מאַכען אַ טאָכטער און האָט ניט מיט וואָס נעבאַך. ווי
זאָגט מען: „עס איז גרינגער אויפצוהויבען אַ שיכור איידער אַ
קבצן“.

— ווייס איך וואָס דו רעדסט, יענטעל, וואָס. אַלטער
שטעהט טאַקי אין דיין זלאַטע'ס געלט שטעהט ער? ניטאָ
ווער ס'זאָל לאַכען, כלעבען, ניטאָ!

— אויב אזוי — זאָגט יענטעל, אַרייַלעגענדיג אַ פינגער אין
מויל, און פערטראַכט זיך — אויב אזוי, וועלען מיר זעהען. מע
באַדאַרף זיך פרובען: אז מע זאָן ניט אַריבער, מוז מען אַרונטער.
— ממדהנפשך, יאָ — יאָ, ניין — ניין! — זאָגט רב קלמן,
צענעמענדיג מיט ביידע הענד און איינפויגענדיג דעם קאָפּ. —
גאָר אַודאי ווען דו ווילסט גאָר דו, וועט דאָס געוויס געהן, גאָר
ניטאָ וואָס צו רעדען. די צונג פיקען דאַרף מען דיר ניט, ברוך-

כעס, אז רב קלמן האָט אין גרויס ציטערניש געמאַכט אַ היבשען „בואי־בשלוּם“ צוריק.

— צי איהר זענט משוגע, צי חסר־דעה, צי גלאַט אַזוי פונ'ם זינען? — האָט יענטעל געשאַטען אויף איהם מיט פייער. — וואָס ס'האָט זיך מיר גע'חלומ'ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט און פאַראַיאַהרען ווינטער, זאָל פאַלען אויף מינע שונאימ'ס קעפּ! גוט צונויפגעפאַרט! איך האָב אַלץ געמיינט, איהר שמועסט מכת זלאַטען, צום סוף זענט איהר נאָר פאַרקראַכען, אָהאָ! ווי זאָנט ער: „קורץ געטראַכט און גוט געמאַכט!“ ער איז נאָר קיין נאָר ניט, אַייער אַלטער, אַפנים? ווייס איך וואָס! משוגע מינע שונאים? אַזא יונגס, אַ פיסקליאַ, בלוט און מילך! גוט צונויפ־געפאַרט — דעם זומער מיט'ן ווינטער! אַזא פאַרשוין צו אַזא אַלטען כלב, אַ רעטאַך, זייט מיר מוחל, אַ רעטאַך!

— אַ רעטאַך, זאָנסט דו, יענטעל, אַ רעטאַך? אָבער אַ זאָפטיגער רעטאַך, אַ פעטער, אַ געפאַקטער, זאָג איך דיר, אָנ־געשטאַפט מיט געלט! לאָמיק האָבען אַזא יאָהר לאָמיק, וואָס פאַר אַ גליק דאָס איז פאַר דיין זלאַטקען איז דאָס. לאַדי וואָס איך וויל איהר געבען אַ זאַך, ווי זאָנט מען, אַ שמאַלץ־גרוב, גליקליך מאַכען, איז זי נאָך ברוגז זי! דו וויקסט ניט, ווי דו ווילסט זיך! איך האָב מיר מיינס אָפגעזאָגט איך, און די ברירה איז ביי דיר די ברירה.

— אַ שמאַלץ־גרוב? — זאָנט יענטעל שוין אַ ביסעל ווייכער. — דאָס שמאַלץ יינט אויס, די גרוב בלייבט איבער. איך האָב מיר אויך געראַדעוועט אויף אַ שמאַלץ־גרוב, ווי איהר ווייסט דאָך, ווי זאָנט ער: האַטע פאַקרישקע... נאָר גאָרניט, איהר ווילט, איך זאָל רעדען מיט מיין שוועסטער, וועל איך רעדען, אַ וואָרט איז ניט קיין פאַטש. נאָר איך זאָג אַייך פריהער, רב קלמן, עס וועט נישט געהן. אַסתר איז אַיין אַנדער מין קינד, נישט גלייך צו אַנדערע היגע מידלעך.

אַפגעריסען. בתיה האָט גענוג געאַרבייט; זי האָט איהם געוואָלט נאָר גיין און גענוג: זי דאַרף ניט אזא סחורה. זי האָט זיך פערנאַרט אינ'ם „פרעדמעט“ — האָט זי אַלץ גע'טענה'ט, אַרויס-רופענדיג פון קאשפערעווי בייניש'עס עלטערען, און צוזאַמען מיט זיי האָט מען אזוי לאַנג געאַרבייט, ביז מע האָט ביינישען פאַרט געשטעלט אויף די פיס און געמאַכט איהם פאַר אַ מענשען. גלייך מיט אַלע אנדערע מאַזעפּעווקער יונגעלייט. פון דער צייט אָן איז בייניש געוואָרען אַ סוחר און האָט שוין מעהר קיין ביכעל נישט אָנגעקוקט אין די אויגען. דערויף איז יענטעל אויך געווען אַ גוטער קאָזאַק און האָט מיט איהם געלערענט בלס, — ער זאָל וויסען, וואָס אַ ווייב בעדייט, און געדענקען, אז אַ ווייב בעדאַרף מען פאָלגען. אין האַרצען אָבער איז בייניש פערבליבען אַ משכיל; ער האָט ליעב געהאַט משכילים, ווי דאָס לעבען, און האָט נישט געקאָנט אָנקוקען די אַלע מאַזעפּעווקער לייט, ובפרט אָס איענע שענע אידען, די פּראָצענטניקעס, וואָס געהען-אַרום מיט די שטעקעלעך איבער'ן מאַרק, עסען און טאַטשען דעם אַרעמאָן, ווי די ווערעס, זויגען-אַרויס ביי'ם בעל-מלאכה דאָס דם-התמצית.

— אוי, האָב איך זיי פיינט! — פלעגט בייניש זאָגען אויף זיי. — איין גאָט ווייסט וואויל דעם אמת! איך וואָלט זיי אויפֿ-געהאַנגען אַלע אויף איין שטריקעל, און פריהער פון אַלעמען — אָס איענעס פעמפיק, רב אַלטערען, איינגעזונקען זאָל ער ווערען! — וואָס האָט ער אזעלכס געטהאָן? קוק איהם אָן אַביסעל, ווי ער האָט זיך צעפלאַקערט! — פלעגט איהם יענטעל לעשען דאָס פייער. — זיי נאָר ביי זיך ניט אזוי גייציג, בייניש! עס וועט קומען אַ צייט, וועסט דו אַליין באַדאַרפען אָנקומען צו אַלטער'ס לאַסקע, וועלען מיר הערען, וואָס דו וועסט דעמאָלט זאָגען! ווי זאָגט ער: „פליה נישט צו הויך, בכדי דו זאָלסט נישט באַדאַרפען דערנאָך אַראָפּפאלען“...

יענטעל, אוי, האָט געמראָפּען! אז בייניש איז שפּעטער מיט דער צייט געוואָרען אַ סוחר, האָט ער געמוזט אָנקומען צו

השם. מע באדארף זיך נאָר אָנטהון אַ ביסעל אַ כח, און דער עיקר — נישט לאָזען אָפקיהלען דאָס, ווי זאָגט ער... אַ גוטען!

— אַ גוטען! — ענטפערט יענטעל. — איך וועל מיך נאָך איבערלעגען מיט מיין ביינישען, וועלען מיר הערען, וואָס וועט עפּיס בייניש זאָגען דערויף: אין צווייען איז שטאַרקער.

— אויך רעכט! — ענטפערט רב קלמן. — אויב דו ווילסט זיך איבערלעגען מיט איהם, איז ווי דו פאַרשטעהסט ווי. פאַרט אַ מאַן, ווי זאָגט ער... אַ גוטען!

— אַ גוטען! זעהט זשע, רב קלמן, תאָפּט זיך נאָר ניט אַרויס מיט קיין וואָרט פאַר דער צייט, ניט פאַר זלאָטען, ניט פאַר מיין ביינישען. עס זאָל ניט אויסקומען אַ סך זמירות — ווינציג לאָקשען, איהר פאַרשטעהט?

— פּיין, פּיין! — זאָגט רב קלמן און נעהט אַוועק פון יענטעלען זעהר צופריעדען, דערענדיג צו זיך אַליין דעם גאַנצען וועג.

דאָס איז אָבער געווען פון יענטעל'ס זייט נאָר אַ תנועה'לע פון אַ דיפּלאָמאַט. עס האָט איהר אַזוי געפאַסט צו זאָגען, אַז זי בעדאַרף איבעררעדען וועגען דעם מיט איהר ביינישען. אין אמת רעדענדיג, האָט זי דאָס נאָר ניט געטאָרט מנלה זיין פאַר איהם. בייניש האָט איהר נאָר געקאָנט קאָלי מאַכען, ניט פערריכטען. בייניש איז געווען אַזאָ מין סאָרט יונגערמאַן, וואָס האָט זיך אַמאָל גערעכענט פאַר אַ שטיקעל משכיל אין מאָדעפּעווסק. אַליין איז ער געווען אַ קאַשפּערעווער, פון דער גרויסער שטאָרט קאַש-פערעוו, און איהם האָט דאָס בתיה געקריגען, ווי אַיין אַנטיקעל, פאַר איהר קלענערער טאָכטער יענטעל. חתנ'וויוו האָט בייניש גע'ש'מ'ט פאַר אַ צאָצקע, אַ יונגעל פון לערנען; נאָר נאָך דער חתונה האָט ער זיך אַרויסגעוויזען ניט אַזוי פּיין: ער האָט דאָס לערנען פערבויגען און האָט זיך אָפּגעגעבען צו אַנדערע מינים לערנעכצען: צו ביכלעך גאָר. נאָר מען איז פון דעם בעציטענס געוואָהר געוואָרען און מע האָט איהם פון די ביכלעך

— א משל! דאָס איז יאָ ווי מע זאָגט, אז ציבעלע איז ציפּולי איז קנאָבעל קנאָפּולי. א שטומער וואָלט דאָס ניט אויס- גערעדט אין קיין יאָהר, וואָס דו אין א מינוט.
— ניין, יענטעל, איך קען דרך שוין א ביסעל; מסתמא איז דאָס נישט אומזיסט.

— ווייסט דו וואָס, בייניש? אָט ווער בעסער גאָר אנשוויגען. ווי זאָגט ער: ווינציגער גערעדט און מעהר נעמיינט. איין אָכס, פארשטעהסט דו מיך, האָט א לאַנגע צונג און קאָן, זאָגט מען, קיין שופר ניט בלאָזען... אָט דאָס איז מיט דיר אויך. מאַמער וואָלט מען יאָ געקאָנט אַמאָל מיט דיר אויספיהרען א זאך, קומסט דו מיט דיינע אויבערקעפּלעך באַלד. ס'האָט זיך אָפּגעזוכט א חכם — בייניש! אָדס אַ מענטש — קאָטשקע רוק זיך... געה שוין, געה, לאַמיר דרך האָטש ניט אָנקוקען פאר די אויגען!

א מין הצלחה! בייניש האָט ליעב זיין ווייב, און דוקא דעמאָלט, ווען זי זידעלט איהם גוט אויס און שעלט איהם דורך, ווערד ער ווייך ווי טייג און לאָזט זיך קנעטען. און יענטעל קנעט איהם, מאַכט מיט איהם, וואָס זי וויל:

— הערסט דו, בייניש, מע בעט פון דיר גאָר איין זאך: זאָלסט הערען און זעהען און שווייגען, וואָרום קאלי מאַכען קאָן אַ קאץ אויך...

XXIV.

זי אַרבייט ווי עס געהער צו זיין, און אַלס ער ווערד גוט חוץ לדרך הטבע.

אריינמישען זיך אין יענעמ'ס געשעפטען, זאָגען אַ דעה דאָרט, וואו מע פרעגט איהם ניט, געבען איין עצה, ווען מע בעט איהם ניט, קוקען, נאָכשפּירען, זעהען, וואָס ביי יענעם אין טעפעל קאָכט

אלטערען נאך א הלואה, און פון דעמאלט אן האט ער איהם נאך מעהר פיינט געקריגען. אז מע האט גערעדט פון אלטערען, האט בייניש געציטערט פאר כעס. יענטלען איז די מעשה זעהר געפעלען, און זי פלעגט דוקא אפטליך, בפרט נאך רב קלמנ'ס וויזיט, רעדען פון אלטערען און וועגען זיין רייכקייט, ווארפענדיג שטעכווערטלעך ביינישען אין בוזעם אריין.

— און דוקא אהן ספרים און אהן ביכלעך! — פלעגט יענטלע זאגען, געבענדיג איהם יערמיט אַנצוהערען, אז זי פערשטעהט אויך איין עסק.

— אָבער איך בעט דיר, — פלעגט בייניש זאגען, — רעד ניט מיט מיר פון אַט דעם המן, דעם צורר-היהודים! איך קאן זיין נאָמען ניט הערען!

— טאָמער ווייסט דו, וואָס האָט ער זיך געטהאָן אַזעלכעס! — פלעגט איהם יענטלע ענטפערען, פערדרעהענדיג דאָס פיסקעל אויף א זייט. — באשר ער איז רייך, וועמעס עסק איז דאָס? א סך וואָלטען געקאָנט רייך זיין, ווי אלטער, ווען זיי זאָלען שכל האָבען, אזוי ווי ער... פריצענט, נאָרעלע, וואַכסט אהן רעגען...

— אָבער אז איך בעט דיר, יענטלע, דערמאן מיר ניט זיין טרפה'נעם נאָמען! טהו מיר צוליעב און דערמאן מיר איהם ניט!

— קוק איהם אָן א ביסעל, ווי דער כהן האָט זיך אין איהם צערעדט! ער האָט זיך דאָס א ביסעל צעשריגען, גלייך ווי מע ווערט פון איהם גליקליך. וואָס האָסט דו מיך דאָ חושד צו זיין? עס שמועסט זיך וועגען אלטערען, זאָג איך, אז ער איז נאָר ניט אזוי, ווי מע מאַכט. איטליכער מענטש האָט שונאים, ווי זאָגט מען א ווערטלעך...

— וואָס טויג מיר דיינע ווערטלעך? זאָג מיר בעסער, יענטלע, וואָס האָסט דו זיך עפּיס פלוצים אזוי צערעדט פון אלטערען? עפּיס מוז דאָ זיין, ס'איז עפּיס ניט גלאַטיג.

— מענסט דיר זיין ברונו, זלאטע, נאָר דעם אמת אין אַ זייט קאָן מען ניט אַוועקלעגען. ווי זאָגט ער: „זאָ פראַוורו ביזט“. איך בין איין עלטערע שוועסטער, מען איך דיר זאָגען אַלץ, וואָס אויפ'ן האַרצען ביי מיר. דיין אסתר איז אוראי אַ וואוילע, אַ טייערע און איין עהרליכע, אויף מיר זאָג יאָהר; לאָמיר האָבען אַזאָ דאָנה מיט פרנסה, ווי דו האָסט אַ דאָנה מיט אַ שידוך; פון דעסטוועגען דאַרפסט דו נישט פאַרגעסען, אַז זי הייסט שוין ניט קיין יונג מידעל, דו אין איהרע יאָהרען האָסט שוין געהאַט צוויי צי דריי קינדערלעך... לאָמיר האָבען אַזאָ לעבען, וואָס פאַר אַ שענעם נאָמען זי האָט אין שטאָדט; נאָר אוראי, אַז איך הער, מע זאָגט אויף דיין טאָכטער: „אָן געהט זי, די אַלטע מויד“, — שטעכט דאָס מיך געוויס אין דער זיעבעטער ריפּ, וואָס האָט מען דאָ צו קלערען? ווי זאָגט ער: „אהרען אַהרט דאָס מיך, ניט, נאָר סע בראָט מיך, און סע ברענט מיך“...

אַזוי האָט איינגע'טענה'ט מיט זלאַטען איהר עלטערע שוועס'טער, בריינע די קאָראַלניצע, אַ גראַבע פונדאמענטאַלע אירדינע, מיט אַ קול פון אַ מאַנסביל, מיט אַ קאָראַווע פנים און מיט שוואַרצע וואָנסים אויף דער אויבערשטער ליפּ; אין שטאָדט האָט זי גע'שמ'ט פאַר אַ גרויסען ברדעת, איין עהרליכע, אַ פרומע אירדינע און זעהר אַ צוגעלאָזטע צו אַרעמע לייט, פאַר וועלכע זי פלעגט אָפט זיין אַ שתדלן, דאָס הייסט, נעמען אַ פאַטשילע און אַרומגעהן מיט נאָך אַ אירדינע צונויפנעמען נדבות, פאַר אַרעמע קימפעטאָרינס, אויף הכנסת-כלה, אויף לחם-אביונים וכדומה. מע קאָן ניט זאָגען, אַז אין שטאָדט האָט מען זי שטאַרק ליעב געהאַט, מחמת זי פלעגט זעהר דעקוטשען מיט איהרע אָפטע נדבות קלויבען. „אָן געהט זי שוין, די גבאי'טע מיט דער פאַטשילע“, — פלעגט מען זאָגען, בעמערקענדיג זי פון דער ווייטענס. איהר מאַן, משה-אברהם זאָלאָזניק, האָט זיך געהאַט זיין געשעפט — אייזען, און בריינע, וואָס איז אויסגעוואַכסען ביי פתיה דער

זיך, וכדומה. — דאָס האָט ליעב יעדער איד; אַריינמישען זיך אָבער אין אַזעלכע ענינים, וואָס זענען נוגע אינ'ם נפש, טראָגען אויפ'ן קאָפּ דעמ'ס יונגעל און יענעמ'ס מיידעל, געפינען פאַר איטליכען זיין גלייכען, מזווג זיווגים זיין, רעדען אַ שידוך — דערויף, זעהט איהר, זענען נאָר די מאַזעפּעווקער גרויסע בריה'ס, איינע אין דער וועלט. איטליכער איד איז דאָרטען אַ שרכן — ניט צוליעב דאָס שרכנות-געלד חלילה; שרכנות-געלד אז עס מאַכט זיך — מהיכיתית, ווער וואָרפט דאָס אַרויס אַ זייטיג קערבעל? עס זענען אָבער דאָ אַ סך אַזעלכע, וואָס קלערען אפילו ניט פון רח"ש, זיי טהוען דאָס בפירוש לשם-שמים: מע דערזעהט אַ בחור מיט אַ בתולה, איין אַלמן מיט איין אַלמנה, אַ גרוש מיט אַ גרושה, — פאַלט תיכף אַריין אין קאָפּ אַ געדאַנק: „איי וואָלט דאָס געווען גלייך! כלעבען, אַ גלייכער שידוך“... און מע הויבט אָן באַלד צו אַרבייטען אין געשעפט, טאַקי פון יענעמ'ס טובה ווענען: דער אַלמן פאַסט צו יענעם מיידעל, יענער בחור, נישקשה, מעג נעמען די גרושה, און דער גרוש איז פשוט אָנגעמאָסטען פאַר יענער אַלמנה. מע פוילט זיך ניט ביי אַזעלכע עסקים, מע פערבויגט אַלע געשעפטען און מע גיט זיך אָפּ, מע לעגט זיך אַריין, און מע טהוט אַלע מעגליכקייטען, אז דער שידוך זאָל זיין אַ שידוך, גלייך ווי עס איז זיי נוגע אין לעבען אָדער אין פרנסה. זיי קאָנען ניט ליידען, עס שלאָגט זיי צו דער גאָל, אז זיי זעהען איין אַלמען בחור, אָדער אַ דערוואַכסען מיידעל: „ביו וואַנען — זאָגען זיי — איז דער שיעור צו זיצען, טאַקי ביז דעם גרויען צאָפּ?“ ערגער פון אַלס-דינג איז ביי זיי, אז אַ מיידעל פערזיצט; מע שעמט זיך מיט איהר צווישען לייטען; מאַנסבילען האַלטען זיך מיט איהר פריי, ווי מיט אַ זכר, ווייבער קוקען אויף איהר, ווי אויף איבער-געוואַכסענעם חריין, עס קומט עפּים אויס זעהר פריקדע — מע פערדרעהט די נאָז. אַלע האָבען אויף איהר רחמנות, און ס'איז אַ גרויסע מצוה פאַר גאָט זי צו פערשלייערען.

פון אלע דריי טעכטער ביי בתיה דער האַרטאָוויצע, די מייניקע, און איז אויפגעצויגען געוואָרען ביי בתיה'ן שוין אויף די עלטערע יאָהרען, ווען יענע האָט שוין נישט געקאָנט אזוי זיך אָפגעבען מיט איהר מאַכטער און זי מאַכען פאַר אַ מענשען, ווי די עלטערע טעכטער. דערצו איז יענטעל פון תמיד אָן געווען אַ פוילע; זי האָט ליעב געהאַט פרעמדע בענק מיט פרעמדע געשעפטען, און איבערהויפט — אַזעלכע ענינים, וואָס געהערען זיך אָן צו חתן-כלה, מאַן און ווייב, שוועסטער און ברודער. דאָרט האָט יענטעל שטאַרק ליעב געהאַט אַריינצושטעקען אַ נאָז, אַרינוואַרפען אַ וואָרט, פערקאָכען אַ חתונה, און נאָכדעם, אַז יענע האָבען זיך שוין גוט געריסען פאַר די שלייערס, פלעגט זיך יענטעל שטעהן פון דערווייטענס, שטיל, פיין, נאָט די נשמה שולדיג, עס פער-שטעהט זיך, אַז דאָרט, וואו מע האָט זי געקענט — און געקענט האָט מען זי אומעטום, ווי אַ בייזען שילינגער! — האָט מען זיך שוין געהיט פאַר איהר. אַז צוויי ווייבער האָבען גערעדט אין מאַרק און יענטעל איז אָנגעקומען, איז מען באַלד אַנשווינגען געוואָרען: „שאַ, אָן געהט דער ניגומער, האַטע פאָקרישקע“... אפילו צווישען איהרע אייגענע שוועסטער האָט יענטעל פערקאָכט אַזעלכעס, אַז בריינע מיט זלאַטען פלעגען זיין צווישען זיך ברובו יאָהרענווייז. יענטעל האָט געהאַט אין זיך אַזאַ כּח, אַז זי האָט דערצעהלט עפּיס אַ זאך, האָט מען איהר געמוזט גלויבען. איהר טאַלאַנט איז געלעגען געהאַלטען אין איהר מויל, אין איהר מינע, אין איהרע אויגען. צייט האָט זי געהאַט גענוג, קיין סינדער האָבען זיך ביי איהר נישט געהאַלטען, מיט'ן געשעפט איז געווען פערנומען בייניש (ער איז געווען אַ מוכר-תבואה'ניק), און די טירען פון יעדער שטוב זענען געווען אָפּען: פאָרט בתיה דער האַרטאָוויצעס אַ מאַכטער! קיין נאָר איז יענטעל נישט געווען רב קלמן האָט געוואוסט, וועמען ער האָט אויסגעקלויבען פאַר זיין געשעפט מכה אַלטערען. יענטעל האָט אָנגעהויבען צו אַרבייטען אינ'ם עסק אַזוי בריה'ש, אַזוי קונציג, אַז זלאַטע, וואָס איז געווען

האַרטאָוויצע, האָט נישט געקאָנט זיצען לעדיג אָהן אַ שום בעשעפטיגונג, דעריבער האָט זי זיך אונטערגעהאַנדעלט אויף איהר געלד מיט קאַרעלען. איהר מאַן האָט אפילו פון איהרע געשעפטען ווינציג-וואָס הנאָה געהאַט, מחמת דאָס גאַנצע דאָברע-מזל פלענט ביי איהר אַריינקומען אין די אַרעמע לייט אַרײַן, די אַרעמע קימפעטאַרינס מיט די אַרעמע כלות, וואָס זי פלעגט חתונה מאַכען. נאָר וואָס האָט ער געקאָנט דערצו העלפען? בתי'ה'ס טעכטער האָבען פיינט געהאַט, אז דער מאַן זאָל זיי זאָגען דעות. ביי זלאַמען האָבען פריינע'ס רעד געהאַט אַ גרויסען ווערט.

— וואָס זשע זאָל איך טהון, אײַן אַלמנה מיט ברעקלעך קינדער יתומים? — האָט זי זלאַמע געפרעגט. — וואָס קאָן איך טהון דערצו, אז עס מאַכט זיך פאַרט נישט איהר גלייכען? מיט גוואַלד קאָן איך דאָך ניט נעמען, אז עס קומט ניט אַליין. עס איז מיר, מאָהל דיר, גענוג ביטער און פינסטער, אז איך טהו אַ קוק אויף אסתר'ען, קיין עין-הרע... — פאַר גרויס עגמת-נפש האָט זיך זלאַמע צעוויינט, און פריינע האָט איהר אויסגערעדט דאָס האַרץ, ווי ווייט זי האָט געקאָנט, געדונגען איהר פערקערט, אז אסתר איז נאָר ניט אזא „פרעסטאַרעץ“, וואָס מע בעדאַרף זיך דאָ אַזוי שלאָגען. אז עס וועט קומען די צייט, וועט איהר זיווג קומען, טרעפען אַליין דעם אָרט, וואָרום קיין סך אסתרס איז נישטאָ דאָ אין שטאָרט, וואָס זאָל מען זיך דאָ נאָרען? נאָט קאָן העלפען, אז ער וויל נאָר. „וועסט נאָך, אס-ירצה-שם, האָבען אין איהר גרויס נחת“...

ניט אַזוי אָבער האָט זיך בעגאַנגען זלאַמע'ס יונגערע שוועס-טער, יענטעל; זי האָט זיך גענומען צום עסק גאַנץ געטריי, נאָר אויף אַנדערע כלים. זי האָט געקאָנט זיך אַריינלעגען אין אזא ענין, ווי עס געהער צו זיין, און צייט האָט זי געהאַט דערויף גענוג. יענטעל איז געווען אַ היימיש ווייבעל, דאָס הייסט, נישט קיין מאַרק-אידנע, ווי פריינע אָדער זלאַמע. זי איז געווען די יונגסטע

— ווי מיינסט דו, יענטעל, אשטיינער, מיינ אסתר זאל איהם וועלען?

— ווייס איך וואָס? משוגע מיינע שונאים! — האָט איהר יענטעל געענטפערט. — וואָס איז? דיין אסתר איז דאָ די מיאוס'ע מויד, וואָס מע באַדאַרף זי פטר'ען? ווייס איך וואָס, אַבי גערעדט!

— אַי, זאָג עס ניט, יענטעל! איין גאָט איז יודע דעם אמת, וואָס איך טראָג. ס'איז מיר גוט צו הערען, מאַהל דיר, די רעד, וואָס מע רעדט!

— וואָס זשע רעדט מען אַזעלכעס, וואָלט איך געוואָלט וויסען? — מאַכט יענטעל מיט אַ תמ'עוואַטער מינע.

— וואָס האַסט דו געוואָלט זאָל מען רעדען? ס'איז גענוג, אַז מע רעדט פון אסתר'ען, אַז זי איז שוין אַ דערוואַכסענע, קיין עין-הרע, מע זאָגט...

— מע זאָגט? מע רעדט? וואָס טויג מיר, זלאַטע, דער „מע“? — איז אַ ציעג! לאָזען זיי דיר רעדען פון פייער און פון וואַסער, אָט די אַלע, וואָס רעדען! לאָזען זיי בעסער אַ קוק טהון אויף זיך אַליין, און לאָז זיי נישט דאַרען דער קאַפּ פאַר יענעם! ניין, איך מיינ טאַקי באַמת, איך קאָן אַזוי ניט ליידען, אַז מע מישט זיך אַרײַן אין יענעמ'ס געשעפטען, אַז איך וואָלט זיי נאָר צעריסען, אָט די אַלע וואָס רעדען! וואָס געהט זיי אָן, וואָס אסתר איז נאָך קיין כלה ניט? וואָס אַהרט דאָס זיי? פאַר וואָס אַהרט דאָס מיך ניט, אַז לאַה-ציפּורע'ס טעכטערעל איז אַנגעשטאָפּט מיט יאָהרען, ווי אַ זאַק מיט פּאָלאָווע? פאַר וואָס זאָרג איך מיך ניט, וואָס מינצי'ס מויד שמעקט שוין מיט קברות-בלעמלעך? פאַר וואָס רעד איך נישט פון בנצי דעם רויטענ'ס דריי טעכטער, וואָס זענען שוין לאַנג אַריבער דעם פריזיוו, און קיין משוגע'נער חתן וויל אפילו נישט אַריינשמעקען

אויך ניט פון יענע, ווי מע זאגט, וואָס געהען צעהן אַ גראַשען.
האָט דאָ נישט אַרויסגעזעהען קיין שום סימן פון אַ מאַשינע, פון
אײן אונטערפּיסעל, אַררבה, רעדענדיג מיט זלאַטען וועגען
אַלטערען, האָט איהם יענטעל רוק אויסגעלאַכט, געמאַכט חוזה פון
איהם און פון זיין פיהרען זיך.

— אויך מיר אַ לעבען! — האָט יענטעל געזאָגט, גלאַט אזוי
ברוך־הליכה. — איינער אליין מיט די פיער ווענט! עסט און
טרינקט און צעהלט דאָס געלט, רייך צו־אַלדי שוואַרצע יאָהר,
ממו־קורח, וואָס געהט איהם אָפּ? קאַפּוועהמיג, איך בעט דיך?
ער זאָל זיין האַטש אַ ביסעלע יונגער, וואָלט מען איהם געגעבען
א כלה, האַטש אפילו אָהן געלט.

— געטראָפּען דעם אָרט! — ענטפערט איהר זלאַטע. — יענער
וואָלט זיך אליין פאַרקויפט פאַר געלט, זאָגט זי גאָר דאָס!

— האָסט אַ גרויסען טעות, זלאַטע. מיר האָט קלמן גע-
שוואוירען אזוי, אז מע מעג גלויבען אפילו אַ הונט, אז ער זוכט
אַ שידוך פון זיינעטווענען, און דוקא פון געמיינעם גראַד, ס'הייסט
פון בעל־הבתישען שטאַנד, עס מעג זיין אָהן געלט, אַבי דאָס קרן
איז אַ קרן, וועט ער נאָך צוצאָהלען אין בייטעל אַריין. איך זאָג
דיר דעם אמת, זלאַטע, ווען איך האָב קינדער, ניט ווי גאָט האָט
מיך געשטראָפּט, און האַטש אַ טאַכטער אַ היבשע, וואָלט איך
קיין צוויי ווערטער נישט גערעדט. האַפט איהם דער וואַטענ-
מאַכער, וואָס ער איז אַ דבר־אחר, אַבי פאַרזאָרגט אַ קינד, עי,
הערסט דו, זלאַטע, רוף מיך נאָר און געב מיר לעקאך...

אין אַזעלכע שמועסען האָט יענטעל פערבראַכט מיט איהר
שוועסטער גאַנץ אָפּטליך, נאָר תמיד אזוי קונציג אַרויפגעקומען
אויף אַלטערען, אז יענע האָט זיך בשום אופן נישט אָנגעשטויסען
אויף יענטעל'ס פלאַן. איינמאָל האָט זיך זלאַטע נאָכדעם פאַר
איהר אַרויסגעחאַפּט מיט אַ וואָרט און האָט זיך אַ זאָג געמאָהן:

דאקטערט! זי האט מפיל געווען עפּים אַ פאָר מאָל און האָט אויפגעהערט צו קינדלען שוין ביז'ן טויט אַרײַן.

— איך האָב אַ רעד געטהאָן מיט אסתר'ען, — זאָגט זלאַטע מיט אַ זיפּע, — האָט זי אפילו צוגעשווינגען. איך ווײַס, וואָס זי מיינט מיט איהר שווינגען? היינטיגע קינדער, געה טרעה, וואָס ס'ע טהוט זיך בײַ זיי! נאָר אסתר איז אזא קינד, קיין עין־הרע, וואָס פארשטעהט איהר תכלית, און אַקעגען איז זי מיר קיינמאָל נישט געגאנגען.

— נו, און יענער וויל טאקי, אפנים? — טהוט יענטעל זיך אַ פרעג גלאַט אַזוי.

— צי ער וויל, פרעגסט דו? אַ שענע מעשה, כלעבען! יענער געהטאויס, ער האָט שוין עטליכע מאָל אונטערנעשיקט קלמנ'ען, און איז שוין אַלײַן אויך עטליכע מאָל געווען בײַ מיר אין קלײַט, בשעת אסתר איז גראָד געשטאַנען געבען מיר, — און דו פרעגסט, צי ער וויל! יענער וויל זי אָפּגילטען, און זי זאָגט גאָר דאָס!

— אַזוי גאָר? — זאָגט יענטעל, גלייך ווי זי ווײַסט גאָר נישט פון די אַלע נייעסען, און לאָזט איבער דעם שמועס אויף אײַן אנדערס מאָל, פערשלאָגענדיג היינטיגס מאָל מיט האַקע־באַקע: גענו, אײַנגעמאַכטס, געראַטענע חלה אויף שבת און דעסגלייכען.

* * *

זלאַטע האָט זיך נישט אַוועקגעזעצט רעדען מיט אסתר'ען מכח אַ שירוד, מכח חתונה האָבען, נאָר עס פלעגט בײַ זיי בירדע אַרױפקומען דערויף ממילא גאַנץ אָפּטליך, דער גרעסטער פער־געניגען זלאַטע'ס איז געווען, אז זי האָט געקאָנט אָפּרײַסען אײַן איבעריגען גראָשען פון דער הוצאה, בכדי אײַנצופרענגען דער טאַכטער אויף פאָוועלע צו דער חתונה, בײַ זלאַטען אין קאסטען זענען שוין געלעגען פון כמה וכמה יאָהרען אָנגערייט אַ האַלב

אהין? פאר וואָס געה איך ניט אַרום און שריי ניט אויף מלכה העני'ס שנור, וואָס האָט פלוצים אַראָפּגעוואָרפּען דעם פאַריק פונ'ם קאַפּ? וואָס איז? באַשר איהר מאַן האָט פאַרדיענט געלט? האָסט מורא, ער וועט אוראי ניט אָנזעצען? און באַלדע דער קאַראַלניצער'ס טאַכטער האָט זיך נישט געקושט יענע וואָך מיט'ן משרת אויפ'ן יריד, אונטער דער סטאַיקע? איך קאַן עס נישט סובל זיין, עס ברענט מיך, עס טראַגט מיך אונטער, אז איך הער, ווי מע באַרעדט יענעם און מע קוקט נאָר אויף יענעם, נאָר אויף יענעם!...

יענטעל צעפלאַקערט זיך אזוי, אז זי געהט אוועק אַ צעקאַכטע, פערנעסענדיג כלומרשט וואו זי האַלט, שפעטער, אין אַ פאַר טעג אַרום, קומט זי וויעדער צו זלאַטען אין קלייט אַרײַן, זעצט זיך נעבען איהר אין דרויסען אויף דער באַנק מיט אײַן אַרבייט אין דער האַנד און מאַכט צו איהר אזוי:

— הערסט דו, זלאַטע, איך האָב מיך באַטראַכט אין דערהיים און נוט איבערגעלעגט זיך מיט מיין ביינישען ווענען יענעם, וואָס דו האָסט מיר אַנומעלט אַ זאָג געטהאָן; איך האָב זיך באַקלערט, אז ס'איז נאָר ניט אזוי קרום, ווי איך האָב געמיינט פון דער לכתחילה, ווי זאָגט ער: „קרום ווי אַ קאָטשערע, גלייך ווי געטראָפּען"... מע זאָגט דאָך פאַרט אויף איהם, אז ער איז רייך, אָנגעשטאָפּט מיט געלט, און קיין קינדער האָט ער אויך ניט...

— וואָס-זשע, ער האָט נאָר ניט געהאַט קיין קינדער? — פּרעגט זלאַטע פּערטראַכט, קראַצענדיג מיט'ן דרעטעל אונטער'ן שלײַער.

— וועלכער רוח! — זאָגט יענטעל, אוועקלעגענדיג די אַרבייט אויף אַ זייט. — דאָס הייסט, ער האָט יאָ עפּים געהאַט אַמאָל, זיין ווייב איז געווען אַ חלירע, דו געדענקסט נישט פייגלען? זי איז פון תמיד אָן געווען אַ גרינע, לאָז זי מיר מוחל זיין, אַ דערוואַרווייטס-וואָס, שטענדיג זיך געדאָקטערט און נאָר גע-

אויסגעגאנגען דער, און זיי זענען שטיל געווען פערטיעפט אין דער ארבייט. קיין שאַך האָט זיך נישט געהערט, ניט אין שטוב, ניט פון דרויסען. נאָר דער אַלטער גרויער קאָטער האָט צייטענווייז אַרויסגעלאָזט אַ באַרכלען, דרילענדיג דאָרט ערניץ אויפ'ן אוווען. פלוצים לאָזט זלאָטע אַרויס אַ שטאַרקען טיעפען זיפץ, כמעט ווי אַ שלוקערץ, מיט אַ קוויטש און מיט אַיין אויסלאָז: „וועה-וועהוועהוועה!“

— וואָס איז, מאַמע? — פּרעגט אסתר ווי דערשראָקען.

— וואָס „וואָס איז“? — פּרעגט זלאָטע איבער.

— וואָס זיפּצסט דו אַזוי שטאַרק? — פּרעגט אסתר, אַוועק-לעגענדיג די אַרבייט.

— וואָס איך זיפּץ? — זאָגט זלאָטע. — עס זיפּצט זיך — זיפּץ איך. אַוראי ס'זאָל זיין גוט אויפ'ן האַרצען, וואָלט זיך ניט געזיפּצט. נישט פאַר וואַוילטאָג, וואָס זאָלסט דו דאָ קלערען? אַז מע הויבט זיך אָן באַרעכענען אַקוראַט אַרום-און-אַרום, געהען איבער אַלערליי מחשבות איבער'ן קאַפּ. גאָרניט, מע זאָרנט, מע וויל פאַרזאָרגען די וועלט.

— וואָס זשע העלפט דאָס זאָרגען? — מאַכט אסתר מיט אַ פריינדליכער מינע צו דער מאַמע. — זעהסט דאָך, אַז גאָט פיהרט אונז אויס, ווי אַלע אירען. אָט געהען קראַסנע טאָרגעס* — צו גאָט אַ האַפּענונג, מע וועט לייווען געלט.

— געלט-שמעלט! — מאַכט זלאָטע. — ס'איז פאַרהאַן גרעסערע זאָרג: מע דערמאָנט זיך קינדער. זיי וואַכסען, עפּיס אַ תכלית דאַרף מען דאָך, און איך האַלט נאָך גאָר פון פאַרענט. איך מיינ טאַקי מיט דיר אַליין, וואָס — איך בעט דיך? וואָס קומט מיר אַרויס, איך מיינ באַמת, פון קלמנ'ס קריכען, וואָס ער

* מאַרקטעג, ווען די קרעמער לייווען געלד פון די דאַרפסלייט.

טויז העמדער מיט זעהר שענע אויסגענייהטע געסטקעס און מיט פראשוועס נאך דער לעצטער מאָדע, ציכלעך געשטיקטע, א פאָר פיקענע קאָלדרעס און באַוועלעך אויף זאָקען וכדומה. הכלל, דער קאסטען איז געווען ביי זלאַטען א מין קאזנאטשייסטווע, א באַנק, וואוהין זי האָט איינציגווייז, ביסלעכווייז אָפגעלעגט איהר פער-מעגען פון אסתר'ס וועגען.

— וואָס פראַטעסט דו? — האָט צו איהר יענטעל איינמאָל א זאָג געמעהן, דערוועהנדיג זלאַטען זיך פאָרען ביי'ס קאסטען.

— וואָס איך „פראַטע“? — האָט איהר זלאַטע אָפגעענטפערט מיט פערדראָס. — מסתמא פונ'ם אנדערען מאַנ'ס וועגען, וואָס פאַרשטעהסט דו דאָ ניט?

— נישט לאַנג געטראַכט און גוט געמאַכט! — האָט איהר יענטעל געענטפערט מיט א גלייכווערטעל, ווי איהר שטייגער איז. — לאָז עס מיר אָנקומען, וואָס איך וויל נישט דיר, האָסט דו געהערט? איך זעה, דו קלויבסט, פרעג איך פון וועמענ'ס וועגען. פאַר אַ וואָרט קומט קיין פאַטש. ווייס איך? לאָז זיין היינטיגס מאָל אזוי.

— דו ווייסט גאָנץ גוט, צו וואָס זאָלען מיר זיך נאָרען, אַז דאָס איז מיין אסתר'ס פאָוועלע צו דער חתונה, געב גאָט נאָר אין גיכען, רבוננו של עולם, שוין צייט!

אסתר, וואָס איז דערביי געוועסען, האָט געמוזט אויסדרעהען דעם קאָפּ צום פענסטער צו, בכדי מע זאָל ניט זעהען איהר פנים, אויף וועלכען עס האָט זיך צעגאָסען אַ רויטע פאַרב.

איינמאָל, עס איז געווען אַ ווינטער-נאַכט, איז זלאַטע געוועסען אויף דער לעזשאַנקע איבער אַ זיף מיט פערדערען, און ביי דער זייט אויף דער באַנק איז געוועסען אסתר און האָט גענייהט ציצענע אַרבעט-כּנפות'לעך פון די קינדערס וועגען, אפרים מיט מנשה'ן. צווישען זלאַטען מיט אסתר'ען זענען זיין לאַנג

— מאמע, מאמע, דו וויסט? — זאגט מנשה, שלינגענדיג די ווערטער אינאיינעם מיט די טייגלעך און מיט די פאסאָליס. — דו וויסט, מאמע? אפרים זאגט שוין אליין א „לייענען“! דער רבי האָט איהם פאָרגעבען אויף דאָנערשטאָג אַ לייענען. און פיניטאיר-פיניט איז דאָך אַ היבשער בחור, איז? וויסט ער ניט מה דקאמרי רביצין. נורו, האָט מען איהם געשמיסען, ווי פיעל ס'אז אין איהם אַרין! זיין גליק, וואָס צום רבי'ן איז געקומען צו געהן רב קלמן מכת אַ שידוך. דער רבי פיהרט אַ שידוך, און רב קלמן געהט אלע טאָג, אלע טאָג, און זיצט אוועק דריי זיגע-שעה, און מיר ווערען צעזעצט פאַר געלעכטער, און פיניטאיר-פיניט האָט זיך דערווייל אַרויסגעדריעהט פון זיינע הענט און וויסט די גמרא, ווי אַ וואָלף...

— נו, און דו וויסט די גמרא? — טהוט איהם אסתר אַ פרעג, האַלטענדיג די הענט צונויפגעלעגט אויפ'ן האַרצען און קוקענדיג מיט פאָרגעניגען אויף די יונגע קינדער, ווי זיי עסען אזוי געשטאַק זייער „פאָרציע“ נאָך אזא פערברענגען אַ טאָג מיט איין אויפדערנאכט אינ'ם ענגען חדר ביי אַ דרייגראָשענדיג ליכטעל. און זלאַטע ווערד ברייטער ווי לענגער פאַר שמחה, בעטראַכטענדיג איהרע קינדער די ברייאַנטען; איהר האַרץ איז פול מיט דאָנס צו דעם, וואָס לעבט אייביג, פאַר זיינע גרויסע חסדים, וואָס ער טהוט מיט איהר, אַ וויסטע פינסטערע אלמנה... פלוצים ווערד אָבער זלאַטע'ס פרייד פערשטעהרט: אפרים, וואָס איז געזעסען ביז אַהער שטיל, טהוט פלוצים אַ זאָג צו איהר:

— מאמע, דער רבי האָט געבעטען געלט.

— הא, יא, מאמע! — האַפט אונטער מנשה. — דער רבי און די רביצין האָבען שטאַרק געבעטען געלט. זיי באַדאַרפען אויף דירה-געלט און אויף האַלץ און אין מאַרק אַרין. בערעל-משה-אַברהם האָט געכמען געבראַכט צוויי קערבלעך, האָט איהם דער

קריכט? אז קיין נדן, משטיינס געזאגט, איז ניטאָ. און אָהן נדן וויל יענער ניט, און הייסען הייסט מען נאָך לשון בעל־בתיים, מיינט יענער, אז ס'ע קישעט גאָר, קריכט ער: נעה געב יענעם אַרויס, וואָס אויפ'ן האַרצען טהוט זיך! און דערווייל די צייט שטעהט ניט, און וואָס מעהר אַ טאָג, איז מעהר אַ יאָהר חלילה, איך זאָל גאָר ניט דערלעבען, מע זאָל אויף מיין קינד זאָגען "ביו דעם גרויען צאָפּ"...

אין דער מינוט עפענט זיך די טיר און עס פליהען אַריין אפרים מיט מנשה'ן פון חדר, ביידע פערפלאַמט פונ'ם פראָסט, מיט קאָצענע טולופלעך און מיט קיילעכיגע גארעסענע היטעלעך און מיט אַ פאָפיערענעם לאַמטערענדעל אין די הענד.

— אַ גוט נאָווענד! — זאָגען זיי ביידע אין איין קול, טאָנצענדיג און אַראָפּוואַרפענדיג פון זיך די טולופלעך. — עסען! עסען! — שרייט אויס מנשה, שלעפענדיג אסתר'ען פאַר'ן קליידעל.

— שאַ, שאַ, איך געב, איך געב! — זאָגט אסתר, אויפ־הויבענדיג זיך פונ'ם אָרט, און דערלאַנגט די קינדער וועטשערע — טייגלעך מיט פאָסאָלים.

אפרים איז עלטער פון מנשה'ן גאָר מיט איין יאָהר, גאָר ער איז אַ סך סטאַטעטשנער, מענישער פון מנשה'ן. אַ ווייסער מיט אַ דאַר אויסגעוויקט פנימ'על, מיט צוויי לאַנגע דינע פאה'לעך, זעהט ער אויס טאַקי ווי אַ בן־תורה. "ער, עלוי השלום, אינ־גאָנצען ער, געפריטשקום, גאָר מיט לענגערע יאָהר" — אזוי פלעגט אויף איהם זאָגען זלאַטע, מיינענדיג איהר לוי'ן. און מנשה איז אַ נידעריג, געפאַקט יונגעל, אַ גרויסער וויסער־חברה ניק, אַ ברען, אַ בעלן צו פאָהרען רייטענדיג אויף אַ ציענ, אַ גרויסער נאָשער, אַ פלאַפלער, האָט לייעב אַריינצושטעקען די גאָז אומעטום, איז גרייט איבערקעהרען אַ וועלט, גאָר לערנען — ניט אַ לעק.

נאכדעם קומט איהר אויס דער דאָזיגער געראַנק משונה־זוילד :
 „וואָס הייסט, אַ מיידעל פון איהר גראַד וועט זיך אוועקלאָזען די-
 נען — נלאָט, אַפּי גערעדט? !“ — „נאָ, וואָס זשע דען איז דער
 תכלית? — טהוט זי וויערער צוריק אַ קלער. — חתונה האָבען?“...
 און עס ווערד איהר אי קאַלט, אי הייס פון אַזאַ מין מחשבה :
 „וואָס הייסט? חתונה האָבען ניט פאַר יוסילען? ! !“

אויף מאָרגען, קלויבענדיג זיך אין מאַרק אַרײַן און קלינגענדיג
 מיט די שליסלען פון דער קלייט, האָט זלאָטע אויסגעלאָזט איהר
 ביטער האַרץ צו די קינדער נעבאָך, צו אַפּריס מיט מנשה'ן, וואָס
 האָבען איהר נישט אָפּגעטראָטען אויף קיין מינוט : „מאַמע,
 געלט, מאַמע!“ זלאָטע האָט זיי אָנגעשאַלטען וויפּיעל עס איז
 אין זיי אַרײַן, און מנשה האָט נאָך געחאַפט אַ צוויי פעטש אויך,
 ער זאָל ניט זיין קיין שאַרלאַטאַן מיט קיין עזות־פנים קעגען אַ
 מאַמען. „גאָנצײס! נאָיאַמשטיקעס!“ — האָט זלאָטע געשריגען
 אויף איהרע קינדער, די נעכטיגע „בריליאַנטען“, און האָט זיי מיט
 אַ צערודערט האַרץ אָפּגעגעבען דאָס שכר־למוד מיט'ן אָנבײַסען
 און אַרויסגע'משלח'ט זיי אין חדר אַרײַן. אסתר האָט דאָס נישט
 געקאָנט פערליידען און האָט זיך אַ זאָג געטהאָן אין גוטען מוסה :
 — איך פאַרשטעה ניט ; ממה־נפשך, האָסט דו געגעבען
 געלט, צו וואָס האָסט דו נאָך באַדאַרפט אויסרייסען די קינדער
 אומזיסט און אומנישט?

דאָ האָט זיך שוין זלאָטע ניט געקאָנט אַיינהאַלטען און האָט
 אויסגעזעצט מיט אַ מאָל ; פיהלענדיג אַלײַן גאַנץ גוט, אַז די
 קינדער זענען דאָ גאָט די נשמה שולדיג, און אויפ'ן האַרצען איז
 איהר געווען אַזוי אויך גענוג אָנגעזאָליעט פון דעם, וואָס יענטעל
 מיט קלמנ'ען האָבען איהר דעקוטשעט טאָג־טעגליך, האָט זיך
 זלאָטע צעלאָזט אויף איהר טאָכטער אײַן מאָל פאַר אַלע מאָל,
 וואָס ס'וועט זיין וועט זיין, דער בלאָטער מוז אויסזעצען, עס
 העלפט ניט :

רבי נוט מכבד געווען. און פינימאיר-פיני'ס האָט ער אפשר צעהן מאָל פאַרזאָגט. אז אָהן געלט זאָל ער זיך גאָר אפילו נישט באַווייזען אויף זיין שוועל. דער רבי און די רביצין האָבען זעהר געבעטען. זאָלסט שיקען שכר-למוד.

„ווייערער שכר-למוד! — טהוט זלאָטע אַ קלער, און עס טהוט איהר אַ שטאָך אין האַרצען. — עס קומט איהם שוין אוראי אַ קערבלעך פופצעהן. ווי אזוי שיקט מען איהם נישט האָטש קיין צעהנערעל? און דאָ געהען קראַסנע טאַרגעס: וואו עס פאַלט-אַריין אַ קערבעל, געהט עס אַוועק אויף סחורה איינקויפּען. די קראַם אונטערפרישען, — מע קאָן דאָך נישט בלייבען מיט די פינף פינגער! און צאָהלען שכר-למוד — דאָס מוז מען דאָך!...“ און זלאָטע'ס פנים ווערד צאָרנדיג. זי לעגט זיך שלאָפּען אַ דער'הרג'עטע, גלייך ווי מע וואָלט איהר אַראָפּגענומען דעם קאַפּ. אַ נאַנצע נאַכט הערט אסתר, ווי די מאַמע קרעכצט און קאַטשעט זיך אויפ'ן געלעגער, און איהר קאַפּ טראַכט איבער טויענדער פלאַנען. ווי אזוי אַרויסצוציהען דער מאַמען פון דער גויט. עס פערשטעהט זיך, אז קודם כל קומט איהר אויף דער מחשבה יוסילע; זי מיט איהם צוזאַמען וועלען שוין צוקלערען עפּיס איין עצה, און גלאַט אָהן אַלעמען, וויבאַלד זי האָט חתונה, ווערד דאָך שוין ממילא זלאָטען גרינגער אין אַלע אופנים. זיי וועלען ביידע האָרעווען און וועלען זעהען, אז זלאָטע פון איין זייט און שמואליק פון דער אַנדערער זייט זאָלען זיין צופריעדען פון זיי... די דאָזיגע ליכטיגע געדאַנקען געדויערען אָבער נישט לאַנג. ווי אַ שוואַרצער שאָטען פליהט דורך פאַרביי איהר אויך אַ פינסטערע מחשבה: „און ווען חלילה נישט — אזוי קלערט זיך אסתר — און ווען חלילה מיר איז נישט בעשערט קיין גוטס אויף דער וועלט, וועל איך זיך גאָר שטעלען דיענען צוליעב דער מאַמען; איך וועל אַוועקפאָהרען פון דאַנען ווייס איך וואוהין און וועל זיך שטעלען אויף איין אָרט. אַלע זאָגען. אז איך וואָלט געקאָנט פאַרטערעטען די גרעסטע שטעלע אין אַ קלייט, אָדער אזוי ביי אַ געשעפט...“

יענעם „וויסטען-פינסטערען“ פריהמאָרגען. וואָס זי האָט אָפֿ-
געשפּיעלט אסתר'ען. וואָס איז געבאָך גאָט די נשמה שולדיג.
זי האָט עטליכע וואָכען כסדר גע'חנפה'ט דער טאָכטער, געקוקט
איהר אין די אויגען אַרײַן. זיך געסטאַרעט מיט אַלע מעגליכקייטען
צו פערגלעטען יענעם „וויסטען-פינסטערען“ פריהמאָרגען. נישט
איין מאָל האָט זיך נאָכדעם זלאָטע אויפגעחאַפּט ביינאַכט פונ'ם
בעט, צוגעגאַנגען צו אסתר'ען בשעת יענע איז געשלאָפּען געשמאַק.
און איז, ווי איבער אַ קליין ברעקעלע קינד, געשטאַנען איבער איהר
און געזאָגט צו זיך אַליין שטילערהײַד: „מיר זאָל זיין פאַר דיר,
נשמה מיינע, מיין ליכטיגער שטערן, מיין אויג אין קאָפּ!“...

און אסתר האָט שוין לאַנג פערגעסען דעם פסק, וואָס זי האָט
געחאַפּט פון איהר מאַמען אין יענעם „וויסטען-פינסטערען“ פריה-
מאָרגען; זי איז שוין צו אַזעלכע פריהמאָרגענס געוועהנט
געוואָרען. חוץ לזה איז אסתר'ס קאָפּ געווען פערנומען מיט
אַנדערע מחשבות, און איהר האַרץ האָט געטראַגען אין זיך פער-
באָרגען אַנדערע דאגות, ווי אויבען איז געשטאַנען. ווער דער
אַלמין איז, דער עהרליכער פיינער מענש, אויף וועלכען די מאַמע
האָט איהר געגעבען אָנצוהערעניש, איז זי געוואָהר געוואָרען פון
דער מוהמע יענטלען; נאָר בפירוש האָט זלאָטע מיט דער
טאָכטער וועגען אַלטערען ניט גערעדט. זי האָט דאָס געהאַלטען
אין זיך ביז אַ צײַט. ביז עס האָט זיך געטראַפּען וויעדער „א
וויסטער-פינסטערער“ פריהמאָרגען, ווען זלאָטע איז געווען שטאַרק
צעבייזערט, האָט זי אויסגעשאַסען, ווי פון אַ האַרמאַט, און האָט
אויסגע'לאַמיר'ט אסתר'ען אַלץ, וואָס ביי איהר איז געווען אויף
דער לונג, שוין נישט דיפּלאָמאַטיש פערשטעלט, נאָר גאַנץ
אָפּענטליך. אסתר איז פון דעם שוין אַ סך מעהר צופריעדען
געווען, ווי פון די אָנצוהערענישען, און אַזוי ביסלעכווייז האָט זי
אָנגעהויבען צו געוועהנט ווערען מיט'ן געדאַנק וועגען חתונה
האַבען פאַר אַלטערען...

— הער נאָר אויס, דו בעל-רחמנ'צע, טאָכטער מינע טיערע!
 דו שטעלסט זיך אַרויס פאַר די קינדער? האָסט אויף זיי רחמנות?
 פאַר וואָס האָסט דו קיין רחמנות ניט אויף דער מאַמע דיינער,
 אַ וויסטע, אַ פינסטערע אַלמנה, אַ מאַמע פון דריי קינדער און
 פון אַזאַ טאָכטער ווי דו, אַ דערוואַכסענע, ברוך-השם, וואָס איז
 שוין לאַנג צייט צו דער חופּה פיהרען, און עפּיס אויך אַמאָל
 דערלעבען אַ שטיקעל נחת אויף דער וועלט, האָ? רחמנות האָסט
 דו? פאַר וואָס האָסט דו קיין רחמנות ניט אויף מיר, טאָמער
 טריקענט מיר דער מוח און דער מאַרך פון די ביינער, ווי אַזוי
 דיך צו באַוואָהרענען, ברענגען צו אַ שטיקעל תּכלית, ניט לאָזען
 זיצען ביז משיח וועט קומען און אַלע זאָלען אויף מיר טייטען מיט
 די פינגער? וואָס, באַשר דער טאַטע דיינער האָט געהייסען
 לוי רב אַברהם'על סלאַוויטער'ס, — איך זאָג דיר, איך
 ווייס נאָך ניט די גילדענע שטוהל, וואָס איך וועל צולעב
 דעם האָבען אין גן-עדן! איך ווייס, אַז איך ווער דערווייל אויס-
 געריסען, פאַרשוואַרצט, שונא־ציון, און אַז עס קומט צו עפּיס,
 שטעלט זיך אַנידער דער יחוס פאַפּעריק! וואָס איז? אָט געהט
 נאָך אַ איד איין אַלמן, אַ גאַנץ פיינער מענטש, דאַכט זיך, וואָס
 פעהלט איהם? כלעבען, מיט וואָס איז ער אַ מיאוס'ער איידעם
 פאַר מיר? אַ איד אַ נגיד, חוץ זיין שאָרען אויף אַלע אירדישע
 קינדער, איין עהרליכער מענטש, קיין קינד, קיין רינד, יענער
 וויל אַ שידוך טהון, ער חלש'ט, חלש'ט, און זי שטעלט זיך נאָר
 אַנידער דאָ מיט איהר רחמנות! אַ רחמנות, די פערעל זענען
 שיטער! האָסט דו געהערט אַ השגה?...!

ולאָטע האָט נאָך לאַנג-לאַנג געפּייערט, געזידעלט, געפילדערט
 און געשריגען אויף אסתּר'ען, יענע, געוועהנליך, האָט נישט
 געענטפערט דאָס אַנדערע וואָרט; איהר בעסטער ענטפער זענען
 געווען צוויי שנירלעך טרערען, וואָס האָבען זיך געצויגען אויף
 איהרע שענע באַקען און האָבען פאַוואָלינקע אַראָפּגערונען אַראָפּ-
 אַראָפּ... ולאָטע וואָלט נאָכדעם אָפּגעגעבען מיידע וואָס פאַר

קייט. געוועהנליך, וועט זלאטע נישט געהן צו אלטערען אהיים בעטען ביי איהם א גמילות-חסד, און שיקען צו איהם אסתר'ען — אורדאי ניט; איין אלמן, עס פאסט ניט. נאָר בעגעגענענדיג זיך מיט איהם איינמאָל אין גאָס, האָט זיך זלאטע אָפגעשטעלט מיט איהם, א ביסעל אויסרעדען דאָס האַרץ.

— אזוי? — האָט איהר אלטער געענטפערט מיט א גוט, עהרליך פנים. — איך האָב נאָר נישט געוואוסט, אז ס'איז דיר אזוי געענגט אין געלט, קיין שלעכטס! פאַר וואָס זאָלסטו דו זיך אמאָל נישט ווענדען צו מיר? מיט דיין לוי'ן, עלווה-שלום, זענען מיר געווען נאָר ווי אנדערע צוויי. א שענע זאך — סטייטש! סטייטש! נו, און וואָס מאַכען עפּיס די קינדערלעך דיינע? האָסטו, דאָכט זיך, דריי?

— דריי, זאָלען געזונט זיין. — ענטפערט זלאטע. — נאָר נחת זעהר ווינציג, לעת-עתה.

— נחת? — מאַכט אלטער מיט א פריינדליך שמייכלעך. — וואָס האָסטו דו אזוי קיין צייט ניט? צי אפשר האָסטו דו יסורים מיט א שידוך פאַר דיין טאָכטער? וועסט קריגען די מציאה! מע זאָגט, דו האָסט א גאנץ פיינע בתולה?

— געלויבט איז גאָט. מע באַדאָרף אָבער האָבען, רב אלטער, צו דער בתולה: איך שמועס מכח אַכצעהן און דרייצעהן, וואו נעמט מען דאָס?

— עט! — מאַכט אלטער. — אָט דאָס איז א דאָגה?... נו, על-כל-פנים, זלאטע, איך מיינ דאָס אויף להבא, טאָמער מאַכט זיך, דו באַדאָרפסט שטאַרק נויטיג א גמילות-חסד, שיק אַריין צו מיר; מהיבא-תיתי... פאַרט, ווי זאָגט מען, גוטע פריינד פון אמאָל... א גוטען!

פון יענער צייט אָן האָט זלאטע אָנגעהויבען האָבען פון אלטערען פיעל טובות: הן א גמילות-חסד צו דער צוויי, הן אזוי

ביי זלאטען אליין אינוועניג האָבען זיך אַ שטיק צייט געשלאָגען צוויי געפיהלען. ערשטענס: „וואָס הייסט, איך וועל זי פרעגען? איך בין דאָך די מאמע, און אז איך זאָג, דאָרף זיין געזאָגט! וואָס הייסט, זי וועט מיר זאָגען אַ דעה? וואָס איז זי עפּים — דעם אַפטיקער'ס טאָכטער, וואָס שפּאַציערט אַרום מיט בחורים אויפ'ן גאַס, וואָס זי זאָל זאָגען: דעם וויל איך און יענעם ניט? זי איז ניט גלייך צו קיין אַנדערע, ברוך-השם, זי איז רב אַברהמעל סלאַוויטער'ס איין אייניקעל!“... און צווייטענס: „פאַר וואָס זאָל איך זי טאַקי נישט אַ פרעג טהון? טאָמער איז איהר טאַקי אַלטער פאָרט ניט ליעב? ער איז דאָך פאָרט איין אַלמן און אין די יאָהרען שוין? אַ מלאכה פאַר-שלייערען? למאי זאָל מען נעמען באַגראָבען אַ קינד, אַ יונגענד, אומזיסט און אומנישט? און אזא טייער געטריי קינד, ווי מיין אסתר איז, לעבען זאָל זי!“... שפּעטער לויפט דורך ביי זלאטען אין קאָפּ אזא מין מחשבה, גאָר איין אַנדערע: „וואָס האָט מען מיט איהר צו רעדען, מיט אַ קינד, אז ס'איז פאָרט פאַר איהר אַ תכלית? פאָרט אַ גליק, אזוי רייך און אָהן קינדער, וואָס וועט איהר אָפּגעהן ביי איהם? וואָס וועט זי זיך אויסזיצען ביי מיר? דאָס גרויסע נדן, וואָס איך וועל איהר געבען? דאָס פאָוועלע, וואָס איך וועל איהר מאַכען? ווער וועט זי נעמען, איין אָרעמע יתומה, היינטיגע יאָהרען? און דערצו נאָך אַ דערוואַכסען מיידעל שוין?“... און דאָ איז נאָך אַלטער פעס'ס געוואָרען אזוי ווייך און שטאַרק צוגעלאָזט...

אַלטער איז נאָך קיינמאָל צו קיין מענשען אזוי גוט און אזוי צוגעלאָזט נישט געוועזען, ווי ער איז פלוצים גוט און צו-געלאָזט געוואָרען צו זלאטע דער צעלניקערין. ער האָט זיך כמעט אליין אָנגעשלאָגען צו איהר מיט אַ גמילות-חסד, מיט אַ הלואה'לע, „אַ רחמנות געבאָר, איין אַלמנה“, — האָט אַלטער אַ זאָג געטהאָן אַמאָל צווישען מענשען. מענשען האָבען דאָס אָפּגעטראָגען זלאטע, ווי זי איז שטאַרק נתפעל געוואָרען פון אַלטער'ס גוטס-

הייסט: עסען און טרינקען. שען אַנטהון זיך, איהם האָבען קינדער און וויסען פון אַ לעבען צו זאָגען, ניט אזוי ווי זי, זלאָטע, רב אַברהמעל סלאָוויטער'ס שנור, וואָס בעדאַרף היינט האָרעווען ווי איין עזעל, זיין אַ גאַנצע וואָך איינגעשפּאַנט אין דער יאַרמע, און די קינדער זאָלען ניט האָבען אַלץ, וואָס קינדער בעדאַרפען...

— עי, טאָכטער, — פלעגט זלאָטע אויסלאָזען מיט אַ זיפּץ — לאָז מיר גאָט העלפען, דו זאָלסט זיין גליקליכער פון מיר, זיך נישט ראָדעווען אויף קיין יחוס, ווי מיין מאַמע האָט זיך גע-ראָדעוועט, געוואָלט, איך זאָל איינשטעהן ביי רב אַברהמעל פאַר שנור, ניט אַנדערש.

— גלייכער אַ לויט גאָלד, איידער אַ פּוּד יחוס, — האָט אונטערגעהאַלטען די מוהמע יענטעל, וואָס פלעגט תמיד אַנקומען גראַדע אויף די שמועסען.

איינמאָל אין אַ פריהמאָרגען איז אסתר געזעסען אין דער היים איינע אַליין. זי איז געווען פערנומען מיט איין אַרבייט. זלאָטע איז געווען אין מאַרק און די קינדער אין חדר. פלוצים קומט אַריין יענטעל.

— גוט מאָרגען דיר, אסתר-לעבען!

— גוט יאָהר! אזוי פריה, מוהמעניו? זיצט.

— אַ דאַנק, איך בין שוין גענוג געזעסען היינטיגען טאָג און זיך גענוג אָנגעלאָפען אויך; איך בין אזש הייזערין געוואָרען רעדענדיג, און אַלץ מיט איהר, אַלץ מיט איהר.

— מיט וועמען איז, מוהמעניו?

— מיט וועמען, פּרעגסט דו? מיט דער מאַמען מיט דיינער, דו קענסט זי ניט? און אַלץ איבער דיר.

— איבער מיר גאָר?

א הלואה נישט מיט קיין גרויסער עסקא, על-פי יושר, ווי געוועהנליך, צווישען היימישע מענשען. די דאָזיגע טובות זענען איהר אָבער גיך אויסגעפאלען באַקאָם, און זי איז געוואָהר געוואָרן רען, וואָס הייסט אַ טובה פון אַ מאָעפעווקער פראָצענטניק.

XXV.

אסתר איז ביי זיך אויפ'ן קנס-מאָל אַ גאָסט.

אָפטמאָל מאַכט זיך, אז אין אַ אידישער שטוב זאָל זיך אַרייַן האַפּען, פערנאָרען אַליין אַ ניט-גוטער, ניט דאָ געדאַכט, אָדער אַזוי אַ זייטיגער פאַרשוין, דער שוואַרצער יאָהר ווייסט איהם פון וואָנען ער האָט זיך גענומען, — און עס ווערד דעמאָלט אָפּגעטהאָן דאָס שלוס-בית; מענשען ווערען ביזן, אָנגעבלאָזען, אָנגע'פרונז'ט איינער אויפ'ן אנדערען, אַליין נישט וויסענדיג פאַר וואָס און פאַר ווען. אָט אזאָ מין ניט-גוטער האָט זיך פער-נאָדיעט צו זלאָטע דער צעלניקערין אין שטוב אַריין, — אַלמער פעסי'ס, אויף קיין גוט אָרט זאָל ער ניט שטעהן. קאַרג זענען געווען פאַר אסתר'ען יענע נאָך נישט פערהיילטע צרות פון יוסיילען, האָט זיך אָנגעהויבען פאַר איהר אַ נייער גיהנם — אַלמער! אויף יעדען אָרט, אויף אימליכען טריט האָט זי געהערט נאָר אַלמער און אַלמער! עס איז אָבער דאָך פאַר איהר געווען אַ סך גרינגער צו הערען פון דער מאַמע גאַנץ אָפּענטליך, אז זי וויל און בענעהרט דעם שידוך מיט אַלמערען, איידער צו הערען די שטעכווערטלעך מיט די אָנצוהערענישען פון יעדען-בעזונדער, ווי ביז אַהער, אויסצוהערען פון דער מאַמען לאָנגע שמועסען וועגען חתונה האָבען און פערזאָרגען אויף שפעטער, ווערען אַליין אַ בעל-הבית'טע ביי זיך, אין אַיין אייגענער שטוב, נעמען אַ מאַן מיט געלד אַ סך און האָבען פאַר איהם אַ גוטע וועלט, דאָס

אָפּגילטען, דיר, און די מאַמע, און יעדען באַזונדער, מיט קינד'ס
קינדער". "נאָ דיר אַ גראַשען פאַר די אַלע גליקען, זאָג איך,
עס מאַכט זיך קאַרג מאַל, אַז דער טאָכטער איז טאַקע גוט ווי דער
וועלט, זאָג איך, און טאַטע-מאַמע הונגערען, ווי זיי שטעהט אָן?
אוי-אוי-אוי, זאָג איך, איך זאָל האָבען די ברכות!" נו, ברענגט
זי מיר אַ ראיה פון בלומע'ס קינדער, באַשר בלומע'ס קינדער
האַלטען אים די מאַמע, אַ וויסטע אַלמנה, "וואַרזשע קריגט מען
נאָך, זאָג איך, אַזעלכע קינדער?" "אסתר, זאָגט זי מיר, איז
אַזאָ קינד, וואָס וועט זיך לאָזען מפקיר זיין פאַר איהרע אייגענע;
דו וועסט, זאָגט זי, פון דער מאַמעס וועגען געהן אין וואַסער
אַריין. דער גאַנצער אומגליק איז, זאָגט זי, וואָס זי קאָן מיט דיר
פון אַזעלכע ענינים ניט שמועסען..." "דאָס איז אויך, זאָג איך,
אַ נאַרישקייט, וואָס האָט מען זיך דאָ צו שעמען? וואָס קאָן
זיין נאָך נעהענטער פון איין אייגען קינד? ממה-נפשך..."

אין די ווערטער איז אָנגעקומען זלאַטע, און שפּעטער אַ ביסעל
רב קלמן. און די דריי, יענטעל, זלאַטע און רב קלמן, האָבען
צווישען זיך יענעם טאָג לאַנג גערעדט, איינ'טענה'נדיג איינער
דעם אַנדערען און אַריינבראַקענדיג אַ גומא רעד מיט אָנצור
הערענישען, מיט משלים און מיט מעשיות אָהן אַ שיעור. צו-
לעצט האָט זיך זלאַטע גאָר צעוויינט.

— איידער אַזאָ לעבען, איז גלייכער געהן אַהינצו, וואוּ מיין
לוי איז אַוועקגעאַנגען פאַר דער צייט! איך זאָג אייך דעם אמת,
איך בין איהם אַדאָי מקנא, אַז ער פאַרשפּאַרט צוועהען די צרות,
וואָס איך דאַרף צוועהען דורך, אַרום-און-אַרום...

— זינדיג נישט, שוועסטער-לעבען. — האָט זיך יענטעל
אַריינגעמישט. — דאַנקען גאָט, דו האָסט האָטש אַזעלכע קינדער,
וואָס ווייסען האָטש און פאַרשטעהען זייער טובה און דיין טובה
און געהען דיר נישט אויף קידער-ווידער, ווי עס גיט זיך אויס
אַמאָל קינדער צווישען היינטיגע מיידלעך...

— איבער וועמען-זשע האָב איך מיך מיט איהר צו קריענען.
 אז נים איבער דיר? תמיד קריענ איך מיך מיט מיין שוועסטער?
 ניין, איך מיין טאָקי באמת, אסתר, די גאָל קאָן צעזעצט ווערען,
 צוזעהענדיג אַזעלכעס! דו האָסט איין טאָכטער און, דאָכט מיר,
 נאָר נים אַזאָ שלים-מול'ניצע אויך, וואָס-זשע איז דאָס האַפעניש
 און דאָס לויפעניש אין איין קול: חתונה מאַכען! און טאָקי
 באַלד חתונה מאַכען! מהיכאדית, חתונה מאַכען, נאָר פאַר דיין
 גלייכען, אָבער נישט זוכען קיין גליקען, אַיינשפאַרען זיך מיט
 גוואַלד: איך וויל, מיין טאָכטער זאָל זיין אַ נגידית, און געה
 טהו מיר עפּים! באַשר, זאָגט זי, איך בין נים אימשטאַנד;
 די צייט, זאָגט זי, איז אַזוי שלעכט, אַז נים נאָר קיין נדן — קיין
 העמד אפילו איז ניטאָ צו מאַכען! דאָס קינד וואַכסט, זאָגט זי,
 און די צייט געהט אַוועק. איך בין שוין, זאָגט זי, אויס מענטש.
 וואָס איז? אַליין רעדען מיט דיר קאָן זי נים און ווילען יויל זי
 זעהר, פאַר וואָס זאָל זי נישט וועלען? לאָמיר זיך נישט נאַרען:
 ערשטענס, איז דאָס טאָקי אַ גליק פאַר דיר אַליין, און דאָס
 אנדערע איז טאָקי, ווי זאָגט מען, אַרום אַ פעטען טאָפּ זאָל מען
 זיך שמירען... זי פרעגט מיך, זלאַטע מיין איך, ווי אַזוי איז
 מיין השגה דערביי? איך ווייס, וואָס איך זאָל איהר זאָגען?
 איך זאָג איהר, אַז מיט דיר האָט זי זיך נישט וואָס צו האַפען:
 עס וועט זיך אַפּזוכען, זאָג איך, דער בעלן, „וואַרזשע, שרייט זי,
 וואַרזשע איז דער בעלן? געב מיר איהם אַהער!“ „האָב צייט,
 זאָג איך, זלאַטע, ער וועט קומען אַליין!“ „אָהן געלט, זאָגט זי,
 אָהן מלבושים, אָהן לייב און לעבען, אַ נאָקעטע, אַ באַרוויסע,
 איין אַרעמע און אַ דערוואַכסענע דערצו! וואָס איז? רב
 אַברהמעל'ס אייניקעל, אַרוואַ, סע טהוט זיך אַ ביסעל!“ „נח,
 זאָג איך, אַז ער וויל יאָ אַזוי, אַלטער מיין איך, מאָג ער דאָך
 צוואַרטען אַ קאָפּ; וואָס איז, ער שטעהט אונטער'ן רעגען?“
 „ניין, זאָגט זי, ער האָט שוין גענוג געוואַרט, אַבי וועמען וועט
 ער נים נעמען, און מחמת דו ביזט דו, וויל ער דיר, יאָקבי,

חוצ לדרך הטבע: די חתונה נעמט ער אויף זיך, מלבושים דער כלה אויף זיך, אלע הוצאות אויף זיך. „זלאטע האָט דאָס גע- טראָפּען, קיין עין־הרע ניט!“ — אזוי האָט מען געשמועסט אין שטאָדט און מע האָט בפירוש אַרויסגעזאָגט, אז מען איז איהר מקנא. אימליכער מאָזעפעווקער איד וואָלט זיך געוואונשען אזא גליק, אזוי טרעפּען, ווי זלאטע האָט געטראָפּען מיט איהר טאָכטער.

— וואָס שמועסט איהר, אויב ס'איז אַ גליק? — האָט מען געזאָגט. — נישט אלע פורים טרעפּט זיך אזא נס! נעמען אַ מיידעל, ווי זי שטעהט און געהט, באַהענגען זי און באַקלענגען. מאַכען פאַר אַ פאַרמיגע בעל־הבית'טע! אָט אַ גליק! אזוי טרעפּען!

— סטייטש אַ גליק! סטייטש געטראָפּען!

אויפ'ן קנס־מאָל זענען זיך צונויפגעקומען צו זלאטען די גאַנצע משפּחה און אזוי גוטע פריינד, אידען און ווייבער. די תנאים שרייבען האָט גענומען אויף זיך שמואליק דער חזן. אַ קוט טהענדיג אויף שמואליקען, ווי ער איז מיט אַ מאָל אזוי געעלטערט געוואָרען פאַר צרות, האָט זיך ביי זלאטען אָפּגעריסען אין האַרצען. זי האָט שוין נאָך נישט געקאָנט אפילו צוגעהן צו איהם און אַ פרעג טהון, וואָס הערט זיך מכח יוסילען. דערצו איז זי געווען פערנומען מיט די געסט. עס איז געוואָרען צווישען די ווייבער אַ גערעדעריי, טאָקי נאָך ווי צווישען ווייבער קאָן זיין, אז זיי קלויבען זיך צונויף, און נאָך אויף אַ שמחה; זיי האָבען אלע געהאַלטען אין איין רעדען, אימליכע האָט דערצעהלט איין אנדער מעשה, און פון דעסמוענגען האָבען זיי אלע געוואוסט, וואו מע האָלט. די מאַנספילען, געוועהנליך, האָבען גענוג חזק געמאַכט פון די ווייבער: „זעהט נאָך, אַקוראַט ווי צווישען די גענו!“ און אַליין האָט מען אויך גענוג גערעדט, גערויכערט און געטרונקען לחיים, צרוינשעווענדיג זלאטען און אַלטערען אַלדאָס גוטס און ישועות ונחמות אויפ'ן כלל ישראל, מיט אַ זיפּץ און מיט פער-

וואָס האָט אסתר געקאָנט זאָגען דערויף? דערצעהלען דער מאַמע, אז זי האָט אַרויסגעקוקט אויף יוסילען און ער האָט זי אָפּגענאַרט? וואָס פאַר אַ פנים האָט דאָס? עס פאַסט טאַקי פאַר אַ אידיש מיידעל אַזעלכעס נאָך צו דערצעהלען? צי זי זאָל זאָגען אַ חסרון אויף אַלטערען? ווער איז זי, וואָס זאָל זיך שטעלען אויס'טענה'ן מיט אַ מאַמען וועגען אַ שידוך? ווי אַזוי עפענט זיך נאָר דאָס מויל פון אַזעלכע זאכען צו רעדען? און אז ניט אַלטער, וועט זיין איין אַנדער שליס-מזל. איהר ביטערע לאַגע בערדאַרף איהר קיינער ניט דערצעהלען; זי פערשטעהט אַליין, וואָס הייסט ביי אידען איין אַרעמע כלה, און "קין אידישער מאָנאַסטיר איז ניטאָ" ... נאָר מעהר פון אַלץ האָבען זי גענומען דער מאַמעס טרערען, וואָס זי האָט נישט געקאָנט צוועהען קיין-מאָל, — און זי האָט זיך אונטערגעגעבען אין די הענד פון די, וואָס האָבען געוואָלט, איין מאָל פאַר אַלע מאָל, פערזאָרגען איהר תכלית, זי גליקליך מאַכען אויף שטענדיג, זי זאָל זיי האָבען צו גערענקען ... שטיל, ווי אַ שעפעלע, האָט זיך אסתר געלאָזט בינדען און טהון מיט זיך אַלץ, וואָס מע האָט פון איהר פערלאַנגט, נישט איבערקעהרענדיג קיין צונג, שאַ, שטיל, פֿיין און לייטיש.

אַלטער האָט זיך פון זיין זייט שען אויסגעשטעלט קעגען זיינע מחותנים און האָט גענומען דאָס קנס-מאָל מיט אַלע הוצאות אויף זיך. ער איז עפּיס געוואָרען מיט אַ מאָל אַזוי ווייך, מילד און גוט, "האַטש לעג איהם צו אַ מכה", — האָט אויף איהם יענטעל געזאָגט, אַרומטאַנצענדיג הין און צוריק און פלאַמענדיג ווי אַ העליש פייער, גלייך ווי זי וואָלט דאָ אָפּגעטהאָן מיידלעך וואָס פאַר אַ גליקליך געשעפט, זלאַטע האָט געקוקט אויף די כלה-מתנות, וואָס אַלטער האָט צוגעגרייט נאָך פאַר דעם קנס-מאָל, זיי עטליכע מאָל איבערגעהאַלטען אין האַנד, געשאַצט אינאיינעם מיט בריינען, מיט יענטלעך און מיט נאָך אַנדערע מבינ'טעם אויף פערעל און אויף גאָלדוואַרג, קיינמאָל איז נאָך אַלטער ניט געווען אַזוי פערעדעוודיג, ווי אַצינד, און מילד איז ער געוואָרען נאָר

זיי האָבען אלע גערעדט, געפויסקעלט זיך, געמאַכט חנ'דלעך און געלאַכט. בכדי פרייליך צו מאַכען די כלה. די כלה אָבער, אוי-וועה, איז שווער געווען פרייליך צו מאַכען! אסתר איז געווען עפּיס משונה פערטראַכט, און די אויגען איהרע האָבען געקוקט ערניץ ווייט. נאָך איהר קוקען נאָך האָט מען געקאָנט אַרויס-זעהען, אז כמעט זי הערט ניט וואָס מע רעדט צו איהר און זי זעהט ניט וואָס אַרום איהר טהוט זיך; עפּיס זיצט זי דאָ ניט ווי אַ כלה בעדאָרף זיצען, נאָר ווי אַ גאָסט, ווי אַ ווילד-פרעמדע... זלאַטע האָט איהר צוגעטראָגען די פערעל, וואָס דער חתן האָט איהר געקויפט, און אויך די איבעריגע ציערונג: אַ גאַרנעלקייט אַ טייערע אויפ'ן האַל, אַ טייערען בראַש, אַ גאָלדען קייטעל מיט אַ זייגערעל אַ טייערע, אַ פאָר ברייאַנטענע אויהערינגען טייערע, גאָר אַ חריפות, בראַסלעמען צוויי טייערע און פינגערלעך טייערע, שוין אפילו געטראָגענע, אַפנים, פער'משכונ'טע, גאָר טייערע פינגערלעך. אסתר האָט געקוקט גלייך מיט אלע אויף די דאָזיגע כלה-מתנות, וואָס אַלטער האָט איהר געשענקט; זי האָט זיי בעטראַכט, ווי גאָר אַ זייטיגער מענש, גלייך ווי עס געהער זיך גאָר מיט איהר ניט אָן, גלייך ווי ניט זי מיינט מען. בעטראַכט טענדיג די דאָזיגע כלה-מתנות, איז איהר גאָר דער קאָפּ נישט דערביי; זי פערשטעהט נאָך ניט, וואָס פאַר אַ ווערטע זיי האָבען פאַר איהר אין איהר מירעלשען לעבען, אז זי שטעהט שוין העכער האַלב אויף יענער זייט, אז אַט-אַט געהט זי אַרויס פון דער מאַמע'ס רשות אין דעם מאַנ'ס רשות, אז אַט באַלד איז אַיין עק צו איהרע חלומות, יענע גוטע, גילדענע, גליקליכע חלומות, אין וועלכע זי פערברענגט נאָך אַצינד.

מע טוז דעם אמת זאָגען, אז האָטש די גאנצע שטאָדט האָט גערעדט פון יוסילען, אז ער האָט חתונה געהאַט ערניץ אויף דער וועלט. נאָר אסתר האָט פאָרט נישט געגלויבט, דאָס הייסט, זי האָט זיך געוואָלט אַליין איינערעדען, אז ס'איז אַיין אויסגעטראַכטע מעשה, אַ פליאָטקע פון די מאַזעפּעווקער פליאָטקעס. עס האָט

בלאנצטע אויגען צו דער סטעלי. שמואליק דער חזן, טרינקענדיג צו זלאטען "לחיים", האָט עפּיס געוואָלט אָנהויבען ווינשעווען איהר אַ מין ווינשעוואַניע: "לאָז גאָט געבען... אוי!" און איז איבערגעקאָמפּט געוואָרען, אַרויסלאָזענדיג דעם "אוי" פונ'ם טיעפען האַרצען. זלאַטע האָט דעם "אוי" פערשטאַנען און האָט איהם געענטפערט "אַמין", גיך אַוועקגעהענדיג צו דעם איבעריגען עולם. וואָס זענען געזעסען מיט אָנגעגאַסענע גלעזלעך און געוואָרט אויף איהר, זי זאָל צוגעהן צו זיי, ענטפערען יעדען בעזונדער אויף זיין "לחיים", ווי דער מנהג איז. נאָר איין רב קלמן איז אַרומגעגאַנגען איבער דער שטוב פראַנק און פריי, פערלעגט די הענט אַרונטער און נעשמועסט מיט זיך אַליין, ווי זיין שטייגער איז תמיד, קנייטשענדיג דערביי מיט'ן שטערן און שאַקלענדיג מיט'ן קאַפּ, ווי אַ מענש, וואָס איז פערטיעפט אין שאַרפע ענינים. רב קלמן האָט זיך קיינמאָל נישט אָפּגעזאָגט פון "אַ ביסעל מהכתיתי"; אַדרבה, ער האָט דעם ביטערען טראַפּען גאָר נישט פיינט געהאַט. נאָר אַ מענש אַ ברדעת בעדאַרף וויסען, ווען צו טרינקען און ווען נישט. אויף אַלץ איז אַ צייט: אויף אַ חתונה — זעהר פּיין, דעמאָלט פערגינט זיך רב קלמן אָנטרינקען זיך, ווי עס געהער צו זיין, און מאַכען אַלערליי אָנשטעלען, קאָמעדיאַנסקע תנועות; אָבער אַצינד, ביי'ם קנס-מאָל, דעמאָלט ווען מע בעדאַרף שמועסען מיט ביידע צדדים וועגען אַזאַ ענין, ווי רח"ש, דעמאָלט, ווען אַ שדכן בעדאַרף זיך גוט אונטערגארטלען, דינגען זיך פאַר'ן שדכנות-געלד, — דעמאָלט בעדאַרף מען זיין ביי אַלע געדאַנקען. דער עולם, פאַר וואָס נישט, מעג טרינקען וויפיעל עס וועט אַרײַן, אָבער רב קלמן — ער בעדאַרף האַלטען קאַפּ, האַבען אַ לויטערען מוח און וויסען, וואָס ער האָט צו טהון אויף דער וועלט...

מחמת גרויס טאָרעראָס האָט מען אויפ'ן קנס-מאָל די כלה גאָר נישט אַרויסגעזעהען. אסתר איז זיך געזעסען אין אַ ווינקעלע מיט בריינע'ס טעכטער, פינף שוין דערוואַכסענע מיידלעך, נישט קיין איבעריג שענע, נאָר אַלע צייטיגע צו דער חופּה פיהרען.

„וידר יפתח נדר — האָט יפתח געטהאָן אַ נדר צו נאָם, אַזוי שטעהט דאָרט אין פסוק געשריבען, ויאמר — און ער האָט אַזוי געזאָגט: וועסט דו מיר געבען, ליעבער נאָם, דעם פיינד, די בני־עמון, אין מיינע הענד, זאָג איך דיר צו, ווען איך וועל קומען בשלום אַהיים, אַז דער ערשטער, וואָס וועט אַרויסגעהן פון שטוב אַקעגען מיר, איז ער דיינער, איך וועל דיר איהם שענקען פאַר אַ קרבן עולה. און עס איז טאָקט אַזוי געווען: און יפתח האָט די בני־עמון געשלאַגען און האָט זיי אַיינגענומען אין דער מלחמה; און אַריינפאַהרענדיג אין שטאָדט אַרײַן, איז איהם זיין אינאונאיינציגע טאָכטער אַרויסגעגאַנגען אַקעגען מיט אַ שמחה און מיט אַ געזאַנג: „דער טאָטע איז געקומען! דער טאָטע!“ און יפתח האָט זי דערזעהען, איז איהם געוואָרען וויסנט און ביטער אויפ'ן האַרצען; און ער האָט צעריסען אויף זיך די קליידער און האָט געזאָגט: „וועה איז צו מיר, טאָכטער מיינע, פערפינסטערט בין איך געוואָרען! האָסט דאָך מיך אומגליקליך געמאַכט! סטייטש, איך האָב דאָך אַ נדר געטהאָן פאַר נאָם, אַז דער ערשטער, וואָס וועט מיר אַקעגען קומען, איז ער זיינער אַ קרבן, — נוואָלד, טאָכטער, וואָס טהוט מען? !“ — „האָסט דו אַזוי געזאָגט, טאָטע האַרציגער, — אַזוי האָט איהם די טאָכטער געענטפערט — בעדאַרפסט דו מקיים זיין דיינע רעד, נאָכדעם, אַז נאָם האָט זיך אַזוי נוקם געווען אין דיינע פיינד; איין זאך בעסט איך פון דיר, ליעבער פאָטער, געב מיר צייט נאָר צוויי חדשים, בכדי איך זאָל מיר קאָנען געהן אויף די בערג און דאָרטען וויינען אויף מיינע יונגע יאָהרען, איך מיט מיינע חבר'טעס“. און דער פאָטער האָט זי אָפגעלאָזט, זי זאָל געהן אויף די בערג וויינען אויף איהרע יונגע יאָהר, זי מיט איהרע חבר'טעס. און אַז עס זענען איבערגעגאַנגען די צוויי חדשים, האָט זי זיך אומגעקעהרט צוריק צו איהר פאָטער, און יפתח האָט געטהאָן מיט איהר, אַזוי ווי זיין נדר איז געווען. און פון דעמאָלט אָן איז געווען אַ חוק ביי אידען, אַז אַלע יאָהר פלעגען אַרויסגעהן אירישע טעכטער

זיך איהר נאך אלץ נע'חלומ'ט. אז אָט עפענט זיך די טיר און
 עס קומט אַרײַן יוסילע אליין. דער אייגענער וואָס איז געווען
 פריהער — און דעמאָלט וועט זי זיך שוין ניט שעמען פאר
 קיינעם; זי וועט די ערשטע דערצעהלען דער מאַמען. אז זיי
 זענען שוין לאַנג חתן-כלה, אז ס'איז צווישען זיי שוין לאַנג איין
 אָפגערעדטע זאך... און קלערענדיג דאָס דאָזיגע, שטעהט זי
 גלייך מיט אלעמען און בעטראַכט די כלה־מתנות, וואָס אַלטער
 האָט איהר צוגעגרייט, און זלאַטע שטעהט ביי דער זייט, קוסט
 אויף איהר און קוועלט: „דאַנקען נאָט דערפאַר. עס ווייזט
 אויס, דאָס קינד איז צופריערען; געב נאָט נאָר אַ גוט לעבען
 מיט פיעל נחת מיט תענוג אַ סך“... די גאַנצע צײַט געפינט זיך
 אסתר ביי זיך אויפ'ן קנס־מאַל אַ ווילד־פרעמדע, גלייך ווי ניט זי
 מיינט מען. נאָר ביי'ם ערשטען קלאָפּ פון די צעבראָכענע טעפּלעך
 און טעלער דערפיהלט אסתר, גלייך ווי עס וואָלט זיך איהר עפּים
 אָפגעריסען אין האַרצען. די כלה־מתנות פאלען אַרויס פון איהרע
 הענד, און זי פערשטעהט דעם פשט פונ'ם קלאָפּ, און זי פיהלט,
 אז פון דער מינוט אָן איז אַ סוף, אַ סוף צו איהר פריי לעבען.
 אַ סוף צו איהרע יענע גליקליכע, טייערע, זיסע חלומות, און אַ
 גייע וועלט, אַ ניי לעבען שטעהט איהר פיר אַצינד.

XXVI.

עס ווערד דאָ געבראַכט די מעשה ווענען דער

טאָכטער פון יפתח הנלעדי.

געדענקט איהר די מעשה, וואָס ווערד דערצעהלט ווענען

* יפתח הנלעדי'ס טאָכטער?

גרייזעלעך פון איהרע שווארצע שענע האָר, דערביי גערעדט מיט איהר פון ענין התנוה, צוגעגרייט זי ביסלעכווייז צום ווייבערשען שטייגער. די דאָזיגע גרייזעלעך געבען צו איהר שען פנים אזא מין חן, אז בריינע קאָן זיך גאָר ניט איינהאלטען און גיט איהר א קוש אין שטערן, זאָגענדיג בשעת מעשה:

— איין עבירה, כלעבען, אזא ליכטיג פנים מיט אזא גילדענעם קאָפּ איבערדעקען. נאָר נישקשה, אסתר, דו האָסט נאָך מזל, דו פאלסט אריין אין זעהר א גוט אַרט אַריין, וואָרום, צווישען אונז רעדענדיג, דיין מאַמע'ס שטאָנד אַצינד באַדאַרף איך דיר גיט דערצעהלען — דו ווייסט דאָס בעסער פון מיר. אַ מאַמע וויל אַדראַי, דאָס קינד זאָל זיין גליקליך, אַ מאַמע שטעהט אַוויס גענוג וועהטיגען, די אויגען קריכען איהר גוט אַרויס, ביז זי דערלעבט צו זעהען איהר קינד אונטער דער חופּה; וועסט זיין, אַם-ירצה-השם, אַליין אַ מאַמע, וועסט דו פיהלען דעם טעם... און דיין מאַמע, נישקשה, האָט פאַרדיענט ביי דיר, אז זי זאָל דורך דיר געהאָלפּען ווערען און צעפיהרען זיך די הענט אַ ביסעל. געבען אַ שווערען וואָגען זאָל מען זיך תמיד רייבען, און פון גידיס, אסתר, קומען אַרויס גידימ'לעך...

נאָך אַ סך גוטע ווערטער האָט בריינע געזאָגט צו אסתר'ען, בשעת זי האָט איהר צורעכט געמאַכט די האָר צום „חתן-מאָל“. נאָכ'ן חתן-מאָל, אז אסתר האָט אָפּגעטאַנצט איהר לעצטען טאַנץ, האָט איהר די מוהמע בריינע אונטערגעטראָגען איהר קרבן מנחה, אַנווייזענדיג איהר, וואָס זי בעדאַרף דאווענען און וואָס גיט.

— צו על-חטא, טאָכטער מיניע, — האָט איהר די מוהמע בריינע געזאָגט — צו על-חטא זאָלסט דו וויינען. אַ כלה, אז זי וויינט צו על-חטא, בעט זי אויס ביי גאָט אַ גוט לעבען ביי'ם מאן און גוטע קינדער. עס איז ביי דיר היינט, טאָכטער מיניע, אַ יום-הדין, ווי, להבדיל, יום-כפור; מע דאַרף וויינען פאַר גאָט.

אויף די בערג צו בעוויינען און בעדויערען די אומגליקליכע
טאכטער פון יפתח הגלעדי..."

יענער מנהג איז שוין לאנג פערנעסען געוואָרען. און אידישע
טעכטער האָבען היינט אנדערע מנהגים. עס שמועסט זיך דאָ
זענען דעם "פאַרשפּיעל" מיט'ן "חתן-מאַל", וואָס מע טאכט אין
מאָזעפּעווקע פאַר אימליכער אידישער חתונה ביי דער כלה נאָר
לכבוד דער כלה און לכבוד איהרע חבר'טעס, די מיידלעך, בכדי
זי זאָל זיך קאָנען מיט זיי זיך אָפּגעזעגענען און אָפּטאָנצען דעם
לעצטען טאָג. דאָס "פאַרשפּיעל" ווערד געמאַכט דעם
שבת, וואָס פאַר דער חופּה, ביי דער כלה אין שטוב. די מיידלעך
אַליין זינגען-צו און מע טאָנצט אַ שעה, אַ קאָדריק, אַ ליאַנסיי
אָדער אַ פּאָלקע, מע זינגט, מע טאָנצט, מע קנאַקט ניסלעך און
מען איז משמח די כלה דאָס לעצטע מאָל. זי געזעגענט זיך אָפּ
מיט איהרע מיידעלשע יאָהרען און מיט איהרע חבר'טעס די
מיידלעך, אזוי ווי זי ווערד דאָך באַלד אַ ווייבעל און קומט אַריין
צווישען די ווייבער. דאָס אייגענע קומט-פאַר דעם טאָג פון דער
חופּה, אויך ביי דער כלה אין שטוב: מיידלעך האַלטען דאָס
פאַר אַ מצוה צו קומען אָפּטאָנצען מיט דער כלה דעם לעצטען
טאָג, און ווייבער שטעהען ביי דער זייט און פליעסקען-צו מיט
די הענד. אַט דעם מנהג היט מען אָפּ אין מאָזעפּעווקע פון תמיד
אָן, און אויך ביי אסתר'ען אויף דער חתונה האָט מען, געוועהנליך,
אָפּגעהיט אַלע מנהגים, נישט דורכגעלאָזט קיין קלייניקייט אפילו.

אסתר האָט אָפּגעמאַנצט דעם לעצטען טאָג, און אַלע
מאָזעפּעווקער מיידלעך האָבען זיך נאָר זאָט נישט געקאָנט אָן-
קוקען אין איהר שען פנים, האָטש זי איז געווען שרעקליך בלאַס,
טוירט ווי אַלע טוידטע, נאָר עס מאכט ניט אויס, אַ כלה בעדאַרף
זיין בלייכליך: ערשטענס, פאַסט אַ כלה, און, צווייטענס, האָט
טאַקי אַ כלה וואָס צו זאָרגען — ווער ווייסט דאָס נישט? צום
לעצטען מאָל האָט איהר די מוהמע בריינגע געמאַכט קוטשערעס,

צושיקען, האָטש פערענטפערען זיך פאַר איהר, אָדער וואָס ס'ניט איז... אזוי מיאוס בעהאַנדלען, ווי ער האָט זי בעהאַנדעלט! זי האָט זיך ערשט היינט אַרומגעקוקט, ווי טייער, ווי לייעב, ווי איינגעבאַקען יוסילע איז געווען ביי איהר אין האַרצען. זי האָט זיך געשלאָגען על-הטא דערויף, זי האָט זיך מודה געווען פאַר זיך אַליין, אז זי האָט איהם באמת לייעב געהאַט, זי האָט איהם לייעב געהאַט די גאַנצע צייט, וואָס זי האָט איהם געקענט, נאָך פון קינדווייז אָן — און איצט בעדאַרף זי זיך אָפגעזעגענען מיט איהם אויף אייביג, אַרויסטרייבען און אַרויסרייסען איהם ביי זיך פונ'ם האַרצען, און פערנעסען, פערנעסען!... פון יוסילען ווערען איהרע געדאַנקען אַריבערגעטראַגען צו אַלטערען, און עס ווערד איהר פערקיהלט דאָס בלוט: אָט דער אַלטער, וואָס עס איז נישטאָ איין מענטש אין דער גאַנצער שטאָדט, וואָס זאָל איהם ניט פיינט האָבען, פאַר גאָרניט, נאָר דערפאַר וואָס ער איז אַלטער, — אָט דער אַלטער בעדאַרף זיין איהר מאַן! מיט איהם בעדאַרף דאָס אסתר פערברענגען איהרע יאָהר און טעג, מיט איהם בעדאַרף זי דאָס אָפּלעבען אַ וועלט, דאָס גאַנצע לעבען, פערבינדען זיך אויף תמיד, אויף אייביג! אַלטער וועט זי ברענגען אין שטוב אַריין, ער וועט איהר באַלד איבערגעבען אַלע שליסעלעך, און אסתר וועט ווערען אַליין אַ בעל-הבית'טע פאַר זיך. ער וועט איהר אַרויסגעבען געלד אין מאַרק אַריין, זי וועט איינקויפען עופות, פערוואַרפען זיי אין שטייג אַריין, האַדעווען, זיי זאָלען ווערען „פעט קאַפיטאַל“, און קאָכען אַ יויד פון זיינעטוועגען. אַ גאַנצע וואָך וועט זי זעהן פאַר זיך די פיער ווענד, הערען, ווי אידען קומען אָן צו איהם לייהען געלד אויף אַ משכון, אַכטונג געבען, ער זאָל האָבען אַלסדינג צו דער צייט, אויפשטעהן גאַנץ פריה, לויפען אין מאַרק אַריין, קריגען גוטע פיש מיט פעט פלייש מיט אַ גוטען צולאָג מיט אַ „פיסנאָגע“ אויף שבת, — דערפאַר אָבער שבת וועט זי זיך אָנטהון אין דעם זיידענעם קלייד, זיך אויסשלייערען, נעמען אויף זיך דאָס סאַמעטענע „מאַנטעל אויף

ער זאָל זיך דערבאר־מען, אָנצייכענען אַ נוטע דאָליע, פאַרנעבען די זינד...

אסתר האָט זיך אַוועקגעשטעלט מנחה דאַוונען מיט האַרץ, ווי עס בעדאַרף צו זיין, און האָט דערביי געשמאַק געוויינט; נאָר ניט אויף איהרע זינד, ווי די מוהמע בריינע האָט איהר געהייסען, דען אסתר האָט אין זיך נישט געפיהלט קיין שום זינד, נישט אַקעגען גאָט און נישט אַקעגען לייטען. נאָר דערפאַר האָט אסתר געוויינט, ווייל דער קוואַל פון טרערען האָט זיך ביי איהר געעפּענט; עס האָט זיך געוויינט גאָר אַליין, און אַזוי געשמאַק, אַזוי גרינג! אסתר האָט געהאַט וואָס צו וויינען: וואו זי האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן, איז איהר געווען וויסמ, ביטער און פינסטער, און קלאָגען זיך אויף וועמען, עמיצען שולדיג מאַכען האָט זי נישט געקאָנט. וואָס איז שולדיג די מאַמע, וואָס זי האָט אַזוי געוואָלט אַלטערען פאַר אַיין איידעם? זי איז אַ מאַמע און איהר גאַנצער וואונש איז, איהר טאָכטער זאָל זיין אַ רייכע בעל־הבית'טיג. אפנים, זי האָט זיך דען געפרובט זאָגען דער מאַמען, אַז זי וויל ניט דעם שידוך? און וואָס הייסט, זי וועט דאָס זאָגען דער מאַמען?... אויף דערויף וויינט אסתר, וואָס איהר מזל איז אַזוי גיך אונטערגעגאַנגען, וואָס איהר גליק האָט זיך אַזוי גיך אויס־געלאָזט, וואָס יוסילע האָט זי מיאוס אָפּגענאַרט. ווער וואָלט זיך עס אונטערגענומען זאָגען אסתר'ען פריהער מיט אַ פאַר יאָהר, אַז עס וועט זיך אַזוי אויסלאָזען?...

אסתר שלאָגט זיך על־חטא אין האַרצען, בעגיסט דעם קרבן־מנחה מיט הייסע טרערען, קלערענדיג בשעת מעשה ניט וועגען איהרע זינד, נאָר וועגען יוסילען. סטייטש, יוסילע, וואָס זי האָט אין איהם אַזוי פיעל געגלויבט, אַזוי פיעל געשטעלט אויף איהם, און וואָס זיין וואָרט איז ביי איהר געווען אַזוי טייער, אַזוי הייליג, האָט זיך אַזוי מיאוס געהאַנדעלט אַקעגען איהר: אַוועקגעפאָהרען און פערעסען דעם זייגעזונד; ער זאָל דאָס האַטש אַ וואָרט

יענעם. איך זאג דיר, די שטאָרט איז מיר עפּים אזוי נמאס, זי ליגט מיר אין די נרגות, — פע, אַ פאַסקודסטווע אַ שטאָרט! מאַהל דיר, אז מע קאָן אויסטראַכטען אַזעלכע מעשיות, ווען יענע ליגט שוין לאַנג אין דער ערד... און וואָס איז דאָס גלאַט הפּקר אַ וועלט? דו האָסט, דאַנקען גאָט, אַ מאַמע ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר, וואָס קאָן השגחה געבען אויף דיר אזוי, אז עס זאָל דיר נישט געמינערט ווערען אפילו אַ האָר! אונזער משפּחה, דאַנקען גאָט, לעבט. היינט וואָס איז פאַרהאַן וואָס צו רעדען? ביזט נאָך גאָר אַ קינד, אסתר, כלעבען, ביזט אַ ציעגעל, לאַמיק אזוי זיין נעזונט!“...

און דערמאָנט זיך אסתר אין די אַלע רעד, ווערד איהר פער-
סיהל'ט דאָס בלוט; און דערמאָנט זיך אסתר אין פייגלען, ווערד
איהר נישט גוט אויף צו חלש'ען; זי זעהט פאַר זיך מענשען
דרעהען זיך, בליזומר שפּיעלען, ווייבער טאַנצען; עס דרעהט
זיך איהר דער קאָפּ, זי פאַלט אַקאָרשט ניט מיט'ן פנים צו דער
ערד.

— וואָס איז די כלה אזוי טוירט? — פרעגט אַ מחותנת'מע.
זי האָט, אפנים, אַ שווערען תענית?
— נישקשה, — רופט זיך אַפּ די אַנדערע מחותנת'מע —
לאָז זי פאַסטען און אויסבעטען ביי'ם רבונר-של-עולם אַ גוט לעבען
מיט איהר מאַן...

XXVII.

די כלה האָט נעבאָך זעהר אַ שווערען תענית.

נאָך אַ מנהג איז פאַרהאַן אין מאַזעפעווקע, וואָס איז שייך
צו דער כלה; דעם מנהג היט מען דאָרט אַפּ כמעט ווי אַ דין.

שליאמעס" און וועט קומען אין שוהל אריין, זיך זעצען אויבענאָן אויף דעם אָרט, וואו פייגלעל איז אַמאָל געזעסען... פלוצים דער-מאָנט זיך אַסתר, וואָס זי האָט אַמאָל, נאָך קינדווייז, געהערט, וואָס מע האָט געשמועסט אין שטאָדט, אז דאָס ערשטע ווייב אַלמער'ס, פייגלעל, איז דורך איהם פון דער וועלט געגאנגען. אַסתר דערמאָנט זיך די מעשיות, וואָס זי האָט זיך אָנגעהערט וועגען אַלמער'ס ווייב, וועגען פייגלען געבאָך, שטעלען זיך איהר די האָר קאפּויר. מע האָט דערזעהלט דעמאָלט, אז אַלמער האָט זי אַלץ געטריבען אין דער וועלט אַריין, זי זאָל האָבען קינדער, און די מאַמע זיינע, וואָס האָט נאָך דעמאָלט געלעבט, האָט איהר געטהאָן, וואָס מע טהוט קיין אידען ניט: זי האָט זי געהאַלטען גאַנצע טעג אין הייסע ביטלעך, געטריבען פון איהר דעם שווייס, געפּויעט זי מיט האָפּען, געפייניגט ביז'ן טוידט אַריין... פאַר דער חתונה האָט אַסתר אַ פּרעג געטהאָן ביי דער מוהמע יענטלען, צי ס'איז אמת, וואָס מע פלעגט דערזעהלען פון פייגלען, האָט זיך איהר יענטלעל אָפּגעשוואָרען מיט דער גאַנצער תּוכחה, אז ס'איז שׂקר וכזב, קיין וואָהר וואָרט ניטאָ אפילו. „דו ווייסט ניט, וואָס מע קאָן אין מאַזעפּעווקע אויסטראַכטען? — האָט צו איהר יענטלעל געזאָגט. — למאי זיי האָבען זיך פאַרגונען אויס-טראַכטען אויף מיר, אז איך טרייב מיין ביינישען אין דער ערד אַריין?... דאַכט זיך, איך ווייס? דאַכט זיך, אזא לעבען, ווי צווישען מיר און צווישען מיין ביינישען איז, אויף אַלע מיינע ליעבע, רבּונו של עולם! וואָס מע קאָן אין מאַזעפּעווקע אויס-טראַכטען, זאָג איך דיר, אז ס'איז מיר אַ גרויס חידוש, וואָס מע האָט נאָך ניט אויסגעטראַכט אויף דיין חתן, אז ער האָט זיך געוואָלט שמד'ען, אַ קשיא אָט אויף די הולמאַיעס? בראַש איז דאָס אַ שטאָדט, איינגעזונקען זאָל זי ווערען! טאָג און נאַכט האָט מען צו טהון נאָר מיט יענעם, נאָר באַרעדען יענעם, זוכען חסרונות אויף דער גאַנצער וועלט, האַטש אַליין איז מען כל-כּו, ניטאָ איינער אַ לייטישער, און עס דאַרט דער קאָפּ נאָר פאַר

קומען פון לילית דאָס זיי זאָלען אוועקפליהען און דיין דינסט די דאָ שטעהט פאַר דיר זאָל זוכה זיין אינ'ם זכות פון אונזער מוטער רחל וואָס אז מען האָט די קינדער ישראל געפיהרט אין גלות אַריין האָט מען זיי געטאָן פיהרען ניט ווייט פון דער מוטער רחל'ס קבר און ווען די קינדער ישראל זענען געקומען אויפ'ן קבר די דאָרט רחל ליגט און האָבען געטאָן שרייען מוטער מוטער ווי קאָנסט דו דאָס צוועהען אז מען זאָל אונז טון פיהרען אין גלות אַריין איז די מוטער רחל אויפגעשטאַנען צו השם יתברך מיט אַ ביטער געשריי און האָט געטאָן אזוי צו שפרעכען רבנו של עולם דו ביזט דאָך איין אל רחום וחנון דאָס טייטש עטץ ביזט מיט גרויסערע רחמנות פונ'ם מענשען פון דעסמוועגען האָב איך דאָך רחמנות געהאַט אויף מיין שוועסטער לאה וואָס זי האָט געטאָן וויינען טעג און נעכט זי זאָל ניט אַריינפאלען אין עשו'ס גורל אַריין ביז איהרע אויגען זענען איהר טונקעל געוואָרען פאַר גרויס געוויין היינט מכל־שכן דו גאָט...

אסתר דערמאָנט זיך אין יענער טרויעריגער געשיכטע פון לאה'ן, וואָס די מאַמע פלעגט איהר שבת בייטאָג לייענען פונ'ם טייטש־חומש, און וויינט ניט אויף לאה'ס גורל, וואָס האָט מורא געהאַט, זי זאָל ניט אַריינפאלען צו עשו'ן, נאָר אויף איהר אייגען פינסטער מזל, וואָס זי פאַלט אַריין צו אַלמערען אין די הענד אַריין, — אַ מין עשו האָט זיך גענומען אויף איהרע יונגע יאָהר!... און זי וויינט, בעוואַשט זיך מיט טרערען... און וועמען געהט דאָס אָן, וואָס זי וויינט? דערויף איז זי אַ כלה, זי זאָל זיך אויסוויינען אַ ביסעל פאַר דעם „בערעקענס“. — כל־יומר שפיעלען, מיינלעך טאַנצען, אידען און ווייבער דרעהען זיך אַרום, מחותנים לויפֿען איינס פאַר'ן אַנדערען. בריינע מיט יענטלען — די אונטערפיהרערנים — נעמען אסתר'ען אונטער די הענד, בעזעצען זי אין מיטען שטוב אויף אַ בענקעלע און מע הויבט אָן, ווי דער מנהג איז, צו צעפלעכטען איהר די האָר. די כלה יוצט צווישען אַלע ווייבער, ווי אַ פרינצעסין, מיט אַ ווייס זיידען קלייד, די

דאָס איז דאָס ליכטבענשען פאַר דער חופּה. נישקשה, לאָז זיך אַ כלה נעוועהנען ביסלעכווייז צו מצוות, לאָז זי וויסען, אז אַט באַלד, אין אַ פּאַר שעה אַרום, ווערד זי שוין צו מזל אַ איד'נע און איז מקבל אויף זיך על-פי דין די דריי מצוות, וואָס זענען שייך צו דער איד'נע, און די מצוה פון ליכטבענשען לאָז זי שוין טאַקי באַלד פערזוכען, לאָז זי וויסען, וואָס פאַר אַ טעם עס האָט.

די מוהמע יענטעל טראָגט איהר אונטער צוויי ליכט, אין זילבערנע לייכטער אַריינגעשטעלט, און די מוהמע בריינע רוקט איהר אונטער פון איהר זייט אַ תחינה, וואָס האָט געמאַכט „האשה הרפנית מרת שרה בת טובים, וואָס האָט פערבאַרגען איהר נאָמען“. זאָגענדיג דערביי צו דער כלה מיט גרויס ליעבשאַפט:

— זאָג, טאָכטער מייןע, פריהער אַט די תחינה, און ערשט נאָכדעם וועסט דו זאָגען די ברכה, מאַכען „שהחינו“. עס שאַדט ניט, טאָכטער, אז מע וויינט זיך אויס אַ ביסעל צו ליכטבענשען דאָס ערשטע מאָל.

און אסתר הויבט אָן צו זאָגען די תחינה שטילערהייד, נישט פערשטעהענדיג קיין איינציג וואָרט: „דו האָר פון דער גאַנצער וועלט און פון אַלע וועלטען מיט די נגלים פון אויבען און מיט די טיפע אָפגרונטען פון אונטען זאָלסט טון אַראָפּגייען פון דיין האַרבעריג און לוגען אויף דעם קאָפּ פון דיין דינסט די דאָ שטעהט פאַר דיר מיט דייןע אַלע ליבע קינדער ישראל דאָס מיר זענען שולדיג עהרליך צו האַלטען מיט אַלע זאַכען אַזוי ווי אַ מלך דערהאַלט עהרליך זיין מלכה אָדער ווי אַ חתן זיין כלה דען איך דיין דינסט האָב שוין ליכט געצונדען דאָס ערשטע מאָל צוויי ליכט די דייןע חכמים האָבען געהייסען און בעהיט אונז פון אַלע בעגעגעניש און אויך פון אַלע געשעהעניש און מייןע ליכט די דאָ איך צינד אָן זאָלען העל און ליכטיג ברענען צו פערטרייבען די בייזע רוחות און שדים ומזיקים בת מחלת אַלע די דאָ

וואָס אַרום-און-אַרום, און פון פערשיעדענע פינסטערע מחשבות ווערד ביי איהר אין קאָפּ אויסגעמישט. זי פיהלט, אז עס לאָזען זיך איהר אויס די כחות, עס געהט איהר אויס דאָס חיות. פלוצים ווערד איהר פינסטער אין די אויגען; גרויסע און קליינע, שוואַרצע, געלע, רויטע און גרינע רעדעלעך דרעהען זיך פאַרביי איהר, און נאָכדעם, וואָס ווייטער-ווייטער, ווערד אַלץ ליכטיגער און לויטערער, צום סוף ווערד איהר שטאַרק ליכטיג, גרינג און גוט, זעהר גוט! עס שמעלט זיך איהר פאַר דער מוטער רחל'ס קבר, ווי ער עפענט זיך און עס געהט אַרויס פון דאָרטען אַ מת אין ווייסע תכריכים און מאַכט צו איהר מיט דער האַנד און רופט זי צו זיך, צו זיך... אסתר וויל אַ געשריי טהון „שמע ישראל“ — און קאָן ניט: עס ווייזט זיך איהר אויס, אז זי איז געשטאַרבן; זי ליגט אויף דער ערד, מיט אַ שוואַרצער דעק איבערגעצויגען. די מאַמע שטעהט איבער איהר, און ברעכענדיג זיך די הענד און שלאָגענדיג זיך קאָפּ אין וואַנד, בעוויינט זי איהר בתי-חידה נעבאָך. נאָכדעם פיהלט זי, ווי מע הויבט זי אויף און מע טראָגט זי איבער דער שטאַרט פאַרביי די קלייטען, שרייענדיג אויף אַ קול און קלינגענדיג מיט דער פושקע, מיט דער געוויסער פושקע: „צדקה תציל ממות!“ און אזוי ברענגט מען זי אויפ'ן הייליגען אָרט. דאָרט שמעלט מען איבער איהר מטה אַ שוואַרצע חופה, ווי דער מנהג איז ביי אידען, אז עס שטאַרבט אַ כלה, און מע לעגט זי אַריין אין דער ערד, אין קבר, און עס לאָזט זיך הערען עפּים זעהר אַ בעקאָנט קול. זי הערט זיך אַיין אינ'ם קול, און עס דאַכט זיך איהר אויס, אז יוסילע סאָלאָווי זינגט: דאָס זאָגט יוסילע נאָך איהר קדיש, און דער גאַנצער עולם ענטפערט אָמן. אסתר הערט זיך אַיין אין יעדען וואָרט, ווי יוסילע זאָגט איבער איהר קדיש און דער עולם ענטפערט אָמן... פלוצים הערט זי, ווי עמיצער טהוט אַ פאַל אויף איהר קבר און עטליכע מענשען הויבען אָן שרייען: „נעמט איהם צו, נעמט צו דעם טאַטען, דעם טאַטען נעמט צו פון דאָנען!“... אסתר חאַפּט זיך אויף און דער-

צעפ צעפלאַכטען. ווייבער קלויבען זיך צונויף אַרום-אין-אַרום. מע נעמט די האָר, אסתר'ס גילדענע האָר, מע האַלט זיי אין די הענד. די כליזומר הויבען אָן צו שפּיעלען אַ וויינענדיגס צום „בעזעצען“ די כלה, און עס ווערד אַ יאָמערליך געוויין צווישען די ווייבער. מע קוקט אויף דער כלה'ס צעפלאַכטענע האָר און מע שנייצט די נעזער אין די פאַרטיכער, מע קוועטשט די אויגען און מע וויינט. זלאַמע ווערד שיער ניט צעגאַסען פאַר געוויין; דאָס האַרץ רייסט איהר אויף איהר קינד נעבאַך: גאָט ווייסט, אין וואָסערע הענד זי פאַלט אַרײַן, אזא קינד, אזא טייער קינד, וועהר וועה געשריגען! און יענטעל וויינט אויך: ווי אזוי זאָל זי ניט וויינען. אז קיין קינדער האַלטען זיך ביי איהר ניט, ניט דאָ געדאַכט, שוין געווען וויפיעל מאָל ביי'ס רבי'ן — עס העלפט ניט! און בריינע וויינט, וואָס אַלע האָבען חתונה, נאָר איהרע טעכטער זיצען און קוקען אַרויס אויף חתנים, פינף דערוואַכסענע טעכטער, וועה איז מיר!... יונגע ווייבלעך קוקען אויף דער כלה, בעוויינען זי און זיך זעלבסט: זיי ווייסען גאַנץ גוט, וואָס הייסט „מע בעדעקט אַ כלה“, מע פערבינדט אַ אירישע טאָכטער, מע מאַכט זי חתונה — זי געהט אַרויס פֿון איין רשות צום אנדערען, פונ'ם טאַטענ'ס רשות אינ'ם מאַנ'ס רשות... די, וואָס קענען גוט דעם חתן און געדענקען זיין ערשט ווייב, פייגעל נעבאַך, בעוויינען אסתר'ען אַצינד: זיי ווייסען, אז אסתר וועט ביי איהם קיין האָניג ניט לעקען... און אנדערע וויינען דערפאַר, ווייל זיי דער-מאָנען זיך, אז דער טאַטע אָדער די מאַמע איז געשטאַרבען, אָדער אַ קינד ליגט אין דערהיים טוירט-קראַנק און ס'איז ניטאָ מיט וואָס צו ראַטעווען. און אנדערע וויינען גלאַט אזוי, ווייל די כליזומר שפּיעלען אַ וויינענדיגס — וויינט זיך. הכלל, אַלע וויינען, און בפרט אסתר — זינט זי לעבט האָט זי נאָך אזוי פיעל נישט געוויינט, ווי אַצינד. זי בעהאַלט איהר ליכטיג שען פנים אין ווייסען טיכעלע אַרײַן, בכדי מע זאָל ניט זעהען איהרע טרערען. פונ'ם תענית, פונ'ם טרויעריג שפּיעלען, פונ'ם געוויין.

גערערט צווישען זיך א יאָהר דריי, זיך געווען שונאים, איינס מיט דאָס אנדערע אויף מעסער־שטעכען) און זענען ביידע אוועק אַ האַצקעלע אַקעגען זלאָמען; דערביי האָט יענטעל צוגעוונגען:

האַפּטשיק, בריינע,

איך האָב צו דיר אַ מענה:

דו ביזט ניט מיינע,

איך בין ניט דיינע!

די כליזמר שפּיעלען. זלאָמע, יענטעל און בריינע טאַנצען, נע-
מען זיך ארום אלע מינוט, קושען זיך און שמאַצקען זיך. אלע וויי-
בער פליעסקען, העצקען זיך אונטער אויף איין אָרט און שרייען:
„שטאַרקער! שטאַרקער!“ פלוצים וואַכסט־אויס רב קלמן שרכן
מיט פערקאָטשעטע אַרבעל ביז די עלענבויגענס; ער צעלאָזט די
פאַלעס און שטעלט פיס, מאַכט פולקעס און שפּרינגט ביז דער
סטעלי. אויף איהם קוקענדיג, האַפט בייניש זיין שוואַגער משה
אברהם דעם זאָליאָזניק, און ביידע צעלאָזען זיי זיך אויפ'ן אידי-
שען שטייגער, לעגען אַרויף איינער דעם אנדערען די הענד אויף
די אַכסלען, וואַרפען מיט'ן קאַפּ, מיט צוגעמאַכטע אויגען, אַרויף
און אַראָפּ, און טופען מיט די פיס, דרעהענדיג זיך אויף איין אָרט.
מנשה מיט אפּרימ'ען, זלאָמע'ס צוויי יונגלעך, ווייסע־חברה'ניקעס,
קאָנען זיך אויך ניט איינהאַלטען; זיי שפּרינגען אַריין אין קאָהן
אַריין און וואַרפען מיט פיסלעך, בריקעווען ווי די קעלבלעך —
העץ־העץ־העץ! וואָס ווייטער ווערען מעהר טענצער, ביז מע
נעמט זיך אלע פאַר די הענד און מע געהט גאָר אַ קאָראָהאָד,
שרייענדיג צו די כליזמר: „לעבעדיגער! שטאַרקער!“ אלע
העפען, טאַנצען, פליעסקען און העצקען זיך. עס ווערד אַ מיט-
מאַש, אַ דרעהעניש, אַ טומעל, אַ געפילדער, ווי געוועהנליך אַ
אירישע חתונה.

זעהם. ווי זי זיצט אויף יענעם בענקעל, וואו מע האָט זי בעזעצט צום בערעקענס, און אַרום איהר שטעהען ווייכער און אויך מאַנס-בילען, מע שרייט, מע ליאַרעמט, מע שפּריצט איהר וואַסער אין פנים אַרײַן און מע רייבט זי ביי דער נאָז און ביי די אווהערען; מע צעשפּילעט זי, מע צענאָרסעוועט זי, און זלאַטע שרייט: „אסתר! טאָכטער מיינע! נאָט איז מיט דיר! די כלה חלש'ט! לאָז מען אָנהויבען פיהרען צו דער חופּה! לאָז מען פטר'ען דאָס באַרעקענס, אין גאָטעס ווילען!“

— שאַט, מחותנת'טע, שרייט ניט! — רופט זיך אָפּ אַ אי-דינע. — שרייט נישט, אָן געהען די מחותנים, אָן געהט דער חתן, שרייט נישט, שאַט!

אַלטער פעסי'ס געהט-צו אַיין אויסגעפּוצטער, אַיין אויסגע-צוואַנגענער, אַ יום-טוב'דיגער, אַ געזונדער, מיט אַ גענאָלטען קאַרק און מיט אַ היבש בייכעל, דאָס בלוט שפּריצט איהם אַקאָרשט ניט טון די באַקען אַרויס, און דאָס פּיסקעלע האַלט ער צונויפגענומען. פון ביידע זייטען ביידע מחותנים, בייניש און משה-אברהם זא-ליאַזניק, אונטערפיהרערס מיט זיידענע קנאָקענדיגע נאָקירקעס אויף די פלייצעס, מיט געפלאַכטענע הברלות אין די הענד. דער חתן האַלט אין די הענד אַ פרוכת, ער געהט-צו צו אסתר'ען און טהוט איהר אַ וואָרף דעם פרוכת אויפ'ן קאָפּ, און אַלע ווייכער בעשיטען איהם מיט האַפּען, מיט האַבער, שרייענדיג: „מזל-טוב! מזל-טוב!“ נאָך דער חופּה האַפּען די כלי-זמר אָפּ אַ פּרייליכס, אַלע ווייכער הויבען אָן צו פליעסקען, און זלאַטע האַפּט אַ טענצעל, זי איז גאָר גליקליך: גאָט האָט אויף איהר רחמנות געהאַט, זי האָט דערלעבט אסתר'ען חתונה מאַכען. זלאַטע טאַנצט אַ פּרייליכס, העפעט און דרעהט זיך, די הענד פאָדבאָקאָס און דאָס כנים שיינט איהר, ווי, געווענהליך, אַ מחותנת'טע, בשעת זי מאַכט חתונה דאָס ערשטע קינד. אויף איהר קוקענדיג, האַפּען זיך יענטעל מיט בריי-נען פאר די הענד (ביז אהער האַבען די צוויי שוועסטער נישט

— ווי לאנג שמיסט מען איהם! ער פארשטעהט מעהר פון א מירטען. אז איהר וועט איבערלאזען די שוואצע מיהל, רב לייוער, מענט איהר אייך הייסען געבען א הוספה, נישקשה, ער איז נישט קראנק. שוין אלל-צייט, דער וועג איז, מחילה, געדרופעט. איך האב מורא, אז איהר וועט האבען איין איבערשלאג, רב לייוער, ווארום איך זעה, אייערער, יענער וואס אויפ'ן דראגזשיק, מאכט מיר עפס לעמעל. נו, פאָהרט-זשע געזונטערהייד, רב לייוער, און פאר-פיהרט מיר נישט מיין מאָהאָריטש, וואָרום גאָט איז גאָט און בראַנ-פען איז בראַנפען, פארשטעהט איהר מיך... בואזיטע זדראווע, פא-ניטשו! — האָט דער יאמפעלער בעל-עגלה א מאַך געטהאָן צום פארשויןדעל, אַרונטערהויבענדיג דאָס היטעל.

ארויספאָהרענדיג פון קאשפערעוו און נעמענדיג זיך אויפ'ן מא-זעפּעווקער שליאַך, האָט לייוער בעל-עגלה א פרעג געטהאָן ביי זיין פארשויןדעל, צי איז ער ניט פון דער סעמענאָריע? מחמת פאר-איאָהרען אין דער צייט האָט ער אויך געפיהרט צוויי פארשויןדלעך, פאניטשלעך פון דער סעמענאָריע, זעהר וואוילע מענשען. פלוצים הערט לייוער פון דער קעלני, ווי עמיצער מאכט צו איהם אויף אידיש:

— איהר האָט מיך גאָר נישט דערקענט, רב לייוער?

לייוער בעל-עגלה איז שיער פון דער קעלני אַראָפּגעפאלען פאר זרעק: ער האָט זיך גענומען אַרומקוקען אויף אלע זייטען, גע-חאפט א קוק אונטער'ן וואָגען, פערריסען דעם קאָפּ אַרויף, און האָט גאָרנישט געקאָנט פערשטעהן, פון וואָנען געהט עס דאָס קול?

— רב לייוער! הא-חא-חא! איהר האָט מיך גאָר נישט דער-קענט? קוקט זיך גאָר גוט איין! — מאכט צו איהם נאָך א מאָל דאָס פארשויןדעל און צעלאכט זיך אויף א קול. לייוער בעל-עגלה איז געוואָרען אויסער זיך; ער האָט אָפּגעשטעלט די פערדלעך און האָט זיך גענומען בעטראַכטען דאָס פארשויןדעל זיינס, אויסשטע-לענדיג אויף איהם א פאָר אויגען.

XXVIII.

א יאמפעלער בעל-עגלה גיט-איבער
לייזערען א משונה-מאדנע פארשוינדעל.

זינט לייזער דער בעל-עגלה פיהרט פארשוינען פון מאזעפעווקע
קיין קאשפערעוון און פון קאשפערעוון קיין מאזעפעווקע, האט זיך
איהם נאך ניט געטראפן אזא גילדען פארשוינדעל, ווי גאט האט
איהם צוגעשיקט איינמאל ארום חצי-אלול דורך א יאמפעלער
בעל-עגלה, ספאסיבע איהם. שמירענדיג דעם וואָגען, האט איהם
לייזער צוגעזאגט ברענגען קיין מאזעפעווקע פארפריה, נאך איידער
די זון וועט זיך זעצען; ער מעג זיך פערלאָזען אויף זיינע פערד-
לעך, פאנקעווען זיי וועט ער אויך ניט, וואָרום וויבאלד מע בעדארף
פאָהרען גיך, איז דאָך קיין תירוץ ניט.

— דאָליבוג, פאניטשו, טאָ פראוודא יעסט! — האט איהם
פאטאקעוועט דער יאמפעלער בעל-עגלה, אויסשמועסענדיג זיך
מיט'ן פארשוינדעל אויף פויליש, און האט טאקס באַלד אַ מאַך גע-
טהאָן צו לייזערען שוין אויף אידיש:

— וואָס טויג מיר מעשיות, רב לייזער, איך האָב אייך גאָר
דער'הרג'עט מיט אַ קניש — אַ גוט העכטעל! איהר וועט פון איהם,
נישקשה, הנאה האָבען. ביי די לייט איז דאָס קערבעל אַ ממזר.
וואו דערטאָפ איך אזא סטים אויך צוריקוועגס, רב לייזער?

— יהודי בלא! צו וואָס טויג דאָס דבר'ען! — האט איהם
לייזער אָפגעענטפערט אויף לשון-קודש.

— וואָס איז דען, רב לייזער?

— וואָס איז דען? דו זעהסט דאָך, ווי דער אדון שמייכלט,
ווי אַ פגר אומגעוואָשען; טאָמער איז ער מכין כל דבור?

— אזעלכע ממזרים, זאָג איך דיר, וואָס מע קרינט זיי נאָר ניט, מע זאָל אויספאָהרען די גאנצע וועלט: זיי קאָנען דיר פארדרעהען דעם גרעסטען סוחר, זיי פארשאַלאָמאָנען דעם קאָפּ אזוי, אז דו וועסט בלייבען פריטשמעליעט, פארצאָמט — נישט רעכטס, נישט לינקס! ערנער פון די ציגיינער, איך זאָל אזוי גליקליך זיין, אז זיי זענען ערנער טויענער מאָל פון די ציגיינער! ... וויאָ, אַ פגירה זאָל אויף אייך קומען, חלירעם מיינע! האָבער ווילט זיך אייך? מיינע צרות וועל איך געבען מיט'ן דלות אַ צונאָב, ברענען זאָל די פעל אייערע!

— וואָס זשע מאַכט דאָרטען אונזער שכנה, זלאָטע די צעלני-קערין? — פרענט יוסילע, און דאָס האַרץ קלאָפט איהם.
— וואָס זאָל זי מאַכען? — ענטפערט לייווער. — זי מאַכט חתונה.

— וואָס הייסט זי מאַכט חתונה? וועמען מאַכט זי חתונה?
— די מאַכטער מאַכט זי חתונה.
— די מאַכטער? — פרענט יוסילע און טהוט זיך אַ וואָרף צו לייווערען. — וואו? וואָס? ווען?
— זי מאַכט חתונה די מאַכטער איהרע, — ענטפערט לייווער — ווי אזוי הייסט זי דאָרטען? איך האָב שוין פאָרגעסען, ווי אזוי זי הייסט: דער קאָשפערעווער יריד מיט די מעקלערס האָבען מיר אזוי דעם קאָפּ דערשלאָגען, אז פון דאָנען אַהין פאָרגעס איך... שרפה'נען זאָלען די ביינער אייערע, פגירות מיינע, וויאָ!
— אסתר הייסט זי. נו? האָט זי חתונה? וואו? ווען?
פאר וועמען?

— פאר... ווי אזוי רופט מען איהם, אָט דעם חמן דעם פראָ-צענטניק, ווייסט דער רוח די נשמה זיינע?
— יענקעל מאיר-פיני'ס? בערעל משה-ליפּע'ס? איצעל אברהם'ס? שמחה'דין? געצעל-מנשה?
— ניין! — זאָגט לייווער, קראַצענדיג זיך מיט דער בייטש ביי דער פאָטילעצע. — אַך, ווי אזוי הייסט ער, צורנאָלדי רוחות?

— האָטש נעמט שינדט מיר די פעל, הרג'עט מיך דאָ אויפ'ן אָרט, — זאָגט לייווער — געדענק איך ניט! עפּים זענט איהר מיר יאָ קענטליך און ניט קענטליך. זענט איהר טשאַסאַם מנשה דעם זיינערמאַכער'ס שוואַגער'ס?

— וואָסער זיינערמאַכער? וואָסער שוואַגער'ס? איך בין שמואליק דעם חזו'ס זוהנדעל, יוסילע בין איך, יוסילע סאָלאָווי.

— אַ-אַ-... וואָס-זשע מאַכסט דו גוטס? נאָ דיר אַפּ שלום! און איך, בהמה, שטעה, ווי אַ טעלעצע, און קוק און קוק — אָט אַ קאָפּ! וואָס-זשע מאַכסט דו עפּים? וויאָ, וויאָ, אָדלערס מיינע! הויבט פיסלעך, פגירות מיינע! אַ גאָסט, אַ גאָסט! סטייטש, אַ גאָסט! ביזט דו דאָס שמואליק'ס זוהנדעל? מע זאָל מיר אַראָפּ-נעמען די פעל, וואָלט איך נישט געוואָלט, אַז דו ביזט אַ אידיש קינד. טראָגסט לאַנגע האָר, האָב איך געמיינט, אַז דו ביזט פון דער סעמענאַרע. ביזט דו דאָס יוסילע סאָלאָווי, הייסט דאָס? נורו! מעהר מע לעבט, מעהר עסט מען! איך געדענק נאָך דאָס דאוונען דיינס אין דער קאַלטער שוהל. אַיי, יוסילע! און איך, בהמה בצורת פערד, שטעה און קוק, האָטש מאַהל מיך אויס! איך ווייס זעהר? ער זאָגט אַ פאַניטשעל, לאָז זיין אַ פאַניטשעל. געה ריכט זיך אויף אַ שלאַק! אַיי, יוסילע! וויאָ, מיינע ציטעריגע! וויאָ-וויאָ, פגירות איינע!

לייווער בעל-עגלה און יוסילע סאָלאָווי האָבען זיך ביידע דער-פריירט, מחיה געווען איינס מיט'ן אַנדערען. יוסילע איז אַרויף צו לייווערען אויף דער קעלני און האָט ביי איהם אויסגעפרעגט אַלס-דינג, וואָס אין דער היים טהוט זיך, נישט דורכגעלאָזט קיינעם. לייווער האָט אויף אַלסדינג געענטפערט אַלץ וואָס ער ווייסט, נישט פערלייקענט קיין זאך; אפילו פון די פריהעריגע פערדלעך זיינע, וואָס ער האָט אויסגעביטען אין קאַשפערעו אויפ'ן יריד און האָט זיך דוקא אָפגענאַרט, מחמת די פערדמעקלערס דאָרט זענען גרויסע מאַשעניקעס...

רעל האָט איהר, אַפי פאָהרט ניכער: איך דאַרף, פאַרשטעהט איהר מיך, וואָס ניכער.

— מהסתם ווילסט דו ספיעשען וואָס ניכער? האָסט דאָס ביי מיר אויך גע'פועל'ט... וויאָ, מיינע אָדלערס! נאָך אַ פינפערעל, אייננעזונקען זאָלט איהר ווערען! פאַשאַל! פאַשאַל! ס'וועט זיין רייע-כט!

לייזער שמייסט די פערדלעך, קאַראַדאַשעט זיי די פעל, טיילט זיי איין שטעקענס גענוג און קאַראַניעט בשעת מעשה דעם קאַשפער רעווער יריר מיט די דאָרטיגע פערדמעקלערס, און יוסילע ליגט אין ביידעל מיט ביידע הענד אונטער'ן קאַפּ, שטאַרק פערטיעפט אין זיינע מחשבות, און הערט גאָר נישט לייזער'ס קללות, מיט לייזער'ס פויפּען, מיט לייזער'ס טרייבען די פערדלעך געשמאַק, מיט לייזער'ס צווינגען אויף זיין בויך-שטימע עפּים אַ טרויעריג ליעדעל, אָהן איין אָנהויב און אָהן אַ סוף.

מחשבות, געדאַנקען, חלומות, — דאָס האָט יוסילע סאַלאַווי געהאַט, ווי מיר ווייסען שוין, נאָך פון קינדווייז אָן. ער האָט תמיד ליעב געהאַט צו פליהען אין הימעל אַריין, פאַנטאַזיערען, פאַרשטעלען זיך גילדענע בערג, אַרויסרייסענדיג זיך קוים מיט צרות פון באַרדיטשעוו אויף עטליכע טעג און פאַהרענדיג אַהיים, האָט ער זיך פאַרגעשטעלט, ווי אזוי ער וועט אַריינפאַהרען אין שטאָדט און קיין נער וועט איהם נישט דערקענען. ער וועט זיך הייסען צופיהרען צו שמואליק דעם חזנ'ס שטיבעל. שמואליק וועט איהם אָנקוקען פערוואונדערט: „וועמען דאַרפט איהר האָבען?“ — וועט ער איהם פרעגען. — „האָסט מיך ניט דערקענט, טאַטע? דאָס בין איך!“ — וועט ער איהם ענטפערען, פאַלענדיג דעם טאַטען אויפ'ן האַלז. נאָכדעם וועט ווערען אַ ליאַרעם: „יוסילע איז געקומען!“ זיין שטיפּמאַמע, די חזנ'טע, וועט געוויס וועלען פערדיענען אַ מצוה, וועט זי לויפּען אָנזאָגען זאָטען מיט אַסתר'ען אַ בשורה: „איהר ווייסט, וואָס פאַר אַ גאַסט מיר האָבען? אונזער יוסילע איז געקומען!“ נאָר יוסילע וועט זי ניט לאָזען לויפּען. ער וויל בעסער אַליין

בראש לינט ער מיר אויף דער צונג! ער איז רייך, צו-נאָלדי
שוואַרצע יאָהר, אָנגעשטאָפּט מיט געלט. אַ גראַבער איז ער, אַ בעז-
דיטניק, זיין שטוב איז די דריטע פונ'ם נייעם בית-המדרש, אויב
דו ווייסט.

— אפשר אַלטער פעסי'ם?

— אַלטער, אַלטער, אַ מיתה מהומה זאָל אויף אייך קומען!
אַלטער, אַלטער!

— נו, האָט זי חתונה פאַר דעם אַלטערען, רב לייזער? וואו?
ווען? ווי אַרום?

— איך ווייס ווי אַרום? צי דאָ אַרומער, צי דאָרט אַרום? איך
האָב געהערט, אַז ער נעמט זי. למאי איך האָב געהערט, אַז דו
האָסט חתונה געהאַט און ביזט גאָר גליקליך? איז דאָס אמת,
יוסילע-סערדצע? וויאָ, פגירות, האָב אייך אַכציג שוואַרצע יאָהר!
ווי מיינסט דו, מיר וועלען היינט האָבען אַ ליכטיגע נאַכט? ס'איז
אפילו חצי אַלול, האָ? גאָט זאָל געבען, מיר זאָלען האָטש קאָנען
איינפאָהרען ביז טאָג צו דער געמויערטער קרעטשמע.

— וואָס הייסט ביז טאָג, רב לייזער? איהר האָט דאָך מיר
צוגעזאָגט ברענגען מיך אויף ביינאַכט קיין מאַזעפעווקע, — וואָס
הייסט דאָס, רב לייזער?

— איך האָב צוגעזאָגט? דאָכט זיך, דו זעהסט אַליין, מע
שטעהט ניט; מע פאָהרט, דאָכט זיך, כסדר?

— טרייבט זשע טאָקי אונטער, רב לייזער, די פערדלעך, לאָזען
זיי געהן אַ ביסעל גיכער, איך בעט אייך.

— אַ ביסעל גיכער? איהר קומט, אַפנים, פונ'ם גיכען לאַגער,
יונגערמאַן? עס איז גרינג צו זאָגען יענעם, ער זאָל לויפּען אַ ביסעל
גיכער! איך וואָלט אַ בעלן געווען, דו זאָלסט זיין אַ פערדעל, און
זעהען, ווי אזוי וואָלסט דו געפּלויגען אַרויף אַ באַרג.

— וואָסער אַרויף אַ באַרג? מע זעהט נאָך גאָר קיין באַרג
נישט! איהר האָט ביי מיר, רב לייזער, נאָך אַ דרייערעל, אַ פינפער-

דאָס געלר איהרם? יוסילע וועט איהר דערצעהלען, ווי אזוי ער האָט געליטען, וואָס ער האָט איבערגעטרעגן אין דעם חורש; ווי אזוי עס איז איהם אָנגעקומען שווער זיך אַרויסצורייסען אַהיים; ווי אזוי פערעלע האָט נאָר געוואָלט פאָהרען מיט איהר אינאיינעם, ניט אנדערש; ווי אזוי ער האָט זי קוים אַיינגעבעטען, געוויינט פאַר איהר, זי זאָל איהם לאָזען אַליין; ווי אזוי עס איז איהם נמאס דאָס לעבען, ענג, דושנע, פוסט און פינסטער די גאַנצע וועלט; ווי אזוי דאָס האַרץ ציהט איהם אַהיים, צו איהר, צו אסתר'ען, און צוליעב איהר איז ער גרייט אויף אַלסדינג, אפילו שטאַרבען! און לאָז זי וויסען אַלץ און לאָז זי זאָגען, וואָס צו טהון, וועט ער טהון. ער וועט זי פאָלגען אַלץ, וואָס זי וועט איהם הייסען. צוליעב איהר איז ער גרייט אין פייער און אין וואַסער, אַנטלויפען מיט איהר אין עק וועלט אַריין אפילו!...

און יוסילע הויבט אָן צו פאַנטאַזירען, ווי אזוי ער אַנטלויפט מיט אסתר'ען אין עק וועלט אַריין... ער ווערד אַנשלאָפען ביי'ם יאַמפּעלער בעל-עגלה אויפ'ן וואָגען און חאַפּט זיך אויף ערשט דע-מאָלט, ווען מע פאָהרט אַריין קיין קאַשפּערעוו, און ביידע בעלי-עגלות בעגעגענען זיך. פון לייווערען דערהערט יוסילע אַ פינסטערע, ביטערע בשורה, און זיין פאַנטאַזיע הויבט אָן צו אַרבייטען שוין נאָר אין אַיין אנדער זייט אַריין.

XXIX.

לייווער טרייבט די פערדלעך און ברענגט יוסילען אַהיים שוין שפעט אין דער נאַכט.

אנדערע מחשבות, אנדערע געדאַנקען האָבען זיך געפלאַנטעט ביי יוסילען אין קאָפּ, נאָכדעם ווי ער האָט דערהערט פון לייווערען

זיך דורכנעהן אהין און מאכען מיט זיי איין אויסרעד, ווי א ווילד-פרעמרער. ער וועט זיך שוין געפינען איין אויסרעד דאָרטען. ער וועט מאכען מיט זיי א שמועס וועגען יוסילע סאָלאָווי און דער ווייל קוקען אסתר'ען אין פנים אַרײַן, וואָס וועט זי זאָגען. נאָכדעם וועט ער זיך מיט א מאָל אַנטפלעקען פאַר זיי, ווי יוסף פאַר זיינע ברידער אין מצרים, און וועט זאָגען: "דאָס בין איך, יוסף!" אסתר וועט ווערען אָנגעצונדען, און עס וועלען זיך שטעלען טרערען ביי איהר אין די אויגען. נאָכדעם, אז ער וועט בלייבען מיט איהר אַליין, וועט ער איהר אויג אויף אויג אויסדערצעהלען אַלסדינג, וואָס ביי איהם אויפ'ן האַרצען טהוט זיך, אַלץ וואָס מיט איהם האָט זיך אָפגעטהאָן ביז אַהער. ער וועט פון איהר נישט לייענען נאָר נישט. ער וועט איהר אַלץ אויפדעקען, און אסתר וועט איהם מוחל זיין. ער וועט איהר דערצעהלען, ווי אַזוי ער האָט זיך די גאַנצע צייט געריסען אַהיים, נאָר גדליה באַס, ימח שמו, האָט איהם נישט דערלאָזט, געשלעפט איהם פון איין שטאָרט אין דער אַנדערער, אַלץ אָפגעגענדיג אויף שפעטער, אויף שפעטער! נאָכ-דעם, ווי אַזוי ער איז שוין גרייט געווען צו פאָהרען אַהיים, האָט זיך אונטערגעחאַפט דאָס אומגליק, פערעלע די דאַמע, און ער איז אַריינגעפאַלען אין דער נעץ, אין דער שאול תחתיה אַרײַן, אַרומ'קוקענדיג זיך שוין אַביסעל צו שפעט... ער ווייסט, ווי נאַריש ער האָט געטהאָן, ווי מיאוס ער האָט זיך בעגאַנגען אַקעגען אַלעמען, נישט אָנפֿרעגענדיג זיך ביי קיין עלטערע. אָפטהוון אַזא מעשה אָהן אַ טאַטען, אָהן אַ שום טאַלק! ער ווייסט דאָס גאַנץ גוט — נאָר וואָס קומט אַרויס, אז דער שכל קומט תמיד נאָך די יאָהרען? ער וועט נישט לייענען פאַר אסתר'ען, אז אַ ביסעל פערעלע מיט איהר שפיעלען און אַ ביסעל מיט איהר געלד האַבען איהם נאָר דעם קאַפ פערדרעהט, און ער פערשטעהט דאָס נאָר ניט, ווי אַזוי האָט ער נאָר געקאָנט פערגעסען אין זיינע לייעבע און טייערע? ווי אַזוי האָט ער נאָר געקאָנט פערבייטען אסתר'ען אויף פערעלען? און צוליעב וואָס? שוין-זשע צוליעב געלד? צו וואָס טויג איהם

יוסף ווערד אנשלאפען, און עס ווייזט זיך איהם אויס, אז ער איז נאך א קינד. ער געפינט זיך אין מאזעפעווקע ביי יענעם הויכען בארג, וואס פלעגט איהם קינדווייז אויסווייזען מורא'דיג הויך, כמעט ביז דער חמארע. דאָרטען אויפ'ן שפיץ באַרג — אזוי פלעגט מען דערצעהלען אין חדר — וואכסען טייערע שמעקענדיגע בשמים מיט אלערליי געווירצען, און עס ליגט דאָרט בעהאלטען, פערגרעכען אין א ווינקעלע, יענער אוצר, וואס מאזעפא האט איהם דאָרטען בעגראָבען, נישט אויסזאָגענדיג קיינעם דעם אָרט פון איהם. אויך איז דאָרט פארהאן א קריסטאָלענער פאלאץ, — אזוי האט ער געהערט אין חדר — און דאָרט אין פאלאץ זיצט א פערזינדיגמע בת-מלכה איינע אליין; אלע נאכט, ווען די לבנה געהט-אויף, הערט מען, ווי זי וויינט און רופט צו זיך מיט א טרויע-ריג קול פון א פוהאטש. און דעמאָלט איז א סכנה צו געהן איינער אליין אָהן א שומר... עס ווייזט זיך איהם אויס, אז ער קריכט אויפ'ן באַרג, ער קלעטערט, ער דראַפעט זיך העכער און העכער, און צום שפיץ באַרג איז נאך ווייט. ער הויבט-אָן צו קריכען אויף אלע פיער ניד-גיד, טאקי נאך ווי א שרעטעלע, ער פליהט אלץ העכער און העכער, און צום שפיץ באַרג איז נאך אלץ ווייט. ער האַפט א קוק אראָפּ און ווערד פערציטערט פאר שרעק, דערזעהענדיג, וואס פאר א מהלך רב ער איז שוין אָפגעגאָנגען — און צום שפיץ באַרג איז נאך אלץ ווייט. עס בעשלאָגט איהם א קאלטער שווייס, ער זעהט, ווי ווייט ער איז פערקראָכען. ער זעהט פאר זיך קיין לעבעדיגען מענשען, קיין הייזער, קיין ערד אפילו, נאָר באַרג און הימעל, הימעל און באַרג. ער פיהלט, ווי עס געהען איהם אויס די כוחות, עס ווערד איהם נישט גוט טאקי נאָר אויף חלש'ען...

ער האַפט זיך אויף און ווערד תיכף וויערער אנשלאָפען, און עס דאכט זיך איהם, ער איז אין א געדיכטען שאַטענדיגען וואַלד. ער ליגט אויסגעצויגען אויפ'ן גרינעם גראַז, אין איין האַנד האַלט ער א טעלערעל מיט שלח-מנות, מיט דער אַנדערער גלעט ער אסתר'ען איבער'ן קאָפּ, און אסתר זינגט איהם שטיל א לייערעל פון

די נומע בשורה, אז אסתר האָט חתונה פאר איין אנדערען. פאר אלטערען נאָך ! אלע זיינע פריהעריגע חלומות זענען מיט א מאָל אַוועק, פערשוואונדען געוואָרען. ער איז געוואָרען אַנגעצונדען אויף אלטערען, אויף זלאַטען און אויך אויף אסתר'ען ; אלע זענען אויס-געקומען ביי איהם משונה-ווילד, שולדיג אַרום-און-אַרום, חוץ ער אליין. עס איז איהם נאָך אויף די געדאַנקען נישט געקומען, ער זאָל זיך אַ פרעג טהון : אפשר איז ער דאָ דער גאַנצער חייב ? ער האָט שוין אַרויסגעקוקט די מינוט, די רגע, ער זאָל שוין דערלעבען קומען אַהיים. יעדע רגע איז איהם געווען אַ יאָהר.

— ס'איז נאָך ווייט ? — האָט ער אַ פרעג געטהאָן ביי לייווערען, אַרויסשטעקענדיג אויף אַ מינוט דעם קאַפּ פון בויד און אַנריהרענ-דיג איהם ביי דער האַנד.

לייווער האָט עפּים אַ מורקע געטהאָן אונטער דער נאָז און האָט אויסגעשפיגען, עס האָט אויסגעוויזען, אז לייווער איז געווען ניט אַזוי צופריעדען, וואָס מע האָט איהם איבערגעשלאָגען סאַמע אין בעסטען שלאָף. אויך די פערדלעך האָבען געהאַלטען אין מיטען דרימלען, געליאַמעוועט מיט די פיסלעך, זיך געמאַכט גלייך ווי זיי לויפן. אין דרויסען שמעקט שוין מיט אַלול-צייט, די זון האָלט ביי זעצען זיך. איין עק הימעל האָט זיך בעפאַרבט מיט אַ ברייטען רויטען פאַס, ווי מיט פלום צעגאַסען זיך איבער'ן גאַנצען מערב-זייט. אַ קיהל ווינטעלע פער'גנב'עט זיך צו יוסילען אין בויד אַריין, ריהרט איהם אָן ביי זיינע לאַנגע, געקרייזעלטע האַר, טהוט איהם אַ גלעט, אַ שמיר איבער'ן פנים. ער שפאַרט זיך אָן אין ביידעל און הויבט-אָן צו דרימלען. דאָס ווינטעלע בלאָזט, די בויד טרויערעלט זיך, די גלע-קעלעך קלינגען, די פערדלעך שמייסען מיט די ווידלען, און לייווער געהניצט, ציהט אַלץ דאָס אייגענע טרויעריגע ליעדעל, וואָס האָט ניט קיין אַנהויב און ניט קיין סוף, — און דאָס אַלץ וואַרפט-אָן אויף יוסילען נאָך אַ גרעסערע מרה-שחורה, און ער ווערט אַנשלאָפען.

אויף אייך, ווי איך האָב מיך דאָ אַ ביסעל אָנגעמאָרדעוועט! אפשר וואָלט געווען אַ סברה, זאָלסט זיך מטריח זיין אַ קאָפּעלע אַראָפּקריי-
כען און מוחל זיין אונטערגעהן אָט דאָ ביי דער זייט, טאָמער וועט
זיין פאָרט אַ ביסעל גרינגער פאר די פערדלעך, שרפה'נען זאָל
די פעל אייערע!

— אָבער ס'איז באַלד די שטאָרט, רב לייזער? — פרענט
יוסילע מיט אַ וויינענדיג קול.

— באַלד, באַלד, פארשטעהט זיך, באַלד. אָט דאָ נאָכ'ן באַרג
בלייבט איבער אַ שטיקעל זאמדיג אָרט, נאָכדעם אַ וועלדעל, נאָכ-
דעם וויעדער זאמד, און נאָכדעם געהט שוין אַ גלייכער וועג מיט'ן
פאָטשטאָווע טראַקט גלייך אין שטאָרט אַרין.

וואָס קאָן מען טהון? יוסילע נעמט זיך אָן מיט האַרץ און
געהט'נאָך נאָך דער בויד. דער קאָפּ איז איהם שווער, די פיס ברע-
כען איהם און אין האַלז פיהלט ער אַיין ענגשאַפט, די פערדלעך
נעבאָך שלעפען דעם וואָגען אַרויף אַ באַרג גאָר אָהן חשק. זיי וואָל-
טען זיך בפירוש אָפּגעשטעלט אַט-אָדאָ, גאָר נישט קוקענדיג אויף
לייזער'ס קללות, וואָס ער שיט אויף זיי; ער גיט זיי אָבער אָנצור-
הערעניש מיט דער בייטש, אַז מע דאַרף געהן ווייטער. די לבנה,
וואָס האָט זיך אויסגעשניטען פונ'ם עק הימעל, שוועבט אַלץ הע-
כער און העכער. דאָס ווינטעלע ווערט נאָך קיהלער, און יוסילע
געהט ביי'ם וואָגען נאָנץ געשמאַק, ווי אַ מענש, וואָס האָט אויף
זיך מקבל געווען דעם גלות...

— אַצינד קריך אַרין, זיי מוחל, צוריק אין וואָגען אַרין. —
זאָגט צו איהם לייזער, אָפּשטעלענדיג זיך אויף אַ מינוט. — עס
וועט גיט געדויערען אַפילו וואָס אַ טרונק וואַסער באַטרעפט, וועלען
מיר שוין זיין אין דערהיים.

אַ נייע נשמה האָט לייזער אַריינגעזעצט אין יוסילען מיט די
דאָזיגע עטליכע ווערטער. ער זאָל זיך גיט שעמען פאר זיך אַליין,
וואָלט ער איהם אַרומגעהאַפּט קושען, און האָטש עס האָט גע-

דער „יונגער נשמה“, איינס פון „גאלדענפאדעמ'ס“
ליערלעך, וואָס זיי פלעגן ביידע קינדווייז אָפּט זינגען:

„געשלאָפּען איז אַלעס, האַלבע נאָכט איז געווען,

עס האָט זיך קיין בריאה געריהרט.

די זילבערנע לבנה האָט זיך אַליין

צווישען די שטערנען שפּאַציערט“...

פלוצים דערזעהט ער פון דערווייטענס, ווי אַ גרויסע ווייסע קאָץ
גנב'עט זיך צו איהם. מיט איהרע גלאַטע פיס שטעלט זי שטילע
טריט און רוקט זיך צו צו איהם וואָס ווייטער אַלץ געהענטער און
געהענטער. זי געהט צו צו איהם גאַנץ געהענט און שטעקט איהם
אריין איהרע נעגל אין האַלז אַריין און הויבט איהם אָן צו דושען
און צו וואַרענען. ער פיהלט, ווי עס חאָרכעלט איהם אינוועניג אין
גאַרנעל, ער וויל שרייען און קאָן ניט. ער קוקט דער קאָץ אין די
אויגען אַריין, און עס דאַכט זיך איהם, אַז זי שמייכעלט. ער קוקט
זיך אַיין נאָך בעסער, און דערקענט אין איהר פערעלען... ער וויל
שרייען, און קאָן ניט... אַ מורא'דיגער, אַ שוואַרצער קודלאַטער
הונד שטעהט איבער איהם און סיפעט איהם און בייסט איהם. ער
קוקט זיך גוט אַיין און דערקענט אין איהם גדליה'ן... ער טהוט
זיך אַ ריס מיט אַלע כוחות און טהוט אַ געשריי ניט מיט זיין קול:
„אוי, טאַטע!“

— אוי, טאַטע! — שרייעט-אויס יוסילע אויף אַ קול און האַפּט
זיך אויף פונ'ם שלאָף ווי אַ צערלעכער. — טפורטפורט! וואו
זענען מיר, רב לייוער?

— וואו מיר זענען, פרעגסט דו? — ענטפערט איהם לייוער
מיט אַ ברוגז'דיג קול, געהענדיג שוין צופוס גלייך מיט די פערד-
לעך, שעלטענדיג זיי מיט טויטע קללות. — אַה, מיר זענען שוין
גאַנץ ווייט, אַ פגירה זאָל אויף אַייך קומען, חלירעס! שוין לאַנג
אריבערגעפאָהרען כמעט העכער אַ האַלבען באַרג, אַ מיתהפּאָהיבעל

דען שמיץ מיט די קעפ, ווי איינער רעדט? „אלטער נאָר! וואָס שמיסט דו אונז? מיר פערשטעהען אליין ווען מע בעדאָרף לוי-פען און ווען ניט“... מיט אַ הוק און מיט אַ טראַסס שטעלט זיך אָפּ לייזער'ס בויד נעבען שמואליק דעם חזנ'ס פענסטער, שיער נישט אַריינפאָהרענדיג אַהין מיט'ן דישעל. יוסילע שפּרינגט-אַראָפּ און לויפט-צו צו דער שטוב. אין דער האַלב, וואָס שמואליק זיצט, איז שטאַק-פינסטער, און אויף דער טיר הענגט אַ שלאָס — אַ סימן, אַז מען איז ניטאָ אין דערהיים. דערפאַר איז אין דער אַנדערער האַלב, דאָרט וואו זלאָטע די צעלניקערין וואָהנט, שטאַרק ליכטיג און פרעהליך. כליזמר שפּיעלען, און עס הערט זיך, ווי מע טאַנצט, מע טופּעט און מען שרייט: „שטאַרקער! שטאַרקער!“ ביי דער טיר איז אַיין ענגשאַפט פון דעם צונויפגעלאָפענעם פשוט'ען עולם, וואָס שטעהען, קנאַקען סעמיטשקעס און לאַכען. ער געהט-צו און טהוט אַ פרעג ביי דער צונויפגעלאָפענער חברה: וואָס איז דאָ אַזעלכעס?

— צע זשידיווסקע וויסיליע! — ענטפערען זיי איהם מיט אַ געלעכטער און ווייזען איהם אָן מיט די פינגער אַהין, אין שטוב אַריין. יוסילע שפּאַרט זיך דורך מיט ביידע עלענבויגענס, קומט אַריין אין שטוב אַריין און דערזעהט פאַר זיך אַ בילד, פון וועלכען עס ווערט איהם פינסטער אין די אויגען.

XXX.

בעל-כרחם זענען זיך אידען משמת, און יוסילע קומט-אָן אין דער רעכטער שמחה.

„על-כרחך, זאָנען אונזערע חכמים, אתה חי — מיט גוואַלד לעבסט דו!“ מיט גוואַלד קומט-אויס דער איד דאָס שטיקעל וועלט.

דויערט א סך מעהר „וואָס אַ טרונק וואָסער בעטרעפט“, פון דעסט-וועגען איז מען פֿאַרט אַמאָל געקומען קיין מאַזעפעווקע.

קינמאָל האָט נאָך יוסילע אַזוי ניט אָנגעקוועלט פון דער שטאָרט מאַזעפעווקע מיט איהר שמעקעדיגער בלאָטע און מיט איהרע קליינע, פינסטערע, פערשלאָפּענע שטיבלעך, ווי אַצינד. ער האָט זיך געפיהלט, ווי אַ שררה, וואָס פֿאַהרט אַרײַן צו זיך אין זיין גוטס, קלויבענדיג נחת פון איטליכס ברעקעלע. ער האָט שוין נישט געקאָנט איינזיצען אויפֿ'ן אָרט און האָט אַרויסגעשטעקט די נאָז פון בויד אַרויס, נאָר ער האָט זי געמוזט פערשטעלען מיט דער האַנד... ווי אַ קליין קינד, איז ער אונטערגעשפרונגען פֿאַר פרייד, רעדענדיג צו זיך אַליין: „אַט איז זלמן-אַלידעם-שוחט'ס שטוב! אַט איז צמח-דעם-נגיד'ס שטוב! אַט איז אַרקע-דעם-שוסטער'ס שטוב, און אַט זענען די קלייטען... שאַ! אָן איז די אַלטע קלויז און אָן איז זלאַטע'ס שטוב, וואו דער טאַטע זיצט... וואָס לייכט זיך עס דאָרטען, אוי? רב ליזער, טהוט נאָר אַ קוק, זייט מוחל, ווי עס איז ליכטיג דאָרט ביי אונז! אוי, וועה איז מיר! מיר דאַכט, עס נעצט?!

— ווער נעצט? וואָס נעצט? — האָט איהם ליזער געענט-פערט, טרייבענדיג די פערדלעך, ווי אַ רוצח. — עס הויבט אפילו ניט אָן צו נעצען! וואָס נאָך וועסט דו אויסטראַכטען?

— וואָס-זשע דען איז דאָרט אַזוי ליכטיג? שאַ, מיר דאַכט, אַז כל-יזמר שפיעלען? עס לאָזט זיך הערען דער פויק מיט די טאַ-צען! וואָס איז דאָס? אַ חתונה, צי וואָס? רב ליזער, איהר הערט אַ חתונה?

נאָר ליזער ענטפערט שוין מעהר ניט קיין וואָרט. ער שניידט און בראָקט די בירנע פערדלעך, וועלכע זענען שוין אַליין אויך צו-פריעדען, וואָס זיי האָבען זוכה געווען צו קומען אַהיים זיך שוין אַפרוהען אַ קאַפּ: גענוג אָנגעלאָפּען זיך! זיי פעררייסען די ווידר-לען און צעלאָזען זיך מיט די לעצטע כוחות, צושאָקלענדיג ביי יע-

חזן ביי אסתר'ען אויף דער חתונה. ווער עס האָט איהם נישט גע-
זעהען דעמאָלט, דער האָט גאָר קיין טרויעריגע סצענע אויף זיין לע-
בען נישט געזעהען. אוי, איז דאָס געווען אַ ביטערער טאָנץ!
שמואליקען האָט זיך נאָר געגלוסט וויינען פונ'ם ביסעל בראַנפּען,
וואָס מען האָט אין איהם אַריינגעגאָסען. ער איז געוואָרען נאָך
ערגער מרה-שחורה'דיג ווי פריהער. זלאָמען האָט דאָס פון דעסט-
וועגען זעהר הנאה געטהאָן, וואָס שמואליק טאַנצט אויך אין קאָהן
גלייך מיט איטליכען. דערזעהענדיג, ווי ער מאַכט אויך מיט די
פּיס, האָט זי זיך אָפּגעשטעלט דאָ, צווישען אַלע מאַנסבילען, וואָס
זענען געווען, מחילה, אין הוילע תּחתונים; נאָר נישקשה, אויף
אַ שמחה מאַכט נישט אויס, אָהן אַיין אומגליק. זלאָמע האָט זיך
אָפּגעשטעלט צופליעסקען און צווינגען שוין מיט אַ הייזעריג קול,
ווי געוועהנליך אַ מחותנת'טע:

קונעל הייסט דו,

אין אויווען שטעהסט דו,

און אין מויל צעגעהסט דו.

קונעל הייסט דו,

אין אויווען שטעהסט דו,

און אין מויל צעגעהסט דו...

עס איז שווער צו וויסען, צי פונ'ם טרינקען, צי פון די עטליכע
„גאַלקעס“, וואָס מע האָט איהם אַריינגעגאָסען מיט גוואָלד, צי
גלאַט אזוי פון זיך אַליין, — נאָר עס איז שמואליק דעם חזן מיט אַ
מאָל אָנגעקומען אזאָ קוראָזש אויף צו פרייליך זיין, אז ער האָט
זיך אוועקגעזעצט מיט די מחותנים, מיט רב קלמן שרדן אינמיטען,
טרינקען משקה, אָבער גאָר אויף הפקר, פערפייסענדיג בשעת מעשה
מיט זויערע אונערקעם — זעהר אַ טייערע סגולה פון שכרות. מע
האָט אזוי לאַנג געטרונקען משקה און פערביסען מיט זויערע אונגער-
קעם, ביז שמואליק האָט אַ קוק געטהאָן אויף רב קלמנ'ען און האָט
דערזעהען צוויי רב קלמנס מיט אַ מאָל; רב קלמן פון זיין זייט
האָט אויך געזעהען צוויי שמואליקס, און פון יעדער איינציגער זאָך

מיט גוואלד מאכט ער חתונה קינדער, מיט גוואלד פרעהט ער זיך. א איד, אז ער וויל זיך פרעהען, דאס הייסט, ארויסבעווייזען זיין שמחה, בעדארף ער זיך נעמען מיט גוואלד אנטהוין זיך א כח. "אי-דען, — שרייט ער דעמאלט — אידען, לאָמיר פרייליך זיין!" און מע נעמט זיך אלע צונויף און מע מאכט א כוסה, מיט גוואלד, וואָרום ניט אין דער טבע פונ'ם אידען איז א כוסה צו מאַכען. און ווער עס קאָן ניט טרינקען, גיסט מען איהם אַריין מיט גוואלד אין האַלז אַריין, דאָס הייסט אויף לשון-השכורים: "מע האַקט אַריין א גאַלעקע", און ער מוז פרייליך ווערען, האַטש עס ווילט זיך איהם ניט. ער מוז טאַנצען, האַטש עס טאַנצט זיך איהם ניט. א מחיה אַנצור-קוקען, ווי אידען קלויבען זיך צונויף אויף א שמחה און תיכף נאָך די ערשטע צוויי "גאַלעקעס" הויבט מען אָן צו פליעסעקען און צו זינגען:

לאָמיר טרינקען, חברה, וויין.

שניידען גאַלעקעס אין האַלז אַריין;

דער רבי האָט געהייסען פרייליך זיין

ביז'ן ווייסען טאָג אַריין!

און טאָקי באלד ווערד די קאפּאָטע אזוי שווער, אז מע מוז זי אַראָפּוואַרפען און בלייבען אין די הוילע תחתונים, מחילה, מיט'ן טלית-קטן, להבדיל, פון אויבען; עפּים טאַנצט זיך גאָר דעמאלט אַנדערש, און אלע אינאיינעם געהען זיי א קאָראָהאָר, צוהאַלטענדיג איינער דעם אַנדערען מיט דער האַנד. די כלי-זמר שפּיעלען שוין דעמאלט אַהן גאָטען, מע רייבט גלאַט אזוי אין דער וועלט אַריין. אידען טופּען און שפּרינגען, פּערוואַרפענדיג דעם קאָפּ אַרונטער, מיט פּערגלאַנצטע אויגען צו דער סטעלי, פונקט ווי מע וואָלט נאָך גע-האַלטען אין דאָוונען, ניט אין טאַנצען. און ווער עס שפּאַרט זיך אַיין און וויל נישט געהן טאַנצען, שלעפט מען איהם מיט גוואלד אין קאָהן אַריין און ער מוז טאַנצען, דאָס הייסט, דרעהען זיך און מאַכען מיט די פיס. אָט אזא מין טאַנץ איז געגאַנגען שמואליק דער

און רב קלמן שדכן קאן זיך אויך ניט איינהאלטען און בעווייזט זיינע קאמעדיאנטסקע שטיק: ער טהוט אָן אַ קליידעל און פער-שטעלט זיך פאר אַ קימפעטאָרין און בעווייזט זיינע אָנשטעלען... הכלל, מען איז זיך משמח ביי זלאַטע'ס טאָכטער אויף דער חתונה, און שמואל'ס הערט גאָר נישט אויף צו לאַכען, גיסענדיג איין גאלקע נאָך דער אַנדערער. פלוצים ווערד זלמן'בער דער שוחט פון אַ דייטש גאָר אַ חזן, און שמואל'ס מיט'ן איבעריגען עולם ווערען ביי איהם משוררים; זלמן'בער טהוט אָן אַ ווייסע שאל פאר אַ טלית און שטעלט זיך אַוועק ביי דער וואַנד זינגען מיט'ן טרויעריגען ניגון פון נעילה אויף אַ קול:

דו אַלטער,

דו קאַלטער,

אַז דו ווייסט ניט,

און קאָנסט ניט,

און טויגסט ניט, —

היינט וואָס-זשע נעמסט דו זיך אונטער?

און שמואל'ס, שמשון-יענקעל, רב קלמן און אלחנן דער שמש האַלטען איהם אונטער, ווי די משוררים, מאַכענדיג מיט ביידע הענד, און שרייען מיט מורא'דיגע קולות און מיט'ן נוסח פון נעילה:

אוי, אוי, אוי, אוי, אוי!

אי — אי!

און דער גאַנצער עולם קוועלט, ווערד צעשמאָלצען פאר געלעכ-טער.

יוסילע סאלאוווי שטעהט און בעטראַכט די דאָזיגע סצענע, זוכענדיג עמיצען מיט די אויגען. די, וואָס יוסילע האָט געוואַלט זעהען, זענען שוין נישט געווען... דער עולם איז געווען אַזוי פער-קלאַפּט, אַז קיינער האָט נישט בעמערקט יוסילען, ווי ער שטעהט

איז ביי זיי געוואָרען צוויי זאכען. דאָס האָט צוגעגעבן שמואליקען נאָך מעהר קוראָזש, און עס האָט זיך איהם גענלוסט נאָר לאַכען און גענוג. עס איז איהם אַלסדינג מיט אַ מאָל געוואָרען זעהר לעכער-ליך. ער האָט אַ קוס געטהאָן אויף זלאַטען, ווי זי זינגט „קונעל הייסט דו, אין אויווען שטעהסט דו“, און האָט זיך אזוי צעלאַכט, אַז זלאַטע האָט אויפגעהערט צו טאַנצען און צו זינגען. זי האָט עפּיס אַ מורקע געטהאָן זיך אונטער דער נאָז, און איז אָפּגעטראָטען אויף אַ זייט, און שמואליק האָט זיך אָנגעהאַפּט מיט ביידע הענד ביי'ם בויך און האָט זיך געקאַטשעט פאַר געלעכטער. אויף איהם קוקענדיג, האָבען רב קלמן מיט די מחותנים אויך געלאַכט, און עס איז באַמט געוואָרען איטליכען אזוי פרייליך אויפ'ן האַרצען, אַז מע האָט זיך געביטען מיט די היטלען און מיט די יאַרמעלקעס. זלמן'בער דער שוחט האָט ערגיץ געקריגען אַ קאַפעליש, דערצו האָט ער אונטערגעבונדען די קאַפּאַטע מיט אַ פאַסעקעל ביו'ן גאַרמעל, און די באָרד (זלמן'בער האָט די גרעסטע באָרד אין מאַזעפּעווקע) האָט ער פערבונדען מיט אַ פאַטשיילע, און איז געגאַנגען „אַ דייטש“, צוזינגענדיג דערביי:

זענען מיר דייטשען,

טרינקען מיר שנאַפּסען!

און שמואליק מיט רב קלמן'ען מיט די מחותנים ווערען צע-גאַנגען פאַר געלעכטער. ביז עס נעמט'אָן אַלחנן דעם שמש אויך אַ חשק צו בעווייזען זיינע שטיק, פערקאַטשעט ער די פאות אַרונ-טער די אוייהערען, בלאָזט אָן די באַקען און, גלאַנצענדיג מיט די אויגען, געהט ער „אַ פּאַני“, צוזינגענדיג אַ רוקיש לייערעל מיט'ן נוסח פון „היום תאמצנו“. און אויך שמשון'יענקעל דער טאַבאַטש-ניק קעהרט'איבער די וויעס פון די אויגען אַרויף, זעצט זיך אַוועק אויף דער ערד, און דרעהענדיג אַ ציצה פונ'ם טלית-קטן, זינגט ער אַ בעטלער:

„אַי, ביוו סאָבי סוויאַטעי לאַזאַר“...

XXXI.

שמואליק זאָנט שבע-ברכות מיט זעהר

א וויינענדיגער שטימע.

אויסגעשלייערט, ווי געוועהנליך א מחותנת'טע, איז זלאָטע געווען אויף מאָרגען צום שליערואַרמעס. אַרום איהר האָבען זיך אַרומגעדריעהט איהרע שוועסטער, בריינע און יענטעל, און נאָך וויי- בער מחותנת'טעס, אויך אויסגעשלייערט און אָנגעהאַן יום-טובֿ- דיג. פון די מאַנסבילען איז נאָך נישט געווען קיינער: די מחותנים זענען אַוועקגעגאַנגען אין שוהל אַריין דאווענען מיט'ן אַנדערען מנין, און די פרעמדע, די גערופענע, הייסט דאָס, האָבען זיך נישט געהאַפּט צו קומען אויפ'ן שליערואַרמעס. אַרויסגעהענדיג דער- ווייל אין מאַרק אַריין, טאָמער וועט מען עפּיס האַפּען, טאָמער וועט נאָט צושיקען עפּיס אַ פּערדיענסטעל. דער שמש מיט דער שמש'לינג, נישקשה, מענען קומען נאָך אַ מאָל רופען. נאָר די היימישע ווייב- זענען געקומען העלפּען גרייטען צום טיש, אָנשניידען לעקאָך און גלאָט אַזוי משמח זיין די כלל. און מחמת עס איז דאָך דאָ דער היימישער עולם אַליין, בעדאַרף מען נעמען צו שטיקלעך לעקאָך און טרינקען צו דער מחותנת'טע לחיים. די סאַרווערינס נעמען לע- קאָך און ווינשעווען זלאָטען מיט'ן גאַנצען האַרצען:

— לאָז נאָט געבען, זלאָטעניו, איהר זאָלט האָבען גרויס נחת אין אַייער טאָכטער, קיינמאָל פון קיין צער נישט וויסען, זי זאָל זיך מיט איהם עלטערען אין עושר און אין כבוד, און אס־רצה־השם, איבער־אַיִאָהר, אויפ'ן ברית, זאָלט איהר אונז ניט פאַרגעסען, זלאָט מעניו, מיר זענען, נישקשה, גוט אויפ'ן פאָטשאַטאָק: דאָרט, וואו מיר זענען אויף אַ חתונה, איז תמיד אויף איבער־אַיִאָהר אַ ברית; ס'איז אזא האַנט ביי אונז, אַ געבענטשטע האַנט...

זיך אזוי אין א ווינקעלע, אָנגעשפּאַרט ביי דער וואַנד, בעטראַכט
טענדיג יעדען בעזונדער. יוסילע האָט דערפיהלט, ווי עס קלאָפּען
איהם די שלויפּען אין קאָפּ, עס ברענט איהם דאָס פנים; די גאַנצע
שטוב דרעהט זיך איהם, ווי אַ ראָד; אין די אויגען שעמערירט און
פינקעלט איהם, ווי אַ רעגען פון קליינע גילרענע טראָפּען, און ער
פיהלט, ווי שאַרפע קאַצענע נעגעל שטעכען זיך איהם אַרײַן טיעף
אין גאַרנעל און דושען איהם, און וואַרגען איהם. יוסילע האַפט זיך
אָן ביי'ם האַלז און לויפט אַרויס אין דרויסען.

די נאַכט האָט אָנגעהויבן וואָס ווייטער פינסטערער צו ווערען.
קליינע שוואַרצע וואַלקענס האָבען אָנגעהויבן זיך אָנצורוקען אויפ'ן
הימל, אַרייַנשלינגענדיג אין זיך די לבנה און וויעדער אַרויסשפּיייענדיג
דיג זי. אַ קיהל אלול־ווינטעל האָט אונטערגעבלאָזען, אַ טרויעריג
הודיען, אַ וויינענדיג פייפּען האָט זיך געלאָזט הערען, ווי אין רעכט
מען אָסיען, און עס איז שוין געווען גאַנץ קיהל. גאָר יוסילען איז
געווען וואַרעם, אזוי וואַרעם, אַז ער האָט זיך געווישט מיט די פאַך
לעס דעם שווייס פונ'ם פנים און ער האָט געפיהלט, אַז עס ברענט
אויף איהם דאָס ליב. אין איין אָטעם איז ער געלאָפּען פון דער
חתונה, ער זאָל נישט הערען דאָס שפּיעלען פון די כליזמר, דאָס טאַנצן
צען מיט'ן זינגען, וואָס האָט אַרייַנגעגאַסען גיפט אין זיין האַרצען
אַריין, און געברענט און געבראָטען, ווי מיט אַ העליש פיער. יוסילע
איז געלאָפּען, און איהם האָט נאָכגעיאָגט דער וויינענדיגער ניגון פון
נעילה, מיט די פרייליכע ווערטער, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען
פון דאָרטען. יוסילע האָט זיך פערשטעלט די אויהערען, ער זאָל
נישט הערען דאָס זינגען, און איז געלאָפּען פון דאָרטען, ווי אַ
משונענער, גאָר אַליין נישט וויסענדיג וואוהין ער לויפט.

אָנווייזענדיג אויף דער כלה. — זי איז קלאָר, ווי געפאלענער שניי.
א ציערונג אַזעלכס אין שטוב צו האָבען. זאָגט שוין איהר אליין.
פרומע־שרה'ניו, זאָלט איהר מיר געזונט זיין!

פרומע־שרה'ניו איז בפירוש מסכים, אַז ס'איז טאָקי נאָר אַ
ציערונג אַזעלכס אין שטוב צו האָבען. וואָס שמועסט מען דאָ? און
דער עולם דערווייל הויבט זיך אָן צו וואַשען, איבערגעבענדיג איינס
דעם אַנדערען די גרויסע קופערנע קוואַרט מיט אויהערען און איבער
נעמענדיג איינס ביי דעם אַנדערען דעם גאָסען שוואַרצען האַגער
טוך. פלוצים קומט אַריין שמואליק דער חזן אין שטוב אַריין.

— ברוך־הבא, רב שמואליק! — זאָגט זלאָטע גאַנץ פריינד־
ליך. — וואָס עפּיס אַזוי שפּעט? געהט וואַשט זיך, זייט מוחל, און
זעצט זיך צום טיש. איהר האָט זיך גאָר פאַרגעסען, אַפּנים, אַז מע
באַדאַרף אייך האָבען צו שבע ברכות? וואו איז די חזנ'טע אייערע,
רב שמואליק? עפּיס זענט איהר מיר היינט זעהר צעפלאָכטען.
וואָס איז די מעשה?

— איך האָב אַ גאָסט, — מאַכט שמואליק מיט אַ זויערער
מינע, — אַ גאָסט האָב איך, מיינ זוהן איז געקומען צו פאָהרען.
— יוסילע?? — האָבען אַלע מיט אַ מאָל אויסגעשריגען. —
יוסילע איז דאָ? גאָט לייעב אייך מיט אייער גאָסט! וואַרזשע
איז ער?

— וואָס איז לשייך וואו? אין דערהיים איז ער. — ענטפערט
שמואליק, שטעהענדיג אויף איין אָרט. — ער האָט עפּיס קיין כח
ניט, געקומען צו פאָהרען איז ער נאָך געכטען ביינאָכט, נאָר אַהיים
איז ער געקומען ערשט פאַרטאָג, דאָס הייסט, מיט'ן טאָג גלייך
שוין. ער האָט, אַפּנים, געחאַפט אַ פאַרקיהלונג, מחמת ער קלאָגט
זיך אַלץ, אַז דער קאַפּ טהוט איהם וועה, אַצינד ליגט ער אין איין
העליש פייער, פאָכט מיט דער נשמה. מיר האָבען איהם שוין
געלעגט קאַלט וואַסער, געריבען די שלייפּען — עס העלפט ניט.

— אמן, הלאו! — האָט זיי זלאָטע געענטפערט מיט אַ פרוי-
מער מינע.

בריינע האָט אַ קוק געטהאָן אויף יענטלען, יענטעל אויף בריי-
נען, און זלאָטע אויף זיי ביידע. די דריי שוועסטער האָבען צוויי-
שען זיך גערעדט מיט'ן קוק מעהר ווי אנדערע מיט'ן מויל. מע האָט
זיך, נישקשה, גוט פערשטאַנען איינס דאָס אנדערע...
שפעטער האָבען זיך אָנגעהויבען צונויפקלויבען די בעלי-בתיים
און זעצען זיך אַרום טיש, נעמען צו ביסלעך בראָנפען און טרינקען
לחיים מיט'ן חתן, מיט זלאָטען און מיט די איבעריגע מחותנים און
מחותנת'טעס. אַלטער'ס פנים האָט געלויכטען און אַרויסגעשיינט
פון אונטער דעם נייעם סאַמעטענעם קארטוועל. ער האָט אויסגע-
זעהען ווי יונגער מיט עטליכע יאָהר, גאָר בחור'דיג... נישט אַזוי
איז אָבער געווען די כלה. אויסגעשלייערט און אָנגעטהאָן, ווי אַ
שענע פאַנגע, האָט אסתר אויסגעזעהען עפּיס נישט אַזוי פרייליך.
איהר פנים איז געווען שוין צו ווייס, אַ ביסעל געלבלויך, און קיין
איינציגען טראָפען בלוט האָט מען אין איהר נישט אַרויסגעזעהן.
איהרע שוואַרצע אויגען אונטער די לאַנגע ברעמען זענען אַצינד גע-
ווען אָהן אַ שום פייער, אָהן אַ שום גלאַנץ, און זיי זענען ביי איהר
גרעסער געוואָרען. די באַקען זענען איהר אַ ביסעל איינגעפאַלען.
דער נייער שלייער אויפ'ן קאָפּ איז ביי איהר געווען פערפוצט מיט
פערעל און דימענטען און האָט אויסגעזעהען אויף איהר ווי אַ קרוין,
און אין איהר טייער זיידען קלייד, מיט סאַמעט און מיט שמוק
אַרומגעפוצט און בעהאַנגען מיט ציערונג פון אויבען ביז אַראָפּ, —
האָט אסתר אויסגעזעהען אין דער מינוט ווי אַ פרינצעסין, אַ בת-
מלכה. די לעבעדיגע, די פרייליכע אסתר איז מיט אַ מאָל געוואָרען
אַזוי סטאַטעטשנע, אַזוי געלאַסען, אַזוי שטיל און ערנסט. „טאַקי
נאָר ווי אַ כלה“ — האָבען זיך געטראַכט די ווייבער, שפּיעגלענדיג
זיך אין איהר שען, ליכטיג פנים.

— וואָס פאַר אַ שענע פאַנגע דאָס איז, קיין ביזו אַינ זאָל
איהר נישט שאַרטען! — האָבען די ווייבער צווישען זיך געשמאַעסט.

זי האָט זיך פאַלד צוריק בעטראַכט: זי איז דאָך אַ כלה, אַ ווייבעל, אַיין אשת-איש! ... די מלחמה, וואָס אסתר איז אויסגעשטאַנען אין דער מינוט, איז געווען איבער אַלע מאָסען; עס האָבען זיך אין איהר געשלאָגען צוויי דעות, צוויי כחות: פון איין זייט דער שטן-מקטרג שטעהט און רעדט איהר אַיין: „נאַרישע אסתר! וואָס הערסטו דו זיי? יוסילע איז געקומען צו פאָהרען, ליגט קראַנק. ער קוקט אַוראָי אַרויס אויף דיר, און דו זיצסט דאָ, — צוליעב-וועמען? אַט פאַלג מיך, אסתר! ביזט יונג, ביזט שען, דאַרפסט לעבען, לעבען דאַרפסט דו, לעבען!“ ... און פון דער אַנדערער זייט הערט זי אַנדערע ווער-טער: „אַ אירישע טאָכטער? רב אברהמעל סלאַוויטער'ס איין איי-ניקעל? ליעבע? אַ כלה? הרי אַת מקודשת, פערבונדען, פער-קניפט, אַיין אשת-איש!“ ... און יענער, דער שטן-מקטרג, טהוט זיך זיינס: „ווער איז שולדיג? מע האָט דיך פערבונדען, געבונ-דען, געפענטעט. נאַרישקייטען! ביזט אַ מענש, דאַרפסט לעבען! פאַלג מיך, אסתר!“ ...

און אסתר זיצט ביים טיש סטאַטעשנע, ווי געוועהנליך אַ כלה צום שלייער-וואַרמעס; נאָך בלייב איז זי מורא'דיג, טוידט ווי די וואַנד, אָהן אַ טראָפען בלוט, און שיינט-אַרויס פונ'ם שלייער, און די ציערונג אויף איהר ליכט און פינקעלט און גיט איהר צו פיעל חן. און די ווייבער שפיעלען זיך אין איהר, קוועלען-אָן, קלויבען תענוג פון דער שענער, ליכטיגער, חנ'עוודיגער כלה.

טרויעריג, וויינענדיג איז געווען דאָס קול פון שמואליק דעם חזנ'ס „שבע-פרכות“, און עס האָט זיך אסתר'ען געראַכט, אַז דאָס קול זיינס געהט פון אונטער דער ערד, פון יענער וועלט. דאָס זענען געווען ביטערע שבע-פרכות. האַלטענדיג דעם כוס אין איין האַנד, מיט דער אַנדערער האַנד האַלטענדיג זיך ביים גאָרגעל, ווי דער שטייגער איז ביי די אַלטמאָדישע חזנים, און פערוואַרפענדיג דעם קאָפּ אַרויף, מיט צוגעמאַכטע אויגען, האָט זיך שמואליק געציקעלט, פערגאַנגען אויף זיין אַלטער אָנגעשפאַלטענער שטימע, מיט אַ וויי-

— שוויצען! — האָבען זיך אָפגערופען עטליכע מיט אַ מאָל. — די בעסטע רפואה איז אָפשוויצען. זיצט, רב שמואל'ליק, וואָס זענט איהר אזוי צעטראַגען? עס מאַכט זיך, אַ מענטש האַפט אַ ווינטעל. ער וועט, אסירצה-השם, זיין געזונט.

שמואל'ליק שטעלט זיך אַוועק מיט זלאָטען און דערצעהלט איהר עפּים. זלאָטע קוקט אויף אסתר'ען און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ. און אסתר האָט זיך בעדאַרפט אָננעמען מיט אַלע כוחות, זי זאָל נישט אַרונטערפאַלען אונטער'ן טיש, דערהערענדיג, אַז יוסילע איז דאָ. זי איז געווען שטאַרקער פון אייזען, אַז זי האָט זיך געקאָנט אַיינ-האַלטען און ניט אַרויסלויפען פונ'ם טיש מיט אַ נואַלד: „סטייטש, יוסילע?!" זי האָט נאָר אַ פרעג געטהאָן ביי שמואל'ליקען, און בשעת מעשה האָבען זיך איהרע אויגען אָנגעצונדען מיט זייער שטענדיג פּיערעל:

— אַליין איז ער געקומען?

— אַליין, — האָט שמואל'ליק געענטפערט, אַלץ שטעהענדיג, ווי אַ דער'הרג'עמער, געבען זלאָטען, נישט וויסענדיג וואָס צו טהון.

ווי אַיין אָפגעבריהטע פון אַ דונער, האָט זיך אסתר אויפגע-האַפט פונ'ם אָרט און האָט זיך אָבער באַלד צוריק אַנידערגעזעצט. עס האָט זי אַ טראָג געטהאָן אין דער לופטען און באַלד צוריק אָפגע-לאָזט, און זי איז געבליבען זיצען אויף איהר אָרט אויבענאָן טוירט ווי די לעהם, גלייך ווי עס וואָלטען איהר אין דער צייט אָפגעשטאַר-בען אַלע חושים. אסתר האָט אין דער איינער מינוט איבערגעלעבט אַ סך מעהר, ווי מע לעבט איבער אַ מאָל אין אַ גאַנץ יאָהר, אַ שלעכטע מחשבה איז איהר דורכגעלאָפען אין קאָפּ אויף אַ רגע; זי איז גרייט געווען זיך אויפחאַפען, איבערלאָזען דאָ דעם עולם, מיט דער חתונה, מיט אַלסדינג אַרום-און-אַרום, און אַריינלויפען צום חזן אין שטוב אַריין אַ קוק טהון אויף יוסילען. עס האָט זי געצוי-גען אַהין, ווי מיט צוואַנגען, געשלעפט, געריסען, אַהין, אַהין!... די דאָזיגע מחשבה האָט אָבער גערויערט נאָר אַ רגע, נישט מעהר.

בען נאך די היימישע לייט, די מחותנים און אויך רב קלמן שדכן. ווי געוועהנליך, נאך א חתונה, איז אין שטוב געווען א שטיקעל מיש-מאש מיט א גערודער: אויפ'ן לאנגען טיש זענען געשטאנען לעדיגע פלעשלעך, איבערגעקעהרטע גלעזלעך, שטיקלעך קוילעטש, אָפּגע-לעקטע פיינדלעך, און עטליכע בענק זענען געלעגען מיט די פיסלעך ארויף. א צוויי-דריי אַרעמע לייט, וואָס האָבען פערשפּעטיגט צום שליער-וואַרמעס, האָבען געהאַלטען ביים אויסלעקען די טעלער, רוקענדיג אין בוזעס אַרײַן די איבערגעבליבענע שטיקלעך קוילעטש, און די שמשים, וואָס האָבען שוין צום סוף געחאַפט אין איבעריגע כּוּסֶה, זענען געשטאַנען און האָבען זיך געטיילט מיט וייער רח"ש, וואָס איז זיי געפאַלען אין זייערע בידנע טעלערלעך פון די חתונה-לייט, נישט קוקענדיג דערויף, וואָס זלאַטע, בריינע און יענטעל האָ-בען זיי אונטערגעטריבען, זיי זאָלען שוין געהן געוונדערהייד, שוין צייט אויפראַמען, מאַכען אַ שטיקעל לאַד. מעהר פון אַלע איז גע-ווען פּערטאַרעראַמט זלאַטע, ווי געוועהנליך אַ מחותנת'טע; דאָס זיידענע טיכעל איז איהר געווען פערבונדען מיט ביידע עקען אַרונ-טער, דאָס פנים האָט איהר געפלאַמט און דאָס קול איז איהר געוואָ-רען אַזוי הייזעריג, אַז מע האָט קוים געהערט פון איהר אַ וואָרט. פון דעסמוועגען האָט זי ניט גערוהט, אַלץ אַרומגעפאַרקעוועט אַרום איטליכען בעזונדער, געפאַראַדקעוועט, געזעגענט זיך מיט איט-ליכען מיט די אויגען, ניט מיט'ן מויל, מחמת קיין ווערטער האָט מען פון איהר ניט געקאָנט הערען. בעטראַכטענדיג דעמאָלט זלאַטען, האָט מען געקאָנט מיינען, אַז זי האָט איבערגעקעהרט בערג און אָפּגעטהאָן מי יודע וואָס פאַר אַ גליקליכען עסק, גאָט ווייסט, אויב זלאַטע האָט זיך אַליין אָפּגעגעבען דין-וחשבון, וואָס זי האָט דאָ אויפגעטהאָן מיט איהר טאַכטער, מיט איהר איינציגער, טייערער און געטרייער טאַכטער, פאַר וועמען זי האָט זי אַוועקגעגעבען, פער-בונדען, פערקויפט אויף אייביג! וואו האָט דען זלאַטע צייט גע-האַט צו בעקלערען אַקוראַט, אַז אָט האָט מען געשמועסט מכּה אַ שידוך, אָט איז געווען דער קנס-מאַל און אָט די חתונה — אַ קליי-

נענדיג קול, אויסלאזענדיג דעם „משמח חתן עם הכלה“ אזוי טרויער-
 ריג. אז עס האָט צענומען דעם עולם. איטליכער איז געבליבען זי-
 צען פון דער שמחה פערזאָרגט, פערזאָגעלט און בעטריבט, אליין
 נישט וויסענדיג די סיבה פאַר וואָס... אזוי ווערען אירען פערזאָרגט
 אויפ'ן אָרט פון פרייליך זיין, משמח זיין דעם חתן מיט דער כלה, —
 רבוננו של עולם! וואָס ליגט דאָס אזעלכס אינ'ם אידישען זינגען
 מיט'ן אידישען שפיעלען, וואָס תמיד רופט דאָס אַרויס נאָר טרויער-
 ריגע מחשבות!...? און די ווייבער, שטעהענדיג ביי דער זייט
 און ענטפערענדיג „ברוך הוא וברוך שמו, אָמן“, האָבען געלאָזט אַ
 טרער, קוקענדיג אויף זלאָטען, ווי זי וויינט און קלאָגט. עס איז
 קיינעם קיין חרוש ניט, וואָס זלאָטע וויינט: אַלע ווייסען, נישקשה,
 דעם טעם פון חתונה מאַכען אַ קינד...

— פון דעסטוועגען, — זאָגען די ווייבער און רעדען זיך אליין
 אויס דאָס האַרץ — לאָז נאָט נעכען, מע זאָל חתונה מאַכען קינדער
 און דערלעבען געהן איינס צום אנדערן אויף שמחות!
 — אמן, הלואי! אמן, הלואי!

די ווייבער שטעהען-אויף, געזעגענען זיך אָפּ מיט דער מחותנת'—
 טע, קושען זיך מיט דער כלה, צוויינשעווענדיג איהר, זי זאָל
 דערלעבען ביי איהרע קינדער אויף שמחות, און אסתר קוקט אויף
 זיי ווי פערזאָנלעך; איהר קאָפּ און איהר האַרץ זענען ווייט פון
 דאָנען; זי וואָלט געהרען דערלעבען, אַלע זאָלען זיך צענעהן, זי
 זאָל בלייבען אליין און קאָנען זיך רעכט אויסוויינען האָטש, און דאָ
 די ווייבער קריכען קושען זיך און ווינשעווען איהר צו אַלדאָס גוטס.

נאָט האָט געהאָלפּען, דער פרעמדער עולם איז זיך שוין אַ ביי-
 סעל צעגאָנגען, און אסתר האָט געקאָנט אריינגעהן צו זיך אין אַל-
 קער אַרין און זיך אַפּרוהען פונ'ם טומעל, וואָס זי האָט איבערגע-
 לעבט אין דעם דאָזיגען טאָג. ביי זלאָטען אין שטוב זענען געבלי-

אריין אין די רעד און לאזט איהם מעהר נישט ארויסרעדען ווי דאָס געוועהנליכע וואָרט זיינס „וואָס איז שייך?“ און שלאָגט איהם איבער אינמיטען: „אַט דאָס איז דאָך טאַקע אינגאנצען דער פאַרדראָם אַט דאָס, — טענה'ט געפאַך רב קלמן, — איהר פאַרשטעהט אַיין עסק פאַרשטעהט איהר? מע שמועסט-אַפּ פּפּירוש שמועסט מען לכתחילה, ווי זאָגט ער, ס'זאָל זיין ווי געוואונשען, צום סוף נאָ דיר אַ האַרצוועהטיג נאָ דיר, מע זאָל נאָך דאַרפֿען רעדען מכח רח"ש זאָל מען, ובפרט — ע, רב אַלטער, לאָזט זשע זיך דיענען, רב אַלטער!“...

— שוין צייט מנחה דאוונען! — זאָגט משה-אַברהם, אַ קוק טהענדיג אין דרויסען אַרויס, וואו די זון האַלט ביי זעצען זיך, און געבענדיג אַ שמיר מיט'ן האַנד איבער'ן פענסטער, דער גאַנצער עולם שטעהט-אויף, מע גאַרטעלט זיך אַרום די קאַפּאַטעס מיט פאַטשיילעס און מע צעהלט, צי ס'איז דאָ אַ מנין אויף צו מאַכען אַ קדושה, דער חתן, שמואליק דער חזן, ביידע שוואַגערס משה-אַברהם און בייניש, די דריי מחותנים פון חתנ'ס צד, אַלטער'ס קרובים, רב קלמן שרכן און ביידע שמשים — אַקוראַט אַ מנין! מע וואַשט די הענד, מע זאָגט-אַפּ קטורת, אַשרי, און שמואליק שטעלט זיך אַוועק מיט'ן פנים צו דער וואַנד און הויבט-אַן אויף זיין פערדומפענער צעבראַכענער שטימע די שמונה-עשרה, און די ווייבער, זלאַמע, בריינע און יענטעל, הערען דערווייל אַ קדושה, גלייך ווי געפונען... אויך אסתר, דערהערענדיג פון איהר חדר שמואליק'ס טרויעריג קול, געהט-צו צו דער טיר, שטעקט אַרויס דעם קאַפּ און דערזעהט, ווי די אידען און די ווייבער שפּרינגען „קדוש, קדוש, קדוש“ — בלייבט זי שטעהן, נישט וויסענדיג וואָס צו טהון: עפּיס איז זי שוין, דאַכט זיך, אויך אַ אידניע גלייך מיט אַלע, אויף איהר איז דאָך שוין אויך חל... בריינע ווינקט צו איהר פון דערווייטענס, בעווייזענדיג איהר מיט די פינגער אויפ'ן שטערן, אסתר פערשטעהט נישט, וואָס יענט וויל, און ווערד רויט, נאָך דער קדושה געהט צו איהר צו די

ניגקייט עפּים א חתונה פראווען? 1 זלאַטע בתיה דער האָרטאָוויי-
צע'ס וועט נישט מאַכען קיין חתונה ווי עפּים אַבי ווער; מע קומט
ניט אַרויס, ברוך-השם, ניט פון קיין שניידערס און ניט פון קיין
שוסטערס. און אז נאָט האָט זי געשמראָפּט און זי איז געבליבען
איין אלמנה, און איין אַרעמע דערצו, איז זי דאָך פאַרט עפּים
רב אַברהמעל סלאַוויטער'ס אַ שוור, היינט ווי געשיקט זיך עס,
אז איהר בתיחידה זאָל געהן צו דער חופּה נישט מיט קיין
זיידען קלייד, און ביי אסתר'ען אויף דער חתונה זאָל ניט זיין
קיין עולם מענשען אַרום טיש, אזוי אז די גאַנצע שטאָדט זאָל
טאַקי נאָכדעם רעדען פון דער חתונה? — „רבנו של עולם! —
קלערט זיך זלאַטע. — איך זאָל דערלעבען ביי מיינע קלענערע
קינדער נישט קיין ערגערע חתונה“...

און דאָרט, צווישען די מחותנים, איז אַ שטאַרקער שמועס,
עפּים אַ לאָדעניש, אַ פערלאָזעניש: רב קלמן שדכן האָט טענות
צום חתן, צו אַלטערען; רב קלמן רעדט מיט אַלע כלים, צו-
האַלטענדיג מיט איין האַנד משה-אַברהם דעם זאָליאָניק ביי דער
באָרד און מיט דער אַנדערער פערשטעלענדיג אַלטערען דאָס מויל,
ער זאָל ניט רעדען, אַלטער שוויצט, וויל עפּים זאָנען, און רב
קלמן לאָזט איהם ניט, „לאָזט זיך דיעגען, לאָזט זיך!“ — שרייט
ער, — „אָט קאָנטשע איך אָט, און נאָכדעם וועט איהר איך
רעדען וועט איהר!“ משה-אַברהם און בייניש (ביידע שוואַגערס)
און אויך אַ פאַר מחותנים פון חתנ'ס צו לעגען זיך אַריין, ווילען
געפינען אַ מיטעל אויף אויסצוגלייכען ביידע צדדים, נאָר ס'איז
אַרויסגעוואָרפען: אַלטער איז האָרט ווי שטאַל, לאָזט זיך ניט
בויגען אויף קיין פאַל, האָטש שנייד איהם, האָטש בראַק איהם!
„נח, זאָגט שוין איהר אַליין, רב שמואליק, איז דאָס אַ יושר איז
דאָס, אז מע זאָל אזוי אַכזושאָיען אַ שדכן זאָל מען, האָ?“
שמואליק דער חזן, וואָס זיצט ביי דער זייט בעטריבט, טרויעריג,
וויל אַודאי מיט אַלע מעגליכקייטען צוהעלפען רב קלמן'ען, מהיבא-
תיתי, אַ טובה טהון אַ אידען; נאָר רב קלמן אַליין פאַלט איהם

מאנסבילען זענען געשטאנען מיט'ן פנים צו דער וואנד שמונה-עשרה און געשאקעלט זיך אויף אלערליי אופנים. „מאמעניו, ליובעניו!“ — האָט זיך אסתר געטראכט אין האַרצען און איז געגאנגען פאמעליך, פיהלענדיג, ווי עס טראָגט זי אין דער לופטען.

ביי שמואליק דעם חזן אין שטוב איז געווען שוין שטאַק פינסטער, צווישען טאָג און נאַכט. קיין ליכט האָט מען נאָך ניט אָנגעצונדען. אין אַ ווינקעל, אויף אַ בעטעל, אונטערנעבעט און איבערגעדעקט מיט אַ סך קישענס, איז געלעגען יוסילע סאַלאַווי, און נעבען איהם אויף אַ בענקעל איז געזעסען די חזן'טע.

— שששא, ער שלאָפט! — האָט די חזן'טע געזאָגט, בשעת די ווייבער זענען מיט אַ גערעדעריי אַריינגעקומען צו איהר אין שטוב אַריין.

— ניין, איך שלאָף ניט! — האָט געזאָגט יוסילע און האָט זיך אויפגעזעצט אויפ'ן בעטעל, גלייך ווי דאָס האַרץ האָט איהם געזאָגט, אז דאָ ניט ווייט שטעהט אסתר.

— וואָס מאַכסט דו גוטס? — האָבען צו איהם אַלע דריי ווייבער מיט אַ כאָל געזאָגט מיט אַ ניגון, בעטראַכטענדיג איהם פון דער ווייטענס.

— מיר איז ניט באַשערט, אפנים, — האָט זיך אָנגערופען די חזן'טע צו זלאָטען, — זיין ביי אַיער אסתר'ען אויפ'ן שליער-וואַרמעס. געה דעכט זיך אויף אַזאָ שלאָק, נאָ דיר גאָר אַזעלכס, טאָמער איז קאַרג! קומט אַזאָ גאָסט, ווערד ער דיר גאָר פאַר-שלאָפט אינמיטען דרינען! זיצט, זלאָטעניו! בריינעסערדצע, יענטעל-קרוין, זיצט, זעצט זיך, זיצט! זיץ, אסתר'על, וואָס שטעהסט דו?

די ווייבער האָבען פריהער אַ ביסעל בעטראַכט יוסילען פון דערווייטענס, צוגעשאקעלט מיט'ן קאָפּ, גענעבען איטליכע

מוהמע בריינע און ווייזט איהר אן אויף די האָר — עס זעהט זיך אַרויס ביי איהר אַ האָר פון אונטער'ן טיכעל... אסתר האָט אַראָפּגעוואָרפּען דעם שלייער מיט דער גאַנצער ציערונג, אָנגעטהאָן אַ זיידען טיכעל אויפ'ן קאָפּ און איין אַנדער קליידעל אויף זיך — און אסתר דאָס מידעל איז געוואָרען אסתר דאָס ווייבעל... זי איז גאָר עפּים ווי קלענער געוואָרען און זיך איבערגעביטען גאָר אינגאַנצען. אויף איהר שען ליכטיג פנים האָט זיך מיט אַ מאָל אָנגערוקט אַ חמאַרע, און זי האָט אויסגעזעהען פון אונטער'ן טיכעל עלטער מיט עטליכע יאָהר; גאָר איהרע גלאַנצענדיגע אויגען האָבען אַרויסגעלויכטען פון דער פינסטער, ווי צוויי ליכטיגע שטערען אויפ'ן הימעל, און זי האָט אין דער מינוט אויסגעזעהען גאָר חנ'עוודיגער ווי פריהער.

— אויב דו ווילסט, — האָט צו איהר זלאָטע אַ זאָג געטהאָן אויף איהר היזערדיגער שטימע, — אויב דו האָסט צייט, קום אַריין צו דער חזנ'טע מבקר-חולה ויין יוסילען.

פּת אַ האַרמאַט ווען מע זאָל אויסשיסען, וואָלט זיך אסתר נישט בעדאַרפט אַזוי איבערשרעקען, ווי זי האָט זיך דערשראָקען פון די דאָזיגע עטליכע ווערטער. ערשט מיט איין מינוט פריהער האָט זי וועגען דעם גענוג געטראַכט, ווי אַזוי געפינט מען זיך איין אויסרעד אויף אַריינצוקומען צו דער חזנ'טע, אַ קוק טהון אויף יוסילען? און דאָ קומט פלוצים די מאַמע מיט אַזאַ גדולה! גאָר אסתר'ס פנים האָט נישט אַרויסגעוויזען, ווי דאָס האַרץ קלאָפט און צאָפּעלט ביי איהר אין דער ברוסט, טאַקי גאָר אויף אַרויסצושפּרינגען. זי האָט געענטפערט דער מאַמען גאַנץ רוהיג און שטיל: „נו, קום, אויב דו ווילסט"... און אין האַרצען האָט זי געוואָלט אַרויפּפאַלען דער מאַמען אויפ'ן האַלז און אויסקושען איהר אַלע גליעדער. „מאַמעניו, האַרצעניו, טייערע, טייערע מאַמע!" — אַזוי האָט זיך געטראַכט אסתר און איז פאַוואָלינקע דורכגעגאַנגען מיט אַלע ווייבער איבער דער „זאָל", וואו די

מױל. אסתר פון איהר זייט איז געבליבען שמעהן. בעטראכט איהם א היבשע וויילע פון דערווייטענס, און ערשט נאכדעם, אז די ווייבער האָבען זיך שטאַרק פעררעדט אין זייערע ענינים, איז אסתר צוגעגאנגען נאָהענט צום בעט און האָט צום ערשטען איהם א פרעג געטהאָן:

— וואָס מאַכסט דו עפּים?

די דאָזיגע עטליכע ווערטער זענען געזאָגט געוואָרען אזוי ווייך, אזוי אמת געטריי, מיט אזוי פיעל ליעבשאפט, ווי טאַקי נאָר א שוועסטער קאָן זאָגען צו איין אייגענעם ברודער. יוסילע האָט איהר דערויף נישט געענטפערט גאָרנישט, נאָר זיין קוק, זיין ביטער שמייכעלע, האָבען איהר געזאָגט גענוג. זי איז צור געגאָנגען צו איהם נאָך געהענטער און, גלייך ווי עס וואָלט צווישען זיי שוין געווען אָפּגערעדט פון פריהער, האָט זי זיך אנירעגעזעצט געבען איהם אויפ'ן בענקעל, וואו פריהער איז געזעסען די תנ"כ'ס.

אסתר'ען האָט זיך אויסגעוויזען, אז יוסילע'ס אויגען זענען גרעסער געוואָרען און קוקען אויף איהר עפּים ווילד, נישט אזוי פריינדליך, ווי אַמאָל.

— וואָס זשע מאַכסט דו? — האָט זי איהם א פרעג געטהאָן נאָך אַ מאָל.

— איי, אסתר! — האָט ער איהר געענטפערט, אָנגעמענדיג זיך מיט דער האַנד ביי'ם קאָפּ.

אין די צוויי ווערטער האָט זיך געלאָזט הערען אַ קלאָג פון אַ מענשען, וועלכען עס האָט געטראָפּען אַ גרויס אומגליק, אזא אומגליק, וואָס ניט מיט קיין ווערטער קאָן מען עס אַרויסגעבען. אסתר האָט געפיהלט, אז עס איז איהם שלעכט, נאָר אין וואָס די שלעכטיגקייט בעשטעהט — האָט זי ניט געוואוסט. ווען און

בעונתך ציין אנדער מין רפואה, וואס איז באמת א טייערע סגולה צו קאפוועהמיג, צו ברעכעניש, צו שטעכעניש און צו אלדאס ביז, און נאכדעם האט מען זיך אוועקגעזעצט ביים פענסטער אויף דער באַנק, און ס'איז גיך פערבונדען געוואָרען צווישען די ווייבער א ווארעמער שמועס, געוועהנליך, וועגען דער חתונה, וועגען דער חופה־וועטשערע, וועגען דעם שליער־ווארעם, וועגען דעם דרשה־געשאַנק, וואס איז געפאלען פון חתנים צו און פון כלה'ס צו. און האַטש זלאַטע איז געווען הייזער, ווי די וואַנד, נאָר גערעדט האָט זי מיט פייער, דאָס איבעריגע דערמאָכט מיט די הענט, געבראַכען זיך די פינגער אויף דעם, וואָס פרומע־שרה — מאַחלט אַיך פרומע־שרה! איהר קענט פרומע־שרה? — איז פרומע־שרה א בעלנ'טע געווען צו זאָגען, אז ביי איהר קלענערער טאכטער אויף דער חתונה איז געווען צוויי מאָל אזוי פיעל עולם, און דרשה־געשאַנק, זאָגט זי, איז געפאלען נאָר תרפ"ט אלפים! נו, פרעג איך אַיך, ווי אזוי האַלט מען דאָס אויס?

— וואָס טויג אַיך, זלאַטעניו, פרומע־שרה'ס רעד? איך וועל אַיך בעסער דערצעהלען, וואָס ציפה־דייזעל דערצעהלט פון איהר מיינעקע היינט; רבונר־של־עולם, וואו איך האָב ערגיץ א שונא, טאָטעניו!...

וואָס הייסער ווערד דער שמועס צווישען די פיער ווייבער אלץ מעהר אינטערעסאַנט און אלץ הייסער, אזוי לאַנג, ביז מע פערגעסט כמעט אָנ'ם חולה, אָן יוסילען, יוסילע זיצט אויפ'ן בעטעל, מיט א האַנדטוך דעם קאָפּ פערבונדען, אָהן א היטעל; פון אונטער'ן האַנדטוך הענגען אַראָפּ זיינע לאַנגע געקרייזעלטע האָר; דאָס פנים איז ביי איהם טוידט, א ביסעל געלבלעך, נאָר די אויגען ברענען מיט זייער שטענדיגען גלאַנץ. דערווענדיג אסתר'ען אַריינגעהן, איז ער גרייט געווען אַראָפּצושפּרינגען פונ'ם בעט, נאָר ער איז עפּיס ווי צוגעקאוועט געוואָרען צום אָרט, פער־גליווערט געוואָרען, נישט צו קאָנען אַרויסלאָזען א וואָרט פונ'ם

דאָ צייט. מע וועט אונז נאָכפאָהרען? ווער הערט זיי? אוי, לאָמיר נאָר אַרויספאָהרען פון דאָנען, זענען מיר פריי, און נאָכדעם וועט שוין זיין דעכט! איך וועל דיך אַוועקפיהרען ווייט-ווייט פון דאָנען, און דו וועסט זיין מיינע, אויף אייביג מיינע, מיינע! אסתר! אוי, אסתר, אסתר!

אסתר האָט קיין צייט ניט געהאַט אפילו אויף צו בעקלערען די דאָזיגע לעצטע ווערטער אַקוראַט. עס האָט זי עפּים ווי צור געצויגען צו איהם אַ שרעקליכער כח, און זי איז גרייט געווען אין דער מינוט זיך אַ וואָרף טהון צו איהם אין די הענד אַריין און אַנטלויפען מיט איהם אין עק וועלט אַריין. יענער פיינער יונג, דער שטן, האָט זיך וויעדער פערשטעלט פאַר איהר אין אַ געשטאַלט פון אַ גוטען מלאך, אַ מליץ-יושר, און האָט איהר וויעדער גענומען אַינרוימען אַ סוד אויפ'ן אויהער: „נאַרישע, נאַרישע אסתר! אַט האָסט דו דיר דיין גליק פאַר דייע דיינע אויגען, דיין מזל איז ביי דיר אַצינד אין די הענד! נעם קלויב דיר אויס איינס פון די ביידע: אָדער אַ לעבען ווי אין גן-עדן, אַ זיס לעבען, אַ גוט לעבען, אין דער גרויסער פרייער וועלט, מיט אַ לעבען, אַ גוטען פריינד, מיט איהם, מיט יוסילען, אויף תמיד, אויף אייביג... אָדער אַ וויסט פינסטער לעבען אַט דאָ, אין דער בלאַטע, מיט אַט דעם גראַבען, אַט דעם פאַסקורניאַק, מיט אַלטערען, — נאַרישע, נאַרישע אסתר!“... דער גוטער נפש, דער שטן, מיט זיינע זיסע-רעדעלעך, פון איין זייט, און יוסילע מיט זיינע פייעריגע אויגען, מיט זיינע ברענענדיגע ווערטער, פון דער אַנדערער זייט, האָבען כמעט איבערגערעדט אסתר'ען, כמעט גע'פועל'ט. נאָך קיינמאָל האָט זיך איהר אַזוי ניט געוואָלט לעבען און גליקליך זיין, ווי אין די דאָזיגע עטליכע מינוט. נאָך קיינמאָל האָט די וועלט ביי איהר ניט געהאַט אַזאַ חן, ווי אַצינד. אסתר האָט געציטערט מיט אַלע אברים. זי איז גרייט געווען צו לויפען אין דער וועלט אַריין, צו פליהען אין הימעל אַריין, צו פאַלען אין דער שאַל תחתיה אַריין, פערלאָזען, פערגעסען אַלעמען און

ווי אזוי דאָס האָט זיך געטראָפּען — געדענקט אסתר ניט, נאָר
 איהר האַנד האָט זיך געפונען אין זיין האַנד. עס האָט זי
 געבריהט, ווי מיט פייער, און עס האָט זיך איהר געדאַכט, אז
 דאָס גאַנצע לייב ברענט אויף איהר. עס האָט זי ווי צוגעצויגען
 צו איהם, צוגעשלעפט ווי אַ מאַנעט, און וויעדער אַ שלעכטע
 מחשבה איז איהר דורכגעפלויען אין קאָפּ; עס האָבען זיך
 וויעדער געראַנגעלט אין איהר יענע צוויי כחות: פון איין זייט
 דער שטן-מקטרג האָט איהר איינגעדרימט אַ סוד אין אויהער, אז
 איצט איז נאָך דאָ צייט, זי קאָן נאָך גליקליך זיין, זי איז יונג
 און געזונד און פריש, זי טאָר זיך ניט בערגאַבען, זי דאַרף לעבען,
 לעבען, לעבען! און פון דער אַנדערער זייט הערט זי איין אַנדער
 קול: „אַ ווייבעל, אַ כלה, ערשט פון דער חופה, זלאַטע'ס
 טאָכטער, אשת-איש, אַנטלויף!“ — און איהר האַנד איז אַלץ
 אין זיין האַנד, און עס ברייט זי, עס ברייט זי, ווי מיט פייער...
 ביי יוסילען האָט זיך מיט אַ מאָל אויפגעבונדען די צונג, און
 ער האָט זיך צערערט; ער האָט גערעדט, ווי מע זאָגט, פאַר
 פייער און פאַר וואַסער; און אַלץ עפּים אזוי אויסגעמישט,
 פערזאָפּט איינס פאַר דאָס אַנדערע, עס האָט זיך כמעט נישט
 געקלעפט אַ וואָרט צו אַ וואָרט, און אַלע מינוט האָט ער זיך גע-
 האַפּט מיט דער האַנד ביי'ם קאָפּ. פלוצים האָט זיך איהם דאָס
 פנים ווי אָנגעצונדען, די אויגען צעברענט, דעם האַנדטוך פונ'ם
 קאָפּ האָט ער אַראָפּגעוואָרפּען, זיך צוגערוקט צו אסתר'ען נאָך
 געהענטער און האָט צו איהר געזאָגט מיט היץ, נאָר גאַנץ שטיל,
 אזוי אז מע זאָל ניט דערהערען:

— ס'איז בלאָטע, אסתר, דו ביזט געבונדען, צי איך בין
 געבונדען! נאָרישקייטען, אסתר, כלעבען, נאָרישקייטען! זיי
 זאָגען, זיי זאָגען, איך ביי קראַנק; ווער קראַנק? זאָג מיר נאָר
 איין וואָרט, אז דו ביזט מרוצה, אזוי שטעה איך אויף און ווער
 געזונט און פאַהר-אוועק מיט דיר פון דאָנען, פון דעם וויסטען
 מאַזעפּעווקע! דו פאָלג מיך, לאָמיר פאַררעדן, כל זמן ס'איז נאָך

פאלענעם און האָט איהם נישט געוואָלט אויסציהען די האַנד אייפֿ-
צוהויפּען איהם. עס האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אז ער זיצט
אַלץ אין דער אייגענער פּאָזע וואָס פריהער, מיט אויסגעשטערקטע
הענד צו איהר, און זיינע טרויעריגע רעד קלינגען נאָך אין איהרע
אויהערען: „אוי, אסתר, אסתר!“... זי פלייבט שטעהן אויף אַ
רגע ביי דער טיר. יענע שלעכטע מחשבה פליהט שוין וויעדער
דורך ביי איהר אין קאָפּ; יענער גוטער פאַרשויף וואַכסט שוין
וויעדער אַינס פאַר איהרע אויגען מיט זיינע זיסע רעדעלעך:
„צוריק, אסתר, צוריק, אָט אויף דער מינוט שטעהט די וועלט!
איין וואָרט, ענד איינס, איין וואָרט, געהצו און זאָג איהם דאָס
איינע וואָרט, — זענט איהר ביידע גליקליך!“... — — — „מיט'ן
קאָפּ אין דר'ערד, דו אַשמדאי!“ — ענטפערט אין איהר איין
אינוועניגסטער קול. — געה, ווייטער, האָסט נישט געטראָפּען דעם
אָרט! אַ אירישע טאָכטער טהוט דאָס נישט! אַ אירישע
טאָכטער וועט נאָכער אַ כפרה זיין, אַ קרבן פאַר פרעמדע זינד,
איידער אָפּטהון אזא מעשה, מיט אַ... און נאָך איין אשת-איש
דערצו! אַנטלויף, אסתר, אַנטלויף!“... אסתר טהוט זיך אָן
אַ כח, מיט נואַלד רייסט זי זיך אויס פונ'ם „ניטגוטענ'ס“ הענד
און געהט נאָך דער מאַמען צו זיך אַהיים.

דורכגעהענדיג דורך דער „זאַל“, האָט זי געטראָפּען דעם
נאַנצען פריהעריגען עולם ויצען ביי'ם טיש און טענה'ן איבער
אַלטערען.

— טהו אַ קוק, — האָט זיך אָנגערופּען איינער פון חתנ'ס
צד, אָנווייזענדיג אויף אסתר'ען מיט די אויגען. — טהו אַ קוק,
אַלטער, איבער וואָסער אַ סחורה דו דינגסט זיך נאָך אויף אַזעלכע
פופציג ווערימיגע שמאַרדאָווענצעס!

ווי אויף הייסע קויהלען איז אסתר איבערגעלאָפּען דורך דער
„זאַל“, האָט זיך אַריינגעהאַפּט צו זיך אין אַלסערעל אַייין, און

אלץ אויף דער וועלט — אבי מיט איהם, מיט יוסילען! ... און יוסילע האט נישט אויפגעהערט צו רעדען איבער איהר וואס ווייטער מיט מעהר היץ. זיינע אויגען האבען זי געברענגט, דורכ-געשטאכען דורך און דורך. „אוי, אסתר, אסתר!“ — האט ער אויסגעשריגען, אבער אזוי שטיל, כמעט געשעפטשעט. — „אוי, אסתר! אסתר!“ און האט זיך אָנגעבויען צו איהר, אויס-געצויגען ביידע הענד און זי געוואלט אַרומנעמען. אסתר האט איהם דערפיהלט אזוי נאָהענט נעבען זיך, אז זי האט זיך אַ וואָרף געטהאָן צוריק, אויפגעהאפט זיך פונ'ם בענקעל און נישט ווילענדיג זיך אַ חאַפ געטהאָן מיט דער האַנד ביי'ם קאָפּ, ביי'ם צוגעדעקטען קאָפּ. ... ווי אַ חלום, ווי אַ בליץ, איז אַנטלאָפּען פון איהר יענע שלעכטע מחשבה, און אסתר דאָס ווייבעל, אסתר די אידישע טאָכטער איז איהר וויעדער אויסגעוואַכסען פאַר די אויגען, און זי האט דערזעהען נעבען זיך די מאַמע...

— געהען מיר? — האט צו איהר געזאָגט זלאַטע. — מיר האָבען זיך דאָס אַ ביסעל פאַררעדט אָט דאָ! ניט אומזיסט זאָגט מען אויף אונז, אז מיר האָבען אין זיך נייען מאָס רעד.

פאַר'ן אוועקגאַנג האט זלאַטע געגעבען דער חזוֹנ'טע נאָך עטליכע רפואות פונ'ם חול'ה'ס וועגען, און בריינע פון איהר זייט האט געזאָגט, אז מע זאָל קאָנען אויספיהרען, אז שכנא דער שוחט זאָל נאָך היינט קאָנען אָפּשפרעכען איין עין-הרע, וואָלט געווען גאָר איין אַנטיק אין דער וועלט.

שטעהענדיג שוין ביי דער טיר, האט אסתר אויסגערעדעט נאָך אַ מאָל דעם קאָפּ אַהין, וואו יוסילע איז געזעסען אויפ'ן בעט, און עס האט זיך איהר אויסגעוויזען פון דערווייטענס, אז זי זעהט דאָס פייערעל פון זיינע אויגען, וואָס קוקען אויף איהר ווי מיט גרויס רחמנות. עס האט זיך אין איהר אַ ריהר געקאָנן דאָס האַרץ, עס האט זיך אין איהר דערוועקט אַ נייער מין געפיהל, אַ געפיהל פון אַ מענשען, וואָס האט געזעהען אַ גע-

אַט דאָ מיט אונז, נאַרעלע! און ער אויף אַ קול: „אַסתר'ען! נישט מיר אָפּ מיין אסתר'ען! וואָס לאָזט איהר זי אָפּ אַליין אין וואַלד? דאָרט איז דאָ אַ הונט!“... און איין אַנדערס מאָל פלעגט ער זיך צעווינגען אויף אַ קול, מאַכען חזנישע שטיק, פעררייסען דעם קאָפּ צו דער סטעלי און זאָגען: „איהר הערט, איהר הערט, ווי מע שפיעלט אין קאָסטיאָל? אין קאָסטיאָל שפיעלט מען גוט, מחיה נפשות, אַי-אַי-איי!“ און דערפֿי זיך וואַרפען און צאָפֿלען, נאָר נישט צום אויסצושטעהן. טאָקי נאָר אַ טאַטע איז אימשטאַנד איבערצוטראָגען די צרות, וואָס שמואליק האָט איבערגעטראָגען פֿון זיין זוהן אין די דאָזיגע דריי וואָכען. ער איז נישט געשלאָפֿען קיין נעכט, כסדר געזעסען נעבען איהם, געלעגט איהם אַיז צום קאָפּ, דער רופּא, יודעל דאָקטאָר, אַ גרויסער מומחה אין מאַזעפֿעווקע, האָט געזאָגט, אַז ס'איז אַ מין פייער ביי איהם אין קאָפּ, „וואָספּאַליעניע מאָזנאָ“ רופּט זיך דאָס אָן בלשון הדאָקטאָריע, און ס'איז, זאָגט ער, אַ מסוכן חולאת. וואָס האָט שמואליק נישט געטהאָן? געפּאַסט, געזאַנגען אויפֿ'ן הייליגען אָרט צו זעלדען אויפֿ'ן קבר, עטליכע מאָל בעשטעלט אין שוהל אַ מנין, מע זאָל זאָגען תהלים, ביז גאָט האָט איהם געהאַלפֿען, די שלאָפֿקייט האָט זיך איבערגענומען, און יודעל דאָקטאָר האָט געזאָגט, אַז וויבאַלד ער איז דאָס איבערגעקומען, איז ער שוין אַ מענש, העכער האַלב אויף דער וועלט, פאַר שמחה האָט זיך שמואליק צעוויינט, ווי אַ קליין סינר, און אויף איהם קוקענדיג — אַלע אין שטוב; עס איז געוואָרען אַ יללה, ווי ביי איין אומגליק חלילה. אסתר, וואָס פלעגט קומען עטליכע מאָל אין טאָג געוואָהר ווערען צו דעם חולה, דערזעהענדיג יוסילען זיצען אין בעט, האָט זי זיך אויך נישט געקאַנט אַיינהאַלטען, און עס האָבען זיך איהר אַ גאָס געטהאָן די טרערען מיט אַ מאָל, האָטש דאָס פנים האָט ביי איהר געלאָכט... אסתר פלעגט זיך אַרויסהאַפען אַלע מאָל צו דער מאַמע, געוואָהר ווערען צו די קינדער, איהרע ברידערלעך כלומרשט, און זיך אַרייַנגב'ענען צו

דאָרט, אויף איהר בעט, גאָנץ טיעף מיט'ן פנים אין קישען, אויף
א קלאָרווייס ציכעל, האָט זיך דורך הייסע-הייסע טרערען אויס-
געגאָסען אַ ריין, לויטער האַרץ פון אַ ריינער, איין עהרליכער, נאָר
איין אומגליקליכער, זעהר איין אומגליקליכער, אידישער טאָכטער.

.
.

XXXII.

יוסילע סאָלאָווי נעפינט זיך אין אַ שענעם
אופן, און לייווער בעל-עגלה שמועסט
זיך אויס ווי אַ פילאָזאָף.

דריי וואָכען, שווערע, מורא'דיגע, האָט יוסילע סאָלאָווי
איבערגעלעבט, ליגענדיג אויפ'ן קראַנקען בעט. מע האָט זיך שוין
נאָר ניט גערעכט, אז ער זאָל בלייבען לעבען. שמואליק האָט
דאָס נאָר נישט געקאָנט פערשטעהן, וואו נעמט זיך עס ביי אַ
מענשען אזא כח אזוי פיעל וועהטיגען איבערצומראַגען און אזוי
פיעל אויסשרייען, וויפיעל יוסילע האָט אויסגעשריגען. „נעמט
זי צו פון מיר, די קאץ! — האָט ער גענוואָלדעוועט. — איהר
זעהט זי דען ניט? זי קריכט צו מיר און וויל מיך אָנגעמען
ביי'ם גאָרגעל און דערשטיקען, דערוואַרגען מיך!“ איין אנדערס
מאָל הויבט ער גאָר אָן צו שרייען: „גיט מיר אַפּ מיין אסת'ר'ען,
זי איז מינע!“ שמואליק פלעגט איהם ענטפערען דערויף:
„וואָס שרייט דו, נארעלע? אַט איז זי דאָך, אסת'ר. זי שטעהט

אָט אזוי באַדאַרף זיין אַ ווייבעלע דריי וואָכען נאָך דער חתונה.
פיינטשיק, אָט אזוי, אָט אזוי!

אסתר האָט אָפּגעהאַפּט דעם וואַרמעס, געזעסען די גאַנצע
צייט ווי אויף שפּילקעס, זיך וואַרענדיג מיט יעדען ביסען, און
האָט קוים דערלעבט די מינוט, די רגע, וואָס זי האָט זיך געקאַנט
ארויסחאַפּען פון דערהיים. זינט יוסילע האָט אויפגעלעבט, זיך
אויפגעזעצט אויפ'ן בעטעל, איז מען שוין פון איהם נישט אָפּ-
געטראָטען אויף קיין מינוט. גוטע פריינד האָבען זיך צונויפ-
געקלויבען אַרום זיין בעט און מע האָט איהם אויסגעפרעגט, גי-
אזוי פיהלט ער זיך אַצינד אין זיינע קרעפטען? וואָס האָט ער
אזוי גערעדט, געפלאַפּעלט די גאַנצע צייט? וואָס האָט זיך איהם
אויסגעוויזען אזעלכעס, וואָס ער האָט אַלץ געשמועסט פון
פייגעלעך, פון קאָסטיאָלען, פון קאַרעטעס, פון הינד און פון קעץ
וכדומה? וואָס איז די מעשה?... יוסילע האָט אָבער נישט
געענטפערט קיינעם אַ וואָרט; עפּיס איז ער געווען שטאַרק מרה-
שחור'דיג, און די אויגען זיינע האָבען עפּיס געקוקט מיט אַ
משונה טומפּיגען קוק...

— לאָזט איהם צורוה! — האָט זיך יודעל דאָקטאָר צע-
בייזערט און צעטריבען דעם עולם. לאָזט איהם צורוה! ער
באַדאַרף האָבען „ספּאָקאָיסטווע“, און איהר דולט איהם דעם
ספּאַרעק.

— וואָס־זשע טהוט מען איהם דאָ אזעלכס? מע פרעגט
איהם אַ צוויי ווערטער, איז איין אומגליק אַ גרויסער?

— עס איז דיר אָבער איין אַנטיק מיט אַ אידען! — זאָגט
יודעל דאָקטאָר שוין אין כעס. — האָסט דו געהערט איין אַקציע?
מע זאָגט אייך, אז ער באַדאַרף איצטער האָבען ספּאָקאָיסטווע,
ווי אַ קימפּעטאָרין נעפּריטשקאָס. רעדען וועט איהר מיט איהם
שפּעטער. איהר גיט איהם בעסער עפּיס אין מויל אַריין, אַ
גלעזעל טיי, אַ ביסעל יויך, אַ קאַפּ מילך, צי וואָס.

שמואל'ס דעם חזן אין שטוב אריין, ויצען עטליכע פינט, ביו אלטער פלעגט שיקען נאך איהר זי רופען אהיים. מיט וואָס פאַר אַ האַרץ אסתר איז געגאַנגען אַהיים — ווייסט נאָר איין גאָט דעם אמת. „אסתר'על, פאַר וואָס טרינקסט דו נישט? — האָט זיך אלטער צו איהר צוגעשמייכלט. — למאי עסט דו נישט, אסתר'על?" טאָג אַז זי פלעגט דערלעבען, איז זי געווען גליקליך, שוין נאָכער לויפּען אַהין, קומען און ווידער אַ מאָל לויפּען אַהין. „ביוט מיר עפּים זעהר איין אָפטער גאָסט ביי דער מאַמע, האַרצעלע!" — פלעגט איהר אלטער זאָגען מיט אַ ליעבליך שמייכלע, וואָס האָט זי געשניטען, ווי מיט אַ מעסער. — „איין אָפטער גאָסט, נשמה'לע, ווערד נמאס, חזר'על! אַ בעל־הבית טעלע באַדאַרף ויצען אינדערהיים, אַכטונג געבען, אַכטונג געבען!" נאָר אסתר'ען האָבען די ווערטער אפילו נישט אָנגעהויבען צו ריהרען. איהר קאָפּ איז די גאַנצע צייט געווען פערנומען נאָר מיט איין מחשבה — יוסילע; נאָר איין זאך האָט אסתר געוואָלט פון גאָט — יוסילע זאָל זיין געזונד! ויצענדיג שבת אין שוהל איבער דעם קרבן־מנחה, האָט אסתר בפירוש אין זינען געהאַט אויסבעטען ביי גאָט, מע זאָל איהם שענקען יאָהרען. ביינאָכט, ליגענדיג ביי זיך אויפ'ן בעט, האָט אסתר ניט איין מאָל געוויינט, געבעטען גאָט פאַר יוסילען: „געב איהם, גאָטעניו, כח! יאָהרען שענק איהם, רבנו־של־עולם, יאָהרען!"... און גאָט האָט צו געהערט דאָס געבעט פון אסתר'ען, און יוסילע איז איבערגעקומען, די שלאַפקייט האָט זיך איבערגענומען, און צו גאָט אַ האַפנונג, ער וועט, אסירצה־השם, זיין געזונד. אסתר האָט נישט געהאַט קיין ווערטער, ווי אזוי אָפצוראָנקען דעם רבנו־של־עולם פאַר זיין גרויס גענאָד, וואָס ער האָט דאָ געטהאָן. קומענדיג אַהיים, האָט זי אלטער דערזעהן, ווי זי שיינט און דאָס פנים לייכט איהר, — האָט ער זיך ממש מחיה געווען.

— אַט אזוי האָב איך ליעב, — האָט איהר אלטער געזאָגט, פערקוענדיג איהר אין פנים אריין מיט אַ ליעבליך שמייכלע, —

געהאט א קלער צו טהון וועגען עפּים אנדערש, א חוץ דעם, וואָס יוסילע איז קראַנק. איהר קאָפּ איז געווען פערנומען דערמיט נאָר: וואָס טהוט יוסילע? ווי אזוי געהט די שלאַפקייט? וואָס זאָגט עפּים יודעל דאָקטאָר? וויפּיעל גראַד הייז האָט ער? ווי-פּיעל טעג בעדאַרף נאָך געדויערען, ביז ער וועט אָנהויבען צו שוויצען? וכדומה אַזעלכע ענינים. מע קאָן זאָגען, אַז אסתר איז אין יענער צייט איבערגעגעבען געווען אינגאַנצען צו איין מחשבה: "יוסילע איז שלאַף" — און דאָס איז שוין געווען גענוג, עס זאָל אַרויסשטויסען פון איהר קאָפּ אַלע אַנדערע געדאַנקען, ובפרט אַז די מאַמע, די מוחמע, בריינע, די מוחמע יענטעל און פּיעל אַנדערע געניטע האָבען געשמועסט, אַז ער איז זעהר מסוכן, אַז באַס חלילה עס וועט ניט איבערברעכען צו דער צייט און ער וועט, חס ושלום, ניט אָפּשוויצען, איז ער אַ פער-פאַלענער... דערהערט אַזעלכע דבורים, האָט אסתר געפּיהלט, ווי עס ווערד איהר קאַלט אין אַלע אברים, אין האַרצען ווערד איהר משונה ענג און שווער און פינסטער אין די אויגען... און ווי גליקליך איז זי געווען, אַז זי האָט דערהערט, אַז דער חולה שוויצט שוין, דאַנקען גאָט! "נאָך אַ מין שוויצען!" — זאָגט יודעל דאָקטאָר. — אַ מין שוויצען! וואַרט-צו, איהר וועט ערשט זעהען, וואָס שוויצען הייסט! ביי מיר אַ חולה, אַז ער געהט נישט אָפּ מיט דריי עמער שווייס, הייסט דאָס נישט געשוויצט, פאַרשטעהט איהר מיר!" גאָט ווייסט, אויב יודעל דאָקטאָר האָט אַמאָל געהאַט אַזאַ אמת'ען גוטען פריינד, ווי אסתר איז איהם געווען אין יענער מינוט פאַר זיינע טייערע, זיסע ווערטער! און ווער שמועסט אַצינד, אַז יוסילע האָט זיך אויפגעזעצט און בעט שוין עסען! — אַ דאַנק דיר, אַ דאַנק דיר, גאָטעניו! — אַ דאַנק דיר, ליעבער, האַרציגער, געטרייער פאָטער!" ... פלוצים עפענט זיך די טיר צו זלאָטען אין שטוב אַריין און עס שטעקט זיך אַריין אַ קאָפּ פון אַ נקבה, פערפוצט מיט אַ מאָדנע היטעלע און מיט אַ וואואל איבערגעצויגען, און מאַכט אזוי:

„דער חולה בעט עס ען!“ — דאָס איז געווען פאר איטליכען אזא בשורה, אז אלע מיט אַ מאָל האָבען זיך אַ וואָרף געטהאָן: „וואָס גיט מען איהם אין מויל אַרײַן?“ די חזנ'טע איז אַוועקגעגאַנגען צו די שכנים, טאָמער וועט זי קאָנען לײהען ערגיץ אַ פערטעל עוף. שמואליק פון זיין זייט האָט גענומען אַרומלויפֿען איבער דער שטוב, זוכען עפֿים אַזעלכעס, וואָס מע זאָל קאָנען געבען דעם חולה אין מויל אַרײַן. און אסתר איז אַרײַנגעלאָפֿען צו זלאָטען און האָט אַלײן מיט איהרע הענד צעלעגט אַ פייערעל און צוגעשטעלט קאָכען אַ יאָכעל. שטעהענדיג אַזוי בײַם פריפעמשיק מיט צונויפֿגעלעגטע הענד אויפֿ'ן האַרצען און קוקענדיג אויפֿ'ן פייער, ווי עס ברענט, און צוהאַרבענדיג זיך צום טעפֿעל, ווי עס זידט, האָט זיך אסתר פערטראַכט און זי האָט זיך דערמאַנט, אז ערשט פריהער מיט אַ יאָהר צוויי-דריטע האָבען איז זי אויך געשטאַנען דאָ בײַ דעם פריפעמשיק, און דאָ בײַ דער זייט איז געשטאַנען יוסילע — וואָס פאַר אַ חילוק עס איז פון דעמאָלט ביז היינט! וויפֿיעל נייעס האָט זיך איבערגעטהאָן, וויפֿיעל וואַסערען זענען איבערגעלאָפֿען, וויפֿיעל יסורים, וויפֿיעל צרות, וויפֿיעל וועהטיגען איז זי אויסגעשטאַנען אין די דריט-האַלבען יאָהר! זי וואָלט זיך גערעכט, אַשטײַגער, דעמאָלט, ווען יוסילע האָט איבער איהר גערעדט. — אז זי וועט אַצינד זיין אַיין אַשט-איש, אַלטער'ס אַ ווייב? זי דערמאַנט זיך, ווי אַזוי יוסילע האָט זי דעמאָלט אָנגענומען בײַ דער האַנד, זי לאַנג-לאַנג גע-האַלטען און געקוועטשט, און די אויגען האָבען איהם געלאַנגט, געבלישטשעט דורך טרערען, און ער האָט איהר געשוואָרען, ער וועט אייביג-אייביג זיין דער אייגענער יוסילע וואָס תמיד!... „דער אייגענער וואָס תמיד? — קלערט זיך אַצינד אסתר. — נאָט ווייסט, נאָט ווייסט!“ אין דער גאַנצער צײַט, זינט יוסילע איז געקומען צו פאָהרען און איז געלעגען שלאָפֿן, האָט זיך אסתר אָט דאָ דאָס ערשטע מאָל גענומען בעטראַכטען יוסילע'ס חפציות מיט זײַנע אַלע גענג ביז אַהער. זי האָט גאָר קיין צײַט נישט

פינגער אונטער'ן נאָרנעל, אויפ'ן אלטען חזנ'ישען שטייגער, און דער נאָצנער עולם אַרום-און-אַרום שטעהט פּערגאַפּט, פּערציטערט, פּערשטוינט און צעמישט, נישט וויסענדיג וואָס דאָס בעטייט... דאָס זינגען יוסילע'ס איז משונה ווילד, מורא'דיג זיס און שרעקליך טרויעריג; עס לאָזט זיך הערען ווי מיט אַ זיפּן פונ'ם האַרצען, עס צעגעהט זיך אין אלע גליעדער און ריהרט אָן ביז דעם מאַרד פון די ביינער; עס האָט נישט קיין געשמאַלט, קיין סדר פון קיין זינגען, נאָר עס גיסען זיך גלאַט זעלמענע קולות, ניט קיין געווענהליכע, נאָר נישט קיין מענשליכע, נאָר צוקערזיסע, גלאַטע און ווייכע, נאָר ווילדע, משוגע'נע קולות. פלוצים לאָזט ער אויס מיט אַ מין שרעקליכען קרעה: „קראַ-רי-קו!!!“ און צעלאַכט זיך מיט אַזאָ ווילדען, הילכיגען „חא-חא-חא!“, אַז עס שטעלען זיך ביי איטליכען די האָר קאפּויר, און מע שטעהט, ווי געלעהמטע, קוקענדיג איינס אויפ'ס אַנדערע.

— אָ? זי איז דאָ, די קאָ! די קאָ!!! — שרייט אויס יוסילע, אָנווייזענדיג מיט דער האַנד אויף יענער נקבה (עס פער-שטעהט זיך, אַז דאָס איז געווען פּערעלע זיין ווייב). — איהר זעהט? זי איז שוין וויעדער דאָ! זי איז שוין וויעדער דאָ!!! האַפט זי! טרייבט זי! יאָגט זי!!! זי וויל מיך דערוואַרגען, דערשטיקען!!! וואָס שווייגט איהר? האַור-האַור-האַור!!!

און יוסילע שפּרינגט אַראָפּ אַ האַלבנאַקעטער פון בעט און וויל זיך לאָזען לויפּען צו פּערעלען, וואָס שטעהט הינטער אַסתר'ען און האַלט זיך אָן מיט ביידע הענד אין יענער'ס פלייצעס, און זיי ציטערען ביידע, ווי די לעמעלעך. יודעל דאָקטאָר לויפּט-צו צו איהם, נעמט איהם אָן פאַר ביידע הענד און וויל איהם צוריק אַנידערזעצען אויפ'ן בעט. נאָר יוסילע לאָזט זיך נישט, ער ראַנגעלט זיך מיט איהם און רייסט זיך אויס פון זיינע הענד, ער לויפּט-צו צו אַסתר'ען, האַפט-אויס ביי איהר פון די הענד דאָס טעפּעל זורדיגע יויך און גיסט-אויס אויף יודעל דאָקטאָר.

— דאָ ויצט שמואל'ס דער חזן?

— דאָ אין דער אנדערער האַלב. קומט, איך געה אויך
היין. — ענטפערט אסתר, און נעמט דאָס טעפּעל ווייך אין ביידע
הענד און געהט מיט איהר צו שמואל'סען.

— וואָס מאַכט ער, שמואל'ס דער חזן? — פרעגט יענע.
געהענדיג מיט אסתר'ען.

— וואָס זאָל ער מאַכען? — ענטפערט איהר אסתר. —
געזונט, דאַנקען גאָט, מע לעבט, גאָר קיין צרות איז מע ניט
זשעדנע.

— געזונט? — מאַכט יענע, חידוש'ט זיך, בעטראַכט דערפּיי
אסתר'ען און קלערט בשעת מעשה: „וואָס פאַר אַ שטען ווייבעל
דאָס איז!“ — יוסילע האָט דאָך מיר פאַר'ן אוועקפאַהרען געזאָגט,
אַז שמואל'ס איז שטאַרק שלאָף, גאָר מסוכן.

— האָ? — זאָגט אסתר, אָנקוקענדיג יענע סערוואַנדערט,
און עס פליהט דורך ביי איהר אין קאָפּ אַ מחשבה: „ווער קאָן
דאָס זיין אָט דאָס ווייבעל?“ — ניין, איהר האָט אַ טעות: דאָס
איז יוסילע געווען מסוכן, ניט שמואל'ס.

— יוסילע!!? — טהוט יענע מורא'דיג אַ געשרי. אסתר
בעט זי, זי זאָל זיין שטיל, מחמת אָט איז די טיר און אָט איז ער,
דער חולה אַליין.

אסתר געהט אַרײַן מיט'ן טעפּעל אין די הענד, און יענע נקבה
לויפט פאַר איהר, אויסגעשטרעקט ביידע הענד אויף צופריהער;
גאָר זיי פלייבען ביידע שטעהן אין מיטען שטוב, ווי די העלצער,
נישט וויסענדיג וואָס מיט זיי טהוט זיך. אויסגערעהט מיט'ן
בנים צו דער וואַנד, ויצט יוסילע סאָלאָווי אויפ'ן בעט און זינגט,
מאַכט חזן'ישע העויות, אונטערהאַלטענדיג זיך מיט'ן גראָבען

אייניקלעך, זאלען געוונט זיין, ווי זאגט ער, א זיידע; אז מע וויל זיך נאך רעכט פאטראכטען, ווי עס געהער צו זיין, זעהט מען ערשט ארויס, אז ס'איז א פאסקודנע וועלט; פע, כלעבען!

עפילאג.

— איך ווייס נאך נישט, וואס מיין אסתר איז אזוי ניט מיט אלעמען! — זאגט זלאטע, זיצענדיג אין מארק מיט א גאנץ רעדעל ווייבער קרעמערקעס, און איהר שוועסטער יענטעל אויך אין מיטען. — פון נאך איהר חתונה זעה איך פון איהר נישט קיין פרייליכע מינע. זי געהט אלץ צוריק און צוריק. איך ווייס? אזא לעבען, ווי זי האט ביי איהר מאן — קיין עין-הרע ניט! — ווייס איך, וואס דאס איז?

— א נייעס א ביסעל! — רופט זיך אפ איינע פונ'ם רעמעל. — אלע ווייבלעך זענען אזוי: כל זמן א מידעל, איז דאס א גאנצער קאזאק; קוים האט עס חתונה, וועהרט עס אן דעם גלאנץ מיט'ן קאליר, עס ווערט א שמאטע, נאט איך א גראשען פאר אינגאנצען!

— און איך זאג אייך, — מאכט די אנדערע — אז ס'איז נאך פאסטעווקעס און גענוג! מיין יונגערע שוור, איהר געדענקט איהרע באקען? זי איז נאך פארגאנגען אין טראגען, איז זי געווארען, וואו איך האב ערגיץ א שונא! ס'איז פאסטעווקעס, זאג איך אייך.

— נעפריטשקאם! — רופט זיך אפ די מוהמע יענטעל. — פון אייער מויל אין גאט'ס אויהערען; שענע פאסטעווקעס! אז איך וועל זעהען, וועל איך איהם זאגען!

— ער איז געריהרט! — שרייט אויס יודעל דאָקטאָר. —
וואָס שטעהט איהר, ווי לעהמענע גולמס? נעמט בינדט איהם,
קרעמפעווט איהם! איהר זעהט דאָך, אז ער איז פונ'ם זינען!!!

.
.

אין עטליכע טעג אַרום האָט שמואליק דער חזן נעבאָך אַליין
געמוזט בינדען זיין זוהן, איהם „קרעמפעווט“, ווי יודעל דאָקטאָר
האָט געהייסען, און אָפּפיהרען איהם קיין מאַקאָרעווקע צום רבי'ן.
ווער עס האָט ניט אָנגעקוקט דעמאָלט שמואליקען אינ'ם ציצען
האַלאַטעל מיט דער גרינער שאַל אויפ'ן האַלז, צוהאַלטענדיג
יוסילען מיט פיידע הענר, ער זאָל זיך פון בויד נישט אַרויס-
וואַרפען, — ווער עס האָט דאָס אַלץ נישט געזעהען, דער בעדאַרף
לעבען מעהר מיט צעהן יאָהר, „א מענטש באַדאַרף זיך טאַקי
איבערנעמען!“ — האָבען געשמעסט די, וואָס האָבען בעגלייט
די דאָזיגע אומגליקליכע פאַרשויןדלעך.

לייזער בעל-עגלה האָט זיך ניט גערעכט, אז אין דער אייגענער
בויד, וואָס ער האָט מיט אַ חודש פריהער געבראַכט יוסילען אַ
פרישען, אַ געזונדען, וועט ער איהם דאַרפען פיהרען צוריק אין
אזא אופן. ער האָט זיין גאַנץ ביטער האַרץ אויסגעלאָזט צו די
פערדלעך נעבאָך, און געהענדיג מיט שמואליקען צופוס אַרויף
אַ באַרג ביי דער זייט פון וואָגען, האָט לייזער געהאַלטען אַ גאַנץ
לאַנגע דרשה, אויסלאָזענדיג מיט די דאָזיגע ווערטער:

— הערט איהר, רב שמואליק? ס'איז דאָך נאַריש; אונזער
בעל-עגלה'שע פרנסה ווייסט איהר דאָך מסתמא; ווי זאָגט ער,
מע זעהט זיך איבער אַ וועלט מיט מענטשען אַלערליי; מע
פאַהרט, מע לויפט, דער אַהער, דער אַהין, ס'איז אַ יריד! איך
שווער אייך, מעגט איהר מיר גלויבען, איך בין שוין אַ איד פון

פאָהרט אלע יאָהר קיין פראַנצענסבאָד... איהר פאָטער, מאיר זייטשיק, איידער ער רייסט אַרויס ביי איהר אַ הונדערטער, קומט איהם אָן שווערליך: „ווי ביי אַ הונט פון די צייהן“ — זאָגט מלכה זיין ווייב.

לאה'צי די פאָקאָיאָווע האָט אויך נישט גוט אָפגעשניטען פון איהר ליעבע. איהר חתן לוי-מאָטעל מיט די לאַנגע הויזען, מיט די שטיוועל און „גאָליאַשען“, האָט מיאוס אויסגענאָרט ביי איהר די עטליכע גראַשענס און זיך געקריגען אַיין אַנדער כלה. ניט קיין געשטופעלטע ווי זי, און לאה'צי נעבאָך האָט אָפגעדיענט נאָך אַ יאָהר דריי און האָט חתונה געהאַט פאַר אַ שוסטער. יענע העכסט-אינטערעסאַנטע „ראַמאַנסען“ האָט זי שוין לאַנג פערגעסען. זי לעבט אַצינד גאַנץ נישקשה'דיג, איז זיך אַליין אַ בעל-הבית'טע. עס פעהלט איהר נאָר אַ קוה. זי האָט אפילו געפרובט אַוועק-שרייבען צו דער „מאָדאַס“ אַ גאַנץ גרויסען בריעף און בעטען, זי זאָל איהר בעהילפיג זיין, נאָר זי האָט נישט קיין תשובה פון דאָרטען עד היום נאָך.

— פרוב, געה זיך דורך נאָך אַ מאָל צו הענוועל דעם שרייבער, — זאָגט צו איהר העניך, דער מאַן איהרער, — לאָז ער דיר אָנשרייבען אַיין אַנדער בריוועל. אפשר איז דאָרט ווינציג געווען אָנגעשריבען?

רב קלמן שדכן לעבט נאָך. ער איז שוין זעהר אַלט און טויב ווי די וואַנד, נאָר עס פלאַנטען זיך איהם נאָך אין קאָפּ שידוכים פערשיעדענע. עס חלומ'ען זיך איהם נאָך בחורים פער-זעסענע מיט מיידלעך דערוואַכסענע, מיט אַלמנות און גרושות אָהן אַ שיעור.

נדליה באַס פאָהרט דאָרט ערגיץ אַרום מיט די שעדליצער חזנים. ער קוקט-אַרויס, טאַמער וועט איהם גאָט צושיקען עפּים אַ מין אַנטיקעל, ווי יוסילע סאַלאַוויי. עס האָבען זיך שוין אָבער אויסגעלאָזט די גליקען, און אַזעלכע אַנטיקען, ווי יוסילע, איז היינטיגע יאָהרען שוין ניט צו בעקומען.

— וואָס-זשע גלויבסט דו זיך דאָ ניט אזוי? — שלאָגט
 איהר איבער איין עלטערע אירינע. — מיר האָבען שוין אזעלכע
 זאכען געזעהען. אַ ווייבעל זיצט אָפּ יאָהרען אָהן קינדער און,
 אז גאָט העלפט, הויבט זי אָן קינדלען, שיט און שיט, ווי אַ
 קוואַטשקע. גאָט קאָן נאָך העלפען, זלאַטע, איבער אַ יאָהר אויף
 אַ ברית.
 — אָמן! — ענטפערט יענטעל. — אַ קאָץ וואַשט זיך, אַ
 נומער פריינט בענטשט...

קינער ווייסט ניט, וואָס אסתר'ען איז אזעלכעס. מע זעהט
 נאָר, אז וואָס אַ טאָג דארט זי, טריקענט און צאנקט ווי אַ ליכט.
 אלטער קארנט ניט קיין האַלב־קערבעל: ער שיקט רופען דעם
 רופא. יודעל דאָקטאָר בעטראַכט זי און זאָגט: „זי איז פראַסט
 ניט געזונט; עס טהוט איהר וועה „די בלאַט“ פונ'ם האַרצען
 און סע שפאָרט איהר אונטער'ן לעפעלע“. ער ניט איהר טרינקען
 טראָהן, „שאַלוי“, „ליפאָווע צוויט“ און אַנדערע קרייטער, און
 הייסט איהר נישט קיהלען דעם הוסט. „אַ הוסט, זאָגט יודעל,
 אז מע קיהלט איהם צו, איז זעהר ניט גוט!“ ער הייסט איהר
 טרינקען אַ סך מילך, עסען פומער אַ סך און האָבען שמענדיג
 ביי דער האַנד גוטע „נאַסטאַיקע“, הכלל — זיך אָנטהון וואוילטאָג.
 אסתר אָבער טריקענט אַלץ, צאנקט ווי אַ ליכט, און קינער ווייסט
 ניט, וואָס איהר איז...

שמואליק דער חזן ליגט שוין לאַנג אויפ'ן נייעם בית-עולם.
 עס איז צוגעקומען אין מאַזעפעווקע נאָך עטליכע הונגעריגע נפשות,
 אַ וויסטע אלמנה מיט עטליכע פיצלעך קינדער. געוועהנליך,
 לאָזט מען זיי ניט פאלען: זלאַטע'ס עלטערע שוועסטער בריינע
 האָט גענומען אַ פאַטשיילע און איז נאָך מיט אַ אירינע אַ גבאי'טע
 אַרויסגעגאנגען אויף דער שטאָרט מאַכען אַ נדבה פאַר דער
 אַרעמער חזן'טע מיט איהרע קינדערלעך.

פערעלע די דאָמע איז געבליבען איין אלמנה חיה. נאָר מע
 זאָגט, אז זי לעבט דוקא גאָר ניט שלעכט; געלד האָט זי און

פלוצים צעלאכען, אנהויבען מיטאוקען ווי א קאץ, האווקען ווי א הונד, אָדער א פאטש טהון מיט ביידע הענד, ווי א האָהן מיט די פליגעל, און אויסשריען אויף א משונה־נאָריש קול: "קוקא־ריקו!!!!" אזוי, אז אלע פלעגען בלייבען טוידט פאר שרעק. ווייבער האָבען געקוקט אויף איהם, געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ, אויס־געווישט זיך די פערוויינטע אויגען און געקרעכצט אויף א תחינה־קול: "משטיינס געזאָגט געוואָרען, אויך מיר א גאָט'ס באַשע־פעניש, א זינדיגער מענטש, דערבאַרעמיגער פאָטער! נעמט אַיך אַראָפּ א מוסר, אידישע קינדער! אזא כלי — און עס ליגט אין איהר א דבוק, ניט דאָ געדאַכט, ניט פאַר קיין אידען געדאַכט! אַך און וועה איז דער מאַמע אָדער דעם טאַטען דאָרטען! זאָלסט מיך שטראָפּען ליבערסט מיט'ן טוידט, איידער מיט אזא שטראָף, ליעבער גאָט!..." אידען האָבען אויף איהם שטאַרק רחמנות געהאַט, פלעגען איהם תמיד געבען עסען און טרינקען, אַמאָל אַיין אַלט העמד, אַיין אָפגעניצעוועט מלבוש, אַמאָל א גראָשען. גאָר פון יונגלעך, קונדסים, פלעגט דער משוגע'נער ליידען געבאָך, האָבען צרות אויפ'ן פוּד. ווייס־חברה'ניקעס פלעגען איהם נאָכ־לויפּען טיטשקעסווייז, איהם דעקוטשען, שטורכען און קנייפּען, צופּען און שנעלען אין גאָז אַריין און שרייען אויף א קול: "סאָלאָווי! וואָס ביזט דו — א סאָלאָווי, צי א האָהן, צי גאָר א טשערנאָהאָז? זינג אונז עפּיס, טשערנאָהאָז!" ער האָט דאָס אָבער אַלסדינג איבערגעטראָגען קאַלטפלוטיג, אפילו זיך קיין קנייטש ניט געטהאָן, קיינעם נישט געענטפערט דאָס צווייטע וואָרט, און אַלץ געגאַנגען דעם קאָפּ פערריסען אַרויף, קוקענדיג אויף אַלעמען דורך די פלויע ברילען מיט גרויס גדלות, גלייך ווי די גאַנצע וועלט איז זיינע...

עס פערשטעהט זיך, אז דאָס איז געווען יוסילע סאָלאָווי.

די שטאָרט סטרישטש שטעהט אויף איהר אָרט, און בערעל-
אייזיק איז דאָרט היינט אַ איד אַ בעל-הבית פון איין אייגענער
שטוב מיט אַ גאנץ פיין קליימעל. ווינטער טראָגט ער אַ שענעם
פעלץ מיט פיקסען, און אין קלויז האָט ער אַ שטאָרט אין מזרח.
ער איז דאָרט גאָר אַ גאנצער ישׁ: „סטייטש, בערעל-אייזיק!“...

* * *

אין דער אידישער שטאָרט מאַקאָרעווסק האָט מען אַ צייט
מיט יאָהרען געקאָנט בעגעגענען אין שוהל און אין גאָס אַ הויכען,
אַ דאָרען יונגענמאן, מיט לאַנגע שיטערע האָר, מיט אַ גרויסען
געלען סליט-קטן אויפ'ן צעהראַסטעטען האַרצען און מיט אַ
מאָדנעם קאָפּעליש אויפ'ן קאָפּ; דער האַלז תמיד פערבונדען מיט
אַ וואַרעמער פאטשיילע, אויף די אויגען אַ פאָר בלויע ברילען
און אויף די פיס איין שוך און איין שטיוועל. זיין עוברא איז
געווען אַריינקומען אין אַ שטוב אַריין, נישט רעדען קיין וואָרט,
זיך שטילערהייט וואַשען, זאָגען „שאו יריכם“, זיך זעצען צום
טיש און וואַרטען, ביז מע וועט איהם דערלאַנגען עפּיס עסען.
גאָכדעם אָפּגעשען, אויפשטעהן און אוועקגעהן אָהן ווערטער.
זעלטען האָט זיך געמאַכט, ער זאָל אויסרעדען מיט עמיצען אַ
וואָרט. גאָך מעהר זעלטען פלעגט זיך טרעפּען, אז ער פלעגט
זיך אוועקשטעלען מיט'ן פנים צו דער וואַנד און פלוצים זיך
צעזינגען, אָבער אזוי זיס, אזוי געשמאַק, מיט אזוי פיעל האַרץ
און אזוי בריה'ש, אז ניט איין מאָל פלעגען מענשען, פאַרביי-
געהענדיג, אוועקוואַרפען אלע געשעפטען, זיך אָפּשטעלען און
האַרכען, ווי דער משוגע'נער פראַוועט חזנות, שמעלט אויס אַ
„וועל-המדינות-בר-יאָמר“, אז ס'איז אַ מחיה נפשות, זאָגט „יעלות“.
אז עס צעגעהט זיך פשוט אין אלע אברים. גאָר עס האָט זיך
זעהר זעלטען געטראָפּען, אז ער זאָל אָפּזינגען ביז'ן סוף, ווי אַ
מענש; סאַמע אינמיטען זינגען, פערקאטשענדיג זיך אויפ'ן האַלז
און צעשיטענדיג זיך אין דריבנע טרעלען, — פלעגט ער זיך

